

Szabó Tamás – Gyergyák Ferenc (szerk.)

A MAGYAR KISVÁROSOK POLITIKAI, IGAZGATÁSI ÉS FEJLESZTÉSI DIMENZIÓI

(tanulmánykötet)

Homo Oecologus Alapítvány –
Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége
Budapest, 2024

Szabó Tamás – Gyergyák Ferenc (szerk.)

**Á MAGYAR KISVÁROSOK POLITIKAI,
IGAZGATÁSI ÉS FEJLESZTÉSI DIMENZIÓI**
(TANULMÁNYKÖTET)

*A borítón Zongor Gábor „Városépítő álma” című
festménye látható*

Homo Oecologicus Alapítvány –
Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége
Budapest
2024

Szerkesztő: Dr. Szabó Tamás – dr. Gyergyák Ferenc

A kiadványt lektorálta: Somlyódyiné Dr. Pfeil Edit

ISBN nyomtatott: 978-615-01-8738-9

ISBN elektronikus: 978-615-01-8739-6

Kiadó: Homo Oecologicus Alapítvány és Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége

A szerkesztők ezúton szeretnék köszönetüket kifejezni a kötet megszületését támogató szervezeteknek, valamint a projekt felett védnökséget vállalt települési önkormányzatoknak:

Bábolna Város Önkormányzata
Berhida Város Önkormányzata
Budaörs Város Önkormányzata
Bük Város Önkormányzata
Gyöngyös Város Önkormányzata
Kisvárdai Város Önkormányzata
Lajosmizse Város Önkormányzata
Lőrinci Város Önkormányzata
Marcali Város Önkormányzata
Mándok Város Önkormányzata
Mátészalka Város Önkormányzata
Pápa Város Önkormányzata
Rácalmás Város Önkormányzata
Szarvas Város Önkormányzata
Tab Város Önkormányzata
Tamási Város Önkormányzata
Veresegyház Város Önkormányzata
Zalaszentgrót Város Önkormányzata
Zsámbék Város Önkormányzata

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	9
SZERKESZTŐI ELŐSZÓ	10
A MAGYAR VÁROSOKRÓL	19
1. Bevezetés	19
2. A városok, mint az önkormányzatiság alapjai	20
3. A magyarországi városhálózat 1945-1990 között.....	23
4. A magyar városhálózat alakulása 1990 után.....	25
4.1. A várossá nyilvánítás új feltételrendszere és változása.....	26
4.2. Új városok az önkormányzati rendszerben	31
4.3. A magyar városhálózat térségi dimenziói.....	34
4.4. A magyar városi népesség arányának változása.....	36
5. A városok típusai	45
5.1. A megyei jogú városok sajátosságai.....	45
5.2. A járásszékhely városok jellemzői.....	47
5.3. A jelző nélküli városok	48
5.4. Egyéb városi tipizálások	49
6. A városi önkormányzatok politikai összetétele és érdekképviselése.....	50
7. A magyar városok jövője	55
Felhasznált irodalom	58
Táblázatok jegyzéke	60
1. Függelék	60
<i>Várossá nyilvánítások 1885-től Magyarországon.....</i>	60
2. Függelék	63
<i>A 19 vármegye kisvárosai lakosság számának alakulás 2007-2023 között.....</i>	63
A MAGYARORSZÁGI KISVÁROSOK ÖNKORMÁNYZATI ÉS ÁLLAMIGAZGATÁSI POZÍCIÓI – KISVÁROSOK, MINT ÖNÁLLÓ ÉS KÖZÖS ÖNKORMÁNYZATI HIVATALI SZÉKHELYEK, A KISVÁROSOK ÉS A JÁRÁSSZÉKHELY VÁROSOK KÖZIGAZGATÁSI SZEREPE.....	75
1. Bevezető.....	75
2. Városok	77
2.1. Magyarország településszerkezete, különös tekintettel a városszerkezetre.....	77
2.2. A városszerkezet alakulása, a várossá nyilvánítási eljárás és várossá nyilvánításhoz szükséges feltételrendszer változásai, kritikai megjegyzések.....	78
2.3. Várostopusok: kis-, közép- és nagyvárosok, illetve város, járásszékhely város, megyei jogú város	80
3. Járások	81

3.1. Járások a tanácsrendszerig.....	81
3.2. A tanácsrendszer járási rendszere.....	83
3.3. A járássok mai rendszerének létrejötte.....	86
4. Kisvárosok önkormányzati és államigazgatási pozíciói	90
4.1. Kisvárosok tipizálása	90
4.2. <i>De jure és de facto</i> kisvárosok – <i>de jure</i> kisvárosok, <i>de facto</i> (nagy)községek – <i>de jure</i> (nagy)községek, <i>de facto</i> kisvárosok	93
4.3. Kisváros: rang vagy felelősség? Ha felelősség, képes-e ennek megfelelni?.....	94
4.4. Kisvárosok, mint önálló és közös önkormányzati hivatali székhelyek.....	94
4.5. Funkció nélküli kisvárosok (minivárosok) vs. nagyközségek térségi hatásai a környező kistelepülésekre (községekre).....	101
5. Járásszékhely városok.....	102
5.1. Járásszékhely város önkormányzata.....	102
5.2. Járásszékhely város szerepe a közigazgatás és a helyi önkormányzatok rendszerében.....	105
6. Közigazgatás területi reformja.....	106
6.1. Megvalósult-e az Möt. 21. § (1) bekezdése szerinti törvényhozói szándék?	106
6.2. Járásszékhely város önkormányzatának funkciója a városok rendszerében	107
6.3. Önkormányzati államigazgatási hatáskörök változása a járási hivatalok létrejöttével és az azóta eltelt időszak tendenciái	109
7. Vízión	111
7.1. Szükséges-e az összes kisváros megerősítése vagy a járásszékhely városok dominanciáját kell erősíteni?.....	111
7.2. Járásszékhely városok önkormányzati pozíciójának erősítése.....	112
Felhasznált irodalom	117
A MAGYARORSZÁGI KIS- ÉS KÖZÉPVÁROSOK SZEREPE AZ ÖNKORMÁNYZATI TÁRSULÁSOKBAN	121
1. Bevezetés.....	121
1.1. Lakossági, népesedési tendenciák Magyarországon a rendszerváltás után.....	124
2. Városok a települési szintű együttműködésekben a tanácsrendszer időszakában	126
2.1. A városok részvétele a közös tanácsokban 1950-1990 között	126
2.2. Városkörnyéki igazgatási rendszer 1968-tól a rendszerváltásig.....	128
3. Kis- és középvárosok a települési szintű együttműködésekben 1990-2012 között	133
3.1. Önkormányzati társulások a rendszerváltástól az Möt. 2012-es hatályba lépéséig.....	133
3.2. A differenciált önkormányzati hatáskörtelepítés, valamint a kis- és középvárosok koordinációs- és térségi szolgáltató szerepköre közötti összefüggések.....	137

4. Kis- és középvárosok az önkormányzati társulások és együttműködések rendszerében 2012 után.....	140
4.1. A lakosságszám és a települések jogállása közötti megyei szintű összefüggések	141
4.2. A városi részvétellel működő közös önkormányzati hivatalok napjainkban	144
4.3. A városi részvétellel működő önkéntes önkormányzati társulások napjainkban.....	149
5. Összegzés	158
Felhasznált irodalom	160
A MAGYARORSZÁGI KISVÁROSOK FEJLESZTÉSPOLITIKAI POZÍCIÓI ÉS LEHETŐSÉGEI	164
1. Bevezetés.....	164
2. A városfejlesztés szerepe a térségfejlesztésben valamint az európai uniós vonatkozások	166
2.1. A városfejlesztés szerepének értelmezése a kisvárosokban	166
2.2. A városfejlesztés és térségfejlesztés összefüggései.....	170
2.3. Az európai uniós szakpolitikák és támogatások jelentősége a hazai városfejlesztésben.....	172
3. A városfejlesztés hazai feltételrendszere.....	175
3.1. A városfejlesztés stratégiai tervezése és programozása.....	176
3.2. A városfejlesztés pénzügyi feltételrendszere.....	178
3.3. A városfejlesztés intézményes szervezeti megoldásai.....	182
4. Összegzés – A magyarországi kisvárosok fejlesztésének lehetséges jövőbeni dimenziói.....	184
Irodalomjegyzék.....	186
A SZERZŐK ÉS SZERKESZTŐK RÖVID SZAKMAI ÖNÉLETRAJZA	192
Dr. Gyergyák Ferenc	192
Dr. Szabó Tamás	192
Dr. Szegvári Péter.....	192
Dr. Zongor Gábor	193
A KÖTETET KIADÓ SZERVEZETEK.....	194
Homo Oecologicus Alapítvány	194
Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége	194
VÉDNÖKÖK.....	196
Bábolna Város Önkormányzata	196
Berhida Város Önkormányzata.....	200
Budaörs Város Önkormányzata.....	204
Bük Város Önkormányzata.....	207
Gyöngyös Város Önkormányzata	209
Kisvárdá Város Önkormányzata.....	212

Lajosmizse Város Önkormányzata	215
Lőrinci Város Önkormányzata	219
Marcali Város Önkormányzata	222
Mándok Város Önkormányzata	225
Mátészalka Város Önkormányzata	227
Pápa Város Önkormányzata	230
Rácalmás Város Önkormányzata.....	235
Szarvas Város Önkormányzata	238
Tab Város Önkormányzata	242
Tamási Város Önkormányzata	244
Veresegyház Város Önkormányzata.....	248
Zalaszentgrót Város Önkormányzata	251
Zsámbék Város Önkormányzata	254
ÁBRÁK.....	257
1. ábra: Települési versenyképesség faktorai.....	257
2. ábra: A területi tökélet meghatározó faktorok	257
3. ábra: A kisvárosok komplex típusainak megoszlása (%) a népesedési dinamika alapján képzett kategóriák szerint	257
4. ábra: Társadalmi innovációs potenciál összetevőinek indikátorrendszere	258
5. ábra: Magyarország városhierarchiája	259
6. ábra: Magyar Falu Programból támogatott kisvárosok	259
7. ábra: Társadalmi innovációs potenciál vármegyénként 2020.....	260
8. ábra: A népesség aránya a kisvárosokban vármegyénként 2022.....	260
9. ábra: Az 5000 főnél népesebb 27 nagyközségben és községben megvalósult európai uniós projektek összesített adatai 2004-2022.....	261
10. ábra: Az 5000 főnél kisebb népességű 27 városban megvalósult európai uniós projektek összesített adatai 2004-2022.....	262
11. ábra: Magyarország EU forrásai 2021-2027	263
12. ábra: Magyarország EU helyreállítási forrásai	263
13. ábra: Hazai fejlesztési források lehetősége a 2023. évi költségvetés alapján.....	264
14. ábra: Tematikus fejlesztési pályázatok hazai forrásból.....	264
15. ábra: A városhierarchia-vizsgálat során felhasznált tényezők és mutatók	265
16. ábra: Közszolgáltatások térségi szintjei 2023	266
TÉRKÉPEK	267
1. térkép: Magyarország települései jogállás szerint 2022.....	267
2. térkép: Magyarország járásai 2019.....	267

3. térkép: Járasszékhelyek és egyéb városok 2023	268
4. térkép: Közös önkormányzati hivatalok 2023.....	268
5. térkép: Közös önkormányzati hivatalok a városokban 2023	269
6. térkép: A járasszékhelyek Városi Életminőségi Indexének változása 2012-2018	269
7. térkép: A periférikus térségek alakulásának okai.....	270
8. térkép: A települések száma jogállás szerint vármegyei bontásban 2023	270
9. térkép: A települések jogállás és országos területi elhelyezkedés szerint	271
10. térkép: Megyei jogú városok és városok országos területi elhelyezkedés szerint	271
11. térkép: A nem megyei jogú városok lakónépesség szerinti megoszlása 2022.....	272
12. térkép: A megyei jogú városok és városok lakónépességének változása 2011-2022.....	272
13. térkép: Megyei jogú városok és városok országos területi elhelyezkedése 1990.....	273
14. térkép: Megyei jogú városok és városok országos területi elhelyezkedése 2000.....	273
15. térkép: Megyei jogú városok és városok országos területi elhelyezkedése 2010.....	274
16. térkép: Megyei jogú városok és városok országos területi elhelyezkedése 2015.....	274
17. térkép: Megyei jogú városok és városok országos területi elhelyezkedése 2023.....	275
18. térkép: A várossá nyilvánítás folyamata.....	275
19. térkép: Települések lakosságszám alapján 2023.....	276
20. térkép: Közös önkormányzati hivatalok a székhelytelepülések jogállása szerint megyei bontásban	276
21. térkép: Önkéntes önkormányzati társulások a székhelytelepülések jogállása szerint megyei bontásban	277
22. térkép: A magyar középvárosok osztályozása a területi tőke szempontjából.....	277
23. térkép: Demográfiai tendenciák 1990-2021.....	278
24. térkép: Kisvárosok népességváltozás dinamikájának területi eloszlása	278
25. térkép: Demográfiai tendenciák a funkcionális várostérségekben 2017-2021	279
26. térkép: Magyarország településeinek társadalmi innovációs komplex mutatója 2020.....	279
27. térkép: Magyarország város-hálózata lakosságszám szerint 2023.....	280

28. térkép: Hátrányos helyzetű, fejlesztendő térségek és települések	280
29. térkép: Kedvezményezett járások a hatályos besorolás szerint.....	281
30. térkép: Hazai programokból nem támogatott települések	281
31. térkép: Az egy lakosra jutó SZJA alapot képező jövedelem 2013-2021	282
32. térkép: Nyilvántartott álláskereső aránya 2013-2021	282
33. térkép: Gazdasági növekedés a vármegyékben 2011-2021	283
34. térkép: Javuló területi elérhetőség 2019.....	283
35. térkép: A periférikus térségek kialakulásának okai.....	284
36. térkép: A vidéki járások társadalmi innovációs potenciáljának és gazdasági erejének összehasonlítása, 2020	284
37. térkép: Az ÚMVP falumegújítási programból pályázati támogatásban részesült tízezer fő alatti lélekszámú önkormányzatok, 2010-2013.....	285
38. térkép: ÚMVP vidéki örökség programból pályázati támogatásban részesült tízezer fő alatti lélekszámú önkormányzatok, 2010-2013.....	285
39. térkép: Magyarországi kisvárosok pályázatból elnyert forrásai 2010-2013.....	286
40. térkép: INTERREG B célterület	286
41. térkép: „Ikervárosok” a Duna Stratégia célterületén	287
42. térkép Eurorégiók a Duna Stratégia célterületén	287
43. térkép: EGTC intézmények a Duna Stratégia célterületén.....	288
44. térkép: A városok városhierarchiában elfoglalt helye 2013	288
45. térkép: Az alsófokú központok elhelyezkedése 2013.....	289
46. térkép: A legközelebbi alsófokú közszolgáltatások térségi elérhetősége 2023	289
47. térkép: A legközelebbi középfokú közszolgáltatások térségi elérhetősége 2023	290
48. térkép: Nagyvárosi vonzáskörzetek és a kis- és középvárosok mint gravitációs központok	290
49. térkép: (Köz)szolgáltatási térségtípusok 2023	291
50. térkép: Ajka-Veszprém-Várpalota-Székesfehérvár gazdasági és innovációs tengely	291

SCHMIDT JENŐ

*a Települési Önkormányzatok Országos Szövetségének elnöke,
Tab város polgármestere*

ELŐSZÓ

A MAGYAR KISVÁROSOK POLITIKAI, IGAZGATÁSI ÉS FEJLESZTÉSI DIMENZIÓI

– Tanulmánykötet a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége és a Homo Oecologicus Alapítvány közös kiadásában –

Kedves Olvasó!

Ez a könyv nem egyszerű olvasmány annak, aki csak úgy meg szeretné érteni egy ország településszerkezetének kialakulását. A várossá válás, az ezzel járó funkció- és a feladatnagyság hosszú távú kérdéseit, valamint az erre adott válaszokat, – egyáltalán magát az ország működését – a működésben betöltött szerepüket. Egy izgalmas olvasmány annak, akinek egy kicsi köze is volt a települések fejlesztéséhez, közigazgatási rendszerek kialakításához és köze volt egy térség vagy város fejlesztéséhez. Azoknak külön kuriózumként szolgál, akik benne dolgoztak vagy dolgoznak, bármilyen tisztviselőként is. Egyes települések fejlődése önmagukban nem érnek semmit, hiszen ezek csak éppen fecskék, amelyek erős befolyással bíró, adott pillanatban létező politikai döntéseknek köszönhetik felemelkedésüket. Ők ideig-óráig fennmaradnak, de ami igazán számít, az a térség és vonzáskörzete, valamint a járasszékhely település minden funkciójával együtt. Őket kell erősíteni, mert ők is erősíteni fogják közvetlen környezetüket. A funkció nélküli városokat is tisztelet illeti, de azokat véleményem szerint más jogokkal, támogatásokkal és funkciókkal kellene felruházni a térségben betöltött szerepüket illetően. Sajnálatos tény, hogy a politika jelen pillanatban a nem gazdaságilag erős járasszékhelyű városokban érdekelt, amelyeknek jelentős önálló bevételeik és gazdasági erejük van. Amennyiben az alapvető szolgáltatások jól, magas színvonalon és gördülékenyen működnek, akkor van igazán erő a térség felemeléséhez, mint önkormányzó és önállóan cselekvő képes gazdasági egység. Szeretettel ajánlom minden történésznek, gazdasági szakembernek és az utókornak ezt az olvasmányt, amelyből bebizonyosodik, hogy lehet 50 év alatt felemelni, rosszabb helyzetbe hozni vagy stagnáltatni térségeket közigazgatási térszervezéssel. Ez nem más, mint gazdasági és politikai döntés.

Jó olvasást kívánok mindenkinek!

**SZABÓ TAMÁS –
GYERGYÁK FERENC**

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

2019 őszén a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Ludovika téri főépületében mutatuk be a Homo Oecologicus Alapítvány és a Települési Önkormányzatok Országos Szövetségének (TÖOSZ) közös kiadásában a „*Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban*” című tanulmánykötetet, ami közvetlen folytatása volt a 2017-ben megjelent a hazai nagyvárosokra és környező várostérségekre fókuszáló „*Agglomerációs várostérségi tanulmányok – Nagyvárosi, városi és települési dilemmék a 21. században*” tanulmánykötetnek. A több szerzőt is felvonultató 2019-es könyvbemutató a községi önkormányzatiság ügyének fontos szakmai rendezvénye volt, amely egyaránt vonzott egyetemi oktatókat, hallgatókat és különböző szakmai érdeklődőket. Az időközben egymással stratégiai partneri megállapodásra lépő Homo Oecologicus Alapítvány és a TÖOSZ vezetése részéről hamar megszületett a gondolat, hogy a nagyvárosok és a községek után a kisvárosok témaköre jelentse a következő állomást a 2017-ben elindított szakmai könyvsorozat esetében. Ehhez jó apropót adott, hogy elkezdtek szállingózni a hírek arról, hogy Magyarország Kormánya a Modern Városok Programja, illetve a Magyar Falu Program folytatásaként gondolkodik az ötezer főnél nagyobb lakosságú városokra épülő egységes szakpolitikai és fejlesztési stratégiai program-koncepcióban. Ennek szakmai segítése céljából alakult meg 2020 januárjában a TÖOSZ keretében a kisvárosi fejlesztéseket elősegítő munkacsoport több mint hatvan polgármester és önkormányzati szakértő részvételével. A munkacsoport vezetésével dr. Áldozó Tamást, a TÖOSZ társelnökét, Pápa város polgármesterét bízták meg. Fontos megjegyezni, hogy a TÖOSZ Kisvárosi Munkacsoport a tevékenységét a nyilvánosság bevonásával kezdte meg, lehetővé téve, hogy a különböző külső szakmai szereplők értesülhessenek a munkacsoport megalakulásáról és igény szerint bekapcsolódhassanak a javaslatkészítési folyamatba. A TÖOSZ Kisvárosi Munkacsoport nyolc tematikus almunkacsoportban kezdte meg a tevékenységét olyan tématerületeket érintve, mint a lakhatás, közlekedés; megélhetés, versenyképesség; infrastruktúra és településkép; szociális ügyek, egészségügy; oktatás, sport; közigazgatás, kultúra; helyi adottságok, okosvárosok; városok szerepe hazánkban. Az egyes almunkacsoportok vezetői döntően TÖOSZ-tag polgármesterek közül kerültek ki. A munka elindult, a különböző tematikus szakpolitikai és fejlesztési javaslatcsomagok nagyon gyorsan elkezdtek összeállni.

Az Európában – és így hazánkban is a 2020 márciusában – megjelenő COVID-19 koronavírus-járvány, illetve az azok nyomán született azonnali közegészségügyi járványkezelő és gazdasági válságintézkedések közepette érthető módon leálltak és a háttérbe szorultak a távlati szakpolitikai tervezési, előkészítési folyamatok. A járvány elleni védekezésben bevezetett különleges jogrend keretei között országosan a kormányzat, helyben azonban az önkormányzatok kapták a meghatározó szerepet.¹

A pandémia közepette érthető módon a TÖOSZ Kisvárosi Munkacsoport tevékenysége is lelassult, ezért csak a megalakulástól számított egy év múlva, 2021 februárjában készült el és került közzétételre a „Kisvárosi fejlesztések” elnevezésű javaslatcsomag, amely a korábbi Magyar Falu Programot nagymértékben megalapozó TÖOSZ munkacsoport által összeállított anyaghoz hasonlóan ezúttal is átadásra került Gyopáros Alpár, a Modern települések fejlesztéséért felelős kormánybiztos számára. A 2021-2022. évi időszak alapvetően a koronavírus-járvány utáni „feltápaszkodásról” szólt a magyarországi települések számára, ugyanakkor új, korábban nem tapasztalt nehézségeket okozott a 2022 kora tavaszán kirobbant orosz-ukrán háborús konfliktusból fakadó gazdasági nehézségek, amelyek leginkább a radikálisan megemelkedő energiaköltségekben váltak érzékelhetővé. 2023 elején azonban ismét megfogalmazódott az igény a TÖOSZ és a Homo Oecologicus Alapítvány vezetése részéről, hogy a kisvárosi javaslatcsomag átadása után két évvel vegyünk napirendre a kérdést és próbáljuk ismét ráirányítani nemcsak az érintett polgármesterek, önkormányzati döntéshozók és szűkebb szakmai közvélemény, de a kormányzat figyelmét is a magyarországi kisvárosok jelenlegi szerepére és jövőbeli lehetőségeikre.

Jelen tanulmánykötet kiemelt célja, hogy a 2010-es kormányváltás óta eltelt időszak közpolitikai, közigazgatási történéseit és jelenségeit vegyünk száma és értékeltük kifejezetten a kisvárosok szemszögéből. Itt szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy az utóbbi időben láthatóan egyre erőteljesebb kutatói figyelmet kap ez a települési kör. Az elmúlt években több kötet, szakmai tanulmány született a hazai városok, kisvárosok témakörében – ezek között fontos szerepet játszik a rendszerváltás időszakában alapított Comitatus Önkormányzati Szemle szakmai tevékenysége (lapszámok, kapcsolódó workshop-ok és szakmai konferenciák), amely szakfolyóirat szerkesztői-zottsági elnöke, Zongor Gábor tanulmánykötetünk egyik szerzője.²

¹ A koronavírus járvány településekre gyakorolt hatásait, a védekezés keretében született és az önkormányzatokat érintő központi jogszabályok valamint az önkormányzatok védelmi intézkedését – különös tekintettel az azok között fellelhető „jó gyakorlatokra” – járta körbe jó néhány szakmai tanulmány, többek között SZABÓ Tamás – HORVÁTH Anett (2021): A koronavírus-járvány hatása az önkormányzatokra hazánkban és a visegrádi (V4) országokban, Új Magyar Közigazgatás, 2021. június, 14. évfolyam, 2. szám 1-14.

² BELSUKY Pál (2004): *Magyarország településföldrajza*, Dialóg Campus, Budapest; BELUSZKY Pál (2018): *A települések világa Magyarországon*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest; BELUSZKY Pál – SIKOS T. Tamás (2020): *Városi szerepkör, városi rang*, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest; SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit

Mielőtt rátérnénk a kötet tanulmányaiban megjelenő alapvető és holisztikus közpolitikai dilemmák taglalására valamint az egyes tanulmányok fontosabb megállapításaira mindenképpen szükséges tennünk egy definíciós kitérőt! A tanulmánykötet vizsgálati fókusz a *magyarországi kisvárosok* világa. Rögtön adódik a kérdés, hogy egészen pontosan mely hazai települési körre vonatkozik a kisváros kategória? Mi alapján definiáljuk a kisvárost – közjogi, demográfiai-lakossági vagy netán a betöltött térségi funkciók alapján?

A 2012 óta hatályos Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (a továbbiakban: Mötv.) a „kisváros” terminus technikust nem használja, alapvetően a települési önkormányzati jogállás szerint kategorizál, e szerint Magyarországon „[t]elepülési önkormányzatok a községekben, a városokban, járasszékhely városokban, megyei jogú városokban és a fővárosi kerületekben működnek”³. A tavalyi év végén elfogadott új területfejlesztésről szóló 2023. évi CII. törvény szintén csak a települési jogállás tekintetében nevesíti a városokat. Ugyanakkor a Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióról szóló 1/2014. (I. 13.) OGY határozat 289 oldalas melléklete hét alkalommal, de említi magát a kisvárost. Szól olyan „kisvárosi várostérségekről”, amelyek funkcionálisan erősebben kötődnek valamely szomszédos vármegye nagyvárosához, mint a saját megyéje székhelyéhez. Valamint a dokumentum negyedik *A megyék és Budapest területfejlesztési igényei és feladatai* című fejezetében találkozunk a kisváros kifejezéssel még néhány alkalommal, ugyanakkor mind maga az országgyűlési határozat, mind a melléklet adós marad bármiféle hivatalos definícióval. A Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló 2018. évi CXXXIX. törvény szintén nem beszél kisvárosokról, ugyanakkor a nagyváros kifejezés megjelenik a jogszabályban, mint *nagyvárosias lakóterület* térségi területfelhasználási kategória.⁴ Az egyéb településeket érintő különböző jogszabályokban a nevesített lakosságszám utalhat arra, hogy alapvetően milyen típusú településkategóriára gondol a jogalkotó, így a szociális szolgáltatásokról és szociális igazgatásról szóló 1993. évi III. törvényben bizonyos szociális szakosított ellátások esetében meghatározott lakosságszám esetén rendeli el a törvény a kötelező feladatellátás – ez az ún. differenciált hatáskörtelepítés, amely jelen kötet több tanulmányban is előkerül. Továbbá ismeretes volt az elmúlt évtizedekben az ún. körzetközpont város kifejezés eseti alkalmazása, amit egyes közszolgáltatások terület-térségi megszervezése során alkalmaztak, így például az építésügyi igazgatás esetében.

A magyarországi várospolitikai és urbanista szakirodalom számos kiváló képviselője foglalkozott a magyarországi városhálózat történetével és tett különböző tipológi-

---

(2023): A várostérségi és policentrikus személtre alapozott településhálózat-fejlesztés érvényessége és révényesülése Magyarországon, *Comitatus* 2023, 33. évfolyam 246. szám 171-182.

³ Mötv. 3. § (2) bekezdés.

⁴ 2018. évi CXXXIX. törvény 50. § (1) bekezdés *c-d*) pontok.

ai kísérleteket a városok funkcionális differenciálására – a teljesség igénye nélkül elég Beluszky Pál, Rechnitzer János, Sikos T. Tamás, Enyedi György, Pirisi Gábor, Csapó Tamás vagy Dövényi Zoltán munkásságára gondolni. A hazai városhálózat kérdésében kiemelkedő tudományos szerepet játszott a nemrégiben elhunyt Beluszky Pál, aki 2004-ben egy nyolcas hierarchiát vázolt fel, amiben a főváros, a regionális központ, a megyeközpont valamint az ún. középvárosi kategória (pl. Mátészalka, Nagykanizsa) alatt a kisvárosok négy típusát differenciálta: teljes értékű kisváros; hiányos értékű kisváros; teljes értékű törpeváros; hiányos értékű törpeváros (*Beluszky 2004*). Később Beluszky 2020-ban a középvárosok alatt már csak három kategóriát alkalmazott a kisebb városi jogállású településekre: a kisvárosok – mint járási székhelyek; az ún. faluvárosok – amit a törpeváros elnevezés helyett javasol alkalmazni; valamint az ún. „címzetes városok”, amelyek a város jogálláson túl szinte semmiben nem felelnek meg a városok funkcionális kritériumának (*Beluszky – Sikos T. 2020: 128-129.*) A hazai szakirodalom ismer egyéb még strukturáltabb tipológiákat, és azon belül kisváros-típusokat a betöltött térségi szerepkör, gazdasági és társadalmi paraméterek és potenciálok mentén: így központi szerepkörű kisvárosok egykori mezővárosi múlttal; csekély volumenű városi funkcióval rendelkező városok; idegenforgalmi városok; agglomerációs, szuburbán városok; egykori iparvárosi múlttal rendelkező jellegüket megtartó vagy éppen azt elvesztő dezindusztrializált kisvárosok; városi rangú települések valódi városi funkció nélkül (*Beluszky 2018: 205-211.*) A viszonylag gyorsan változó városhálózati tipológiák mögött az elmúlt évtizedekben felgyorsult települési dinamika áll: a rapid politikai (az 1989-1990-es rendszerváltás) és gazdasági változások, krízisek vagy éppen fejlődési szakaszok már évtizedes távolságban akár radikálisan új fejlődési pályára helyezhetnek térségeket, településeket. A látványos visszaesésre példa az ún. szocialista iparvárosok (Ózd, Komló stb.) rendszerváltás után kezdődött, esetenként napjainkig tartó „vesszőfutása”, a fejlődésre pedig a fővárosi agglomerációs övezet jelentős mértékű szub- és dezurbanizációs folyamatai, párosulva kiemelkedő lakossági expanzióval, gazdasági és infrastrukturális fejlődéssel.

Előljáróban szeretnénk leszögezni, hogy jelen tanulmánykötet szerzői tudatosan nem fogalmaztak meg olyan célt, hogy új várostipológiát és benne kisváros-klaszifikációt alkossanak. Helyette sokkal inkább a gyakorlatban tapasztalt folyamatok közjogi és közpolitikai (benne kiemelten a kisvárosok térségi szerepkörét vizsgáló államigazgatási, együttműködési-koordinációs illetve fejlesztéspolitikai dimenziók) leírása lebegett a szerzők szeme előtt. A tanulmányok által érintett települések közös nevezője a városi jogállás – ezért községi, nagyközségi jogállású települések csak érintőlegesen kerülnek szóba, még akkor is, ha egyik-másik lakossága messze meghaladja jó néhány városi jogállású települését (apróvárosok; városi funkció nélküli címzetes városok stb.). Tehát nem kötöttük a vizsgált városok körét meghatározott funkcionális paraméterhez, ezért alapvetően a városi (és a járásszékhely városi) jog-

állás a meghatározó. Éppen ezért esetenként a „kisváros” elnevezés mellett megjelenik a „középváros” terminus technikus alkalmazása is, különösen, amikor a városi és járásszékhely városi jogállású települések teljes halmaza kerül vizsgálat alá – így például a különböző önkormányzati társulásokban betöltött szerepet elemző tanulmányban. Fontos látni, hogy amíg a megyei jogú városok érintőlegesen, de megjelennek a kötet tanulmányainak bizonyos vonatkozásaiban, addig Budapest Főváros Önkormányzata, valamint a fővárosi kerületek már semmilyen kontextusban nem kerülnek elő.

Hasonlóan a 2019-es községi tanulmánykötet szerkesztői előszavához, most is szeretnénk néhány alapvető, a hazai kisvárosok kapcsán rendre felmerülő dilemmára, közjogi és szakpolitikai kérdésre felhívni a figyelmet, amik rendre visszatérnek a kisvárosokkal kapcsolódó szakmai polémiák, diszkurzus körében. Először is, amikor a magyarországi kisvárosok helyzetéről, igazgatási és szakpolitikai aspektusairól, valamint a kapcsolódó vizsgálati és kutatási lehetőségekről gondolkodunk, nem kerülhető meg a közjogi természetű dilemma: hazánkban a rendszerváltás utáni negyedszázad során élesen elvált egymástól a funkcionális és a közjogi városkategória. A várossá nyilvánítás szabályainak jelentős fellazítása már 1990-ben az első önkormányzati törvény⁵ kodifikációja során bekövetkezett és a tanácsrendszer időszakának viszonylag szigorú meghatározott paraméterekhez kötött várossá nyilvánítást gyakorlatilag kizárólag politikai mérlegelés függvényébe emelték, ennek következtében a rendszerváltás utáni negyedszázadban a városi jogállású települések száma mintegy a duplájára emelkedett.⁶

A fellazított és közjogi szempontból megkönnyített várossá nyilvánítási eljárásnak köszönhetően 1990-2015 időszakban számos olyan párezres település (benn néhány 1.000-2.000 lelkes falvak) váltak várossá, amelyek demográfiai és infrastrukturális szempontból alapvetően nem változtak, így megmaradtak falusias jellegűnek – ezekre használja Beluszky a „címetes város” kategóriát. Időközben 2015-ben jelentős szigorítás történt a várossá nyilvánítási eljárási rend vonatkozásában, ami minimális változásokkal – *ennek részleteiről lásd később!* –, de lényegében konserválta a városok körét. Ezért továbbra is fennáll a korábbi időszakból megöröklött sajátos szituáció, hogy városi jogállású települések falusi paraméterekkel, bármiféle komolyabb térségi szervező-koordináló szerepkör nélkül működnek. Ugyanakkor a jogi szigorításnak köszönhetően vannak olyan nagyközségi jogállású települések (különösen a Budapest körüli szuburbán régióban), amelyek a lakosság szám, illetve a helyi köz- és magánszolgáltatási intézményrendszer tekintetében már jócskán túltesznek sok kisvároson – ennek eredményeként az elmúlt évtizedben kifejezet-

⁵ A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (Ötv.).

⁶ Magáról a folyamatról és a városok számának konkrét alakulásáról bővebben lásd az egyes tanulmányokban.

ten a fővárosi agglomerációban megjelent a 10.000 állandó lakos feletti nagyközség kategóriája (jelenleg Tárnok, Solymár, Csömör tartozik ide). Az apró/törpe/”címzetes” városok és az óriásközségek együttes jelenléte nemcsak árnyalja, de kifejezetten bonyolítja a kisvárosokról – nem közjogi, hanem mint funkcionális értelemben vett kategóriáról való gondolkodást –, ez a dilemma természetesen megjelenik a kisvárosi kötet tanulmányainál is.

Második tisztázandó dilemma az ún. járásszékhely városi jogállás és település kategória, amely első alkalommal a 2012-ben hatályba lépő Möt.v.-ben jelent meg. A járásszékhely városok kapcsán a törvény viszonylag szűkszavú, mindössze öt alkalommal említi, ezek közül ami igazán említésre méltó, a törvény 11. § (1) bekezdése, amely rögzíti, hogy a differenciált hatáskörtelepítés jegyében a különböző települési jogállású (így a járásszékhely városok) településeknek egymástól eltérő feladat-, hatáskörei lehetnek. De az igazán kérdéses és bizonyos vélemények szerint nem megfelelő mélységben kifejtett passzus, az Möt.v. 21. § (1) bekezdése, miszerint: *„A járásszékhely városi, valamint a városi önkormányzat – törvényben meghatározottak szerint – olyan közszolgáltatásokat lát el, melyeket saját területén és vonzáskörzetében, vagy a járás egész területén gazdaságosan, hatékonyan és a szakmai szabályok előírásainak megfelelően képes biztosítani.”* A gyakorlatban a különböző egyéb a helyi közigazgatást (legyen az állami vagy önkormányzati) jogszabályok tölthetik meg tartalommal ezt a passzust, amennyiben konkrét feladatot, hatáskört állapítanak meg a járásszékhely városok számára.

A harmadik dilemma a 2010-2014. parlamenti és kormányzati ciklus törvényi-jogszabályi változásaiból következik, amely révén helyi- és térségi szinten a korábbiakhoz képest jelentős mértékben kiterjedtebb államigazgatási (intézményfenntartás, közszolgáltatások, hatósági feladatok) és ezzel párhuzamosan szűkebb önkormányzati feladatellátási modell került kialakításra. Ezek a változások érintették a köznevelés (különösen a közoktatás), a szociális segélyezés és gyerekvédelem, az egészségügy, illetve a közüzemi infrastrukturális (hulladék, vízi közműszolgáltatás) szolgáltatásokat. 2014 után a közigazgatás belső feladat-átcsoportosításai döntően az államigazgatáson belül maradtak, ahol jobbra éppen területi irányú dekoncentráció történt: országos hatáskörű központi hivatalok megszűnése és feladataik kerültek át fővárosi és (vár)megyei kormányhivatalok számára. Ugyanakkor az elmúlt években, döntően 2022-2023-ban ismét tapasztalható egy lopakodó, egyes vélemények szerint meglehetősen nyílt „államosítási” periódus – pl. a védőnői szolgálat vagy az orvosi ügyelet centralizációja; új hulladékgazdálkodási modell.⁷ Kérdés, hogy ez mennyiben köszönhető a COVID-időszak tapasztalatainak, az elmúlt évtized közfeladat-ellátási tapasztalatainak illetve politikai természetű kormányzati motivációknak? Ezek a vál-

⁷ Ezek részleteiről lásd az egyes tanulmányokban.

tozások kétségkívül hatással vannak a városi önkormányzati feladatellátásra, mivel jelentős mértékben érintenek olyan kompetenciákat, amelyek döntően mikrotérségi szinten kerültek korábban is megszervezésre, nemritkán önkéntes önkormányzati társulások keretében. A következő évek fontos kérdése a helyi közigazgatás tekintetében, hogy várható-e további központosítás illetve középtávon marad-e bármilyen esély decentralizációra és vele az önkormányzatok hatásköri szélesítésére?

A felsorolt dilemmákon túl a közigazgatás kormányzati szintű kezelése szempontjából lényeges aktuális változást történt: Navracsics Tibor, aki a 2022-es megalakulása óta az ötödik Orbán-kormány területfejlesztésért felelős tárcanélküli minisztere volt, a 2024. január 1-jével létrejövő önálló Közigazgatási és Területfejlesztési Minisztérium irányítását kapta meg. Ebben a legfontosabb, hogy a helyi közigazgatás két nagy funkcionális szegmense a területi államigazgatás és a helyi önkormányzatok kormányzati szintű kezelése (stratégiai tervezés; jogalkotás; szakmai és törvényességi ellenőrzési, felügyeleti funkciók) hosszú évek után egyazon minisztérium struktúra keretei közé kerültek. Ez jó eséllyel erősítheti a két terület közötti kormányzati közpolitikai koherenciát és vele a helyi közigazgatás holisztikus dimenzióját. Az egységes közigazgatási tárca mellett az elmúlt hónapok talán legkiemelkedőbb ágazati jogalkotási mozzanata volt, hogy közel harminc év után új területfejlesztési törvényt fogadott el a Magyar Országgyűlés, a területfejlesztésről szóló 2023. évi CII. törvényt. Ugyanakkor e törvény normaszövegéből kiderül, hogy az alapvetően keretjellegű, így az egyes meghatározott területfejlesztési és -rendezési feladatok és célkitűzések (így például az újonnan létrejövő Területfejlesztési Szolgálat) szabályozása kormányrendeleti formában fognak megszületni a következő időszakban, de jó eséllyel még a 2022-2026-os parlamenti és kormányzati ciklusban.

A tanulmánykötet nyitó bevezető tanulmányának szerzője ezúttal is Zongor Gábor jogász, közigazgatási szakértő, a TÖOSZ korábbi, 1999-2016 közötti főtárhelye, aki általános jelleggel foglalja össze a magyarországi kisvárosok történeti múltját, a hazai városhálózat alakulását kiterjedt statisztikai bázison mutatva be, egyúttal előre vetítve a várospolitikai egyes kiemelkedő kérdéseit, amelyek részletesen a kötet többi tanulmányában kerülnek kifejtésre.

A magyarországi kisvárosok önkormányzati és területi államigazgatásban betöltött jelenlegi szerepét valamint lehetséges kilátásait vizsgálja Gyergyák Ferenc, a TÖOSZ jelenlegi főtárhelye, címzetes egyetemi docens, egyetemi mesteroktató. A tanulmány kiemelten foglalkozik a járasszékhely városokkal, és általában a járásokkal, amely láthatóan már nem kizárólag helyi-területi, térségi államigazgatási kérdés, hanem egyúttal a helyi önkormányzati feladatellátás térségi szintű megszervezési keretét is jelenti.

A városi jogállású településeknek a formális önkormányzati társulásokban (közös önkormányzati hivatalok, önkéntes önkormányzati társulások) betöltött szerepé-

nek bemutatására épül Szabó Tamás, a Homo Oecologicus Alapítvány kuratóriumi elnöke, egyetemi docens tanulmánya. Ez bizonyos tekintetben a szerző öt évvel ezelőtti községi kötetben írt tanulmányának a folytatása, annyi különbséggel, hogy akkor a községi, nagyközségi önkormányzatok társulásos pozíciói, most pedig a városok, járászékhely városok hasonló szerepe került az elemzési fókuszba.

A kisvárosi kötet fejlesztéspolitikai fejezetét Szegvári Péter jogász, közigazgatási szakember, címzetes egyetemi docens jegyzi, aki a szakmai-elméleti munkássága mellett gazdag gyakorlati vezetői és tanácsadói fejlesztéspolitikai tapasztalatokkal bír. A Szegvári-tanulmány érdemben reflektál az új területfejlesztési törvény rendelkezéseire és várható hatásaira, a fejlesztéspolitika és önkormányzati fejlesztések európai uniós vonatkozásaira. A szakmai mellékletekkel kiegészített tanulmány horizontján a hazai kisvárosok versenyképességi potenciálja, az érintett települési kör térségi szintű fejlesztési kisugárzási lehetőségei állnak.

Igazodva a 2019-es községi tanulmánykötet fontos szakmai újításával, ezúttal is készültek tematikusan kapcsolódó szakmai térképek segítve az olvasót a térbeli tájékozódásban a kisvárosok tekintetében, ezek a kötet végén elhelyezett térképjegyzékben találhatóak. A térképeket most is dr. Jancsó Tamás geográfus készítette, akinek ezúton szeretnénk köszönetet mondani a munkájáért!

A tanulmánykötet szakmai írásait Somlyódy Dr. Pfiel Edit egyetemi tanár, a győri Széchenyi István Tudományegyetem professzora lektorálta, az általa megfogalmazott szakmai javaslatok jelentős mértékben erősítették és vitték előre a tanulmányok alapjául szolgáló szerzői kéziratok alakulását, azok tartalmi, szakmai fókuszpontjait. A szerzők és a szerkesztők nevében szeretnénk megköszönni számára a szakmai lektorálást!

Szeretnénk továbbá megköszönni a Magyar Államkincstár, a Pénzügyminisztérium Államháztartási Szabályozásáért, Humán és Önkormányzati Költségvetéséért Felelős Helyettes Államtitkárságának, valamint a Belügyminisztérium⁸ segítségét, hogy szakmai információkat biztosítottak szerzőink és a tanulmánykötet számára.

Legvégül fontos szólnunk arról, hogy a kisvárosi tanulmánykötet nem tudott volna megvalósulni azon városi önkormányzatok anyagi támogatása nélkül, akik a támogatásért cserébe védnökséget vállaltak az egész szakmai projekt felett. A tanulmánykötet kiadó Homo Oecologicus Alapítvány és a Települési Önkormányzatok Országos Szövetségének, valamint a kötet szerkesztőinek nevében szeretnénk megköszönni a 19 magyarországi városi védnök önkormányzatnak és polgármesterének – ezek a következők szerint: Bábolna Város Önkormányzata, Berhida Város Önkormányzata, Budaörs Város Önkormányzata, Bük Város Önkormányzata, Gyöngyös Város

⁸ Éppen a tanulmánykötethez kapcsolódó adatkérések időszakában zajlottak a kormányzati átalakítások, amely révén az önkormányzatokért felelős szervezeti egységek a Belügyminisztériumtól 2024. január 1-jével átkerültek a Közigazgatási és Területfejlesztési Minisztériumhoz.

Önkormányzata, Kisvárda Város Önkormányzata, Lajosmizse Város Önkormányzata, Lőrinci Város Önkormányzata, Marcali Város Önkormányzata, Mándok Város Önkormányzata, Mátészalka Város Önkormányzata, Pápa Város Önkormányzata, Rácalmás Város Önkormányzata, Szarvas Város Önkormányzata, Tab Város Önkormányzata, Tamási Város Önkormányzata, Veresegyház Város Önkormányzata, Zalaszentgrót Város Önkormányzata, valamint Zsámbék Város Önkormányzata. Köszönet a védnök önkormányzatoknak! A védnök önkormányzatok bemutatkozó anyagait, a városok címerével és a polgármesterek fotóival a tanulmánykötet végén olvashatják az érdeklődők.

Bízunk benne, hogy a tanulmánykötet érdemben hozzájárul és segít még inkább felkelteni a figyelmet és közérdeklődést a kisvárosok önkormányzatiság ügyére és vele a magyarországi kisvárosok helyi és térségi igazgatási, gazdasági és társadalmi munkamegosztásban betöltött szerepére!

Budapest, 2024. február

A Szerkesztők

ZONGOR GÁBOR

A MAGYAR VÁROSOKRÓL

1. Bevezetés

Jelen összegző írás a magyarországi városok kérdését alapvetően közigazgatási jogi szempontból vizsgálja, vagyis a ma városi jogállású önkormányzatok az elemzés tárgyai, annak ellenére, hogy alapvetően egyetértek Beluszky Pál megállapításával. *„Egyrészt a közigazgatási-jogi értelemben vett városok társadalmi-gazdasági súlya, lélekszáma, funkciói, regionális szerepe nagymértékben eltérhet egymástól, s ezt még a civitasok és oppidiumok, a polgári korszakban a törvényhatósági jogú és a rendezett tanácsú városok megkülönböztetése sem »képezte« le megfelelően, másrészt a városok társadalmi, gazdasági, térszerkezeti jellemzői nem minden város esetében voltak fellelhetőek, ugyanakkor számos nem-városi jogállású település rendelkezett a »tulajdonságokkal.«* (Beluszky 2016: 133.)

Az összegző feldolgozás és helyzetértékelés nem kíván új város fogalmat meghatározni, kisvárosnak tekintem Budapest fővároson és a magyar „nagyvárosokon”, a 25 megyei jogú városon kívül az összes városi jogállással rendelkező települést. A kisvárosokon belül csupán a járasszékhely várost, mint sajátos közigazgatási kategóriát különböztettem meg. Mivel feladat és hatáskörét tekintve nincs különbség a városok között, ezért a döntően lakosság szám által befolyásolt megkülönböztetésektől, vagyis az apró, az alig, a közép város minősítésektől eltekintettem. Így a vizsgálatom fókuszában végső soron az említett nagyvároson kívüli 322 város, köztük a 149 járasszékhely szerepel. Természetesen a kisvárosok vizsgálata során mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül a területiséget, a térségi kapcsolatokat, a közvetlen és tágabb környezetet sem, így óhatatlanul megjelennek az elemzés során a nagyobb városok, a vármegyék és a kisebb közigazgatási egységek, a községek is. A közigazgatási szemléletű megközelítést alkalmazva a bevezető tanulmány alapvetően a 2023-as helyzetre koncentrálni, miközben vázlatosan visszatekint a jelent megalapozó folyamatra és alapvetően a tények rögzítése, valamint a fellelhető adatok elemzése a cél. A kisváros központú helyzetértékelő bemutatás viszont nem függetleníthető a magyar önkormányzati rendszer egészét jellemző helyzetnek érintőleges felvázolásától sem. Egy olyan pillanatfelvételt vállalkozom, amely a tények rögzítésén túl kitekint a közeljövőre és a változások szükségességére is.

2. A városok, mint az önkormányzatiság alapjai

Az emberiség ismert történetében a közösségi együttlétet biztosító települések közül a városok viszonylag hamar kiemelkedtek és sajátosságuk révén kitűntek a vidék települései közül. A viszonylag jól körülhatárolt, gyakran fizikai értelemben véve is elhatárolódó területen élő, nagyobb lakosságszámú közösségek önszervező képességének köszönhetően jöttek létre az első városok. A görög, majd a római városok lényegüket tekintve megalapozták az európai városok típusait és főbb jellemzőit. Joggal állítható, hogy a városok az európai történelemben a középkortól kezdve az önkormányzatiság alap sejtjeiként működtek, mivel a városok közösségei jellemzően egyfajta szabadsággal és önrendelkezési joggal rendelkeztek, illetve ezek kivívására törekedtek. A városi jogállás elnyerése, vagy kivívása az adott korszak általános uralmi viszonyait tekintve gyakorta valóságos önállóságot, függetlenséget, autonómiát tételezett fel. A városok méretük, elhelyezkedésük és az általuk nyújtott különféle szolgáltatások és ellátások tekintetében mindig térségi szerepet is betöltöttek. Városok térségi kapcsolatok, széleskörű együttműködések, vagy tudatos elkülönülések nélkül nem léteznek. A város csak a környezete által tekinthető egyfajta többletminőséget biztosító egységnek.

A városok ugyanakkor a szabadság, a független gondolkodás és a progresszió sejtjei és bázisai is voltak, valamint kulturális központként, szabad szellemi centrumként is működtek. A városok jellemzően kiemelt közigazgatási központ szerepet is betöltöttek az adott állam igazgatási hierarchia rendszerében. A különféle vallások központjai is jellemzően a városokba települtek és onnan töltötték be térségi szerepüket. Az adott társadalom egyes eltérő fejlődési szakaszaiban, alapvetően a gazdasági, a termelési és a szolgáltatási folyamatoknak köszönhetően új városok jönnek létre, vagy éppen szűnnek meg. A városok száma, története, területi megoszlása, gazdasági és szellemi súlya, valamint szerepe kifejezi az adott ország polgárosultságának mértékét és jellegét is.

A várossá válás feltételei koronként és országonként is eltértek. A várossá válás egyrészt a közösség belső fejlődésének és építkezésének, valamint a kisebb-nagyobb térségre gyakorolt hatásának, másrészt valamilyen külső hatalom elismerésének, kegyének az eredménye. A várossá válás, építkezés, küzdelem és önmeghatározás is egyben. A városok milyenségében jelentős szerepet töltenek be az alapítók, a városépítők és fejlesztők. Minden városnak vannak olyan egyéniségei, akik nélkül az adott közösség élete másként alakult volna. Ezek a városépítők személyiségükben is hordozták az autonómia iránti igényt és a közösség tiszteletét. A városlakó, a városi polgár identitása, az elért életminőségének megőrzéséhez való ragaszkodása adott esetben a várost elhagyva is megőrződik és igényként megjelenik az új lakhelyén.

Magyarország városodásának és városiasodásának⁹ története meglehetősen egyenetlen és összességében töredezett. *„Az államalapítás utáni évtizedek »központi helyeiből« – egyházi, igazgatási központok városias gazdasági tevékenységek, privilégiumok, privilegizált lakosság nélkül – az 1200-as évekre nyugat-európai értelemben vett városok formálódtak. Ám a Kárpát-medence városállománya a középkor folyamán mindvégig kis lélekszámú, jobbára a helyi piac-központ, kézműves központ szerepet betöltő városok ritkaszemű hálózatából állt; Budától, egy-egy rövidebb időszakban Pozsonytól, Soprontól, Kassától eltekintve, a nemzetközi munka-megosztásba, kereskedelembe nem kapcsolódtak be. Városi polgárságunk nemcsak csekély számú, hanem szerény vagyoni is volt.”* (Beluszky 1990: 13.)

Ebben a történelmi folyamatban a török hódoltság 150 éves időszaka korlátozta jelentős mértékben a városok egyenes fejlődését. *„A török hódítás az emberi élet, a javak ismételt, s katasztrofális méretű pusztításával, az ország kettős perifériává való süllyesztésével csak betetőzte e folyamatokat. A felszabadító háborúk véget vetettek a folyamatos fizikai pusztításnak, lehetővé tették az ország gazdasági újjáépítését, ám nem változtattak azon a tényen, hogy hazánk az európai gazdasági fejlődés peremére szorult – időközben még inkább, mint a késő középkorban –, és a feudalizmus rendezte sorait, megerősítette társadalmi, gazdasági berendezkedését. E keretek között a városhálózat középkorias formában éledt újjá, kis körzetek szerény méretű piacközpontjaiként, céhes kézműiparos központjaiként tevékenykedtek, esetleg egyházi, igazgatási központok voltak.”* (Beluszky 1990: 14.)

Mindezek következtében a későbbiekben a kevés számú törvényhatósági joggal rendelkező város, szabad királyi város mellett a korlátos jogállással rendelkező mezővárosok sokasága vált jellemzővé a fél-polgári Magyarországon. *„A legjellegzetesebb magyar várostípust a mezővárosok képezték, amelyek a török hódoltság alatt fennmaradt, nagy népességű és nagy határú alföldi városokból alakultak ki. A paraszti lakosság tömörülései voltak, növekvő paraszti-polgári réteggel, központjaik városias, míg utcáik többsége falusias jellegű volt (pl. Mezőtúr, Karcag, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Kiskunhalas). A későbbiekben egyes mezővárosok ipari jellege nőtt, míg másik részük megmaradt mezőgazdasági jellegűnek.”* (Dobos 2002: 1-2.)

⁹A városodás és a városiasodás meghatározásánál a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet fogalommagyarozatát használtam: „A városodási folyamat a városok számának gyarapodását, valamint lélekszámuk növekedését jelöli. A városiasodási folyamat különbözik a városodási folyamattól. A városiasodás azt jelenti, hogy a települések városias jellege erősödik, például nő az emeletes házak száma, javul a kereskedelmi ellátás, a szolgáltatások száma és színvonala, az utak, infrastruktúrák állapota. Magyarországon a városodás folyamata felgyorsult a rendszerváltás után, de ez nem járt együtt a városiasodás felgyorsulásával; azaz az urbanizáltság minősége nem feltétlenül követte a városok számának és létszámának növekedését.” <https://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/83-varosodas-varosiasodas> (letöltés ideje: 2022.12.30.)

Az ország a nyugat-európai fejlődéstől történt lemaradása a városodottságon keresztül is érzékeltethető. A magyar városhálózat fejlődési folyamatába újabb, a mai napig ható törést idézett elő a trianoni ország csonkítás. A túlsúlyos Budapest központú országban a városhálózat jelentős regionális központjai (Pozsony, Kassa, Nagyvárad, Temesvár) kerültek határon túlra és az új határok következtében a közvetlen országhatáros zónákban lévő települések központ nélkülivé váltak és az országon belül periférikus helyzetbe kerültek. *„Az elaprózott községállomány és igazgatási szervezet is megmaradt 1923-ra, amikor megszilárdultak a kisebb változások után az országhatárok. Ekkor 34 megye, 12 törvényhatósági jogú, 41 rendezett tanácsú város, 161 járás, 734 körjegyzőség, 1038 nagyközség, 2376 kisközségre tagolódt az ország.”* (Hajdú-Rácz 2019: 54.)

A belső gyűrű megmaradt településeire, Győr, Miskolc, Debrecen, Szeged és Pécs maradt a nagytérségi szerep, amelyet kisebb nagyobb sikerrel látnak el immár 100 éve.

A városhálózat természetesen az Európai Unió keretein belül már kevésbé kötődik az ország határokhoz. Az Európai Területi Társulás (az ETT, angolul EGTC: European Grouping for Territorial Cooperation) intézménye¹⁰ nyújt jogi háttérrel a határokon átnyúló sokoldalú együttműködéshez. *„Magyarország határait és határmenti térségeit ma már szinte teljesen lefedik az a csoportosulások. A határon átnyúló együttműködési formák a szubnacionális szintű integrálódás során felértékelődnek a fejlesztéspolitikában, az Európai Unió kohéziós politikájában, valamint a magyar szomszédságpolitika alakításában.”* (Soós 2021: 393.)

Magyar részvétellel összesen 22 EGTC jött létre, közülük csupán háromnak nem magyarországi település a központja és kettő nem EU tag ország részvételével működik.

Annak ellenére, hogy Magyarország hét országgal oly módon határos, hogy vannak történetileg kialakult közös fogódzók, amelyekre építetten a jelenleginél hatékonyabb és eredményesebb kapcsolatrendszer építhető ki a határok két oldalán élő, érintett lakosság közszolgáltatásának javítása és biztosítása érdekében, mégsem állítható, hogy az EU csatlakozás óta eltelt csaknem húsz esztendőben sikerült volna tartósan, fenntartható módon olyan településközi hálózatot kialakítani, amely feloldotta volna az országhatárok jelentette gátakat. Az együttműködés hatékonyság gyengíti, hogy folyamatosan változik az önkormányzatok kompetenciája és az erre a feladatra fordítható forrás, valamint a kormányzati ösztönzés mértéke. Az autonóm városok nemzetközi hálózata képes ténylegesen lebontani az országhatárokat.

¹⁰ Lásd az európai területi társulásról szóló 2014. évi LXXV. törvényt.

3. A magyarországi városhálózat 1945-1990 között

A jelenlegi Magyarország területén a második világháborút követően összesen 50 város volt, amennyiben figyelmen kívül hagyjuk az akkor még önálló: Budafok, Kispest, Pestszenterzsébet, Pestszentlőrinc, Rákospalota és Újpest városokat.¹¹ A magyarországi várossá nyilvánításokat 1885-től 2021-ig az 1. Függelék tartalmazza.

1945-öt követően több hullámban és szempont figyelembe vételével jöttek létre az új városok. Egyetérttek Rácz Szilárd megfogalmazásával, mely szerint: *„Magyarországon minden korban a változó jogokkal és kötelezettségekkel járó városi jogállás megszerzését eltérő szigorúságú, deklarált vagy nem kinyilatkoztatott feltételekhez kötötték, amit az adott korszak társadalmi-gazdasági viszonyait tükröző politikai érdekek határoztak meg. Az 1971-es OTK alapján 1974-ben állapították meg a várossá nyilvánítás kritériumait, amelyeket 1983-ban felülvizsgáltak. Az irányelv mellékletében közölt, a KSH által hitelesített városi színvonalat minősítő, kisvárosi átlaggal összehasonlítást lehetővé tevő statisztikai adatok mindenre kiterjedtek).”* (Rácz 2008: 7.) A városodási és városiasodási folyamatot is befolyásolta az azóta sokat vitatott OTK. *„Az 1971-ben a Minisztertanács által jóváhagyott Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió alapvető célja olyan településhálózat kialakulásának elősegítése volt, amely megfelel a termelőerők célszerű távlati területi elhelyezkedésének, elősegíti a lakossági ellátás megszervezését, közelíti az azonos szerepkörű települések ellátottsági szintjét, mérsékeli a városok és a falvak életkörülményeiben meglévő túlzott különbségeket, orientálja a különböző intézményhálózatok telepítését.”* (Hajdú 2001: 216.)

A központosításon és tervgazdaságon alapuló szocialista politikai rendszer első évtizedeiben prioritása volt az iparosításnak, így a várossá nyilvánításokat több helyen városépítések, új városok alapításai előzték meg, illetve a meglévő ipari bázisokat fejlesztették. Gondoljunk csak Tatabánya 1947-es, vagy Ózd és Csepel iparvárossá fejlesztésére, majd 1949-es várossá nyilvánítására. Ennek az időszaknak kiemelkedő jelképe a jelenlegi Dunaujváros, mint Sztálinváros gyors ütemű felépítése, amelynek eredményeként már 1951-ben létrejött Dunapentele helyén és helyett az új város. Ugyanebben az évben lett még új ipari város Komló és Várpalota is. A sor folytatódott Kazincbarcika és Oroszlány 1954-es, majd Ajka 1959-es várossá fejlesztésével. Az iparváros-fejlesztés folyamata a nevében ugyancsak jelképes Leninváros, a jelenlegi Tiszaújváros 1966-os várossá nyilvánításával folytatódott, majd 1970-ben Százhalombatta, és 1978-ban az atomerőmű megépítésével Paks várossá nyilvánításával ért véget.

¹¹ Lásd: https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_v%C3%A1rosai

„A szocialista típusú új városok az 1950-es évektől jelentek meg a kelet- és a közép-európai városhálózatban az extenzív iparfejlesztéssel összefüggésben, erőteljes ideológiai szerepkörök szerint. Az újvárosok szakítottak a korábbi történeti korszakok építészeti hagyományaival és a modern város építészetrendező elvei alapján, a »lakni«, a »dolgozni«, a »pihenni« és a »közlekedni« térfunkciók szerinti tagolódásban, a szocialista-realista építészet egyeduralmával kerültek kialakításra.

Magyarországon tizenegy település sorolható ide, mégpedig Ajka, Dunaiújváros, Ózd, Kazincbarcika, Komló, Tatabánya, Tiszaújváros, Százhalombatta, Oroszlány, Paks és Várpalota.” (Szirmai 2013: 11.)

Az 1970-es évektől az ipari jelleg meglétén túl a foglalkoztatási, a közellátási és egyéb szempontok, így már az idegenforgalom is szerepet játszott az adott településnél a városi cím elnyerésében. Ebben a korszakban a várossá fejlesztés folyamatában érvényesült a tervszerűség, a kijelölt települések infrastruktúrája minőségének javítása, a körzeti feladatellátó képességének megteremtése intézmények és szolgáltatások létrehozatala által. Ennek következtében a korlátozottan rendelkezésre álló fejlesztési források jellemzően a meglévő és potenciális városoknál koncentráltak, így a város és vidék közötti színvonalkülönbség tovább növekedett.

1945-öt követően, illetve a tanácsrendszer első három évtizede alatt összesen 46 település kapta meg a városi címet. Az akkori szigorú szabályozásnak megfelelően, főleg infrastrukturális, ellátási és foglalkoztatási színvonalhoz kötötték a cím adományozását.

A tanácsrendszer utolsó évtizedében felgyorsult a várossá nyilvánítás folyamata, amelyben a járási rendszer megszüntetésének következtében közigazgatás-fejlesztési szempontok játszottak döntően szerepet. Szentgotthárd 1983-ban nyerte el a városi címet, majd további 12 nagyközség lett város 1984-ben. Így ezek az új városok – Dorog, Encs, Heves, Mór, Pásztó, Sümeg, Szeghalom, Szerencs, Tamási, Tiszafüred, Zalaszentgrót, Zirc – is beléptek a járási hivatalokat kiváltó, 1984-től általánosan bevezetésre került városkörnyéki igazgatás rendszerbe.¹²

A várossá nyilvánítás szempontjainak még meg nem felelő 34 nagyközség városi joggal vett részt a térségi igazgatási folyamatokban. Térségi igazgatási központok lettek és ezáltal kiemelkedtek és felértékelődtek az adott térségben, amelynek alapján joggal igényelték a várossá fejlesztéshez szükséges forrásokat. A városi jogú nagyközségek közül, 15 (Bácsalmás, Bicske, Boglárlelle, Budaörs, Edelény, Kisbér, Kunszentmárton, Mezőkovácsháza, Püspökladány, Sárbogárd, Szécsény, Szigetszentmiklós, Tiszakécske, Tiszavasvári és Vasvár) már 1986-ban elnyerte a városi címet.

¹² A járásek megszüntetésének és a városkörnyéki igazgatási rendszer bevezetésének indokairól, valamint a városi jogú nagyközség kategóriájáról lásd GYERGYÁK Ferenc: A magyarországi kisvárosok önkormányzati és államigazgatási pozíciói – kisvárosok, mint önálló és közös önkormányzati hivatali székhelyek, a kisvárosok és a járásszékhely városok közigazgatási szerepe.

Végül 1989-ben, a többi 19 városi jogú nagyközség (Balatonalmádi, Balmazújváros, Bátonyterenye, Csurgó, Dabas, Füzesabony, Gárdony, Gyomaendrőd, Kistelek, Kiskunmajsa, Kunszentmiklós, Letenye, Monor, Mórahalom, Nagykáta, Ráckeve, Rétság, Sarkad és Tab) is megkapta a városi címet.

A szocialista időszak utolsó, 41 települést érintő várossá nyilvánítási döntése révén a már említett városi jogú nagyközségeken túl további 22 település (Battonya, Biharkeresztes, Csenger, Dunaföldvár, Fonyód, Hajdúdorog, Hajdúhadháztéglás, Jászapati, Jánoshalma, Kunhegyes, Martfű, Mezőberény, Mezőhegyes, Nagykálló, Nádudvar, Nyergesújfalu, Pétervására, Putnok, Sajószentpéter, Szikszó, Tolna, Záhony) lett még város.

Mindezeknek köszönhetően 1990. január 1-jén a városok száma Magyarországon 166 volt.

Talán a rövid leírásból is kitűnik, hogy a rendszerváltoztatásig a várossá válással kapcsolatban, kezdetben döntően gazdaságfejlesztési és egyben objektív szempontok jelentek meg, amelyek közül az egyik meghatározó a város térségi szerepe, vagyis a környező településeken élők számára nyújtandó széleskörű, köztük a közigazgatási közszolgáltatások biztosítása.

Egyetértve Szigeti Ernő summás megállapításával, amely szerint: *„Az 1970-es évek végéig egyértelműen jól fejlett 15-20.000 lakosú településeket emeltek városi rangra. Az 1980-as években alakult kisvárosokra ez már maradéktalanul nem mondható el, de az eltérő fejlettségű, többségében 10-15.000 lakosú új kisvárosok jórészt városi hiányos körzetekben alakultak, megteremtve így a széles értelemben vett urbanizáció magját az adott térségekben.”* (Szigeti 1996: 12.)

4. A magyar városhálózat alakulása 1990 után

A politikai rendszerváltozás egyik legjelentősebb eredménye az önkormányzati rendszer létrehozatala volt. A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (a továbbiakban: Ötv.) szabályozásának központjában a települések voltak. A tanácsrendszer megszüntetésével felszabadultak a települések, minden község azonos jogállásúvá vált, a társközségek kikerültek a székhely községek „uralma” alól, a városkörnyéki igazgatási rendszer is felszámolásra került, így megszűnt az önkormányzatok alá-fölérendeltsége, valamennyi település azonos jogosítvánnyal rendelkezett. A megyei tanácsokat felváltó megyei önkormányzatok semmilyen tekintetben nem voltak felettesei a településeknek, így intézményesített befolyásuk sem volt a várossá nyilvánítási folyamatban.

4.1. A várossá nyilvánítás új feltételrendszere és változása

Az Ötv. a korábbi időszak részletes és szigorú feltételrendszere helyett nagyon megengedően szabályozta a kérdést. „A község a várossá nyilvánítását kezdeményezheti, ha a városi cím használatát fejlettsége, térségi szerepe indokolja. A képviselő-testület a kezdeményezését a belügyminiszter útján terjeszti a köztársasági elnök elé.” A törvény értelmében a városi cím adományozásáról a köztársasági elnök dönt. A megalapozottabb döntés érdekében született a területszervezési eljárásról szóló 1999. évi XLI. törvény várossá nyilvánításról szóló része. A részletesebb szabályozás alapján már csak nagyközségek képviselő testületei kezdeményezhették a várossá nyilvánítást. A kezdeményezés során a képviselő-testületnek részletes értékelésében be kellett mutatni a nagyközség fejlettségét, térségi szerepét, amelyre vonatkozóan a törvény 15. § (2) bekezdése részletesen felsorolta az értékelési szempontokat:

- „a) a nagyközség helye a térség településhálózatában, fejlődésének fő jellemzői, történeti, társadalmi értékei, hagyományai,
- b) a nagyközség népességének alakulása, demográfiai, társadalmi szerkezetének jellemzői,
- c) a nagyközség gazdasági fejlettsége, szerkezete, jelentősebb gazdasági társaságok, kereskedelmi, szolgáltató funkciók, ezek térségi kihatása, az üdülés, az idegenforgalom és a vendéglátás jellemzői,
- d) a gazdasági aktivitás, foglalkoztatottság a nagyközségben, a térségi ingázás, a képzettség jellemzői,
- e) a nagyközség infrastrukturális fejlettsége, közművesítettség: az ivóvíz-ellátottság, a szennyvízelvezetés, -tisztítás (-kezelés), -elhelyezés, a rendszeres hulladékgyűjtés, elhelyezés, a fűtés módja, a hírközlés, a szilárd burkolatú úthálózat kiépítettsége,
- f) a nagyközség településszerkezete, arculata, fejlesztési koncepciói, rendezési, szabályozási tervek jellemzői,
- g) a nagyközség intézményei, főként a térséget is ellátók jellemzői, elsősorban az oktatás, a kultúra, a tudomány, a kutatás, az innováció, az egészségügyi és szociális ellátás, egyéb intézmények területén, az igazgatási és rendészeti szervek,
- h) a nagyközség szellemi, kulturális, sportélete, társadalmi szervezettsége, a civil szerveződések tevékenysége, mindezek kihatása a térségre,
- i) az önkormányzati vagyon és gazdálkodás bemutatása, az önkormányzat társulások kapcsolatai, térségi szervező munkája.”

A szakmaiság erősítése, a kezdeményezések megalapozott értékelése, összehasonlíthatósága érdekében a belügyminiszter a KSH elnökével egyeztetve közleményben tette közzé az előzőekben felsorolt szempontok részletezését, valamint azokat az adatokat, amelyek szükségesek voltak a tárgyyszerű döntéshozatalhoz.

A várossá nyilvánítási kezdeményezést – az önkormányzati általános választás évét kivéve – január 31-éig terjeszthette fel a belügyminiszterhez a nagyközségi önkormányzat. A kezdeményezéssel egyidejűleg a pályázó önkormányzat vállalta, hogy „a várossá nyilvánítás esetén ellátja a városi önkormányzatok és szerveik részére jogszabályban előírt kötelezettségeket, megteremti azok végrehajtásának szervezeti és személyi feltételeit”.

A szabályozás törekedett arra, hogy a döntést szakmailag megalapozzák, ezért a belügyminiszter legfeljebb 15 tagú bizottságot kért fel *„a településtudomány, a közgazdaságtan, a közigazgatás- és műszaki tudományok, az országos önkormányzati érdek-képviselői szervezetek, a KSH képviselőjéből és más szakemberekből”*. A bizottság tagjainak megbízatása a Kormány megbízatásának időtartamára szólt. A belügyminiszter a bizottság javaslatainak figyelembevételével május 31-éig tett javaslatot várossá nyilvánításra a köztársasági elnöknek.

A mindenkori köztársasági elnök ebben az időszakban június 30-áig döntött a várossá nyilvánításról.

Ugyancsak a szakmai szempontok érvényesülését erősítette, hogy a várossá nyilvánításról szóló döntést követően a belügyminiszter tájékoztatta az érintett képviselő-testületet arról, hogy a kezdeményezésüket miért nem lehetett még döntésre előterjeszteni, megjelölve, hogy mely területeken, milyen fejlesztések szükségesek az előterjesztéshez. Ez a részletes értékelő útmutatás megfelelő alapul szolgált a pályázó, de nem nyertes önkormányzatok számára az ismételt kezdeményezésük megalapozásához. Arra is lehetőség volt, hogy ha a képviselő-testület fenntartotta a kezdeményezését, úgy az eredmények elérését követő év január 31-éig a korábbi felterjesztésének kiegészítésével megismételhette a kezdeményezését. Ezt a törvényi szabályozást Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (a továbbiakban: Möt.v.) 2013. január 1-jétől helyezte hatályon kívül.

Az Möt.v. szabályozása ismét lehetővé tette, hogy ne csak nagyközségek, hanem községek is kezdeményezhessék a városi címet, amennyiben térségi szerepet töltenek be, és fejlettségük eléri az átlagos városi szintet.

Az elutasított kezdeményezés esetében továbbra is fennmaradt a miniszter tájékoztatási kötelezettsége, hogy milyen fejlesztéseket kell tennie a pályázó településnek a sikerhez és amennyiben a megjelölt eredményeket elérték, akkor a korábbi felterjesztésének a kiegészítésével megismételhették a kezdeményezést.

A törvény végrehajtására vonatkozó részletszabályozás a területszervezési eljárásról szóló 321/2012. (XI. 16.) Korm. rendeletben jelent meg, amelyben lényegét tekintve megismételte a korábbi törvényi szabályozásban írtakat, illetve kiegészítette azokat. Érdemi változás nem történt, csak a szabályozás módja változott, így egyetértek Szabó Tamás megállapításával, mely szerint a *„nézőpontok kibővítése mellett ugyanakkor a 2012-es kormányrendelet sem fogalmazott meg bármiféle konkrét számszerűsített paramétert, statisztikai indikátort.”* (Szabó 2015: 33.)

Ezzel szemben az egyes kormányrendeleteknek a helyi önkormányzatok törvényességi felügyeletével és a területszervezési eljárással összefüggő módosításáról szóló 61/2015. (III. 24.) Korm. rendelet már a tanácsrendszer időszakát idéző kemény feltételeket fogalmazott meg.

A jelenleg is hatályos szabályozás szerint a „község fejlettségét, térségi szerepét különösen a következők szerint kell értékelni:

- a) a község helye a térség településhálózatában, fejlődésének fő jellemzői, történeti, társadalmi értékei, hagyományai;
- b) a község népességének alakulása, demográfiai, társadalmi szerkezetének jellemzői;
- c) a község gazdasági fejlettsége, szerkezete jelentősebb gazdasági társaságok, kereskedelmi, szolgáltató funkciók, ezek térségi kihatása, az üdülés, az idegenforgalom és a vendéglátás jellemzői;
- d) a gazdasági aktivitás, foglalkoztatottság a községben, a térségi ingázás, a képzettség jellemzői;
- e) a község infrastrukturális fejlettsége, közművesítettsége: az ivóvíz-ellátottság, a szennyvízelvezetés (-tisztítás, -kezelés és -elhelyezés), a rendszeres hulladékgyűjtés (-elhelyezés), a fűtés módja, a hírközlés;
- f) a közlekedés jellemzői: a község kapcsolódása az országos közlekedési hálózatokhoz (közúti, vasúti), a község elérhetőségi viszonyai, a településen belüli (közösségi) közlekedés, az úthálózat kiépítettsége, a szilárdburkolatú utak aránya, a kerékpárutak kiépítettsége;
- g) a község településszerkezete, épített környezete (településközpont, lakásállomány jellemzői), az általa elfogadott és a vármegyei fejlesztési és rendezési tervek alapján betöltött helye, szerepe;
- h) a község intézményei, főként a térséget is ellátók jellemzői, elsősorban az oktatás, a kultúra, a tudomány, a kutatás, az innováció, az egészségügyi és szociális ellátás, egyéb intézmények, valamint az igazgatási és rendészeti szervek területén;
- i) a község szellemi, kulturális, sportélete, társadalmi szervezethez, a civil szervezetek tevékenysége, mindezek kihatása a térségre és
- j) az önkormányzati vagyon és a gazdálkodás bemutatása, az önkormányzat társulási kapcsolatai, térségi szervező munkája.”

További nehezítő feltételt fogalmazott meg a 2015. évi kormányrendelet a tekintetben, hogy azt a községet kell a kezdeményezések értékelése során térségi szerepet betöltőnek tekinteni, ahova a községben dolgozók legalább 20%-a más településről jár be dolgozni. Ezen túlmenően a kormányrendelet részletezi, hogy azt a községet tekinti átlagos városi fejlettségi szintet elérőnek a kezdeményezések vizsgálata során, amely

- a) lakosság száma a KSH által a kezdeményezés elbírálásának évében nyilvántartott legfrissebb hivatalos adat szerint meghaladja a 10 000 főt és az azt megelőző öt évben folyamatosan növekedett,

- b) *esetében a csatornázottsági arány minimum 60%-os,*
- c) *esetében a KSH által az 1. mellékletben meghatározott mutatók alapján számított várossá nyilvánítási komplex mutatószám eléri a tárgyévre vonatkozó városi átlagot,*
- d) *esetén a belterületi szilárdburkolatú utak aránya legalább 90%-os,*
- e) *rendelkezik alapfokú és középfokú nevelési-oktatási intézménnyel,*
- f) *rendelkezik rendőrkapitánysággal vagy helyi rendőrőrsrel,*
- g) *rendelkezik hivatásos tűzoltósággal, katasztrófavédelmi őrsrel vagy önkormányzati tűzoltósággal,*
- h) *rendelkezik egészségügyi alapellátással,*
- i) *rendelkezik közfinanszírozott egészségügyi szakellátást nyújtó egészségügyi szolgáltatató által fenntartott, illetve működtetett egészségügyi intézménnyel,*
- j) *rendelkezik tanuszodával vagy többcélú sportcsarnokkal,*
- k) *esetén – ha a helyi önkormányzat bevezetett ilyen adónemet – az elbírálást megelőző évben a helyi önkormányzat bevételeinek legalább 20%-a helyi iparüzési adóból folyt be.”*

Mindezek a szigorító szabályok úgy léptek hatályba, hogy a 2015-ben pályázókra is vonatkoztak a feltételek, miközben a pályázó önkormányzatok számára ezek korábban nem voltak ismertek.

Továbbra is működik a miniszter felkérésére a várossá nyilvánítási kezdeményezések értékelésére – immáron legfeljebb hét tagra csökkentett létszámú – bizottság, amelynek a megbízatása az eddigi szabályozáshoz hasonlóan a miniszterelnök megbízatásának időtartamára szól. Ugyancsak megmaradt az a kötelem, hogy a várossá nyilvánítási döntésre fel nem terjesztett önkormányzatot tájékoztatja a miniszter az elutasítás indokairól.

Sajnálatos módon arról nincsen nyilvános elérhető adat, hogy mely községek, nagyközségek kezdeményezték a városi cím megszerzését és melyek azok, amelyek végső soron eddig nem jártak sikerrel. Arról sincsen átfogó képünk, hogy mely városok voltak a legkitartóbbak, vagyis többszöri kísérletezést követően sem adták fel és végül sikerrel szerepeltek. Az adatok nélkül is állítható viszont, hogy amennyiben a miniszteri elutasítás indokolt volt és a hiányosságok belátható időn belül helyi fejlesztéssel és összefogással pótolhatók voltak, akkor a későbbi sikert elérő település városi meghatározottsága lényegesen erősödött.

A várossá nyilvánítást kezdeményező önkormányzatokról csak a 2000-2021 közötti időszakban állnak rendelkezésre megfelelő információk, így az elmúlt tíz, új várost eredményező folyamatról tudunk véleményt formálni. Az összeállításból látható, hogy a városi cím elnyerését kezdeményező önkormányzatok 60%-a sikerrel pályázott. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy több mint 200-an tettek kísérletet a cím megszerzésére, mivel jó néhány önkormányzatnak több ízben is be kellett

nyújtania a kezdeményezését, így több évben is szerepel a pályázók között. A több év kihagyás után, 2013-ban sikerült a legnagyobb arányban nyerniük a pályázóknak. Ekkor még a „megengedő” szabályozás volt érvényben, viszont köztudott volt, hogy a kormányzat szigorítani kíván a feltételeken.

A városi cím elnyerése kapcsán évről évre mindig, így ekkor is felmerült a kérdés, hogy a pályázatok elbírálása során milyen szerepet játszanak pártpolitikai szempontok. Az akkori vizsgálat eredményének az összegzése a következő:

„A 2010. október 3-ai választási eredményeket vizsgálva az állapítható meg, hogy a nyertes polgármesterek közül 9 független jelöltként nyerte meg a választást. Míg a kerepesi polgármester, a civil szervezet (Ö.K.E) képviseletében győzött. Hét új városi településvezető kormánypárt színeiben indult és nyert. A gyöngyöspatai Juhász János Oszkár 2011-ben időközi választáson a Jobbik jelöltjeként nyerte el a polgármesteri tisztséget.

A független, illetve civil jelöltek közül öten kormánypárti jelölttel szemben nyerték meg a választásokat. A csákvári Katonáné Venguszt Beatrix, a diósi Spéth Géza, a kerepesi Franka Pál Tibor és az őrbottyáni Cserepka András FIDESZ-KDNP, míg a fegyverneki Tatár László Fidesz jelölttel szemben tudott győzni. (Mind a négy nem nyertes városi pályázó település élén független polgármester áll.)” (Zongor 2013: 3-4.) Önmagában a polgármester politikai hovatartozása nem döntő a városi cím elnyerésében, viszont egyértelmű, hogy a polgármester lobbiját jelentős mértékben meghatározza pártpolitikai elkötelezettsége és kapcsolatrendszere.

Az önkormányzati rendszer elmúlt három évtizede alatt lényegében visszatérünk a tanácsrendszer idején alkalmazott szigorú és egzakt feltételekhez, miközben az enyhített szabályozás időszakában több mint 180 új város jött létre. 2015-öt követően csak az volt a kérdés, hogy ezeknek a feltételeknek mely községek képesek megfelelni. Végül is egy választási ciklus kihagyását követően mégis elszánta magát a kormányzat, hogy enged a kezdeményezők nyomásának és 2021-ben újabb két település kapta meg a városi címet. Amennyiben a szigorú feltételeket alaposan áttekintjük, akkor vitatható, hogy a két új város mennyiben tudta azokat teljesíteni.

A városi címre pályázó önkormányzatokról csupán 2000-2021 közötti időszakból állnak rendelkezésre részleges információk. (Lásd: 1. táblázatot.) Nincs kellő adat arra sem, hogy egyes, a városi címet elnyerő önkormányzatok hányadik kísérlete lett sikeres, csupán azt tudjuk, hogy mely pályázóknak sikerült elsőre nyerniük.

Tanulságos viszont, hogy a pályázók fele, 2001-es esztendő kivételével első kísérletre megkapta a városi címet. Arra vonatkozóan viszont nincs hozzáférhető információ, hogy azokban az években, amikor nem születtek új városok, volt-e pályázó, csupán annyi ismert, hogy a 2015-ös pályázók az elbírálás során szembesültek az, új szigorú és ezáltal teljesíthetetlennek tűnő feltételekkel.

Év	Pályázó nagy/községek száma	Új városok száma (a pályázók arányában)	A benyújtás évében nyertesek (az új városok közötti arányban)	Legkisebb lakosságszámú új városok (lakosságszám)	Legnagyobb lakosságszámú új városok (lakosságszám)
2000	36	15 (42%)	8 (53%)	Visegrád (1 668)	Dunaharaszti (16 605)
2001	23	15 (65%)	3 (20%)	Gönc (2 481)	Vecses (18 612)
2003	12	4 (33%)	2 (50%)	Bábolna (3 898)	Albertirsa (11 319)
2004	25	18 (72%)	11 (61%)	Badacsonytomaj (2 312)	Fót (16 559)
2005	22	15 (68%)	7 (54%)	Pálháza (1 207)	Pilis (11 139)
2007	15 ¹³	9 (60%)	5 (55%)	Bük (3 269)	Törökbálint (12 582)
2008	23 ¹⁴	8 (35%)	6 (75%)	Zamárdi (2 394)	Isaszeg (10 985)
2009	31	22 (71%)	13 (59%)	Igal (1 247)	Budakalász (10 134)
2013	22	18 (82%)	12 (67%)	Jánosháza (2 401)	Kerepes (10 087)
2021	5	2 (40%)	Nincs adat	Nyírbogát (3 040)	Kiskunlacháza 9 088
Összes	211	126 (60%)	67 (54%)	Pálháza (1 207)	Vecses (18 612)

1. táblázat: A várossá nyilvánítást kezdeményező és nyertes önkormányzatokról 2000-2021

Forrás: Saját szerkesztés a várossá nyilvánítások értékelése alapján

4.2. Új városok az önkormányzati rendszerben

1990-es esztendő új helyzetet teremtett a magyar települések élete szempontjából is. Ugyan a legnagyobb változást a hajdanvolt községi közös tanácsokhoz tartozó társközségek éltek meg és az akkori önállóság élmény sokáig beépült a települések közösségi tudatába. A hajdan volt társközségeken túl a többi kistelepülés számára is új perspektívák nyíltak meg.

¹³ Onga község pályázata elutasításra került, mivel a kezdeményező nem nagyközség volt.

¹⁴ Vaja és Zsámbék képviselő-testületek pályázata nem volt szabályszerű, így nem volt értékelhető.

A magyar önkormányzati szabályozás megengedő jellege, valamint a nagypolitikának az önkormányzatisághoz való kedvező viszonya új lehetőséget nyújtott azon települések számára, amelyek valamilyen megfontolásból el kívánták érni a városi címet. Ezzel az új helyzettel és lehetőséggel a települések sokasága élt is. *„A rendszerváltás utáni városhálózati átrendeződés strukturális és funkcionális komponenseinek nyomom követése elengedhetetlen feladat a hazai városkutatásban. Az átstrukturálódás volumenét jól tükrözik az alábbi adatok: a kilencvenes évek elején a városok száma (1990) 164 volt és a népesség 29 százalékának a lakóhelyét biztosították. 2001-ben már 251 városi rangú településsel találkozhattunk a népesség 48 százalékának nyújtva életteret.”* (Rechnitzer-Csizmadia-Grosz 2004: 117.)

Az önkormányzati rendszer kezdeti időszakában egyszerűbbé vált a cím elnyerése. Mindezeknek köszönhetően 2010-ig, az első öt választási ciklusban 164 nagyközség kapta meg a városi címet. Ebben a települési halomban már nagyon sok olyan város is keletkezett, amelyik érdemben nem lát el körzeti feladatot, nincsen valóságos városkörnyéke, csupán elnevezésben város, amely címet sikerült megfelelő lobbizással megszerezni az adott politikai kurzusban. Ezek a virtuális városok a legjobb esetben mikro térség központoknak tekinthetőek, ami ugyan nem jelentéktelen, de semmiképpen nem tekinthető széleskörű szolgáltatás és térség szervezői szerepnek. Természetesen ez a megállapítás alapvetően az aprófalvas térségekre igaz, míg az alföldi új városok döntően városiasultságuknak, nem pedig térségi kapcsolataiknak köszönhetően nyerték el a címet.

A várossá nyilvánítási folyamatban is jelentős változást hozott a 2010-es kétharmados politikai fordulat. Az ezt megelőző szabályozás csak a nagyközségi jogállású települési önkormányzatok számára tette lehetővé a várossá nyilvánítási pályázat benyújtását.¹⁵ Az átalakuló önkormányzati és közigazgatási rendszer időszakában, a második Orbán-kormány 2013-ban végül is utat engedett a várossá nyilvánításnak. Az 1990-es rendszerváltoztatás óta ez volt az első olyan kormányzati ciklus, amikor csupán egy évben került sor várossá nyilvánításra, viszont egyszerre 18 település kapta meg a városi címet az ekkor még a kevésbé szigorú feltételeknek köszönhetően. Ebben a várossá nyilvánítási folyamatban három település (Besenyszög, Gyöngyöspata és Újhartyán) élve az új törvényi szabályozással, nem nagyközségként, hanem községként pályázott és nyert.

Végző soron az eddigi nyolc önkormányzati ciklusban összesen 184 település kapta meg a városi címet.

¹⁵ Onga község várossá nyilvánítási pályázatát 2007-ben ezen szabály miatt utasította el az akkori Belügyminisztérium. A dolog érdekessége, hogy a következő évben már a település önmagát nagyközségként nyilvánítva tudott pályázni.

Év	Új városok száma
1991	8
1992	8
1993	14
1990-1994 Összesen	30
1995	6
1996	6
1997	12
1994-1998 Összesen	24
1999	4
2000	15
2001	15
1998-2002 Összesen	34
2003	4
2004	18
2005	15
2002-2006 Összesen	37
2007	9
2008	8
2009	22
2006-2010 Összesen	39
2011	0
2012	0
2013	18
2010-2014 Összesen	18
2014-2019 Összesen	0
2021	2
2019-2024 Összesen	2
Mindösszesen	184

2. táblázat: A várossá nyilvántások számáról 1991-2024 között

Forrás: Saját szerkesztés

A ciklusokat áttekintve a 2. táblázatból is egyértelműen látszik, hogy 2014-ig a lehetséges három várossá nyilvántási esztendőből a harmadik, a választásokat megelőző esztendőben a kormányzatok adományozó kedve és hajlandósága többnyire látványosan megerősödött. Az összes várossá nyilvántás fele ezekből a harmadik esztendőkből került ki.

A harmadik Orbán-kormány idején nem születtek új városok és úgy tűnt, hogy a továbbiakban sem lesznek új városok. Ennek ellenére 2021-ben ismét sor került várossá nyilvánításra. Ebben az esztendőben hat település pályázott négy vármegyéből. A nyertes települések: Kiskunlacháza és Nyírbogát. A Pest vármegyei Kiskunlacháza (9 088 fő) polgármestere 2010-től dr. Répás József, aki legutóbb FIDESZ jelöltként nyert, míg az első két ciklusában független jelöltként győzött. Ebben a körzetben (Pest megye 11. OEVK) az országgyűlési képviselő Pánczél Károly.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei Nyírbogát (3040 fő) polgármestere, dr. Simonné dr. Rizsák Ildikó FIDESZ-KDNP jelöltjeként 2014-től, előtte helyi képviselőként tevékenykedett. Az országgyűlési képviselő itt (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 06. OEVK) a polgármester férje és korábbi elődje, dr. Simon Miklós, aki 2002-2014 között a település polgármestere volt, miközben egyben országgyűlési képviselő is volt.

A nem nyertes települések, a Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei Nyírbétek (9 088 fő) és a Baranya vármegyei Beremend (2 262 fő) polgármesterei FIDESZ-KDNP jelöltként győztek, míg a Fejér vármegyei Seregélyes (4 245 fő) polgármestere az MVMP jelöltje volt. A Pest vármegyei Ecsér (4 039 fő) polgármestere függetlenként nyerte a 2019-es választást.

Magyarországon 1990. január 1-jén 166 város volt. 1991-2021 között 184 település vált várossá. Mivel 1991-ben az 1986-ban várossá nyilvánított Boglárlelle szétvált Balatonboglár és Balatonlelle városokra, valamint az 1989-ben városi címet nyert Hajdúhadháztéglás szétvált Hajdúhadház és Téglás városokra, így jelenleg, 2023-ban összesen 348 városi jogállású településünk van.

4.3. A magyar városhálózat térségi dimenziói

Magyarországon európai viszonylatban is nagyon sok a települési önkormányzat, amely az önkormányzati rendszer egyik évtizedek óta vitatott kérdése. Az ország területe a települések számát és elhelyezkedését tekintve is meglehetősen nagy különbségeket mutat. Ezt a jelentős területi eltérést lényegében összességében leképezi a városhálózat is. A térségi különbségeket vármegyei bontásban vizsgálva megállapítható, hogy átlagosan egy vármegyére 18 város jut.

Számszerűleg a legtöbb város Pest vármegyében (55) található, így a városi jogállású települések 16%-a itt található. Amennyiben a városok számát a vármegye összes településéhez viszonyítjuk, akkor is Pest vármegye Békéshez hasonlóan mutatja a legmagasabb, 29%-os arányt. A 3. táblázatból jól látható, hogy az országos átlagot meghaladó vármegyék többsége az alföldi térségben található, ahol a településszerkezet jellegéből adódóan nagyobb lélekszámú települések találhatóak, valamint a Budapesti agglomeráció területe gazdag jellemzően városokban. Az országos átlag-

hoz leginkább Tolna vármegye városodottsága közelít (10%). Észak-Magyarország, Dél és Nyugat Dunántúl vármegyéin kívül még Veszprém vármegye tartozik ebbe a körbe. Arányát tekintve a legkevesebb város Zala (4%) és Nógrád (5%) vármegyékben van. Amennyiben a lakosságszámra tekintünk, akkor látható, hogy Zalában a két megyei jogú városon kívül egyedül Keszthely népessége haladja meg a 10 ezer lakost és a városokon túl 3 ezer főnél csupán két település, Cserszegtomaj (3 792) és Gyenesdiás (4 351) népesebb, miközben a legkisebb város Pacsa lakossága (1 609) nem éri el a 2 ezer főt. Nógrád vármegye esetében a hat város fele 10 ezer alatti és a városokon kívül szintén csak két község – Érsekvadkert (3 654) és Diósjenő (3 005) – lakossága haladja meg a 3 ezer főt, miközben a legkisebb város Rétság (2 639) népessége ezen községeknél alacsonyabb népességű. Természetesen a lakosság számán túl számtalan egyéb szempontnak is meg kellene felelnie egy településnek, hogy városnak tekinthessük.

Vármegye neve	Megyei jogú város száma	Járásszékhely száma	Egyéb város száma	Összesen	Összes település száma	Városok aránya %
Baranya	1	9	4	14	301	7
Bács-Kiskun	2	9	11	22	119	18
Békés	1	8	13	22	75	29
Borsod-Abaúj-Zemplén	1	15	13	29	358	8
Csongrád-Csanád	2	5	3	10	60	17
Fejér	2	6	9	17	108	16
Győr-Moson-Sopron	2	5	5	12	183	7
Hajdú-Bihar	1	9	11	21	82	26
Heves	1	6	4	11	121	9
Jász-Nagykun-Szolnok	1	8	13	22	78	28
Komárom-Esztergom	2	4	6	12	76	16
Nógrád	1	5	0	6	131	5
Pest	1	17	37	55	187	29

Somogy	1	7	8	16	246	6
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1	12	16	29	229	13
Tolna	1	5	5	11	109	10
Vas	1	6	6	13	216	6
Veszprém	1	9	5	15	217	7
Zala	2	4	4	10	258	4
Összesen	25	149	173	347	3 154	11

3. táblázat: Városok száma vármegyénként 2023.

Forrás: Saját szerkesztés

A városok számának és vármegyén belüli arányának a bemutatása csupán a térségi különbségek felvillantására alkalmas. Amennyiben a városok lakosságának alakulását vizsgáljuk, akkor még inkább látható, hogy mely térségek fejlődnek, illetve hol érzékelhető jelentősebben a leszakadás.

4.4. A magyar városi népesség arányának változása

A kisvárosi népesség aránya változásának vizsgálatánál nem hagyhatjuk figyelmen kívül a várost magába foglaló vármegye lakosság számának változását és a megyei jogú városokra vonatkozó jellemzőket sem. A vármegyék és a települések demográfia helyzetének vizsgálatánál kézenfekvőnek tűnt, hogy a népszámlálási adatokat vegyük figyelembe. Az 1990-es népszámlálási adatok csak nagyon nehezen nyerhetők ki és az adatbiztonság sem garantált a rendelkezésre álló adatbázisból, ugyanakkor a 2001-es, a 2011-es és a legutóbbi 2022-es adatsorok rendelkezésünkre állnak. Így kézenfekvőnek tűnt, hogy ezt a három évtizedet tekintjük át, ugyanakkor az összehasonlítás szempontjából a Belügyminisztérium <https://www.nyilvantarto.hu/hu/> oldalát felhasználó <https://stat.dbhir.com/> oldal 2007-2023 közötti 17 év népességét látatja, így erre alapozva végeztem el az összehasonlító elemzésemet.

Összességében nem meglepő, hogy ahogy az ország egészének népessége úgy a vármegyék és a városok lakossága is jellemzően csökken. Ugyanakkor nem mindegy, hogy milyen a csökkenés mértéke, üteme, illetve hol és milyen mértékben van növekedés.

Pest vármegye nem csupán a városodottságát tekintve, de a lakosság szám növekedésében is kiemelkedik, míg pozitív egyenleggel rendelkezik még Győr-Moson-Sopron vármegye.

Öt százaléknál kisebb népesség fogyással még négy vármegyében találkozhatunk, így Szabolcs-Szatmár-Bereg (4,7%), Hajdú-Bihar (4%), Komárom-Esztergom (3,9%) és Fejér (1,9%) esetében.

Ezzel szemben több mint 10%-os lakosság szám csökkenést szenvedett el Békés (13,6%), Nógrád (12,2%), Borsod-Abaúj-Zemplén (11,4%), Tolna (11,4%) és Jász-Nagykun-Szolnok (10,7%) vármegye. A további kilenc vármegyében a csökkenés mértéke 5,8% (Csongrád-Csanád) és 9,1% (Heves) között szóródik.

Sorrend	Vármegye	Változás %
1.	Pest	115,3
2.	Győr-Moson-Sopron	105,4
3.	Fejér	98,1
4.	Komárom-Esztergom	96,1
5.	Hajdú-Bihar	96,0
6.	Szabolcs-Szatmár-Bereg	95,3
7.	Csongrád-Csanád	94,2
8.	Vas	94,2
9.	Veszprém	93,4
10.	Somogy	92,9
11.	Zala	92,8
12.	Bács-Kiskun	92,6
13.	Baranya	91,4
14.	Heves	90,9
15.	Jász-Nagykun-Szolnok	89,3
16.	Borsod-Abaúj-Zemplén	88,6
17.	Tolna	88,6
18.	Nógrád	87,8
19.	Békés	86,4

4. táblázat: Vármegyék lakosságának változása 2007-2023 között

A legnagyobb városunk, Budapest esetében 2007-től (1 684 523) 2016-ig növekedett a lakosság száma (1 705 272), majd onnan folyamatosan csökken (1 630 320), így összességében a főváros népessége az elmúlt 17 év alatt 3,2%-kal csökkent, viszont az utóbbi időszakban csökkenés mértéke már 4,4%.

A jelenlegi 25 megyei jogú város esetében a bő másfél évtized alatt az összlakosság száma csaknem 150 ezerrel csökkent, vagyis fogyás mértéke meghaladja a 7%-ot. Természetesen az egyes megyei jogú városok esetében is eltérő a népesség számának az alakulása.

A vizsgált időszakban a legkisebb lakossággal Esztergom rendelkezik, mint ahogy a legnagyobb népességű vidéki nagyvárosunk továbbra is Debrecen. A második és

harmadik dobogós helyen viszont az elmúlt időszakban Miskolc Szegeddel helyet cserélt.

A nagyvárosok között csupán két helyen növekedett a lakosság száma. E tekintetben kiemelkedik Érd, ahol a növekedés folyamatos és csaknem 17%-os, ezzel a megyei jogú városok között a 10. legnépesebb település lett. Sopron esetében viszont a gyarapodás nem éri el az egy százalékot. Lényegében stagnál a lakosság száma Nyíregyházán. Az említetteken kívül még Debrecen, Esztergom, Győr, Kecskemét, Szeged és Szombathely esetében van alatta a fogyás mértéke az átlagos megyei jogú városi fogyásnak, a 7,1%-nak. A legnagyobb mértékben a lakosság száma Salgótarján esetében, csaknem 20%-kal csökkent, míg jelentős, 10%-ot meghaladó a fogyás mértéke Dunaújváros (18,8%), Nagykanizsa (14%), Miskolc (13,5%), Szekszárd (13,2%), Szolnok (12,3%), Kaposvár (11%), Eger (10,5%) és Békéscsaba (10,3%) esetében.

Kiemelésre érdemes, hogy az említett jelentősen csökkenő lakosságszámmal rendelkező megyei jogú városok mindegyikében évente folyamatosan fogy a népesség. Bár összességében csökkent a lakosság száma Baja, Debrecen, Esztergom, Győr, Kecskemét és Szeged megyei jogú városban, viszont a vizsgált időszak elején még voltak növekvő periódusok is, azonban az utóbbi évtizedben mindenütt folyamatosan fogy a lakosság száma.

Megyei jogú város neve	2007	Sorrend	2023	Sorrend	A változás %-a
Baja	37 627	23.	34 455	22.	91,6
Békéscsaba	64 034	13.	57 427	14.	89,7
Debrecen	205 591	1.	195 428	1.	95,1
Dunaújváros	51 457	20.	41 768	21.	81,2
Eger	55 863	18.	49 981	18.	89,5
Esztergom	30 129	25.	28 834	25.	95,7
Érd	62 183	14.	72 687	10.	116,9
Győr	126 322	5.	121 483	5.	96,2
Hódmezővásárhely	47 735	21.	43 222	20.	90,5
Kaposvár	67 762	12.	60 330	13.	89,0
Kecskemét	110 091	7.	107 899	7.	98,0
Miskolc	173 979	2.	150 434	3.	86,5
Nagykanizsa	51 546	19.	44 329	19.	86,0
Nyíregyháza	118 456	6.	117 487	6.	99,2
Pécs	154 765	4.	141 761	4.	91,6
Salgótarján	40 879	22.	32 822	23.	80,3

Sopron	56 206	17.	56 701	15.	100,9
Szeged	163 622	3.	157 252	2.	96,1
Szekszárd	35 040	24.	30 407	24.	86,8
Székesfehérvár	102 234	8.	92 929	8.	90,9
Szolnok	76 108	10.	66 764	11.	87,7
Szombathely	79 640	9.	74 623	9.	93,7
Tatabánya	71 597	11.	65 892	12.	92,0
Veszprém	58 431	16.	52 961	17.	90,6
Zalaegerszeg	60 088	15.	54 752	16.	91,1
	2 101 385		1 952 628		

5. táblázat: A megyei jogú városok lakosságának alakulása 2007-2023 között

Forrás: Saját szerkesztés a <https://stat.dbhir.com/> alapján.

Magyarország differenciált településhálózatának köszönhetően a városok tekintetében is jelentős különbségek figyelhetők meg a települések lakosságszáma tekintetében.

A legnépesebb városunk a Pest vármegyei Dunakeszi (43 242), míg a legkevesebben a Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei Pálháza (1 066) városában laknak.

Amennyiben a vármegyék lakosságszámán belül a városok helyzetét vizsgáljuk megállapítható, hogy a 19 vármegyében a lakosság több mint a fele (62,80%) város lakó. A 25 megyei jogú városban lakik a vármegyék népességének csaknem egynegyede (23,9%), így a 322 kisvárosban él a vármegyék több mint egyharmada (38,9%).

A vármegyékben a városlakók arányának áttekintését a 6. táblázat tartalmazza, amelyben a megyei jogú városok, vagyis a vármegyék összes városának népességét figyelembe vettem.

Vármegye neve (városok száma)	Városlakók száma (fő)	Vármegye lakosság száma (fő)	Városlakók aránya %
Bács-Kiskun (22)	343 556	512 280	67,06
Baranya (14)	237 053	373 043	63,54
Békés (22)	256 973	335 374	76,62
Borsod-Abaúj-Zemplén (29)	376 971	654 126	57,63
Csongrád-Csanád (10)	297 221	401 292	74,07
Fejér (17)	249 681	425 490	58,68
Győr-Moson-Sopron (12)	256 817	465 659	55,15
Hajdú-Bihar (21)	422 636	534 219	79,11
Heves (11)	134 204	294 475	45,60

Jász-Nagykun-Szolnok (22)	266 290	368 848	72,19
Komárom-Esztergom (12)	199 890	304 962	65,54
Nógrád (6)	75 319	189 895	39,66
Pest (55)	938 498	1 353 891	69,32
Somogy (16)	156 962	311 108	50,45
Szabolcs-Szatmár-Bereg (29)	304 251	562 184	54,12
Tolna (11)	119 655	217 307	55,06
Vas (13)	149 185	250 347	59,59
Veszprém (15)	202 605	344 905	58,74
Zala (10)	147 548	273 691	53,91
Összesen 347	5 135 315	8 173 096	62,80

6. táblázat: Városok (megyei jogú és a többi város) lakosság száma és aránya vármegyénként 2023.

Forrás: Saját szerkesztés

Az ország településszerkezetének eltérő sajátosságai e tekintetben is jól érzékelhetők. Míg a város lakók legkisebb arányban (51,5%) az Észak-Magyarország három, valamint a Dunántúl (58%) kilenc vármegyében laktak, addig az alföldi hat és Pest vármegye esetében az arányuk megközelíti a 70%-ot.

A városodottság szempontjából érdemes azonban megnézni, hogy amennyiben a megyei jogú városok lakosságát figyelmen kívül hagyjuk, akkor mennyiben változik a helyzet. Arányát tekintve legtöbb (63,9%) város lakó Pest vármegye 54 városában él, míg a legkevesebb város lakóval Győr-Moson-Sopron (16,9%) találkozhatunk (lásd a 7. táblázatot).

Az egyes vármegyéken belül a legkisebb és a legnagyobb lakosság számú városok között is jelentős különbségekkel találkozunk. Öt vármegyében (Fejér, Nógrád, Tolna, Vas és Zala) a legnépesebb kisváros lakosság száma sem éri el a 20 ezer főt.

Vármegye neve	Városok száma	Legnagyobb város (fő)	Legkisebb város (fő)	Összes város lakó száma	Vármegye lakossága összesen	Városi lakosok aránya %
Bács-Kiskun	20	Kiskun-félegyháza 29 352	Hajós 2 917	201 202	512 280	39,3
Baranya	13	Komló 23 711	Villány 2 183	95 292	373 043	25,5
Békés	21	Gyula 29 361	Medgyes-egyháza 3 399	199 546	335 374	59,5
Borsod-Abaúj-Zemplén	28	Ózd 33 150	Pálháza 1 066	226 537	654 126	34,6

Csongrád-Csanád	8	Szentés 25 962	Csanád- palota 2 784	96 747	401 292	24,1
Fejér	15	Mór 13 534	Bodajk 3 933	114 989	425 490	27,0
Győr- Moson- Sopron	10	Moson- magyaróvár 31 954	Beled 2 551	78 633	465 659	16,9
Hajdú-Bihar	20	Hajdú- böszörmény 30 196	Bihar-ke- resztes 4 781	227 208	534 219	42,5
Heves	10	Gyöngyös 27 076	Pétervására 2 164	84 223	294 475	28,6
Jász- Nagykun- Szolnok	21	Jászberény 25 227	Besenyszög 3 240	199 526	368 848	54,1
Komárom- Esztergom	10	Tata 22 833	Bábolna 3 413	105 164	304 962	34,5
Nógrád	5	Balassa- gyarmat 14 109	Rétság 2 639	42 497	189 895	22,4
Pest	54	Dunakeszi 43 242	Visegrád 1 767	865 811	1 353 891	63,9
Somogy	15	Siófok 24 761	Igal 1 576	96 632	311 108	31,1
Szabolcs- Szatmár- Bereg	28	Mátészalka 16 045	Nyírlugos 2 668	186 764	562 184	33,2
Tolna	10	Dombóvár 17 814	Gyönk 1 698	89 248	217 307	41,1
Vas	12	Sárvár 13 917	Őri- szent-péter 1 120	74 562	250 347	29,8
Veszprém	14	Pápa 28 649	Bada- csony-tomaj 2 186	149 644	344 905	43,4
Zala	8	Keszthely 18 563	Pacsa 1 609	48 467	273 691	17,7
Összesen	322	43 242 - 13 534	4 781 - 1 066	3 182 692	8 173 096	38,9

7. táblázat: Kisvárosok lakosság száma és aránya vármegyénként 2023

Forrás: Saját szerkesztés

A legnépesebb 10 városból hat Pest vármegyében, a fővárosi agglomerációban található, még egy-egy jelentősebb népességű város van Borsod-Abaúj-Zemplén (Ózd), Győr-Moson-Sopron (Mosonmagyaróvár), Hajdú-Bihar (Hajdúböszörmény) és Békés (Gyula) vármegyékben (lásd 8. táblázatot).

Sorrend	Város neve	Vármegye	Lakosság száma (fő)	Járásszékhely
1.	Dunakeszi	Pest	43 242	Igen
2.	Szigetszentmiklós	Pest	40 639	Igen
3.	Cegléd	Pest	36 474	Igen
4.	Vác	Pest	33 819	Igen
5.	Ózd	Borsod-Abaúj-Zemplén	33 150	Igen
6.	Mosonmagyaróvár	Győr-Moson-Sopron	31 954	Igen
7.	Gödöllő	Pest	31 513	Igen
8.	Hajdúböszörmény	Hajdú-Bihar	30 196	Igen
9.	Budaörs	Pest	29 518	
10.	Gyula	Békés	29 361	Igen

8. táblázat: A legnépesebb városok sorrendje 2023.

Forrás: Saját szerkesztés

Háromezer lakos alatti városok száma összesen 35, vagyis minden tizedik városi jogállással rendelkező település viszonylag csekély lakosság számmal rendelkező apróváros. A legkisebb népességű városok között hétnek a lakosság száma még a 2 ezer főt sem éri el (lásd a 9. táblázatot).

Sorrend	Város neve	Vármegye	Lakosság száma (fő)	Járásszékhely
322.	Pálháza	Borsod-Abaúj-Zemplén	1 066	
321.	Óriszentpéter	Vas	1 120	
320.	Igal	Somogy	1 576	
319.	Pacsa	Zala	1 609	
318.	Gyöngy	Tolna	1 698	
317.	Visegrád	Pest	1 767	
316.	Göncz	Borsod-Abaúj-Zemplén	1 966	Igen
315.	Pétervására	Heves	2 164	Igen
314.	Villány	Baranya	2 183	
313.	Badacsonytomaj	Veszprém	2 186	

9. táblázat: A legkisebb lakosság számú városok sorrendje 2023.

Forrás: Saját szerkesztés

Mint jól érzékelhető a magyar kisvárosok lakosság szám alapján meglehetősen nagy eltérés mutatnak. A 8. táblázatba foglaltuk össze a különféle népesség szám kategóriákat. A kisvárosok egyharmada 5 és 10 ezer lakos közötti népességgel rendelkezik. 10 ezer főnél népesebb városok alkotják a kisvárosok 37%-át. A jelenlegi magyar kisvárosok túlnyomó többségének (62,7%) lakosság száma nem éri el a választások szempontjából kiemelt jelentőségű 10 ezer főt.

Népesség száma	Város száma	Városokon belüli aránya %
2 000 fő alatt	7	2,2
2 001-3 000 között	28	8,7
3 001-5 000 között	58	18,0
5 001-10 000 között	109	33,8
10 001-20 000 között	86	26,7
20 001-30 000 között	26	8,1
30 001-40 000 között	6	1,9
40 000 felett	2	0,6
Összesen	322	100

10. táblázat: Lakosság szám szerinti megoszlása a kisvárosoknak 2023.

Forrás: Saját szerkesztés

A 10 ezer fős lakosság számnak alapvetően az önkormányzati választások szempontjából van jelentősége, mivel az ennél népesebb településeken vannak egyéni választókerületek és az itt megválasztott képviselőknél túl az ún. kompenzációs listáról is mandátumot lehet szerezni. Erről részletesebben a kisvárosok választási összetételének vizsgálatáról szóló fejezetben írunk.

Talán a népesség mértékénél izgalmasabb, hogy miképpen alakult a városok lakosság száma a vizsgált – 2007-2023 közötti – időszakban. A népességszám változását vármegyéenkénti bontásban a 2. számú függelék tartalmazza. A vármegyék közötti különbséget jól érzékelteti, hogy Pest vármegyében a városok 85%-ának növekszik a lakosság száma és a növekedés csupán Győr-Moson-Sopron vármegyében jelentősebb, ahol a városok 60%-ában növekszik a lakosság száma, bár a legnagyobb növekedés mértéke is csak 6%. Még Fejér vármegyében figyelhetjük meg, hogy több város népessége növekszik, mint amennyiben csökken.

Ezzel szemben Békés, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Komárom-Esztergom, Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna vármegye valamennyi városának lakosság száma csökkent. A többi, kilenc vármegyében legalább van egy város, amelynek növekszik a lakosság száma.

A Pest vármegyei városokon kívül a növekvő Top 10-ben (lásd a 11. táblázatot) három turisztikai szempontból kiemelkedő jelentőségű várost – Zalakaros, Velence és Harkány – találhatunk. A növekvő lakosságú városok között még további turisztikai célpontok is vannak, így Gárdony, Hajdúszoboszló, Siófok, Zamárdi, Balatonföldvár, Igal, Bük, Balatonalmádi, Balatonfüzfő és Balatonkenese, városa. Itt érdemes megemlíteni Balatonlelle városát, amelynek a lakossága 2010-től hullámzóan csökkent 2019-ig, onnan kezdve viszont folyamatosan növekszik.

A Pest vármegyei budapesti vonzáskörzetéhez tartozó településeken túl egyértelműen agglomerációs növekedés tapasztalható Baranyában a Pécs melletti Kozármisleny, Borsod-Abaúj-Zemplénben a Miskolc közeli Nyékládháza és Onga, Csongrád-Csanádban a Szeged vonzásában lévő Mórahalom és Sándorfalva, Hajdú-Biharban a Debrecen közeli Hajdúsámson, Hajdúhadház és Létavértes városok esetében. Ugyanakkor érdemes megemlíteni, hogy míg Veresegyház városa 2001-2023 között megduplázta a lakosságának számát, mégsem küzd ellátási feszültségekkel, mivel a város fejlődése és fejlesztése összhangban volt. Ezzel szemben nagyon sok fővárosi agglomerációs település, köztük a megyei jogú város Érd is küzd a fenntarthatóság kérdésével, vagyis a lakosságszám növekedés és az ellátást garantáló infrastruktúra, intézményhálózat nincs megfelelő összhangban.

Sorrend	Város neve	Vármegye	Változás %-a	Járásszékhely
1.	Diósd	Pest	152,1	
2.	Veresegyház	Pest	148,3	
3.	Halásztelek	Pest	147,9	
4.	Zalakaros	Zala	144,4	
5.	Biatorbágy	Pest	141,9	
6.	Velence	Fejér	141,5	
7.	Harkány	Baranya	139,2	
8.	Gyömrő	Pest	136,5	
9.	Szigetszentmiklós	Pest	135,6	Igen
10.	Dunavarsány	Pest	135,2	

11. táblázat: A legnagyobb mértékben növekvő lakosságszámú városok sorrendje 2007-2023 közötti időszakban

Forrás: Saját szerkesztés

A legnagyobb arányú lakosságszám csökkenés – lásd a 12. táblázatot – utolsó tíz kisvárosából három Borsod-Abaúj-Zemplén, kettő Békés, valamint Jász-Nagykun-Szolnok, míg egy Baranya, Heves és Nógrád vármegyei.

Sorrend	Város neve	Vármegye	Változás %-a	Járasszékhely
322.	Mezőhegyes	Békés	78,3	
321.	Kazincbarcika	Borsod-Abaúj-Zemplén	79,8	Igen
320.	Bátonyterenye	Nógrád	81,6	Igen
319.	Sátoraljaújhely	Borsod-Abaúj-Zemplén	81,7	Igen
318.	Bélapátfalva	Heves	82,3	Igen
317.	Tiszaújváros	Borsod-Abaúj-Zemplén	82,4	Igen
316.	Kenderes	Jász-Nagykun-Szolnok	82,8	
315.	Dévaványa	Békés	82,9	
314.	Kunszentmárton	Jász-Nagykun-Szolnok	83,0	Igen
313.	Villány	Baranya	83,1	

12. táblázat: A legnagyobb mértékben csökkenő lakosságszámú városok sorrendje 2007-2023 közötti időszakban

Forrás: Saját szerkesztés

Az áttekintésből kitűnik, hogy a kisvárosoknak csupán negyedében van lélekszám növekedés, míg a többi, 240 városban eltérő mértékben, de fogy a népesség. A kisvárosok 40%-ában a népesség csökkenése a vizsgált időszakban meghaladta a 10%-ot. Csupán Pest vármegyében nincs olyan város, amelynek a lakosság fogyása ilyen mértékű lett volna. Ezzel szemben Nógrád vármegyében mind az öt kisváros népességszám csökkenése jelentős.

5. A városok típusai

5.1. A megyei jogú városok sajátosságai

Sajátos utat jártak be a magyarországi nagyvárosok azáltal, hogy 1990-ben létrejött a megyei jogú város kategóriája. Az Ötv. eredeti javaslata 100 ezer lakost meghaladó népességű városoknak kívánta adni ezt a megkülönböztető címet, mivel ezeknek a városoknak a hatása lényegében regionális, több megyés. Az önkormányzati törvény vitája során viszont több kisebb népességű város képviselője is szerette volna kiemelni a települését a városok sorából, így végül is Szájer József soproni Fidesz képviselő javaslata került elfogadásra azzal, hogy lehetővé tették az 50 ezer lakosnál népesebb városi képviselő-testületeknek, hogy kezdeményezzék az Országgyűlésnél a cím adományozását.

Ennek következtében 1990. december 1-jével 20 város nyerte el a megyei jogú városi címet. Egyrészt az ennek a feltételnek megfelelő 16 megyeszékhely, másrészt lakosság szám alapján még négy város (Sopron, Nagykanizsa, Dunaújváros és Hódmezővásárhely). Ugyanakkor két megyeszékhely nem kapta meg ezt a címet, mert lakossága 50 ezer lakos alatt volt, így Salgótarján és Szekszárd kimaradt. Az Ötv. 1994. évi módosításának köszönhetően, mint megyeszékhelyek a kimaradt városok is megyei jogú városok lettek 1994. október 30-tól. Mivel Pest megyének a székhelye Budapest, így egészen 2006. július 11-ig nem volt ebben a megyében megyei jogú város, amely címet ekkortól nyerte el Érd, amely már ekkor is túlteljesített és meghaladta a 60 ezer főt.

Ezt követően a 2022-es országgyűlési választási kampányban felvetett önálló Bács megyei kezdeményezésre válaszul módosították az MötV szabályozását és lehetővé tették, hogy az Országgyűlés a törvény erejénél fogva adományozhassa ezt a címet. Így lett megyei jogú város 2022. május 1-vel Baja és Esztergom, viszont a törvényben meghatározott megyei jogú városi jogállásából származó feladatait csak a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek 2024. évi általános választását követően, a megyei jogú város közgyűlésének alakuló ülésétől látja el. Így jelenleg 25 megyei jogú városunk van, viszont még az utóbb azzá nyilvánítottak nem gyakorolják ezen feladataikat.

A 25 jelenlegi megyei jogú városból 18 már város volt 1885 előtt is, így a történelmi magyar városhálózat pilléreinek tekinthetőek. 1885-1945 között kapta meg a városi címet Zalaegerszeg, Szekszárd, Békéscsaba és Salgótarján. 1947-ben lett város Tatabánya, míg a tanácsrendszer időszakában nyerte el a címet Dunaújváros és legvégül 1978-ban Érd, amely addig „Európa legnépesebb faluja” volt.

Korábban felmerült, hogy Pest megyének is legyen önálló székhelye, vagyis Budapest helyett egy másik várost kellene megyeszékhellyé nyilvánítani. Erre jó példaként szolgált a szomszédos Alsó-Ausztria tartomány, amelynek a székhelye sokáig Bécsben volt, majd elhatározták, hogy kivonul az adminisztráció a tartományba és az 1955-ös osztrák szövetségi alkotmánynak megfelelően Sankt Pölten lesz a székhely, amely 1997-ben meg is valósult. Pest megyében a korábbi megyei közszolgáltatási feladatokat biztosító megyei kulturális intézmények (könyvtár, múzeum) Szentendrán találhatóak, így ez a javaslat 2013-at megelőzően indokolt lett volna. Ma már viszont lényegében nincsenek olyan megyei jogok, amelyek ily módon értelmezhetőek lennének, vagyis a megyei jogú város elnevezés nem fejezi ki annak tényleges tartalmát.

5.2. A járásszékhely városok jellemzői

2013-ban harminc év szünet után ismét létrejöttek a járások a megyék és a települések közötti alsó középszintű közigazgatási egységként.¹⁶ A megyék járásokra osztása és az itt létrehozásra kerülő hivatalok igényelték a székhelyek meghatározását is, így lettek kijelölve a járásszékhely városok. Kezdetben 175 ilyen városunk volt, és értelemszerűen köztük mind a 23 megyei jogú város egyben ilyen státuszt is betöltött. Miután Polgárdi járás két év elteltével megszüntetésre került, így jelenleg a 25 megyei jogú várost leszámítva 149 járásszékhely város van az országban.

Érdekes, hogy a már említett 40 történelmi városból két Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei város, Kisújszállás és Túrkeve a legújabb járási beosztásban sem lett járásszékhely. Az 1983. december 31-ével megszűnt 83 járás székhelyéből 2013-ban egyedül a Komárom-Esztergom vármegyei Dorog nem lett járásszékhely város.

A jelenlegi járásszékhely városok között 26 olyat találunk, amelyik 1990-et követően vált várossá, köztük a városi címet 2004-ben nyerte el Béalápátfalva és Cigánd, valamint a csupán 2005-től város Kemece és Martonvásár is, már 10 éven belül járásszékhely lett.

Népesség száma	Város száma	Aránya %
5 ezer lakos alatti	20	13,4
5001-10 ezer lakos közötti	41	27,5
10 ezer lakos feletti	88	59,1
Összesen	149	100,0

13. táblázat: A járásszékhely városok népességének megoszlása 2019

Forrás: Saját szerkesztés

A járásszékhely városok lakosságát vizsgálva találhatunk közöttük egészen kislelékszámúakat is, így a Nógrád vármegyei Rétság, 2 639 fővel, a Heves vármegyei Pétervására, 2 164 fővel és a Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei Gönc csupán 1 966 fővel rendelkezik.

Nógrád vármegye sajátossága, hogy itt van ugyan a legkevesebb város, viszont mind a hat város egyben járásszékhely is.

Amennyiben a járásszékhely városok polgármestereinek politikai hovatartozását tekintjük át megállapítható, hogy összességében a kormánypártok – a FIDESZ és a KDNP, valamint Kiskunfélegyházán a Nemzeti Fórum – jelöltjei vannak meghatáro-

¹⁶ Lásd: A járások kialakításáról, valamint egyes ezzel összefüggő törvények módosításáról szóló 2012. évi XCIII. törvényt.

zó, 62%-os többségben. Jelentősebb arányban (21%) vannak még ebben a polgármesteri körben a függetlenek, akiknek a jelenléte a lakosság szám növekedésével ellentétes arányban alakul. Az 5 ezer lakos alatti járasszékhelyek 70%-ában, ezzel szemben a 10 ezer lakos feletti városokban csupán 8%-ban nyert függetlenként a polgármester. Ellenzéki pártszínen csupán a 10 ezer feletti városokban találkozhatunk néhány polgármesterrel és a civil szervezetek jelöltjei is jellemzően ebben a lakosság szám kategóriában tudtak nagyobb arányban településvezetői szerephez jutni.

Típus	Db	FIDESZ+	%	Ellenzék	%	Civil	%	Független	%
5000-ig	20	5	25	0	0	1	5	14	70
5001-10000	41	28	68	0	0	2	5	11	27
10001 felett	88	58+1*	67	6	7	16	18	7	8
Összesen	149	92	62	6	4	19	13	32	21

14. táblázat: Járasszékhely városok polgármestereinek politikai megoszlása 2019

Forrás: Saját gyűjtés

* Kiskunfélegyházán a polgármester a Nemzeti Fórum jelöltjeként nyert.

5.3. A jelző nélküli városok

Budapest főváros, a 25 megyei jogú város és a 149 járasszékhely városon kívül van még az országban 173 városunk. Ezek a jelző nélküli városok is ugyancsak sokféleséget mutatnak, mint ahogy a többi városkategóriában lévők esetén is megfigyelhető volt. A már korábban említett két történelmi város, Kisújszállás és Túrkeve több mint 100 éve viseli ezt a címet és éli kisvárosi életét. A tanácsrendszerben nyerte el városi címét a már említett Dorog mellett további 13 város – Százhalombatta, Boglárlelle, Budaörs, Battonya, Biharkeresztes, Dunaföldvár, Hajdúdorog, Martfű, Mezőberény, Mezöhegyes, Nádudvar, Nyergesújfalú és Sajószentpéter –, amelyek ugyancsak nagy különbségekkel rendelkeznek, de a lakosság számuk az 1990 után a városi címet elnyertekhez képest jelentős. Közülük Dorog és Budaörs 2013-ig kistérség központként tevékenykedett. Nyilvánvaló, hogy ezen városok rendelkeznek mindazon infrastruktúrával, intézményhálózattal és közösségi szerveződésekkel, amelyek a városi léthez szükségesek.

Egyetértek Németh Sándor, Bük város polgármestere megállapításával¹⁷, amely szerint: „A jogi városfogalom alkalmazását az utóbbi évtizedek hazai várossá nyilvánítási dömpingje teszi nehézkesé, hiszen nagyon sok olyan település kapta meg a városi

¹⁷ Lásd: NÉMETH Sándor: *Bük és Csepreg összehasonlító településföldrajza* című doktori (Ph.D.) disszertáció 15. oldal.

rangot, amelyek nem csak az addigi kisvárosoknál rendelkezik kevesebb központi funkcióval, illetve azok által kirajzolt vonzáskörzettel, hanem számos nagyközségnél is.”

5.4. Egyéb városi tipizálások

A különféle tudományos várostipizálásokon, mint például az „alig város”¹⁸, vagy a „ceremoniális”, a „címzetes”, az „echte”, a „faluváros”, vagy a „valódi” városon¹⁹ túl a mindennapi gyakorlatban is megjelennek az elismert közigazgatási kategórián kívüli város kategóriák. Gyakran felmerül, hogy egy város magát iskolavárosnak tekinti, amely a mostani magyar önkormányzati rendszerben azért is különösen izgalmas kérdés, mivel jelenleg a helyi önkormányzatok nem tarthatnak fenn iskolákat. Ennek ellenére 2022-ben a Tokaj-Hegyalja Egyetem létrehozta az Iskolavárosok Kutatóintézetét.²⁰

Sajátos utat járt be a fürdővárosok ügye. E tekintetben már országos szerveződésről beszélhetünk. A Magyar Fürdővárosok Szövetsége (MFVSZ) 1993-ban jött létre és több mint negyven gyógyvízzel rendelkező települést tömörít, köztük községi jogállásúakat is. Ebből is érzékelhető, hogy a település által nyújtott sajátos és különleges szolgáltatás adott esetben fontosabb kapocs, mint a hivatalos jogállás.

Ugyancsak különleges a történelmi városok kategóriája. A Magyar Történelmi Városok és Térségek Szövetsége – 13 város (Esztergom, Gyula, Miskolc, Mohács, Pécs, Pécsvárad, Siklós, Sopron, Székesfehérvár, Szentendre, Szigetvár, Szombathely, Tokaj) részvételével – 2006-ban alakult meg. A magyar történelem szempontjából kiemelkedő jelentőségű községek (Abasár, Abaújvár, Drégelypalánk, Hédervár, Kisnána, Mád, Nagycenk, Nagyvázsony, Nemeskér, Ónod, Ópusztaszer, Ozora, és Telkibánya) is kezdeményezték, hogy történelmi város címmel rendelkezzenek.

A francia Történelmi és Művészeti Városok és Térségek Országos Szövetsége (ANVPAH) ismételt kezdeményezésére 2014-ben immáron a TÖOSZ keretén belül jött létre a Magyar Történelmi Városok Hálózata, amelynek célja a történelmi értékek védelmében és megőrzésében érdekelt önkormányzatok és vezetőik számára szakmai platform megteremtése. A múlt értékeire épített új értékkeremtés lehetséges megoldásainak feltárása. Az örökségvédelemben és gazdálkodásban alkalmazott jó gyakorlatok bemutatása, és tapasztalatcsere fórum megteremtése.

¹⁸ Lásd: BELUSZKY Pál – GYÓRI Róbert (2006): Ez a falu város! (Avagy a városi rang adományozásának gyakorlata s következményei 1990 után). In: *Tér és Társadalom*, 20 (2): 67. oldal.

¹⁹ Lásd: BELUSZKY Pál (2008): Maradékok boltja (Egy Visszavonuló levelei). In: *Tér és Társadalom*, 22 (1): 170. oldal.

²⁰ Lásd: <https://unithe.hu/iskolavarosok-kutatointezet/#>

A francia modell példaként is szolgálhat a magyar települések számára, hogy adott esetben nem elegendő elnyerni egy címet, hanem annak megőrzéséért közösen tenni is szükséges.

„A különböző elhelyezkedésű és rangú településekben közös, hogy az örökséget és megőrzését nem egy szűk szakmai stáb belügyének tekint, hanem a társadalmi-gazdasági folyamatok részeként egy olyan tevékenységnek értelmez, amiben minden lakos részt vesz. Ilyen módon az örökség egy erőforrássá válik és nem a fejlődés gátja, éppen ellenkezőleg: a történelmi és kulturális örökség francia városa védjegy egy területfejlesztési eszköz, amely címet csak olyan település nyerhet, amelyik képes a helyi közösség és az örökség viszonyát egy élő folyamatként bemutatni és a fejlesztéseket a meglévő adottságokkal összhangban megtervezni.

Érdekes maga az eljárás is, amelyben a városok a védjegy elnyerésére pályázhatnak, aminek az odaítélése egyáltalán nem magától értetődő, és később el is veszíthető.” (Józsa 2015: 15.)

Talán az utóbbi példa is jól érzékelteti, hogy a közigazgatási kategórián túl milyen eleven és a település életét befolyásoló lehetőségek állnak rendelkezésre, amennyiben biztosított a községek és városok önkormányzó képessége.

6. A városi önkormányzatok politikai összetétele és érdekképvisellete

Minden település szempontjából és valamennyi korszakban meghatározó jelentőségű, hogy a helyi közösség életét miképpen alakítja, szervezi és jeleníti meg a választott testület és az annak élén álló elsőszámú vezető. Ezért fontos, hogy a városi önkormányzatok élén milyen polgármesterek és milyen képviselő-testületek működnek. A polgármester szerepe az önkormányzatok életében annak ellenére meghatározó, hogy a legfontosabb döntések a testületben dőlnek el. A polgármester egyénisége, személyisége azonban jelentős mértékben képes alakítani a közös döntést és a jegyző által vezetett polgármesteri hivatal irányításával mind az előkészítő, mind a végrehajtó munkát befolyásolja.

Egy település élete és jövője szempontjából meghatározó jelentősége van annak, hogy a választások eredményeképpen ki vezet a helyi közösséget. Hasonló adottságú települések összevetéséből jól érzékelhető, hogy mennyire eltérő fejlődési pályát járnak be attól függően, hogy jól választottak-e képviselő testületet és polgármestert, vagy sem. A polgármester egyénisége, személyisége, a közért való elkötelezettsége, tenni akarása, valamint a köz valódi szolgálata révén alakul a település élete.

A város vezetője elkerülhetetlenül politikai szereplő. E tekintetben különösen fontos, hogy politikai elkötelezettsége ellenére képes legyen a település közösségének érdekét előtérbe helyezni a pártpolitikával szemben.

A 2019-es, legutóbbi önkormányzati választások vizsgálata során 97 olyan települést találunk, ahol nyolcszor egymás után, vagyis 1990 óta minden alkalommal ugyanaz a személy nyerte el a választópolgárok többségének a bizalmát és lett polgármester.²¹ Értelemszerűen a városi polgármesterek közül már lényegesen kevesebbet, összesen nyolc ilyen szereplőt találunk, aki legalább harminc éven át szolgálta az adott település közösségét.

10 ezer lakos alatti városok közül Bólyon Hárs József (független), Jászfényszaru Györiné dr. Czeglédi Márta (független), Nyírlugos Hovánszki György (FIDESZ-KDNP) és Rácalmáson Schrick István (Városvédők) tudott folyamatosan nyerni.

10 ezer lakos fölötti városokban, ahol a pártpolitikai szempontok lényegesen erősebbek, ugyancsak négyen tudták folytatni az 1990 óta tartó önkormányzati vezetői munkájukat, Gödöllőn dr. Gémesi György (Gödöllői Lokálpatrióta Klub), Marcaliban dr. Sütő László (Marcali az Otthonunk Egyesület – MOTTE), Tökölön Hoffman Pál (FIDESZ-KDNP) és Veresegyházon Pásztor Béla (független). Pásztor Béla időközben, 2023 februárjában lemondott a polgármesterségről, mivel betöltötte a 85. életévét, így visszavonult. Ugyanakkor jelentős örökséget hagyott hátra a városépítő és városfejlesztő polgármesterek számára. A tőle és róla származó könyvet minden elkötelezett polgármesternek és erre a hivatásra készülőnek érdemes tanulmányoznia.²²

A 2019-es önkormányzati választáson győztes polgármesterek a városok csaknem felében (49%) a FIDESZ-KDNP, illetve a kormánypártok önállóan, vagy civil szervezetekkel közösen indított jelöltjeiből kerültek ki.

Az 5 ezer lakosnál kisebb településeken a pártszínek kevésbé érvényesültek, így ezen városok többségben (61%) a polgármesterek függetlenként indultak és nyertek. A legkisebb 94 városban a kormánypártok adják a polgármesterek egyharmadát.

Az 5 ezres, valamint a 10 ezres népességszámot meghaladó városokban a kormánypárti polgármesterek vannak többségben.

Az ellenzéki párt színében, vagy pártok összefogásával indult jelöltek csak a 10 ezer feletti városokban értek el részleges sikert. A civil szervezetek képviselőiben nyertes polgármesterek ugyancsak a nagyobb lakosságú városokban értek el sikereket.

Lakosság	Össz.	FIDESZ-KDNP	%	Ellenzéki és/ vagy össze- fogás	%	Civil szervezet	%	Független	%
5 000 alatt	94	32	34	1	1	4	4	57	61

²¹ Lásd: ZONGOR Gábor (2021): *Nyolc polgármester választás – töretlen bizalom (1990-2020)*. Demokratikus Helyi Közigazgatás Fejlesztéséért Alapítvány, Budapest.

²² Lásd: PÁSZTOR Béla, SZÁLE László (2021): *Magam ura, mások szolgálja*. Noran Libro Kiadó – Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége, Budapest.

5 001- 1 0000	108	56	52	1	1	4	4	47	43
1 0001 felett	120	68	57	8	6	25	21	19	16
Megyei jogú város	25	13	52	6	25	6	24	0	0
Összesen	347	169	49	16	5	39	11	123	35

15. táblázat: A városi polgármesterek jelölő szervezetek szerinti megoszlása 2019

Forrás: Saját gyűjtés <https://www.valasztas.hu/helyi-onkormanyzati-valasztasok-2019>

Amennyiben a városi képviselő-testületek politikai összetételét vizsgáljuk, abból a szempontból, hogy milyen politikai irányzat ért el többséget az adott képviselő-testületben, akkor azt látjuk, hogy a testületek 41%-ban a függetlenek vannak többségben. Igaz, hogy e tekintetben jelentős mértékben eltér a 10 ezres lakosság szám alapján a nagyobb és kisebb városok testületének összetétele. A kisebb népességű városokban a független képviselők többségi szerepe a meghatározó. Ez természetesen azt is jelenti, hogy ezekben a városokban jellemzően nem érvényesül a frakció fejelem, mivel független személyiségek vesznek részt többségében a döntéshozatalban.

A pártok és civil szervezetek viszont uralják a 10 ezer lakosnál népesebb városok testületeit.

A pártok és szervezetek versenyét egyértelműen a kormánypártok nyerték, hiszen az összes városi önkormányzati képviselő-testület 37%-ában alkotnak többséget. A 10 ezer lakost meghaladó városokban az ellenzék és kormánypárt megoszlás a választási szisztémából adódóan érvényesül. Van viszont egy város, Dabas, ahol mind az egyéni választókerületekben (8 FIDESZ), mind a kompenzációs listán (3 KDNP) csak kormánypártiak szereztek mandátumot, és a polgármester is Fidesz jelöltként, ellenjelölt nélkül nyert, így teljes az egység.

Ilyen egységes testületekkel csak a kisebb településeken, de ott is ritkán találkozhatunk. Hét 5 ezer lakosnál népesebb kisvárosban – Kisbér, Lenti, Martonvásár, Pásztó, Putnok, Sülysáp és Zsámbék – valamennyi, így a 8 egyéni listás és a polgármesteri mandátumot is a kormánypárt nyerte meg. Három 5 ezer lakosnál kisebb népességű kisvárosban – Aba, Baktalórántháza és Rácalmás – mind a 6 képviselő és a polgármester is ugyanannak a civil szerveződésnek a jelöltjeként nyert.

A civil szervezetek a városi testületek 13%-ában alkotnak többséget, míg az ellenzéki többségi vezetés csupán 15 városban, közülük is 8 megyei jogú városban van.

Van viszont 16 olyan város, ahol egyik oldal sem tudott többséget szerezni figyelembe véve a polgármester politikai hovatartozását. Ezekben a városokban csak napi politikai kompromisszumok révén lehetséges érdemi döntést hozni.

Lakosság	Össz.	FIDESZ-KDNP	%	Ellenzéki összefogás	%	Civil	%	nincs többség		Független	%
5 000 alatt	94	13	14	0	0	4	4	1	1	76	81
5 001-10 000	108	36	33	0	0	4	4	2	2	66	61
10 001 felett	120	69	58	7	6	29	24	13	11	2	1
Megyei jogú város	25	10	40	8	32	7	28	0		0	
Összesen	347	128	37	15	4	44	13	16	5	144	41

16. táblázat: A városi képviselő-testületek többségének politikai összetétele 2019-ben

Forrás: saját gyűjtés <https://www.valasztas.hu/helyi-onkormanyzati-valasztasok-2019>

Amennyiben összevetjük a városi polgármesterek politikai színét a képviselő testületi többséggel akkor azt tapasztaljuk, hogy a FIDESZ-KDNP esetében lényegesen több a polgármester, mint a kormánypárti többségű testület. Az ellenzéki összefogás esetén 10 ezer lakos alatt nincsen olyan képviselő-testület, amelyben többséget jelentenének. Ugyanakkor a civil jelöltek esetében ahol a polgármesterek nem párt színben indultak, ott jellemzően a helyi civilszervezet képviselői alkotják a többséget a testületben is.

Magyarországon 1994 és 2014 közötti időszakban lehetőség volt arra, hogy polgármester egyidejűleg országgyűlési képviselő is lehessen. A település kategóriákat vizsgálva egyértelműen megállapítható, hogy minél nagyobb volt egy város, annál nagyobb volt az esély arra, hogy a polgármestere egyben parlamenti képviselő is legyen.

A polgármesterek jelenléte a törvényhozásban ciklusról ciklusra növekedett és a 2014-es parlamenti választás eredményeként is 34 olyan képviselő került be a parlamentbe, aki megválasztásakor még polgármester volt, de már nem indult az októberi önkormányzati választáson. A legtöbb polgármester a 2010-2014-es ciklusban volt egyben parlamenti képviselő, összesen 88, vagyis az összes képviselő 23%-a aktív önkormányzati vezető is volt.

Ciklus	1994-1998	1998-2002	2002-2006	2006-2010	2010-2014	2014
fővárosi kerület 23	1 4%	3 13%	8 35%	17 74%	15 65%	5 22%
megyei jogú város 23	5 23%	7 32%	14 61%	11 48%	16 70%	6 26%

város 322	3 1%	21 7%	27 9%	39 13%	36 12%	14 4%
község 2808	1 0,03%	5 0,2%	6 0,2%	8 0,3%	21 0,7%	9 0,3%
összesen 3177	10 0,3%	36 1,1%	55 1,7%	75 2,4%	88 2,8%	34 1,1%
Összes országgyűlési képviselő arányában:	386 2,6%	386 9,3%	386 14,2%	386 19,4%	386 22,8%	199 17%

17. táblázat: Polgármester országgyűlési képviselők 1994-2014

Forrás: Saját szerkesztés

A várossá nyilvánítás folyamatában az adott város aspiráns országgyűlési képviselőjének a szerepe vitathatatlan. Ugyanakkor meglehetősen ritka, hogy aktív országgyűlési képviselő a saját településének, amelynek egyben polgármestere is a városi címet kiharja. Ez történt Hadházy Sándor esetében, amikor Visegrád 2000-ben város lett, Lipők Sándor esetében, amikor Kemece 2005-ben város lett, valamint Dankó Béla esetében, amikor Kondoros 2013-ban város lett.

A jelenleg jegyzett nyolc országos önkormányzati szövetségből hat városi érdekek ügyével is foglalkozik. A Budapesti Önkormányzatok Szövetsége (BÖSZ) a főváros és kerületei közös érdekeinek képviseletére jött létre, de a fővárosi közgyűlés összetétele alapján lényegi szerepe ennek a külön szövetségnek nincsen. A Megyei Jogú Városok Szövetsége (MJVSZ) jelenleg mind a 25 nevezett várost magába foglalja.

A kisvárosi önkormányzatok érdekeinek országos képviseletét több érdekszövetség is feladatának tekinti. A két integratív szövetség, amelynek valamennyi típusú helyi önkormányzat tagja lehet: a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége (TÖOSZ) és a Magyar Önkormányzatok Szövetsége (MÖSZ). Ezekben a szövetségekben a községeken kívül a tagok között található városokat, járásszékhely és megyei jogú városokat, sőt a fővárost is.

A Megyei Jogú Városok Szövetsége (MJVSZ) létrejöttével párhuzamosan alakult meg a Kisvárosi Önkormányzatok Országos Érdekszövetsége (KÖÖÉSZ), amely jelenleg Kisvárosok Szövetsége (KSZ) néven szerveződik.

A Községek és Kistépülések Országos Önkormányzati Szövetsége (KÖSZ) alapszabálya lehetővé teszi, hogy városi jogállású települési önkormányzat is tagja legyen a szövetségnek, de ez egyes rövid időszakokat kivéve nem volt jellemző. A legtöbb kisváros tartósan a TÖOSZ tagjai sorában található.

7. A magyar városok jövője

Miközben egyetértek Pálné Kovács Ilona akadémikus sommás megállapításával, amely szerint: „A várossá nyilvánítás, a városi státusz birtoklása közjogilag alig jelent különbséget a települési önkormányzatok között.” (Pálné 2008: 139.), mégis fontos, hogy a jelenlegi magyar települési önkormányzatok 10%-át jelentő városok jövőjén is gondolkodjunk, mivel ez a kisvárosi mag meghatározó szerepet játszhat a jövő önkormányzati rendszerében. Ehhez azonban több mindennek kellene érdemben változnia.

Alapvetően nem tűnik jelentős dolognak a hatáskörök differenciált rendezése amelyre „azért lenne szükség, mert noha a Möt. elvileg deklarálta a városok és járárszékhely városok körzeti ellátási felelősségét a vonzaskörzetükre, illetve a járás területére nézve, azonban sem a differenciált hatáskörtelepítés, sem pedig az önkormányzati finanszírozás keretében nem hozta létre ennek végrehajtási technikáját. A jogalkotó máig nem határozta meg a vonzaskörzet mibenlétét.” (Somlyódyné 2021: 179.)

A közigazgatás és annak egységei, így köztük a városok helyzete is folyamatosan változik, amelyre a helyi szervezeteknek és közösségeknek kell megadnia a választ. A változások sokféleségére példa, amely ugyan csak kilenc várost érint a közeljövőben a választásra való felkészülésben az a tény, hogy a város lakosságának száma 10 ezer fő alá esett, illetve fölé emelkedett.

A Nemzeti Választási Iroda közzétette²³ a 2024-es önkormányzati választások letölthető és tovább feldolgozható adatait, köztük a Lakosságszám-adatok 2023. szeptember 1-jei lakosság szám adatokat. Az itt közzétett lakosság számok az irányadók arra vonatkozóan, hogy az egyes településeken milyen eljárás keretében és hány fős képviselő-testületet választanak. Az adatok ismeretében hét városban, ahol 2019-ben még 10 ezer lakos felett lakosság száma a következő önkormányzati választáskor megszűnnek az egyéni választókerületek és a kompenzációs lista, amelynek következtében csökken a képviselő-testületek létszáma is. Az érintett városok: Baranya vármegyében Szigetvár (9 767), Békésben Mezőberény (9 913) és Sarkad (9 684), Győr-Moson-Sopron vármegyében Csorna (9 593) és Kapuvár (9 822), Somogyban Nagyatád (9 798), valamint Vasban Celldömölk (9 943). Ezzel szemben a választási eljárás szempontjából fontos 10 ezer fős lakosság számot meghaladta a népesség a Pest vármegyei Ócsa (10 040) és a veszprémi Balatonalmádi (10 105) városokban, így itt a pártpolitikai befolyás vélhetően erősödni fog.

A 2015-ös várossá nyilvánítás lehetőségét helyénvalóan szigorító feltételrendszer következtében vélhetően a városok száma már nem fog jelentősen növekedni, bár a 2021-es várossá nyilvánítások ennek némileg ellent mondanak. Amennyiben csak 10 ezer főnél népesebb községek lehetnének már csak városok, akkor jelenleg há-

²³ Lásd: https://www.valasztas.hu/letoltheto-es-feldolgozható-adatok_onk2024

rom Pest vármegyei nagyközség – Solymár (11 654), Tárnok (10 795) és Csömör (10 326) – ez alapján joggal pályázhatna. Közel van az említett lakosságszám határhoz Erdőkertes ahol folyamatos a lélekszám növekedés, és jelenleg a legnagyobb népességű község (9 863) Magyarországon.

Amennyiben a jelenleg hatályos szigorú várossá nyilvánítási feltételek teljesülését ellenőriznénk a városi címmel rendelkezők esetében könnyen lehet, hogy nagyon sok elveszítené a megszerzett címét, amire szerencsére nincsen lehetőség. A megoldás nem a címek elvételében, hanem a városi minőség, a városiasodás fejlesztésében van. Ehhez azonban átfogó és tudatos település- és térségfejlesztésre lenne szükség. A falvak, a városok léte csak egymással összefüggésben értelmezhető. A jelenlegi magyar városhálózat akkor töltene be feladatát és tényleges szerepét, ha a kisvárosok is központjai és tudatos szervezői lennének a térségükben lévő községeknek és az ott élő vidéki polgárok megfelelő minőségű közszolgáltatásokkal való ellátásának.

A reform gondolatok megfogalmazása kapcsán szükséges lenne megfontolnunk Somlyódy né Pfiel Edit professzor intelmeit, amelyeket az elmúlt évtizedek történéseit összegezve fogalmazott meg. *„A magyar közigazgatást megreformáló beavatkozások visszatérő jellemzője, hogy az egész országra egységes receptet alkalmaznak, és minden intézményt területet lefedő módon vezetnek be. Ez történt az 1984-ben a kétszintű igazgatási rendszerre áttérés támogatására meghonosított városkörnyéki igazgatással. Miközben 139 városkörnyékre építettük a közigazgatást, valójában a 105 város mellett központul kijelölt 34 városi jogú nagyközség jelezte, hogy az ország városodottsága még nem alapozta meg ezt a döntést. Hasonló történt a többcélú kistérségi társulásokkal, amikor szintén a »mindent egy kaptafára« (»one size fits all«) elv szerint ugyanazt a szolgáltatásszervezési modellt alkalmazta a törvényhozó a demográfiailag hanyatló rurális térségekben és az intenzív népességyaradást elkönyvelő szuburbán területeken. Ebbe a hibába 2011 után is beleesett a jogalkotó, ugyanis a járásrendszer, amihez a körzeti ellátási logikát illesztette, egészen mást követel a határozott és hierarchikus kisvárosi vonzáskörzetekkel karakterizált Dunántúlon és más például Hajdú-Bihar megye két-három városból álló járásaiban. S ami a leginkább problematikus, hogy a közigazgatás felépítése során továbbra sem veszi figyelembe az agglomerációk és településegységek létét, amire legfőképp a Budapesti agglomeráció területén elhelyezkedő 33 város egymáshoz való viszonyának specialitása hívta fel a figyelmet kutatásunk során.» (Somlyódy né 2019: 141.)*

„Ehhez viszont átfogó országos, regionális és vármegyei, járási tervek, fejlesztési forrásokra, megfelelő szakmai előkészítésre, párbeszédre és együttműködésre lenne szükség. A magyar városhálózat minősége ugyanis meghatározó jelentőségű a községek számára is.» „A policentrikus fejlődés feltételezi az erőforrások és kapacitások összegzését, aminek egyik módszere a területi szintek, valamint a térségek és szereplők közötti több interakció ösztönzése és a sokoldalú összekapcsoltság létrehozása. Vagyis a területi dimenzió

akkor tud erősödni, ha a különféle közpolitikákat a funkcionális terekre szabja az állam, továbbá elősegíti intézményi, finansziális stb. eszközökkel a szereplők közötti mind hatékonyabb együttműködést. Bizonyos mértékű decentralizáció vagy devolúció nélkül nagy valószínűséggel nem megvalósítható a policentrikus térstruktúra, különösképpen nem a városi térségek legitimálása nélkül. (Somlyódyné 2023: 181.) Mindez feltételezi a decentralizáció és szubszidiaritás visszaépítését a magyar önkormányzati rendszerbe, amely révén a helyi energiák és együttműködések új pályára tudják helyezni a jelenleg hanyatló városfejlődést is. A hazai tudatos városhálózat építése alapozhatná meg a nemzetközi és határon átnyúló együttműködések is, amelyek ugyancsak újabb ösztönzőt jelentenének a határmenti térségben élőknek.

Végül szeretném idézni egy viszonylag friss és átfogó kutatás alapján megfogalmazott szempontokat az új, társadalmilag innovatív modell kidolgozásához.

„A kutatás zárásaként mindezek figyelembevételével felvázoljunk a magyar közép- városok jövőbeni fejlesztését megalapozó új, társadalmilag innovatív modell kidolgozásához szükséges konkrét szempontokat. Ezek a szempontok a következők lehetnek:

- *Az új városfejlesztési modellt az érintett térség társadalmi szereplői dolgozzák ki.*
- *A kidolgozott modell alulról és nem felülről szerveződik, illetve a külső (állami, regionális, térségi) és a belső, vagyis a lokális tényezők összhangjára építő.*
- *A modell felvállalja a magyar közép- városoknak a globális urbanizáció helyi szinten megnyilvánuló szakaszával összefüggő, konkrét helyi társadalmi problémák kezelését, illetve enyhítését.*
- *A konkrét térbeli társadalmi probléma, vagy problémák egyértelműen definiáltak, tudományosan megalapozottak legyenek, a helyi konszenzusokra kell, hogy támaszkodjanak.*
- *Ezért is kiemelten lényeges, hogy a kezelés alapját a lokális jelentőségű társadalmi konszenzus képezi, vagyis, hogy a modell társadalmilag megalapozott legyen.*
- *A modell figyelembe veszi, hogy a problémák történetileg specifikusak, területileg meghatározottak, regionális, illetve várostérségi, vagy települési szintű konkrét térbeli, társadalmi sajátosságokkal rendelkeznek.*
- *A modell az adott konkrét térség társadalmi csoportjainak a gazdasági, környezeti és társadalmi viszonyaira, érdekeire épül.*
- *A modell háttere participatív jellegű, vagyis az érintett helyi társadalmi szereplők (az állam, az önkormányzatok, az elit csoportok, a különböző lakóhelyi közösségek, a civil és egyházi szervezetek, a gazdasági szereplők) közös kooperációjának az eredményét tükrözi.*
- *A modell kidolgozását többféle módszer is támogatja, az érintettek együttműködése, valamint az érintettek és tudomány kapcsolatai. Ez utóbbi által közvetítettek a különböző elméleti elemzések, a témához kapcsolódó történeti előzmények, korábbi és mai innovatív modellek vizsgálatait, valamint az adott térségre*

(városra) releváns empirikus kutatási eredmények, különböző szociológiai, geográfiai, tervezést megalapozó vizsgálatok tapasztalatai.

- A modell eredményei nemcsak helyi, hanem szélesebb relevanciával is rendelkezhetnek. Ebben az esetben az új, társadalmilag innovatív modell eredményeit nemcsak helyi szinten, nemcsak a középvárosok esetében lehet hasznosítani, hanem a mai magyar (közte a kelet- és közép-európai) városi társadalmak fejlesztési viszonyainak az innovatív megalapozásához is, a jobb, egyben versenyképesebb működéséhez, de a városi lakosság jól-létének kibontakoztatásához is.” (Szirmai-Fábián 2020: 218.)

Addig is, amíg nem jön létre az új, társadalmilag innovatív modell fontos, hogy a kisvárosok a lehetőségeikkel megfelelően élve biztosítsák a városlakók és a környékükön élők számára a megfelelő minőségű közszolgáltatásokat, ellátásokat, beleértve a közigazgatási szolgáltatásokat is.

Felhasznált irodalom

- BELUSZKY Pál (1990): A polgárosodás törekeny váza – városálózatunk a századfordulón I. (Városhierarchia – vázlat, tényképekkel) In: *Tér és Társadalom*, 4 (3-4): 13-56.pp
- BELUSZKY Pál – GYÖRI Róbert (2006): Ez a falu város! (Avagy a városi rang adományozásának gyakorlata s következményei 1990 után). In: *Tér és Társadalom*, 20 (2): 65-81.pp
- BELUSZKY Pál (2008): Maradékok boltja (Egy Visszavonuló levelei). In: *Tér és Társadalom*, 22 (1): 169-172.pp
- BELUSZKY Pál (2016): *Másodkézből – Társadalom-földrajzi tanulmányok*. Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Központ Regionális Kutatások Intézete Pécs. 133.
- DOBOS József (2002): A városodásról és a városiasodásról. *Jogelméleti Szemle* 4. szám. <http://jesz.ajk.elte.hu/dobos12.htm1> (letöltés ideje: 2007.05.23.)
- HAJDÚ Zoltán – RÁCZ Szilárd (2019): *A területi magyar közigazgatás modernizációs kihívásai és reformkísérletei az 1920 utáni korszakban*. Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Budapest
- HAJDÚ Zoltán (2001): *Magyarország közigazgatási földrajza*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs
- JÓZSA Tamás (2015): A francia modell. In: *Önkormányzat* 25 (1):15.
- KSH Népeségtudományi Kutatóintézet: *Városodás, városiasodás*. <https://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/83-varosodas-varosiasodas>
- PÁLNÉ KOVÁCS Ilona (2008): *Helyi kormányzás Magyarországon*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs

- RÁCZ Szilárd (2008): A várossá nyilvánítás aktuális kérdései és folyamata a hetvenes évektől napjainkig. In: *Comitatus*, 18 (5): 3-11.pp
- RECHNITZER János – CSIZMADIA Zoltán – GROSZ András (2004): A magyar városszövetkezet tudásalapú megújító képessége az ezredfordulón. In: *Tér és Társadalom*, 18 (2): 117–156.pp
- SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit (2019): *A városok szerepe a területi kormányzásban*. Nemzeti Községi Szolgálati Egyetem, Budapest
- SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit (2021): A területi szemlélet és a közpénzügyi kiegyenlítés lehetséges kapcsolata az önkormányzati rendszerben. In: AGG Zoltán – ZONGOR Gábor (szerk.): *Comitatus 30 év/könyv 1991–2021*, Comitatus Könyvek, Veszprém 176–181.pp
- SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit (2023): A várostérségi és policentrikus szemléletre alapozott település-hálózat fejlesztés érvényessége és érvényesülése Magyarországon. In: *Comitatus* 33 (246) 171-182.pp
- SOÓS Edit (2021): Az európai területi együttműködési csoportosulások (EGTC) az EU határrégióiban. In: *FORVM Acta Juridica et Politica* 11 (3): 385-393.pp <https://publicatio.bibl.u-szeged.hu/23175/1/AzeuropaiteruletiegyuttmukodesicsoportosulasokEGTCazEUhatarregioiban.pdf>
- SZABÓ Tamás (2015): A várossá nyilvánítás kérdésköre 2015 után – elmúlt negyedszázad kapcsolódó folyamatainak értékelése. In: *Új Magyar Közigazgatás*, 8 (4): 28-36.pp
- SZIGETI Ernő (1996): A közigazgatási területbeosztás településföldrajzi vetületei és lehetőségei. In: SZABÓ Gábor (szerk.): *Város és vonzáskörzete*. Alapítvány a Magyarországi Önkormányzatokért, Budapest
- SZIRMAI Viktória – FÁBIÁN Attila (2020): A középvárosok jövőbeni fejlesztését megalapozó új innovatív modell kidolgozását támogató főbb szempontok. In: SZIRMAI Viktória (szerk.): *Középvárosi társadalmak*. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron 212-238.pp http://publicatio.uni-sopron.hu/2212/1/Kozepvarosi_tarsadalmak3.pdf#page=212
- ZONGOR Gábor (2013): Köszöntjük legifjabb városainkat. In: *Önkormányzat*, 23 (3): 2-4.pp
- ZONGOR GÁBOR (2021): *Nyolc polgármester választás – töretlen bizalom (1990-2020)*. Demokratikus Helyi Közigazgatás Fejlesztéséért Alapítvány, Budapest https://www.dhkfa.hu/News/2021/Nyolc_polgarmester_valasztas.html

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A várossá nyilvánítást kezdeményező és nyertes önkormányzatokról 2000-2021
2. táblázat: A várossá nyilvánítások számáról 1991-2024 között
3. táblázat: Városok száma vármegyénként 2023
4. táblázat: Vármegyék lakosságának változása 2007-2023 között
5. táblázat: A megyei jogú városok lakosságának alakulása 2007-2023 között
6. táblázat: Városok (Megyei jogú és a többi város) lakosság száma és aránya vármegyénként 2023
7. táblázat: Kisvárosok lakosság száma és aránya vármegyénként 2023
8. táblázat: A legnépesebb városok sorrendje 2023
9. táblázat: A legkisebb lakosság számú városok sorrendje 2023
10. táblázat: Lakosság szám szerinti megoszlása a kisvárosoknak 2023
11. táblázat: A legnagyobb mértékben növekvő lakosság számú városok sorrendje 2007-2023 közötti időszakban
12. táblázat: A legnagyobb mértékben csökkenő lakosság számú városok sorrendje 2007-2023 közötti időszakban
13. táblázat: A járásszékhely városok népességének megoszlása 2019
14. táblázat: Járásszékhely városok polgármestereinek politikai megoszlása 2019
15. táblázat: A városi polgármesterek jelölő szervezetek szerinti megoszlása 2019
16. táblázat: A városi képviselő-testületek többségének politikai összetétele 2019-ben
17. táblázat: Polgármester országgyűlési képviselők 1994-2014

1. Függelék

Várossá nyilvánítások 1885-től Magyarországon

1885-ig 40 város:

Baja, Budapest, Cegléd, Debrecen, Eger, Esztergom, Gyöngyös, Győr, Gyula, Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Hajdúszoboszló, Hódmezővásárhely, Jászberény, Kaposvár, Karcag, Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kisújszállás, Komárom, Kőszeg, Makó, Mezőtúr, Miskolc, Nagykanizsa, Nagykőrös, Nyíregyháza, Pápa, Pécs, Sopron, Szeged, Szentendre, Szentés, Székesfehérvár, Szolnok, Szombathely, Túrkeve, Vác, Veszprém.

1885. Zalaegerszeg

1889. Sátoraljaújhely

1905. Szekszárd

1918. Békéscsaba

1921. Kalocsa, Mosonmagyaróvár
 1922. Csongrád, Salgótarján
 1923. Balassagyarmat
 1924. Mohács
 1945-ig **56 város**: (beleértve az akkori még önálló: Budafok, Kispest, Pestszenterzsébet, Pestszentlőrinc, Rákospalota, Újpest)
 1945. Hatvan
 1946. Orosháza
 1947. Tatabánya
 1949. Ózd, Csepel
 1950. **54 város** (Nagybudapest kialakulásával megszűnt 7 város: Újpest, Rákospalota, Kispest, Csepel, Budafok, Pestszentlőrinc, Pestszenterzsébet)
 1951. Sztálinváros (Jelenleg: Dunaújváros), Komló, Várpalota
 1952. Törökszentmiklós
 1954. Kazincbarcika, Keszthely, Oroszlány, Tata
 1959. Ajka
 1966. Gödöllő, Leninváros (Jelenleg: Tiszaújváros), Szarvas, Szigetvár, Tapolca
 1968. Sárospatak, Sárvár, Siófok
 1969. Kapuvár, Mátészalka
 1970. Dombóvár, Kisvárd, Százhalombatta
 1971. Balatonfüred, Csorna, Nagyatád
 1973. Békés, Kiskőrös, Mezőkövesd, Nyírbátor
 1977. Bonyhád, Dunakeszi, Marcali, Siklós
 1978. Barcs, Berettyóújfalu, Celldömölk, Érd, Fehérgyarmat, Körmend, Lenti, Paks, Vásárosnamény
 1983. Szentgotthárd
 1984. Dorog, Encs, Heves, Mór, Pásztó, Sümeg, Szeghalom, Szerencs, Tamási, Tiszafüred, Zalaszentgrót, Zirc
 1986. Bácsalmás, Bicske, Boglárlelle, Budaörs, Edelény, Kisbér, Kunszentmárton, Mezőkovácsháza, Püspökladány, Sárbogárd, Szécsény, Szigetszentmiklós, Tiszakécske, Tiszavasvári, Tokaj, Vasvár
 1989. Balatonalmádi, Balmazújváros, Battonya, Bátorfőnyégy, Biharkeresztes, Csenger, Csurgó, Dabas, Dunaföldvár, Fonyód, Füzesabony, Gárdony, Gyomaendrőd, Hajdúdorog, Hajdúhadháztéglás, Jászapati, Jánoshalma, Kistelek, Kiskunmajsa, Kunhegyes, Kunszentmiklós, Letenye, Martfű, Mezőberény, Mezőhegyes, Monor, Mórahalom, Nagykovács, Nagykovács, Nádudvar, Nyergesújfalu, Pétervására, Putnok, Ráckeve, Rétság, Sajószentpéter, Sarkad, Szikszó, Tab, Tolna, Záhony
1990. január 1-én városok száma 166

1991. Aszód, Derecske, Mezőcsát, Jászárokszállás, Hajdúhadháztéglás szétválása Hajdúhadház és Téglás városokra, Boglárlelle szétválása Balatonboglár és Balatonlelle városokra
1992. Balatonföldvár, Enying Hévíz, Lengyeltóti, Lőrinci, Nyíradony, Tiszalök, Újfehértó
1993. Abony, Jászfényszaru, Polgár, Tiszaföldvár, Kecel, Pécsvárad, Lajosmizse, Soltvadkert, Baktalórántháza, Mindszent, Ibrány, Tótkomlós, Máriapócs, Nagyhalász
1995. Bátaszék, Csepreg, Fertőd, Sásd, Simontornya, Szabadszállás
1996. Elek, Létavértes, Pécel, Szendrő, Szentlőrinc, Nagymaros
1997. Bóly, Devecser, Felsőzsolca, Gyál, Izsák, Nagyecsed, Pilisvörösvár, Polgárdi, Sellye, Solt, Újszász, Zalakaros
1999. Göd, Harkány, Herend, Veresegyház
2000. Balatonfüzfő, Budakeszi, Dévaványa, Dombrád, Dunaharaszti, Ercsi, Füzesgyarmat, Pannonhalma, Pomáz, Rakamaz, Szob, Tiszacsege, Villány, Visegrád, Zalalövő
2001. Borsodnádásd, Demecser, Emőd, Gönc, Gyömrő, Kerekegyháza, Komádi, Nagybjom, Répcelak, Tét, Tököl, Tura, Vámospércs, Vecsés, Vésztő
2003. Albertirsa, Bábolna, Kaba, Nyékládháza
2004. Dunavecse, Tompa, Abaujszántó, Cigánd, Adony, Velence, Jánossomorja, Hajdúsámson, Bélapátfalva, Kenderes, Lábatlan, Dunavarsány, Fót, Örkény, Szigethalom, Balkány, Badacsonytomaj, Berhida
2005. Csorvás, Pálháza, Sándorfalva, Martonvásár, Kisköre, Abádszalók, Kistarcsa, Ócsa, Pilis, Üllő, Kadarkút, Kemece, Nyírlugos, Nyírtelek, Öriszentpéter
2007. Kozármisleny, Körösladány, Alsózsolca, Ács, Biatorbágy, Maglód, Törökbálint, Mándok, Bük
2008. Bodajk, Fertőszentmiklós, Hajós, Halásztelek, Isaszeg, Pusztaszabolcs, Rudabánya, Zamárdi
2009. Balatonkenese, Beled, Budakalász, Csanádpalota, Igal, Jászkisér, Gyöngyös, Mágocs, Medgyesegyháza, Mezőkeresztes, Mélykút, Nagymányok, Nyírmada, Pacsa, Rácalmás, Rákóczi falva, Sajóabony, Újkígyós, Tápiószéle, Vaja, Vép, Zsámbék
2013. Aba, Ajak, Besenyszög, Csákvár, Diósd, Fegyvernek, Gyöngyöspata, Jánosháza, Kerepes, Kondoros, Lébény, Onga, Örbottyán, Piliscsaba, Süllyáp, Újharthyán, Tát, Verpelét.
2021. Kiskunlacháza, Nyírbogát

A függelék a szabad enciklopédia, a Wikipedia https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_v%C3%A1rosai_felhasználásával_készült.

2. Függelék

A 19 vármegye kisvárosai lakosság számának alakulás 2007-2023 között

Bács-Kiskun vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járásszékhely
1	Kiskunfélegyháza	31 653	29 352	92,7	Igen
2	Kiskunhalas	30 177	26 969	89,4	Igen
3	Kalocsa	18 026	15 162	84,1	Igen
4	Kiskőrös	14 961	13 831	92,4	Igen
5	Lajosmizse	11 623	12 191	104,9	
6	Tiszakécske	11 829	11 562	97,7	Igen
7	Kiskunmajsa	11 974	11 419	95,4	Igen
8	Jánoshalma	9 751	8 480	87,0	Igen
9	Kunszentmiklós	8 880	8 392	94,5	Igen
10	Kecel	9 022	8 373	92,8	
11	Soltvadkert	7 763	7 268	93,6	
12	Kerekegyháza	6 262	6 815	108,8	
13	Bácsalmás	7 484	6 404	85,6	Igen
14	Solt	7 036	6 319	89,8	
15	Szabadszállás	6 787	62 50	92,1	
16	Izsák	6 166	5 833	94,6	
17	Mélykút	5 688	4 997	87,8	
18	Tompa	4 769	4 617	96,8	
19	Dunavecse	4 135	4 051	98,0	
20	Hajós	3 358	2 917	88,9	

Baranya vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járásszékhely
1	Komló	27 165	23 711	87,3	Igen
2	Mohács	19 770	18 202	92,1	Igen
3	Szigetvár	11 162	9 910	88,8	Igen
4	Siklós	10 400	9 311	89,5	Igen

5	Kozármisleny	5 308	6 928	130,5	
6	Szentlőrinc	7 059	6 260	88,7	Igen
7	Harkány	3 870	5 388	139,2	
8	Pécsvárad	4 057	4 009	98,8	Igen
9	Bóly	3 888	3 726	95,8	Igen
10	Sásd	3 401	3 011	88,5	Igen
11	Sellye	3 041	2 600	85,5	Igen
12	Mágocs	2 558	2 236	87,4	
13	Villány	2 626	2 183	83,1	

Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járásszékhely
1	Ózd	39 682	33 150	83,5	Igen
2	Kazincbarcika	31 859	25 417	79,8	Igen
3	Mezőkövesd	17 520	16 189	92,4	Igen
4	Tiszaújváros	18 051	14 878	82,4	Igen
5	Sátoraljaújhely	17 154	14 014	81,7	Igen
6	Sajószentpéter	13 653	11 879	87,0	
7	Sárospatak	13 794	11 510	88,5	Igen
8	Edelény	10 983	9 724	88,5	Igen
9	Szerencs	10 019	8 858	88,4	Igen
10	Felsőzsolca	7 307	6 811	93,2	
11	Putnok	7 653	6 728	87,9	Igen
12	Encs	6 773	6 348	93,7	Igen
13	Mezőcsát	6 617	5 874	88,8	Igen
14	Alsózsolca	6 137	5 736	93,5	
15	Szikszo	6 163	5 559	90,2	Igen
16	Nyékkládháza	5 078	5 214	102,7	
17	Emőd	5 526	5 032	91,1	
18	Onga	4 939	4 953	100,3	
19	Szendrő	4 349	4 106	94,4	
20	Tokaj	4 292	3 694	86,1	Igen
21	Mezőkeresztes	4 269	3 694	86,5	
22	Cigánd	3 367	3 150	93,5	Igen
23	Borsodnádásd	3 484	2 989	85,8	

24	Abaujszántó	3 266	2 864	87,7	
25	Sajóbáony	3 107	2 673	86,0	
26	Rudabánya	2 955	2 461	83,3	
27	Göncz	2 314	1 966	85,0	Igen
28	Pálháza	1 167	1 066	91,3	

Békés vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járasszékhely
1	Gyula	32 372	29 361	90,1	Igen
2	Orosháza	31 271	27 204	87,0	Igen
3	Békés	21 576	18 692	86,6	Igen
4	Szarvas	17 738	14 928	84,1	Igen
5	Gyomaendrőd	15 144	13 064	86,3	Igen
6	Mezőberény	11 114	9 949	89,5	
7	Sarkad	11 088	9 801	88,4	Igen
8	Szeghalom	9 990	8 525	85,3	Igen
9	Déaványa	8 652	7 169	82,9	
10	Vésztő	7 882	6 684	84,8	
11	Battonya	6 449	5 874	91,1	
12	Tótkomlós	6 639	5 680	85,5	
13	Mezőkovácsháza	6 817	5 563	81,6	Igen
14	Füzesgyarmat	6 341	5 372	84,7	
15	Újkígyós	5 708	5 038	88,2	
16	Mezőhegyes	6 082	4 761	78,3	
17	Kondoros	5 677	4 742	83,5	
18	Csorvás	5 664	4 724	83,4	
19	Elek	5 385	4 670	86,7	
20	Körösladány	5 019	4 346	86,6	
21	Medgyesegyháza	4 009	3 399	84,8	

Csongrád-Csanád vármegye

	Város	Lakosság szá- ma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járásszékhely
1	Szentes	30 362	25 962	85,5	Igen
2	Makó	25 360	22 766	89,8	Igen
3	Csongrád	18 329	16 063	87,6	Igen
4	Sándorfalva	8 217	8 582	104,4	
5	Kistelek	7 622	7 297	95,7	Igen
6	Mindszent	7 485	6 713	89,7	
7	Mórahalom	5 833	6 580	112,8	Igen
8	Csanádpalota	3 248	2 784	85,7	

Fejér vármegye

	Város	Lakosság szá- ma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járásszékhely
1	Mór	14 757	13 534	91,7	Igen
2	Gárdony	9 073	12 578	138,6	Igen
3	Bicske	11 651	12 441	106,8	Igen
4	Sárbogárd	13 390	11 913	89,0	Igen
5	Ercsi	8 904	8 419	94,5	
6	Velence	5 163	7 305	141,5	
7	Polgárdi	6 465	6 908	106,8	
8	Enying	7 294	6 708	92,0	Igen
9	Pusztaszabolcs	6 395	6 073	95,0	
10	Martonvásár	5 454	5 877	107,8	Igen
11	Csákvár	5 283	5 437	102,9	
12	Rácalmás	4 280	5 025	117,4	
13	Aba	4 654	4 633	99,5	
14	Adony	3 769	4 205	111,5	
15	Bodajk	4 216	3 933	93,3	

Győr-Moson-Sopron vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járásszékhely
1	Mosonmagyaróvár	31 322	31 954	102,0	Igen

2	Kapuvár	10 802	9 926	91,9	Igen
3	Csorna	10 834	9 664	89,2	Igen
4	Jánossomorja	6 013	6 133	102,0	
5	Tét	4 077	4 181	102,5	Igen
6	Fertőszentmiklós	3 793	3 950	104,1	
7	Pannonhalma	3 552	3 602	101,4	Igen
8	Lébény	3 158	3 346	105,9	
9	Fertőd	3 367	3 326	98,8	
10	Beled	2 889	2 551	88,3	

Hajdú-Bihar vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járászékhely
1	Hajdúböszörmény	32 209	30 196	93,7	Igen
2	Hajdúszoboszló	23 830	24 340	102,1	Igen
3	Balmazújváros	18 401	17 501	95,1	Igen
4	Hajdúnánás	18 360	16 549	90,1	Igen
5	Hajdúsámson	12 149	15 034	123,7	
6	Berettyóújfalu	15 833	14 462	91,3	Igen
7	Püspökladány	16 112	13 934	86,5	Igen
8	Hajdúhadház	13 395	13 558	101,2	Igen
9	Hajdúdorog	9 281	8 847	95,3	
10	Derecske	9 315	8 651	92,9	Igen
11	Nádudvar	9 377	8 509	90,7	
12	Polgár	8 533	8 115	95,1	
13	Nyíradony	8 058	7 657	95,0	Igen
14	Létavértes	7 309	7 488	102,4	
15	Téglás	6 495	6 423	98,9	
16	Kaba	6 483	5 735	88,3	
17	Vámospércs	5 616	5 455	97,1	
18	Komádi	6 209	5 358	86,3	
19	Biharkeresztes	4 251	4 781	112,5	
20	Tiszacsege	5 046	4 615	91,5	

Heves vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járasszékhely
1	Gyöngyös	32 332	27 076	83,7	Igen
2	Hatvan	22 274	20 044	90,0	Igen
3	Heves	11 607	10 221	88,1	Igen
4	Füzesabony	8 325	7 436	89,3	Igen
5	Lőrinci	6 106	5 476	89,7	
6	Verpelét	4 083	3 861	94,6	
7	Bélapátfalva	3 361	2 768	82,3	Igen
8	Kisköre	3 160	2 697	85,3	
9	Gyöngyöspata	2 768	2 480	89,6	
10	Pétervására	2 427	2 164	89,2	Igen

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járasszékhely
1	Jászberény	27 826	25 227	90,7	Igen
2	Törökszentmiklós	23 023	20 263	88,0	Igen
3	Karcag	22 032	19 135	86,8	Igen
4	Mezőtúr	18 808	16 333	86,8	Igen
5	Tiszafüred	12 523	11 086	88,5	Igen
6	Kisújszállás	12 409	10 560	84,3	
7	Tiszaföldvár	11 989	10 547	88,0	
8	Jászapáti	9 465	8 466	89,4	Igen
9	Túrkeve	9 863	8 332	84,5	
10	Kunszentmárton	9 312	7 726	83,0	Igen
11	Jászárokszállás	8 252	7 644	92,6	
12	Kunhegyes	8 600	7 395	86,0	Igen
13	Fegyvernek	7 200	6 540	90,8	
14	Újszász	6 711	6 131	91,4	
15	Martfű	7 201	6 053	84,1	
16	Jászfényszaru	5 907	5 894	99,8	
17	Rákóczi falva	5 572	5 343	95,9	
18	Jászkisér	5 893	5 140	87,2	

19	Kenderes	5 181	4 291	82,8	
20	Abádszalók	4 763	4 180	87,8	
21	Besenyszög	3 548	3 240	91,3	

Komárom-Esztergom vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járászékhely
1	Tata	24 005	22 833	95,1	Igen
2	Komárom	19 657	19 003	96,7	Igen
3	Oroszlány	19 969	17 991	90,1	Igen
4	Dorog	12 714	11 350	89,3	
5	Nyergesújfalú	7 722	7 348	95,2	
6	Ács	7 252	7 112	98,1	
7	Kisbér	5 793	5 526	95,4	Igen
8	Tát	5 660	5 487	97,0	
9	Lábatlan	5 398	5 101	94,5	
10	Bábolna	3 750	3 413	90,8	

Nógrád vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járászékhely
1	Balassagyarmat	16 659	14 109	84,7	Igen
2	Bátonyterenye	14 175	11 568	81,6	Igen
3	Pásztó	9 875	8 758	88,7	Igen
4	Szécsény	6 359	5 423	85,3	Igen
5	Rétság	2 975	2 639	88,7	Igen

Pest vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járászékhely
1	Dunakeszi	33 249	43 242	130,0	Igen
2	Szigetszentmiklós	29 964	40 639	135,6	Igen
3	Cegléd	38 270	36 474	95,3	Igen
4	Vác	34 122	33 819	99,1	Igen
5	Gödöllő	31 479	31 513	100,1	Igen
6	Budaörs	26 309	29 518	112,2	

7	Szentendre	24 985	28 705	114,9	Igen
8	Gyál	22 739	25 053	110,2	Igen
9	Dunaharaszti	18 566	24 045	129,5	
10	Nagykörös	25 046	23 628	94,3	Igen
11	Göd	16 719	21 994	131,5	
12	Vecsés	19 382	21 795	112,4	Igen
13	Fót	17 785	21 401	120,3	
14	Veresegyház	14 024	20 794	148,3	
15	Gyömrő	14 950	20 412	136,5	
16	Monor	17 881	19 107	106,9	Igen
17	Szigethalom	15 920	19 101	120,0	
18	Pomáz	16 319	18 774	115,0	
19	Százhalombatta	17 983	18 164	101,0	
20	Dabas	16 231	17 594	108,4	Igen
21	Pécel	14 261	17 452	122,4	
22	Budakeszi	13 532	15 781	116,6	Igen
23	Biatorbágy	10 630	15 089	141,9	
24	Abony	15 710	15 048	95,8	
25	Törökbálint	12 582	14 760	117,3	
26	Pilisvörösvár	13 799	14 621	106,0	Igen
27	Albertirsa	12 075	13 802	114,3	
28	Kistarcsa	10 287	13 762	133,8	
29	Üllő	10 411	12 995	124,8	
30	Maglód	10 662	12 792	120,0	
31	Pilis	11 440	12 350	107,9	
32	Nagykátá	13 051	12 344	94,6	Igen
33	Halásztelek	8 305	12 284	147,9	
34	Budakalász	10 213	12 215	119,6	
35	Isaszeg	10 821	11 868	109,7	
36	Diósd	7 584	11 539	152,1	
37	Kerepes	9 779	11 218	114,7	
38	Ráckeve	9 589	10 964	114,3	Igen
39	Tököl	9 642	10 910	113,1	
40	Ócsa	8 967	10 147	113,1	
41	Kiskunlacháza	8 971	9 241	103,0	
42	Dunavarsány	6 678	9 030	135,2	

43	Piliscsaba	6 998	8 791	125,6	
44	Sülysáp	8 205	8 662	105,6	
45	Örbottyán	6 286	8 249	131,2	
46	Tura	8 045	7 913	98,4	
47	Tápiószele	6 323	6 315	99,9	
48	Aszód	6 040	6 209	102,8	Igen
49	Zsámbék	5 030	5 956	118,4	
50	Örkény	4 878	5 223	107,1	
51	Nagymaros	4 725	5 211	110,3	
52	Újhartyán	2 733	2 912	106,5	
53	Szob	2 857	2 619	91,7	Igen
54	Visegrád	1 730	1 767	102,1	

Somogy vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járásszékhely
1	Siófok	24 461	24 761	101,2	Igen
2	Marcali	12 302	11 328	92,1	Igen
3	Barcs	12 007	10 517	87,6	Igen
4	Nagyatád	11 904	9 958	83,6	Igen
5	Balatonboglár	6 260	5 628	89,9	
6	Fonyód	5 418	5 209	96,1	Igen
7	Balatonlelle	5 169	4 946	95,7	
8	Csurgó	5 638	4 756	84,4	Igen
9	Tab	4 947	4 206	85,0	Igen
10	Nagybajom	3 427	3 202	93,4	
11	Lengyeltóti	3 327	3 110	93,5	
12	Zamárdi	2 599	2 712	104,3	
13	Kadarkút	2 743	2 389	87,1	
14	Balatonföldvár	2 295	2 334	101,7	
15	Igal	1 267	1 576	124,4	

Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járásszékhely
1	Mátészalka	18 035	16 045	89,0	Igen

2	Kisvárdá	18 247	15 965	87,5	Igen
3	Tiszavasvári	13 742	12 895	93,8	Igen
4	Újfehértó	13 768	12 620	91,8	
5	Nyírbátor	13 255	11 864	89,5	Igen
6	Nagykálló	10 277	9 472	91,7	Igen
7	Vásárosnamény	9 193	8 505	92,5	Igen
8	Fehérgyarmat	8 391	7 704	91,8	Igen
9	Nyírtelek	7 134	7 085	99,3	
10	Ibrány	7 076	6 724	95,0	Igen
11	Nagyecsed	6 995	6 227	89,0	
12	Balkány	6 803	5 985	88,0	
13	Nagyhalász	6 046	5 658	93,6	
14	Tiszalök	5 897	5 282	89,6	
15	Kemecse	5 103	5 042	98,8	Igen
16	Nyírmada	5 046	5 013	99,3	
17	Csenger	5 251	4 972	92,4	Igen
18	Rakamaz	5 159	4 596	89,1	
19	Záhony	4 614	4 194	90,9	Igen
20	Demecser	4 538	4 188	92,3	
21	Mándok	4 694	4 146	88,3	
22	Dombrád	4 346	4 005	92,1	
23	Baktalórántháza	3 810	3 709	97,3	Igen
24	Ajak	4 064	3 603	88,7	
25	Vaja	3 769	3 536	93,8	
26	Nyírbogát	3 318	3 041	91,6	
27	Nyírlugos	3 054	2 668	87,4	
28	Máriapócs	2 252	2 020	89,7	

Tolna vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járászékhely
1	Dombóvár	20 320	17 814	87,7	Igen
2	Paks	20 188	17 626	87,3	Igen
3	Bonyhád	14 267	12 363	86,6	Igen
4	Tolna	12 056	11 145	92,4	Igen
5	Dunaföldvár	9 246	8 394	90,8	

6	Tamási	8 778	7 875	89,7	Igen
7	Bátaszék	6 919	6 299	91,0	
8	Simontornya	4 464	3 839	86,0	
9	Nagymányok	2 512	2 195	87,4	
10	Gyöng	2 034	1 698	83,5	

Vas vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járászhely
1	Sárvár	15 455	13 917	90,0	Igen
2	Kőszeg	11 604	11 412	98,3	Igen
3	Körmend	12 166	10 488	86,2	Igen
4	Celldömök	11 758	10 087	85,8	Igen
5	Szentgotthárd	8 939	8 275	92,6	Igen
6	Vasvár	4 641	3 986	85,9	Igen
7	Bük	3 269	3 586	109,7	
8	Vép	3 555	3 388	95,3	
9	Csepreg	3 360	3 262	97,1	
10	Répcelak	2 781	2 567	92,3	
11	Jánosháza	2 782	2 474	88,9	
12	Őriszentpéter	1 233	1 120	90,8	

Veszprém vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járászhely
1	Pápa	32 529	28 649	88,1	Igen
2	Ajka	31 346	27 239	86,9	Igen
3	Várpalota	21 814	19 722	90,4	Igen
4	Tapolca	17 332	14 758	85,1	Igen
5	Balatonfüred	13 444	13 258	98,6	Igen
6	Balatonalmádi	8 884	10 226	115,1	Igen
7	Zirc	7 260	6 552	90,2	Igen
8	Sümeg	6 755	5 924	87,7	Igen
9	Berhida	6 112	5 914	96,7	
10	Balatonfűzfő	4 421	4 537	102,6	
11	Devecser	5 197	4 452	85,7	Igen

12	Herend	3 578	3 512	98,1	
13	Balatonkenese *	2 618	2 715	103,7	
14	Badacsonytomaj	2 437	2 186	89,3	

*Balatonakarattya kiválásával 2015-től követhetőek az adatok.

Zala vármegye

	Város	Lakosság száma (fő) 2007	Lakosság száma (fő) 2023	Változás mértéke %	Járászhely
1	Keszthely	20 656	18 563	89,8	Igen
2	Lenti	8 578	7 595	88,5	Igen
3	Zalaszentgrót*	7 637	6 244	90,5	Igen
4	Hévíz	4 953	4 756	96,0	
5	Letenye	4 472	3 940	88,1	Igen
6	Zalakaros	2 020	2 916	144,4	
7	Zalalövő	3 154	2 844	90,2	
8	Pacsa	1 856	1 609	86,7	

*Tekenyé 2010. október 3-ával kivált Zalaszentgrótból, így a lakosság szám összevetésénél a 2011-es létszámot (6896) lehet viszonyítani 2023-hoz.

A táblázatok saját szerkesztésűek.

GYERGYÁK FERENC

A magyarországi kisvárosok önkormányzati és államigazgatási pozíciói – kisvárosok, mint önálló és közös önkormányzati hivatali székhelyek, a kisvárosok és a járásszékhely városok közigazgatási szerepe

1. Bevezető

„Az állam mint folyamatosan működő szuverén politikai szervezet már az ókorban is fokozatosan, a későbbi korokban még inkább egyre komplexebb szervezetté vált. A modern kori államok szervezése és irányítása szükségessé tette a különböző egységek differenciálódását és bonyolult munkamegosztását, a hatalomkényszerítő gyakorlására szakosodott intézmények (bírótság, igazgatási szervek, gazdasági és pénzügyi szervezetek stb.) térbeli elrendezését, hatásköri és illetékességi határok kiszabását. A döntési szintek telepítése és államosítása, a területi egységek mértéke az állam funkcióinak és szükségleteinek alárendelten formálódott ki, engedve a térbeli meghatározottságoknak (településszerkezet, morfológiai viszonyok, geopolitikai helyzet) és alárendelve a történelmi, időbeli meghatározottságnak (alkotmány, jogi gyökerek, történelmi hagyományok, választási rendszer stb.)” (Bódi 2020: 11.)

Az egyes állami feladatok ellátása során a döntési szintek decentralizálásra kerülnek. A centralizáció-decentralizáció aránya, a feladat- és hatáskörök területi és helyi szervekre történő telepítésének mértéke mindig az adott állam politikai berendezkedésétől függ.

„Az állami szervezet munkamegosztása nemcsak szükségessé, hanem elkerülhetetlenné is teszi, hogy ne csak országos központi feladatkörrel rendelkező szervek működjenek. Történetileg szemlélve előbb a szükségletnek, a gazdálkodás és hatalomgyakorlás feltételeinek, majd az állandósult, stabilizálódott állami-területi beosztásnak megfelelően területi és helyi szervek jönnek létre, amelyeknek hatáskörét előbb privilegiumok, majd pedig jogszabályok rendezik. A helyi szervek mindenkori viszonya a központi állami szervekhez igen jellemző az adott állam politikai rezsimjére, ebben a centralizáltság fokára, a területi és helyi érdekek kifejezésének előrehaladottságára vagy visszaszorítására.” (Bihari 1984: 272.)

A helyi önkormányzatok közösségek önszerveződésük eredményeképpen intézik a helyi közügyeket. Az állam legiminálta és legimitálja a helyi önkormányzatoknak a helyi közügyek intézéséhez és a helyi funkciók ellátásához való jogát. Ez a gyakorlat-

ban úgy jelenik meg, hogy az Országgyűlés – jellemzően a Kormány által beterjesztett törvényjavaslatot megtárgyalva – törvényben szabályozza a helyi önkormányzatok által ellátandó feladatokat, az önkormányzati és államigazgatási ügyek körét, valamint az államigazgatási szervek által ellátandó államigazgatási feladatokat. Vagyis a helyi önkormányzatok legitimitása kettős:

- a helyi lakosság választja a helyi vezetőket (közösségi jelleg), területi integráló funkciója van és figyelembe veszi a helyi igényeket és helyi sajátosságokat;
- decentralizáció alapján állami elismertségen alapuló önkormányzati jogok, szakmai-politikai szempontok szerint szervezett közigazgatás az állami feladatok ellátására és a közhatalom gyakorlására.

„Az állam és az önkormányzat hierarchikus viszonyát ma már senki sem tagadja. Az állam hozza létre az önkormányzatot, és az állam rendelkezik a »hatáskörök hatáskörével«, azaz a törvényhozásnak van joga önkormányzatot létrehozni és megszüntetni.” (Bódi 2020: 20.)

Hazánk önkormányzati rendszerét és feladatait Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) (a továbbiakban: Alaptörvény) és a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (a továbbiakban: Möt.v.) szabályozza. A helyi önkormányzatok jól elhatárolhatóak különböző szempontok szerint más állami szervektől (1. táblázat).

Helyi önkormányzatok

Államszervezetben elfoglalt hely	mint a helyi hatalom szervei a központi hatalom ellensúlyát is képezhetik – a központi hatalom (állam) önkormányzati szerveitől [Alaptörvény 31. cikk (1) bekezdés]
Alaptörvényi szabályozás	működésüket az Alaptörvény biztosítja, meghatározza a közigazgatás ellátásához szükséges alapvető feladat- és hatásköröket [Alaptörvény 32. cikk (1) bekezdés]
Legitimáció	a népszuverenitás megvalósításának tekintendő, magas fokú legitimitációt biztosít a választópolgárok által történő közvetlen választás [Möt.v. 3. § (4) bekezdés]
Alany	az önkormányzás alanya az adott területi egységben élők közössége [Alaptörvény 32. cikk, Möt.v. 3. § (1) bekezdés]
Feladat	az adott település vagy terület valamennyi létszférijában rendelkeznek feladattal, minden helyi közügyet felvállalhatnak, amelyet a törvényalkotó annak minősít, és nem utal más szerv kizárólagos hatáskörébe [Möt.v. 10. § (1) és (2) bekezdés]

1. táblázat: A helyi önkormányzatok elhatárolása más szervektől

Forrás: saját szerkesztés

Az Alaptörvény F) cikk (2) bekezdése alapján: „Magyarország területe fővárosra, vármegyékre, városokra és községekre tagozódik. A fővárosban és a városokban kerületek alakíthatók.” Az Möt. a területi tagozódás figyelembevételével határozza meg a helyi önkormányzati rendszer egyes önkormányzati típusait:

„3. § (1) A helyi önkormányzás joga a települések (települési önkormányzatok) és a vármegye (területi önkormányzatok) választópolgárainak közösségét illeti meg.

(2) Települési önkormányzatok a községekben, a városokban, járásszékhely városokban, megyei jogú városokban és a fővárosi kerületekben működnek.

(3) A fővárosi önkormányzat települési és területi önkormányzat.”

A helyi önkormányzatok a helyi közügyek és helyi közszolgáltatások intézése mellett az önkormányzati igazgatás minőségével hatnak a település, és közvetve az ország gazdaság életére, és ezáltal a társadalmi jólétre is. Hiszen egy nemzet sikerének, egy ország versenyképességének egyik alapvető feltétele a jól és hatékonyan működő közigazgatás és ezen belül a korszerű önkormányzati rendszer, amely hatalmas energiákat szabadíthat fel, ezáltal is hozzájárulva a vidéken élők megélhetésének, megfelelő életkörülményeinek biztosításához, a terület- és településfejlesztés és az állampolgári közérzet javításához.

2. Városok

2.1. Magyarország településszerkezete, különös tekintettel a városszerkezetre

Hazánkban 3.178 település található, amelyből 2.680 község, 127 nagyközség, 322 város, 25 megyei jogú város, 1 főváros.²⁴ Ha megnézzük a magyar települések elhelyezkedését, jól megfigyelhetők a sűrű aprófalvas térségek és a ritkább, városok által dominált területek. A ritkább, városok által dominált területek kialakulása részben a várossá nyilvánítási eljárás '90-es évekre jellemző lazább feltételrendszerének eredménye, amelynek következtében megfigyelhető egyes térségekben az egymással közvetlenül határos (pl. Keszthely – Hévíz; Budakeszi – Budaörs – Törökbálint – Bátorbágy; Mezőberény – Békés) vagy kistávolságokra lévő (pl. Kecel – Soltvadkert; Gyomaendrőd – Mezőtúr) városokból álló településszerkezet.

A magyar önkormányzati rendszerben az „egy település – egy önkormányzat” elve érvényesül. „Miközben Magyarországon 1990-ben alapvetően egy érzelmi alapon nyugvó, »erős felindulásból elkövetett« önkormányzati rendszer jött létre, addig a számunkra – éppen az Európai Unióhoz való csatlakozás jegyében – példaértékű európai modell mögött az eredményesség, a hatékonyság, a finanszírozhatóság szempontjai állnak.” (Kiss L. 2006: 203.)

²⁴ Lásd 1. térkép (266. oldal): Magyarország települései jogállás szerint 2022.

A fejlett democráciákban a települési önkormányzatok rendszerének két fő típusa alakult ki: az integrált települési önkormányzati rendszer (jellegzetesen erősen urbanizált térségekben jött létre) és a fragmentált, széttördelt, aprófalvas települési önkormányzati rendszer. Ez utóbbi rendszerben az önkormányzati és igazgatási reformok nem a települések egyesítésével igyekeztek enyhíteni az önkormányzatok túlterheltségét, hanem a kistépülési önkormányzatok közötti társulások ösztönzésével vagy kényszerítésével. E rendszerben jellemzően két altípus különböztethető meg: a növekvő népességű nagyvárosok körül kialakult különböző típusú város környéki önkormányzatok és a különböző rurális térségekben elhelyezkedő önkormányzati társulások, a helyi érdekközösségek szövetségei. (Bódi 2022)

Magyarország településszerkezetéből adódóan a települési önkormányzatok rendszerének két főtípusa közül a fragmentált települési önkormányzati rendszer a jellemző.

2.2. A városszerkezet alakulása, a várossá nyilvánítási eljárás és várossá nyilvánításhoz szükséges feltételrendszer változásai, kritikai megjegyzések²⁵

„A város arcát történelme, hírességei, nevezetességei teszik sajátossá, mássá, azzá, amivé lett. Ezer esztendőös változások tűzvészek, gyűjtogatások, újjáépítések, elvándorlások, »betelepítések«, »mélyrepüléses« és prosperáló korszakok után: az itt valahavolt jobbágy-zsellér vagy később a céhlegények, a félig unkások, félig parasztok által formált szék-hely. Egy nagyobb táj kereskedelmi, oktatási, részben közigazgatási centruma, viszonylag jól átlátható településszerkezettel, kertvárosias beépítettséggel.” (Csefkó 1997: 68)

A városiasodási folyamat egyik eredményeként is megfigyelhető a városok számának növekedése, így Magyarországon is. Következésképpen a városodottság mai szintje az elmúlt 43 évben megvalósult várossá nyilvánítások eredménye, amelynek nyomán a városi jogállású települések száma 3,5-szeresére nőtt. 1980-ban még kevesebb, mint 96 városi jogállású település (Budapest főváros, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged megyei jogú város, 90 város) volt hazánkban, jelenleg 348. (2. táblázat) Az 1989/1990-es rendszerváltozást követően 2023-ig jóval több település nyert el városi rangot, mint azelőtt. A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (a továbbiakban: Ötv.) túlságosan nagy szabadságot adott a várossá nyilvánítások terén, ezért a szakmai és politikai közbeszéd a szigorítás és a viszonylag laza feltételek megtartása mentén haladt. A szigorítás hívei az Ötv. előírásánál²⁶ több követelményt

²⁵ Bővebben lásd ZONGOR Gábor: A magyarországi kisvárosok politikai, igazgatási és fejlesztési dimenziói 1.3. alfejezet.

²⁶ Ötv. „59. § A nagyközség a várossá nyilvánítását kezdeményezheti, ha a városi cím használatát fejlettsége, térségi szerepe indokolja. A képviselő-testület a kezdeményezését a belügyminiszter útján terjeszti a köztársasági elnök elé.” <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/99000065.TV/ts/19981231/lr/chain967>

állítottak volna a pályázó települések elé a várossá nyilvánításhoz, a lazítás hívei pedig mindenkinek megadták volna a lehetőségek a várossá váláshoz. Ezt a kettősséget a területszervezési eljárásról szóló 1999. évi XLI. törvény 15.-17. §-ai zárták le annak meghatározásával, hogy egy nagyközség milyen feltételekkel válhat várossá. Az 1990-es évek második felében felhígult várossá nyilvánítási feltételrendszer²⁷ eredményként Magyarország várostérszerkezete felborult, a közhiedelemmel ellentétben a Dunántúl helyett az ország másik felére billent, a Dunántúllal szemben itt domináns a városok aránya.²⁸

Év	Települések száma	Főváros	Megyei jogú város	Város
1980		1	5	90
1990	3.154	1	20	145
1995		1	22	171
2000		1	22	199
2002		1	22	229
2007		1	23	266
2008		1	23	274
2010		1	23	304
2018	3.155	1	23	322
2023		1	25	322

2. táblázat: Városok száma (január 1-jén)

Forrás: KSH

„Természetesen a várossá válásnak és a városi létnek a statisztikai adatokon túl van egy nehezen mérhető és összehasonlítható komponense is, ami magába foglalja a hagyományokat, történelmet, szellemi kisugárzást. Ám ezekre igen nehéz lenne megfelelő adatokat találni, (...)

Összegezve (...) azt mondhatjuk, hogy ezeknek az újonnan várossá nyilvánított településeknek nagyobb többsége a város fogalmának határát súrolja, a városhálózat minőségi romlását eredményezte várossá nyilvánításuk. A városok számának növekedése nem az urbanizáció folyamatának szerves részeként történt, hanem legtöbbször egy adminisztratív, politikai döntés eredményeként. Így nem járt együtt a városok számának mennyiségi növekedése az ott élők életfeltételeinek javulásával és a városok funkcióinak bővülésével.” (Tóth 2000: 466.)²⁹

(letöltés ideje: 2023.10.07.)

²⁷ Bővebben lásd ZONGOR Gábor: A magyarországi kisvárosok politikai, igazgatási és fejlesztési dimenziói 1.3. alfejezet.

²⁸ Lásd 1. térkép (266. oldal): Magyarország települései jogállás szerint 2022.

²⁹ Bővebben lásd jelen tanulmány „4.2. De jure és de facto kisvárosok – de jure kisvárosok, de facto

A fenti megállapítás óta eltelt több mint két évtized változásai azonban nem erősítették a város és a – főként távolabb lévő – községek közötti kapcsolatot. Minél jobban távolabb van egy község a várostól, annál gyengébb a közöttük lévő gazdasági-társadalmi kapcsolat.

„A településhálózatra összességében stabilitás jellemző – csekély elmozdulások természetesen észlelhetők a településlépcső mentén. (...) A város-vidék és települések közötti kapcsolatok gyengék maradtak.” (Kiss Á. 2023: 1/6.)

A kisvárosok nagyrésznél – jellemzően a területfejlesztési eljárásról szóló 1999. évi XLI. törvény hatályba lépése előtt várossá nyilvánított, 1.000-3.000 fő lakosságú (mini)városok esetében – a várossá nyilvánítások óta történt fejlesztések ellenére csak részlegesen tudják betölteni a megfelelő intézményi infrastruktúra hiányában az Möt. 104. § (1) bekezdésében³⁰ meghatározott térségi szerepüket, illetve nem érik el, csak alulról megközelítik amagyarországi átlagos városi szintet.

2.3. Várostípusok: kis-, közép- és nagyvárosok, illetve város, járásszékhely város, megyei jogú város

A városok lakónépesség száma szerinti tipologizálása során megkülönböztetünk óriásvárost (10 millió fő felett), nagyvárost (100 ezer – 1 millió között), középvárost (20 ezer – 100 ezer fő között) és kisvárost (20 ezer fő alatt).³¹ Magyarországon jelenleg a 2023. január 1-jei lakónépesség szám szerint az 1.630.320 lakosú Budapest főváros mellett hét nagyvárosunk van: Debrecen (195.428 lakos), Szeged (157.252 lakos), Miskolc (150.434 lakos), Pécs (141.761 lakos), Győr (121.483 lakos), Nyíregyháza (117.487 lakos) és Kecskemét (107.899 lakos). 2013-ban még Székesfehérvár is a nagyvárosi kategóriába tartozott a 100.093 lakossal, amely a 2014. évre 99.699 lakosra csökkent.³²

Az Möt. – a fővároson túl – jogállás szerint három várostípust különböztet meg: város, járásszékhely város, megyei jogú város. A városok döntő többsége kisváros. A járásszékhely városok 68%-a kisváros, 27%-a középváros (ebből 18 megyei jogú város) és 5%-a nagyváros (7 megyei jogú város).

(nagy)községek – de jure (nagy)községek, de facto kisvárosok” című alfejezetében.

³⁰ „104. § (1) Városi cím adható annak a községi önkormányzatnak, amely térségi szerepet tölt be, és fejlettsége eléri az átlagos városi szintet.”

³¹ <http://www.terport.hu/telepulesek/telepulestipusok/varos/varostipusok.html> (letöltés ideje: 2023.10.07.)

³² stat.dir.com (letöltés ideje: 2023.10.07.)

3. Járások

Az Mötv. 2013. január 1-jével³³ hozta létre a járasszékhely város településkategóriát. Ezért a kisvárosok – és köztük sok járasszékhely város – önkormányzati és államigazgatási pozícióinak vizsgálata előtt indokolt röviden áttekinteni a járások kialakulásának történetét és a mai járások rendszerét.

3.1. Járások a tanácsrendszerig

A központi hatalom kiépítésével párhuzamosan jött létre a vármegyékben a területi igazgatási rendszer is. Szent István a királyi birtokállományt kiterjesztve, a királyi vármegyék kiépítésével vonta az egész ország területét a központi hatalom irányítása alá. A vármegye a legrégebb közigazgatási és önkormányzati szervünk. A királyi vármegyék száma kezdetben 45 volt, amely a XII. század közepére már 70 vármegyére bővült. A XI-XIII. században a királyi vármegye a rendi monarchia idején a nemesiség érdekképviselői, önkormányzati egységévé vált. A megyék élén az ispán állt, akit a király nevezett ki. Az ispáni funkció a XV. századtól kettévált: a főispánt a bárók közül a király nevezte ki, a főispán helyettese az alispán. Az alispán, mint választott tisztségviselő a vármegyék mint önkormányzatok tényleges vezetőjévé vált. Az alispán mellett vármegyénként 4-4 főszolgabíró tevékenykedett, akik a járásokat, mint a megyék területi aleggységeit vezették. A járások jelentették a területi közigazgatás újabb területi alakzatát, amely a magyar közigazgatás történetének állandósult szereplőjévé vált. (Pálné 2008)

A mohácsi vész után a Habsburg-Magyarországon az alispánt az alispánválasztásról szóló 1548. évi 70. törvénycikk alapján a főispánnak a vármegye megegyezésével kellett választani.³⁴ „A XVIII. századra a járási szervezet is továbbfejlődött. A járásokat (processus) ugyanis – a könnyebb igazgatás kedvéért – kerületekre (szakaszokra, circulusokra) osztották, minden járáson belül 2-3 kerület volt. A járás élén a főszolgabíró (judex nobilitium, röviden judlium), a kerületek élén pedig 1-1 alszolgabíró (vicejudlium) működött.” (Csizmadia 1978a: 194.) „A rendi korban ugyanis a járásokat a legtöbb vármegye további közigazgatási egységekre osztotta...” (Pétervári 2018: 72.)

A szolgabírói hivatal és a szolgabírói járás szervesen összefonódtak a nemesi vármegyével, a rendi világ középszintű közigazgatási egységével.

Az ország végvidékei részére teljesítendő ingenymunkák rendjének a megállapításáról szóló 1649. évi LXXXVI. törvénycikk a vármegyék mellett járásokat is említ.³⁵

³³ Az Mötv. 144. § (3) bekezdése 2013. január 1-jével léptette hatályba az Mötv. 3. § (2) bekezdését és 21. § (1) bekezdését.

³⁴ <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/54800070.TV/ts/10000101/> (letöltés ideje: 2023.10.07.)

³⁵ <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/64900086.TV/ts/10000101/> (letöltés ideje: 2023.10.07.)

Az 1849. március 4-ei olmützi alkotmány Magyarország önállóságát megszüntette és részeit az osztrák birodalom tartományainak nyilvánította és az országot 5 kerületre tagolták, amelyek élén főispánok álltak. A kerületek vármegyékre és a vármegyék járásokra tagozódtak. A vármegyék élén megyefőnökök, a járások élén szolgabírák álltak. A kerületi, vármegyei és járási szervek minden tisztviselője kinevezett császári tisztviselő volt, még a szolgabíró is. (*Csizmadia 1978b*)

A dualizmus idején a vármegyéken belül még a feudális korból megmaradt, több változáson átment, több – sokszor 30-40 – községet magába foglaló közigazgatási egység volt a járás. A járásnak nem volt testületi szerve, tisztségviselőit a megyei közgyűlés választotta meg és a főispán osztotta be a járásokba. A járás vezető tisztviselője a főszolgabíró – a főispán politikai megbízottja – volt, akinek szolgabírák segédkeztek tennivalóiban. (*Csizmadia 1978c*)

A községek rendezéséről szóló 1871. évi XVIII. törvénycikkkel megvalósult közigazgatási reform során a járások a nemesi vármegyék területi szerveiként működtek.³⁶

„A járásnak nincs önkormányzata, ezért nincs testületi szerve sem. A járás tehát a vármegye dekoncentrált szerve. A járás akkora, mint a hozzá beosztott nagy- és kisközségek területe együttvéve.” (*Magyary 1942: 274*) A közegekről szóló 1886. évi XXII. törvénycikk 31. §-a alapján a „kis- és nagyközségek a járási illetékes tisztviselőség felügyelete és ellenőrködése alatt állanak, ezek útján veszik a törvényhatóság rendeleteit s ezekre nézve a törvényhatósággal ezen hatósági közegek útján érintkeznek”.³⁷

Az I. világháborút megelőzően a történelmi Magyarországon 509 járás volt (*Magyary 1942*), megyénként átlagos 6-7 járás.

Az 1919-es Tanácsköztársaság létrehozta a közvetlen választás útján, a falusi és városi tanácsok által megalakított járási tanácsokat. A Tanácsköztársaság bukása után azonnal visszaállították a régi államszervezetet, így a járást is. Trianont követően a járások száma 155-re csökkent.

„A magyar jog szerint a kis- és nagyközségek járási kötelékbe tartoznak, amely járások a vármegyének területi alfelosztásai, s élükön főszolgabíró a vármegyének dekoncentrált (kihelyezett) szerve. A megyei város úgy tekintendő, mint egyetlen községből álló járás, a törvényhatósági város pedig úgy, mint egyetlen községből álló vármegye.” (*Magyary: 1939: 286.*)

A II. világháború alatti területvisszacsatolások következtében 1941-ben 41 vármegyében 264 járás működött. (*Magyary 1942*)

A II. világháborút követően a vármegyék száma 25-re csökkent, így értelemszerűen a járások száma is drasztikusan csökkent. A tanácsrendszer bevezetéséig a népi demokráciában az egyes pártok különböző koncepciókat dolgoztak ki a régi vármegyei és járási szervezet megtartására vagy felszámolására, de ezek nem valósultak

³⁶ <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/87100018.TV/ts/10000101/> (letöltés ideje: 2023.10.07.)

³⁷ <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/77/id/88600022.TV/ts/10000101/> (letöltés ideje: 2023.10.07.)

meg. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy az évszázadok alatt a vármegye volt az egyetlen, a községek és az állam között lévő középhatóság, a járás mindvégig megmaradt a vármegye jogalanyisággal nem bíró hivatali területének.

3.2. A tanácsrendszer járási rendszere

Az 1949. augusztus 20-án kihirdetett, a Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény deklarálta, hogy a Magyar Népköztársaság területe államigazgatási szempontból megyékre, járásokra, városokra, községekre tagozódik³⁸ és az államhatalom helyi szervei a megyei tanács, a járási tanács, a városi tanács, a községi tanács, a városi kerületi tanács³⁹.

A megyék nevének, székhelyének és területének megállapításáról szóló megalkotott 4343/1949. (XII. 14.) MT rendelet rendelkezett az új, 19 megyéről és az MT rendelet 3. §-a szabályozta, hogy mely települések és járások tartoznak az egyes megyékhez.⁴⁰ Majd a járások területének rendezéséről szóló 144/1950. (V. 20.) MT rendelet új járásokat hozott létre, járásokat szüntetett meg, járási székhelyeket szervezett át, továbbá az 1. számú mellékletében felsorolta az egyes járásokhoz tartozó nagy- és kisközségeket, de a jegyzék a városokat nem sorolta fel.⁴¹

A tanácsok hierarchikus rendszerben működtek, mind a helyi tanácsokról szóló 1950. évi I. törvény (a továbbiakban: első tanács törvény), mind a tanácsokról szóló 1954. évi X. törvény (a továbbiakban: második tanács törvény) és mind a tanácsokról szóló 1971. évi I. törvény (a továbbiakban: harmadik tanács törvény) alapján. A harmadik tanács törvény 2. § (1) bekezdése a tanácsok és szerveik jellegét már úgy határozta meg, hogy azok a nép hatalmát biztosító szocialista államnak a demokratikus centralizmus alapján működő népképviseleti-önkormányzati és államigazgatási szervei. Ezzel megszünt a tanács testületek kettős alárendeltége, a harmadik tanács törvény deklarálta az önálló gazdálkodás jogát és bővítette a hatásköröket. (Pálné 2008)

Az első tanács törvény 3. § (3) bekezdése alapján és második tanács törvény 2. § (1) bekezdés *b*) pontja alapján a járásban, a járási jogú városban, továbbá a városi (fővárosi) kerületben járási tanácsok működtek. 1950-ben a járásrendezést követően 140 járás alakult. *„A járások egészen idáig nem rendelkeztek testülettel, egyszemélyi vezetője volt: a szolgabíró, illetve a főszolgabíró. A tanácsrendszer megalakulásával azonban a járások szerepe megnövekedett, a járási tanácsok ellenőrző-irányító szerepre tettek szert a községek és – 1950–54 között – a városok többsége felett. Míg a járási tanácsok szinte minden ügyben első fokú feladatot és hatáskört láttak el, addig a községek sze-*

³⁸ 29. § (1) bekezdés.

³⁹ 30. § (1) bekezdés.

⁴⁰ <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/94904343.MT/ts/ffffff4/> (letöltés ideje: 2023.10.07.)

⁴¹ <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/95000144.MT/ts/ffffff4/> (letöltés ideje: 2023.10.07.)

*repe pusztán formálissá degradálódott.*⁴² Az első tanács törvény 5. §-a a járási tanács működési körét kiterjesztette a járás területén fekvő valamennyi városra és községre, azonban a 6. § lehetővé tette, hogy a „minisztertanács kivételesen egyes nagyobb városokat kivehet a megyei vagy a járási tanács működési köre alól. Ezeknek a tanácsai a megyei, illetve járási tanácsokkal esnek egy tekintet alá.”⁴³

A második tanács törvény 2. § (1) bekezdés *b)* pontja alapján a városok járási jogú várossá alakulva a járási tanács irányítása alól a megyei tanács irányítása alá kerültek. „A 60-as években sorozatossá vált a községi közös tanácsok alakítása, a járások összevonása, átszervezése – aminek következtében aztán 1983-ra a járások száma gyakorlatilag megfeleződött.”⁴⁴

A harmadik tanács törvény megszüntette a járási tanácsokat és a 66. § (1) bekezdése létrehozta a járási hivatalokat, mint a megyei tanács végrehajtó bizottságának egységes, önálló hatáskörű szervét, amelyek a járásban a tanácsi hatáskörbe tartozó államigazgatási feladatokat látták el.

A harmadik tanács törvény alapján legfelül a megyei tanácsok – mint területi szervek – és a fővárosi tanács helyezkedtek el. A megyei tanácsok alatt helyezkedtek el a helyi tanácsok: a megyei városi tanácsok, a városi tanácsok, a nagyközségi tanácsok és a községi tanácsok. A nagyközségi tanácsok és a községi tanácsok államigazgatási szempontból kapcsolódhattak a megyei városi vagy a városi tanácsokhoz mint városkörnyéki tanácsok; ha nem volt ilyen kapcsolódás, akkor a megyei tanácsok és a nagyközségi illetve községi tanácsok államigazgatási szervei között helyezkedtek el a járási hivatalok. *(Bihari 1984)* A járási hivatal a járásban a tanácsi hatáskörbe tartozó államigazgatási feladatokat látta el, mint a megyei tanács végrehajtó bizottságának egységes, önálló hatáskörű szerve.⁴⁵ Tehát a harmadik tanács törvény hatálybalépésétől a járási hivatalok 1983. december 31-ével történő megszűnéséig a járásban mint területi egységben a tanácsi hatáskörbe tartozó államigazgatási feladatokat a megyei tanács intézi saját szervével. Struktúra szempontjából a járási hivatal a megyei szervekkel esik egy tekintet alá, mint szerv azokkal egyenrangú, szervezeti mellérendeltségi viszonyban áll. Ugyanakkor funkcióját tekintve és a funkcióból következő feladatokat figyelembe véve a járási hivatal területi szakigazgatási szerv és a megyei szakigazgatási szervek közötti minőségi munkamegosztás van. Egységes szervként

⁴² <http://www.terport.hu/vezercikkek/jarasok-a-magyar-kozigazgas-torteneteben.html> (letöltés ideje: 2023.10.07.)

⁴³ <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/95000001.TV/ts/ffffff4/> (letöltés ideje: 2023.10.07.)

⁴⁴ <http://www.terport.hu/vezercikkek/jarasok-a-magyar-kozigazgas-torteneteben.html> (letöltés ideje: 2023.10.07.) A járások megszüntetésére lásd pl. az egyes járások megszüntetéséről szóló 2/1956. (I. 18.) NET határozat (<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/956H0002.NET/ts/ffffff4/> – letöltés ideje: 2023.10.07.); az egyes járások megszüntetéséről szóló 31/1974. (X. 3.) NET határozat (<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/974H0031.NET/ts/ffffff4/> – letöltés ideje: 2023.10.07.).

⁴⁵ Harmadik tanács törvény 66. § (1) bekezdés.

a járási hivatal belső szervezeti egységekre tagozódó „egy szerv” volt, a tagozódás meghatározása a megyei végrehajtó bizottság hatáskörébe tartozott. (Fonyó 1976)

A harmadik tanácstörvény 66. § (2) bekezdése alapján lehetőség volt, hogy a városkörnyéki község tekintetében a járási hivatalt vagy annak elnökét megillető hatáskört a városi tanács végrehajtó bizottságának titkára, illetőleg szakigazgatási szervei gyakorolják. *„Nem községi tanácsi szervet érintő lehetséges további megoldások pl.: – ha egy járás székhelye városban van, akkor a járási hivatal elnöke és a városi tanács végrehajtó bizottsága megállapodhatnak abban, hogy egyes szakigazgatási feladatokat a járási hivatal helyett a járás területén (tehát községeket érintően is) a városi szakigazgatási szervezet lásson el. A megállapodáshoz a megyei végrehajtó bizottság engedélyre szükséges;”* (Fonyó 1976: 83.)

Ez azt eredményezte, hogy 1971-től a megyén belüli területi igazgatásnak két formája létezett: a járási és a városkörnyéki igazgatás. A városkörnyéki igazgatás a hierarchikus szemléletű járások rovására növelte a városok jelentőségét.

A megyei tanácsok a kézi vezérlésű irányítást a járások közvetítésével végezték. A tanácsokról szóló 1971. évi I. törvény módosításáról és egyes tanácsi hatáskörök rendezéséről szóló 1983. évi 26. törvényerejű rendelet 18. §-a 1984. január 1-jével módosította a harmadik tanácstörvény 75. § (8) bekezdését és az új szabályozás alapján *„[h]a feladatot és hatáskört megállapító jogszabály eltérően nem rendelkezik, a járási hivatal és elnöke helyett, a városi (városi jogú nagyközségi) tanács végrehajtó bizottságának megfelelő szakigazgatási szervét kell érteni. A járás, mint jogszabályi megjelölés hatályát veszti.”*⁴⁶ Tehát 1984. január 1-jével megszűntek a járási hivatalok, azonban a járási területi lehatárolás megmaradt. A járási hivatalok megszüntetése – a közel két évtizede tartó járások összevonása, átszervezése eredményeként – 83 járási hivatalt érintett. (Barta 2020) Az 1984. évi reform a kétszintű igazgatás távlati céljának megvalósítása érdekében megerősítette a megyét és a települések közötti kapcsolatok számára a társulások tranzaktív formát nyújtotta a városkörnyéki igazgatási konstrukció bevezetésével. A tanácsrendszer kulcsfontosságú elemei mindvégig a megyei tanácsok maradtak. (Pálné 2008)

A tanácsrendszer megszűnését jelentő 1990. évi alkotmánymódosítás⁴⁷ és az Ötv. egy fragmentált önkormányzati rendszert teremtett, amelyben *„majd mindegyik település erős önkormányzati jogot kapott. Lényegében lakosságától és települési funkcióktól függetlenül mindegyik azonos jogokkal és kötelezettségekkel lett felruházva.”* (Bódi 2020: 131.)

A tanácsokat felváltó *„helyi önkormányzatok nem »mini köztársaságok« tehát, hanem integráns részei az állami mechanizmusnak, amelyektől azokat ugyanakkor törvényben biztosított jogosítványaik viszonylag elkülöníthetővé, önállóvá is teszik. (...)*

⁴⁶ <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/97100001.TV/ts/19840101/> (letöltés ideje: 2023.10.07.)

⁴⁷ A Magyar Köztársaság Alkotmányának módosításáról szóló 1990. évi LXIII. törvény.

[A] mai önkormányzatok nem államon kívüli alakulatok, azok szervesen beleilleszkednek az állami mechanizmusba, annak részeként alanyai a vertikális munkamegosztásnak. (...) Az önkormányzat (önkormányzás joga) nem fogható fel az állammal »szemben« alapjogként. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy az állam bizonyos területeken olyan autonómiát adjon nekik, amellyel azok nemcsak technikai jellegű feladatellátásban vehetnek részt.” (Kiss L. 2006: 198.)

3.3. A járások mai rendszerének létrejötte

„Az önkormányzati rendszer létrejöttével nem csupán a tanácsrendszer szűnt meg de szétesett az az egységes szakigazgatási rendszer is, amely több település közigazgatási feladatait látta el megfelelő színvonalon. A rendszerváltás mámorában több kis önkormányzat tett egyenlőségelet az önállóság és a saját hivatal közé. Sok kis hivatal jött létre, hiányzott a speciális szaktudás, ismeret. Ezt a helyzetet felismerve jött került sor egyes speciális szakismeretet igénylő államigazgatási hatósági ügyek központosítására.” (Kéki 2008: 237.) E központosítást azonban még megelőzte az 1.000 lakos alatti települések esetében a körjegyzőségek létrehozásának lehetősége, amelyet az állam anyagilag is ösztönzött, továbbá a hatósági igazgatási társulások, és 2004-től a többcélú kistérségi társulások⁴⁸ létrejötte. „A települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról szóló törvény, amely az önkormányzati közszolgáltatások színvonalának összehangolt és kiegyenlített emelése érdekében került megalkotásra.” (Varga 2006: 47.)

2010-től az Orbán-kormány államszervezési filozófiája eltért a korábbi kormányokétól és az önkormányzat többcélú kistérségi társulások felől a területi államigazgatási rendszer átalakítása felé mozdult el a járási rendszer kialakításával az önkormányzati feladat- és hatáskörök részben a járási hivatalokba integrálásával, az önkormányzati feladatellátásában meg egy új városkategória, a járásszékhely város létrehozásával.

„A 2010 után megkezdett közigazgatás-fejlesztéssel kapcsolatos kormányzati reformok két egymással szoros kapcsolatban álló célt fogalmaztak meg: egyfelől a területi államigazgatás szervezeti reformját, másfelől a hatásköri és eljárási szabályok felülvizsgálatát. A fővárosi és megyei kormányhivatalok mint általános hatáskörű dekoncentrált szervek létrehozását követően napirendre került az államigazgatási és önkormányzati feladatok elválasztása, s a területi alsó szint, a járás kiépítése.” (Horváth M. – Józsa 2016: 570.)

A 2011-ben elfogadott helyi önkormányzatokra vonatkozó új jogi szabályozás (Mötv.) radikális szakítást jelent a rendszerváltáshoz kötődő, az Ötv. által szabályozott korábbi önkormányzati rendszerrel.

⁴⁸ A települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról szóló 2004. évi CVII. törvény.

Napjaink járási rendszerének kialakítását megelőzte az *„A területi közigazgatás reformját segítő tanácsadás a modern kori járások központjainak és lehatárolásának tárgyában”* című projekt (járásvizsgálat – Csíte és Oláh 2011a., Csíte és Oláh 2011b.), amelynek célja volt, hogy a létrehozandó járások területi lehatárolásához megalapozott szakmai javaslatokat tegyen. A Kormány célja olyan modernkori járások kialakítása volt, amelyek hozzájárulnak a járások kialakítását megelőző közigazgatásnál alacsonyabb társadalmi költséggel működő rendszer létrejöttéhez. A járások területi lehatárolása és a járásszékhelyek meghatározása során szempontok voltak a polgárok térhasználati szokásai és területi identitásához való illeszkedés. Hiszen a valós térhasználat alapján kialakított járások feladata, hogy a korábbi területi államigazgatási központoktól távoli, periférikus elhelyezkedésű településeken és településcsoportokban is biztosítsák – az államműködés méretgazdaságosságának javítása és az állampolgárok által az államigazgatási ügyintézésre fordított idő és az ehhez kapcsolódó utazási költségek csökkentése mellett – az államigazgatás ügyintézés jobb hozzáférhetőségét.

„Az Európai Unió tagországainak egységesített területi rendjébe, mint több települést összefogó közigazgatási egység van jelen a járás. (Az Unió részéről ismert és elfogadott ez a területi kategória, mint a NUTS 3, a megye alatti közigazgatási egység, uniós meghatározásban LAU 1 – Local Administrative Unit 1.)” (Kéki 2013: 68.)

Hazánkban a járási hivatalok megszűnését követő 29 évvel később, 2013. január 1-jével – a területi államigazgatás reformjának részeként – ismételten felállításra kerültek az államigazgatás általános hatáskörű, alsó középszintű szervei, a járási (a fővárosban a fővárosi kerületi) hivatalok a fővárosi és megyei kormányhivatalokról, valamint a fővárosi és megyei kormányhivatalok kialakításával és a területi integrációval összefüggő törvénymódosításokról szóló 2010. évi CXXVI. törvény módosításával⁴⁹, valamint egy külön kormányrendelettel.⁵⁰ *„A törvény szerint a megyei kormányhivatal területi kirendeltségeiként járási hivatalok, a fővárosi kormányhivatal kirendeltségeiként pedig (fővárosi) kerületi hivatalok működnek. Ezzel a szabályozással a jogalkotó eldöntötte annak a kérdését, hogy a főváros hogyan illeszkedik a járási rendszerbe: a főváros így államigazgatási szempontból egy felső középfokú egységet képez, amelyen belül gyakorlatilag minden kerület önálló járásnak minősül. (...) A kerületi hivatalra egyebekben a járási hivatalra vonatkozó jogszabályokat kell alkalmazni. A járási (kerületi) hivatalokra számos kormányrendelet telepített önálló feladat- és hatáskört. Mindezekre figyelemmel a járási (kerületi) hivatalok a megyei és fővárosi kormányhivatalok önálló feladat- és hatáskörrel rendelkező szervezeti egységei, azaz közigazgatási jogalanyok, de nem önálló közigazgatási szervek.”* (Fábián – Hoffmann 2016: 19.) Ezzel egyidejűleg a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról szóló 2004. évi CVII. törvénynek az Möt. 157. §

⁴⁹ A járások kialakításáról, valamint egyes ezzel összefüggő törvények módosításáról szóló 2012. évi XCIII. törvény 77. §.

⁵⁰ A járási (fővárosi kerületi) hivatalokról szóló 218/2012. (VIII. 13.) Korm. rendelet.

c) pontjával történő hatályon kívül helyezésével a többcélú kistérségi társulások 2013. január 1-jével szűntek meg, illetve az Möt. 87. §-a alapján átalakultak (lásd például a Tatai Kistérségi Többcélú Társulás⁵¹ vagy a Karcagi Többcélú Kistérségi Társulás⁵²).

„Közigazgatási jogi reformok kiindulópontja a meglévő közigazgatási feladatok átfogó felülvizsgálata annak elősegítése érdekében, hogy melyek azok a feladatok, amelyek fenntartandók, melyek hagyhatók el és milyen új feladatok jelentkeznek. A jogállamiság követelményei szerint a feladatok átfogó felülvizsgálatához hozzákapcsolják a közigazgatási cselekedetek és a jogformák átfogó felülvizsgálatát is. Ezen a területen lényegileg két feladatot tartanak alapvetőnek:

- *a közigazgatási cselekedetek új jogformáinak kifejlesztése; (...)*
- *a már meglévő cselekvési formák és a jogrend – új körülményekhez igazodó – továbbfejlesztése és finomítása;” (Jenei 2006: 178.)*

A járások a megyék határaihoz illeszkedve átfedés-mentesen fedik le Magyarország egész területét, és létrejöttükkel kialakult a települési és területi szint közötti legalacsonyabb területi egység, a területi alsó-középszint.⁵³

A járási hivatalok felállítását előkészítő munkákat követően a járások kialakításának koncepcionális elveiről a Kormány a járások kialakításáról szóló 1299/2011. (IX. 1.) Korm. határozatával⁵⁴ döntött. A Kormány szükségesnek tartotta a járás, mint az állam szervezetének legalacsonyabb szintű területi és szervezeti egységének a kialakítását a hatékonyabb, költségtakarékosabb és ügyfélközpontú területi közigazgatás megteremtése érdekében.

Jársások kialakításánál a Kormány által érvényesíteni kívánt célok az alábbiak voltak:

- a területi államigazgatás újjászervezése kiemelkedő elemének megvalósítása;
- fő szabály szerint az államigazgatási feladatok államigazgatási területi szervekhez telepítése;
- az államigazgatás járási szintű szerveinek integrálása;
- az identitásra, a közösségépítésre, a településszerkezeti adottságokra és a szakmai teljesítőképességre alapozott, hosszú távon stabil járás létrehozása.⁵⁵

A járási hivatalok 2013. évi felállítása egyszerre volt a területi államigazgatás reformjának része és közigazgatási jogi reform. A járások kialakításának okát egyértelműen meghatározza a járások kialakításáról, valamint egyes ezzel összefüggő törvények módosításáról szóló 2012. évi XCIII. törvény indokolásának Általános indokolása:

⁵¹ <https://tata.hu/varoshaza/kisterseg/tatai-kistersegi-tobbcelu-tarsulas/> (letöltés ideje: 2023.10.09.)

⁵² <https://karcag.hu/karcagi-tobbcelu-kistersegi-tarsulas/> (letöltés ideje: 2023.10.09.)

⁵³ Lásd 2. térkép (266. oldal): Magyarország járásai 2019.

⁵⁴ <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A11H1299.KOR/ts/20110902/> (letöltés ideje: 2023.10.09.)

⁵⁵ 2012. évi XCIII. törvény indokolása a járások kialakításáról, valamint egyes ezzel összefüggő törvények módosításáról <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/4/id/A1200093.TVI/ts/10000101/> (letöltés ideje: 2023.10.09.)

„A Kormány kiemelt céljai közé tartozik a helyi és területi közigazgatási rendszer teljes szervezeti áttekintése és megújítása, alacsony hatékonyságának orvoslása és a struktúra átláthatóbbá tétele. A Nemzeti Együttműködés Kormányának célja olyan modern kori járások kialakítása, melyek hozzájárulnak a mai közigazgatásnál hatékonyabban működő rendszer létrejöttéhez. A járások kialakítása a közigazgatás átfogó, a közjót szolgáló átalakításának, a Jó Állam kialakításának egyik eleme.”⁵⁶

Ugyanakkor arra is fel kell hívnunk a figyelmet, hogy sem a járási hivatalok, sem a járások területe nem volt egységes, és ma sem az. Az illetékességi területek vonatkozásában, a történelmi hagyományoktól elszakadva jelentős eltérések vannak: bár az országos átlag 56.800 fő/járas volt, a „*járási hivatalok területe és felépítése nem egységes*” (Hegyesi 2019: 10.). A járási (fővárosi kerületi) hivatalokról szóló 218/2012. (VIII. 13.) Korm. rendelet 1. mellékletében szereplő, a 19 megyében létrehozott 175 járási hivatal között volt olyan, amelynek illetékességi területén több mint 250 ezer fő élt, és volt ahol 9 ezer fő. Ekkor még az 1. melléklet 6. Fejér megye pontja 9 járást tartalmazott: „6.1. Bicskei Járási Hivatal”; „6.2. Dunaújvárosi Járási Hivatal”; „6.3. Enyingi Járási Hivatal”; „6.4. Gárdonyi Járási Hivatal”; „6.5. Martonvásári Járási Hivatal”; „6.6. Móri Járási Hivatal”; „6.7. Polgárdi Járási Hivatal”; „6.8. Sárbogárdi Járási Hivatal”; „6.9. Székesfehérvári Járási Hivatal”.⁵⁷ 2014. december 31-ével megszűnt a Polgárdi járás és a Polgárdi Járási Hivatal, az érintett települések részben az Enyingi járáshoz (Kisláng, Lepsény, Mátyásdomb, Mezőszentgyörgy), részben pedig a Székesfehérvári járáshoz (Füle, Jenő, Kőszárhegy, Nádasdladány, Polgárdi).⁵⁸ Így 2015. január 1-jétől a fővárosi 23 kerületi hivatal mellett már csak 174 járásban 174 járási hivatal működik.

A járási hivatalok székhelyeit⁵⁹ és illetékességi területüket – a járások közigazgatási területi beosztását⁶⁰ – jelenleg a fővárosi és vármegyei kormányhivatalokról, valamint a járási (fővárosi kerületi) hivatalokról szóló 568/2022. (XII. 23.) Korm. rendelet 1. melléklete tartalmazza.

A vármegyei kormányhivatal járási hivatala jogállását tekintve hasonló szerv, mint a harmadik tanács törvény szerinti járási hivatal: megyei államigazgatási szerv egységes, önálló hatáskörű szerve, de a tanács járási hivatalal ellentétben a tagozódásának meghatározása nem a megyei államigazgatási szerv hatáskörébe tartozik, azt miniszteri normatív utasítás állapítja meg.⁶¹

⁵⁶ <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/4/id/A1200093.TVI/ts/10000101/> (letöltés ideje: 2023.10.09.)

⁵⁷ Közlönyállapot (2012.VIII.13.) <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1200218.KOR/ts/fffff4/> (letöltés ideje: 2023.10.09.)

⁵⁸ A járási (fővárosi kerületi) hivatalokról szóló 218/2012. (VIII. 13.) Korm. rendelet és az ezzel összefüggő egyes kormányrendeletek módosításáról szóló 308/2014. (XII. 9.) Korm. rendelet 5. § (2)-(3) bekezdés. Közlönyállapot: (2014.XII.9.) <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1400308.KOR/ts/fffff4/> (letöltés ideje: 2023.10.09.)

⁵⁹ Lásd 3. térkép (267. oldal): Járásszékhelyek és egyéb városok 2023.

⁶⁰ Lásd 2. térkép (266. oldal): Magyarország járásai 2019.

⁶¹ A fővárosi és vármegyei kormányhivatalok szervezeti és működési szabályzatáról szóló

4. Kisvárosok önkormányzati és államigazgatási pozíciói

4.1. Kisvárosok tipizálása

A várossá nyilvánítás szabályait jelenleg az Mötv. 104. §-a⁶² és a területszervezési eljárásról szóló 321/2012. (IX. 16.) Korm. rendelet 13.-15. §-ai szabályozzák. A községből várossá nyilvánított települések jellemzően a kisvárosi kategóriába (20.000 fő alatti lakosságszám) esnek. A kisvárosok tipizálása, más településektől (községek, nagyközségek, közép- és nagyvárosok, fővárosi kerületek) elválasztása az általánosítható jellemzőik (népességszám, gazdasági, infrastrukturális és intézményi fejlettség, ellátott közszolgáltatási és közigazgatási feladatok) alapján lehetséges.

A kisvárosok közigazgatási feladatok szerinti lehatárolásánál azt kell vizsgálnunk, hogy a községekhez, nagyközségekhez, illetve a közép- és nagyvárosokhoz – amelyek között találjuk a megyei jogú városokat is – képest milyen olyan feladat- és hatásköreik vannak, amelyek megkülönböztetik őket a többi településtípustól. A községekhez – amelybe beleértendő az Mötv. 20. § (2) bekezdése szerinti nagyközségi jogállású települések is⁶³ – képest az Mötv. 21. § (1) bekezdésének⁶⁴ rendelkezéséből adódóan egyértelműen következik, hogy a városok – és így a kisvárosok is – olyan jogilag szabályozott többletfeladatokkal és közigazgatási hatáskörökkel rendelkeznek, amelyek a községekben nem találhatóak meg. A lehatárolásnál tehát a továbbiakban a különböző nagyságú városok közötti eltérések vizsgálandók.

Az önkormányzati feladat- és hatáskörök elsődleges címzettje a képviselő-testület, de törvény rendelkezése alapján a polgármesternek és a jegyzőnek is lehetnek önkormányzati feladat- és hatáskörei.

Az Mötv. 11. § alapján a községnek, a városnak, a járásszékhely városnak, a megyei jogú városnak, a fővárosnak és kerületeinek, valamint a vármegyei önkormányzatnak egymástól eltérő feladat- és hatáskörei lehetnek. Az önkormányzati feladat- és hatáskörök körében azonban nem tesz különbséget a városok között a jogszabály,

---

15/2022. (XII. 21.) MvM utasítás.

⁶² „104. § (1) Városi cím adható annak a községi önkormányzatnak, amely térségi szerepet tölt be, és fejlettsége eléri az átlagos városi szintet.

(2) Ha a miniszter a várossá nyilvánítási kezdeményezést nem támogatja, erről tájékoztatja az érintett önkormányzat képviselő-testületét azzal, hogy milyen fejlesztések szükségesek az előterjesztéshez. Ha a képviselő-testület fenntartja a kezdeményezését, az eredmények elérését követő év január 31-ig – az önkormányzati választás évének kivételével – a korábbi felterjesztésének kiegészítésével ismételteti meg a kezdeményezését.”

⁶³ „(2) A nagyközségi címet használhatják azon községi önkormányzatok, amelyek a törvény hatálybalépésekor nagyközségi címmel rendelkeztek, továbbá, amelyek területén legalább háromezer lakos él.”

⁶⁴ „(1) A járásszékhely városi, valamint a városi önkormányzat – törvényben meghatározottak szerint – olyan közszolgáltatásokat lát el, melyeket saját területén és vonzáskörzetében, vagy a járás egész területén gazdaságosan, hatékonyan és a szakmai szabályok előírásainak megfelelően képes biztosítani.”

csak a városok és megyei jogú városok között, a kisvárosok és járásszékhely városok azonos feladat- és hatáskörökkel rendelkeznek. Ez tükröződik vissza a Belügyminisztérium által összeállított Önkormányzatok Elektronikus Hatásköri Jegyzékében⁶⁵ is. Mivel a községi, városi feladat- és hatáskörök széles spektruma jelen tanulmány területi korlátai miatt nem sorolható fel, a továbbiakban csak a városi önkormányzatok községi önkormányzatokhoz képest többletfadatainak és többlethatásköreinek bemutatására szorítkozunk.

Az Önkormányzatok Elektronikus Hatásköri Jegyzéke alapján a városi önkormányzat (így a kisvárosi és a járásszékhely városi önkormányzat) képviselő-testületének többlethatáskörei a községekhez képest az alábbiak szerint alakul:⁶⁶

- Ellát a törvényben meghatározottak szerint olyan közszolgáltatásokat, melyeket saját területén és vonzáskörzetében, vagy a járás egész területén gazdaságosan, hatékonyan és a szakmai szabályok előírásainak megfelelően képes biztosítani. [Mötv. 21. § (1) bekezdés]
- Megállapodás hiányában meghatározza az általa működtetett közös önkormányzati hivatal létszámát, figyelemmel az Mötv. 85. § (4) és a (8) bekezdésben foglaltakra. [Mötv. 85. § (5) bekezdés]
- Egészségtervet dolgoz ki, illetve gondoskodik az abban foglaltak megvalósításáról a járásra. [1997. évi CLIV. törvény 152/B. §]
- Közművelődési intézményt biztosít a közművelődési alapszolgáltatások folyamatos hozzáférhetősége érdekében. [a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény 77. § (1) bekezdés, 78/I. § (1) bekezdés]
- Rendeletében megállapítja a vezetői illetménypótlékot egységesen valamennyi vezetőre kiterjedően. A már megállapított vezetői illetménypótlék nem csökkenthető. [a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Kttv.) 236. § (4) bekezdés a)-b) pont]
- További vezetői kinevezést is adhat a vezetői, megfelelő vezetői kinevezés mellett jegyzői, aljegyzői kinevezésen túlmenően. [Kttv. 236. § (5) bekezdés b)-c) pont]
- Rendeletben szabályozza a juttatásokkal és támogatásokkal összefüggésben a Kttv. keretei között a szociális, jóléti, kulturális, egészségügyi juttatásokat, szociális és gyermekei támogatásokat. [Kttv. 237. §]

⁶⁵ Önkormányzatok Elektronikus Hatásköri Jegyzéke (2023. III. negyedév) <https://kormany.hu/documentumtar/onkormanyzatok-elektronikus-hataskori-jegyzeke-2023-iii-negyedev> (letöltés ideje: 2023.10.19.)

⁶⁶ Önkormányzatok Elektronikus Hatásköri Jegyzéke XXVI. évfolyam 3. szám <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/5/5c/5ca/5ca39a99a09a482180fa22653da55d55c740a45d.pdf> (letöltés ideje: 2023.10.19.)

- Létrehozhat önkormányzati főtanácsadói, önkormányzati tanácsadói munkaköröket. [Kttv. 239. § (2) bekezdés]
- Megválasztja az országgyűlési képviselők általános választásának kitűzését követően, legkésőbb a szavazás napja előtti negyvenkettedik napon az országgyűlési egyéni választókerületi választási bizottság három tagját és legalább két póttagot az országgyűlési egyéni választókerület székhelye szerint; személyükre az országgyűlési egyéni választókerületi választási iroda vezetője tesz indítványt. [a választási eljárásról 2013. évi XXXVI. törvény 22. §]

Az Önkormányzatok Elektronikus Hatásköri Jegyzéke alapján a városi önkormányzat (így a kisvárosi és a járásszékhely városi önkormányzat) polgármesterének az önkormányzat működésével kapcsolatos többlethatásköre a községekhez képest az alábbiak szerint alakul.⁶⁷

- Kinevezi a városi székhelyű közös önkormányzati hivatal jegyzőjét és gyakorolja felette a munkáltatói jogokat eltérő megállapodás hiányában. [Mótv. 83. § c) pontja]

Az Önkormányzatok Elektronikus Hatásköri Jegyzéke alapján a városi önkormányzat (így a kisvárosi és a járásszékhely városi önkormányzat) jegyzőjének az önkormányzat működésével kapcsolatosan nincsenek többlethatáskörei a községekhez képest.⁶⁸

A jogszabály az államigazgatási feladat- és hatáskörök körében sem tesz különbséget a kisvárosi és a járásszékhely városi önkormányzatoknál elsősorban a jegyző, másodlagosan a polgármester vagy a hivatal nevesített ügyintézője által ellátandó államigazgatási feladatoknál.⁶⁹

Az Önkormányzatok Elektronikus Hatásköri Jegyzéke alapján a városi önkormányzat (így a kisvárosi és a járásszékhely városi önkormányzat) polgármesterének a községekhez képest nincsenek államigazgatási többlethatáskörei.⁷⁰

A fentiek alapján megállapítható, hogy a kisvárosok nem az általuk ellátandó (több-let)feladat- és hatáskörök alapján tipizálhatók, hanem egyéb adottságaik – elsődlegesen a lakosság szám (20.000 fő alatti városi jogállású települések), másodlagosan az

⁶⁷ Önkormányzatok Elektronikus Hatásköri Jegyzéke XXVI. évfolyam 3. szám <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/0/05/052/052e1a643450d3072a7d4eedeed667560fded7d6.pdf> (letöltés ideje: 2023.10.19.)

⁶⁸ Önkormányzatok Elektronikus Hatásköri Jegyzéke XXVI. évfolyam 3. szám <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/2/26/26d/26d80649504456a65a177a43b0f2b5cca95cdc09.pdf> (letöltés ideje: 2023.10.19.)

⁶⁹ Önkormányzatok Elektronikus Hatásköri Jegyzéke XXVI. évfolyam 3. szám <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/0/05/052/052e1a643450d3072a7d4eedeed667560fded7d6.pdf> (letöltés ideje: 2023.10.19.)

⁷⁰ Önkormányzatok Elektronikus Hatásköri Jegyzéke XXVI. évfolyam 3. szám <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/0/05/052/052e1a643450d3072a7d4eedeed667560fded7d6.pdf> (letöltés ideje: 2023.10.19.)

általuk biztosított közszolgáltatások, intézményi ellátottság és gazdasági fejlettségi mutatószámok – alapján különböztethetők meg a közép- és nagyvárosoktól.⁷¹

4.2. De jure és de facto kisvárosok – de jure kisvárosok, de facto (nagy)községek – de jure (nagy)községek, de facto kisvárosok

A rendszerváltozást követően várossá nyilvánított települések esetében kérdés, hogy ezek a települések ténylegesen városnak tekinthetők-e, vagy városi rangjuk csak politikai döntés eredménye. (Tóth 2000)

A községek nem értelmezhetők a városok nélkül, de ez fordítva is igaz: a városok (így a kisvárosok) sem értelmezhetők a községek nélkül. A városi emberek a községektől a nyugalmat, a községi emberek a városoktól a jobb szolgáltatásokat várják el. Ezért a városi emberek a nyugalom érdekében költöznek ki – elsősorban a városközeli – községekbe, ahol az elhagyott város szolgáltatás-színvonalát várják el, illetve hiányolják. A városból való kiköltözéssel szemben azonban a városba való beköltözés felé mozdul el a mérleg: többen költöznek be a városba, mint a városból ki. Az urbanizáció a kisvárosokat és a nagyobb városok érinti, a községekből az emberek – többségében a fiatalok – a városokba költöznek a jobb közszolgáltatások és a munkalehetőségek miatt. Azt is meg kell azonban itt jegyeznünk, hogy főként a főváros és a nagyvárosok esetében azok agglomerációjába irányuló szuburbanizációs folyamat a jellemző és ezen városok népessége folyamatosan csökken. Bár Magyarország súlypontja a vidéken található, az urbanizációval viszont az élet egyre kevésbé van ott. Minél több funkcióval rendelkeznek a települések, annál valószínűbb, hogy azok megyei jogú városok vagy járászhely városok. Ugyanakkor a kisvárosok szerepe is megkérdőjelezhetetlen a környező községek lakosai számára nyújtott közszolgáltatások terén.

Az 1980-es évek második felétől meginduló tömeges várossá nyilvánítás jórészt az 5-20 ezer lakosú kisvárosok számát növelték. Az 1990-es évek második felétől a városodási folyamat nem járt maradéktalanul együtt az urbanizáltság minőségi tényezőinek javulásával, a városiasodással. Egyes várossá nyilvánított – többségében 5 ezer alatti lakosú – településeken járva, hiába a városi státusz, az utazót nem járja át a „városi feeling”. Ennek oka, hogy esetenként nem kellően urbanizált községek várossá nyilvánítására került sor egyéb szempontok, okok miatt, és a várossá nyilvánítást követően sem történt meg a szükséges mértékben az urbanizáció. Vagyis az új, jellemzően 1.000-3.000 fő lakosságú kisvárosok egy részének infrastruktúráis ellátottsága, közművesítettsége hiányos, középfokú intézményekben szegényes, külső megjelenése falusias. Ugyanakkor találkozhatunk olyan 5.000-10.000 lakosú nagyközségekkel, amelyek nem – vagy eredménytelenül – kezdeményezték várossá

⁷¹ Bővebben lásd ZONGOR Gábor: A magyarországi kisvárosok politikai, igazgatási és fejlesztési dimenziói 1.3 alfejezet.

nyilvánításukat, mégis urbanizációjuk lényegesen előre haladottabb egyes várossá nyilvánított kisvárossal, és képesek térségi szerepkört betölteni.

4.3. Kisváros: rang vagy felelősség? Ha felelősség, képes-e ennek megfelelni?

Mind az átlagpolgár, mint a település vezetése szemében – a községi státusszal szemben – a városi státusz rangot jelent egyéneknél eltérő mértékben, mellyel szemben áll az egészséges lokálpatriotizmus, az „...-i vagyok” érzése.

Ugyanakkor, amikor a vidéki térségek olyan komoly kihívásokkal néznek szembe, mint a vidéki térségek zsugorodása, a népességcsökkenés, elvándorlás, öregedés, a megfelelő minőségű infrastruktúra hiánya (utak, elektromos és gázhálózatok, egészségügyi ellátás, bölcsődei, óvodai és általános iskolai ellátás, posta, bolt stb.), továbbá hiányoznak a városoktól távolabb lévő községekre jellemzőbben az új betelepülők számára vonzóvá tevő jellemzők, nem sikerül egy élhető, működőképes, kreatív közösséget kiépíteni, a fiatalokat és az értelmiséget helyben tartani. Ezért különösen felértékelődik az Mötv. 21. § (1) bekezdésében meghatározott közszolgáltatási ellátási felelősség, amely szerint a *„járászhely városi, valamint a városi önkormányzat – törvényben meghatározottak szerint – olyan közszolgáltatásokat lát el, melyeket saját területén és vonzáskörzetében, vagy a járás egész területén gazdaságosan, hatékonyan és a szakmai szabályok előírásainak megfelelően képes biztosítani”*. Következésképpen a város felelőssége, hogy elősegítse a vonzáskörzetében a közszolgáltatások jobb elérhetőségét, amelyből adódóan a saját intézményhálózat fenntartásán és fejlesztésén túl – a környező községekkel partnerségben – a térségi koordinatív szerepének is meghatározónak kell lennie.

Ha megvizsgáljuk a rendszerváltás utáni várossá nyilvánítási gyakorlatot, az új városok markánsan eltérő fejlettségi szintjét⁷², jól látható, hogy egyes kisvárosok napjainkban ennek – az esetleges szubjektív okok túl – objektív okokból nem képesek megfelelni.

4.4. Kisvárosok, mint önálló és közös önkormányzati hivatali székhelyek

Az Ötv. rendelkezései⁷³ szerint a körjegyzőség a szabad társulás elve alapján létrejövő hivatali szervezet volt az érintett képviselő-testületek hivatalaként, és az állam

⁷² Lásd bővebben a 4.2. alfejezetben.

⁷³ Ötv. „39 § (1) Az ezernél kevesebb lakosú, a megyén belül egymással határos községek az igazgatási feladataik ellátására körjegyzőséget alakítanak és tartanak fenn. Ezernél több, de kétezernél kevesebb lakosú község is részt vehet körjegyzőségben, körjegyzőség székhelye kétezernél több lakosú település is lehet. A körjegyzőség fenntartásának költségeihez az érdekelt képviselő-testületek a településük lakosságszámának arányában járulnak hozzá.” (1990.IX.30-tól 1994.X.5-ig hatályos szöveg)

<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/99000065.TV/ts/19931231/lr/39> (letöltés ideje: 2023.10.19.)

csak központi költségvetési forrásból nyújtott támogatással ösztönözte a kistelepülések képviselő-testületeit a közös hivatal létrehozására.

A közös önkormányzati hivatal – szemben a körjegyzőségekkel – az Mötv. 85. § (1) és (2) bekezdése szerinti főszabályként az Alaptörvény 34. cikk (2) bekezdése⁷⁴ szerinti kötelező társulás. Az Mötv. rendelkezései alapján közös önkormányzati hivatalt hoznak létre azok a járason belüli községi önkormányzatok, amelyek közigazgatási területét legfeljebb egy település közigazgatási területe választja el egymástól, és a községek lakosság száma nem haladja meg a 2.000 főt, de 2.000 fő lakosság számot meghaladó település is tartozhat közös önkormányzati hivatalhoz. Továbbá az összlakosság számának nem kell elérnie a 2.000 főt, ha a közös önkormányzati hivatalhoz tartozó települések száma legalább hét, vagy az egyik település város. Abban az esetben, ha a közös önkormányzati hivatalt működtető települések egyike város, akkor a város a székhelytelepülés, és a közös önkormányzati hivatal létszámát az érintett települések képviselő-testületeinek megállapodásával határozzák meg. Megállapodás hiányában a városi önkormányzat képviselő-testülete állapítja meg, figyelemmel az Mötv. 85. § (4) és a (8) bekezdéseiben foglaltakra. A városi, valamint a 2.000 főt meghaladó lakosság számú települési önkormányzat képviselő-testülete csak a vármegyei kormányhivatal vezetőjének, a főispánnak a jóváhagyásával tagadhatja meg a közös önkormányzati hivatal létrehozására irányuló megállapodás megkötését, ha azt a vele határos település kezdeményezi.⁷⁵

Érdeemes először azt görcső alá venni a körjegyzőségek, majd közös önkormányzati hivatalok számának, a hivatalhoz hozzátartozó települések számának alakulását a helyi önkormányzati rendszer eltelt 34 éve alatt (3. táblázat).

„39. § (1) Az ezernél kevesebb lakosú, a megyén belül egymással határos községek az igazgatási feladataik ellátására körjegyzőséget alakítanak és tartanak fenn. Ezernél több, de kétezernél kevesebb lakosú község is részt vehet körjegyzőségben, körjegyzőség székhelye kétezernél több lakosú település is lehet. A körjegyzőség fenntartásának költségeihez az érdekelt képviselő-testületek – eltérő megállapodás hiányában – a településük lakosság számának arányában járulnak hozzá.” (1994.X.6-tól 2012.XII.31-ig hatályos szöveg) <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/99000065.TV/ts/20121208/lr/39> (letöltés ideje: 2023.10.19.)

„39. § (1) Az ezernél kevesebb lakosú, megyén belüli községek, amelyek közigazgatási területét legfeljebb két település közigazgatási területe választja el, az igazgatási feladataik ellátására körjegyzőséget alakítanak és tartanak fenn. Ezer és ezernél több, de kétezernél kevesebb lakosú község is részt vehet körjegyzőségben, körjegyzőség székhelye kétezernél több lakosú település is lehet. A körjegyzőség fenntartásának költségeihez az érdekelt képviselő-testületek – eltérő megállapodás hiányában – a településük lakosság számának arányában járulnak hozzá.” (2011.I.1-től 2012.XII.31-ig hatályos szöveg) <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/99000065.TV/ts/20101224/lr/39> (letöltés ideje: 2023.10.19.)

„39. § (2) Az ezernél kevesebb lakosú község képviselő-testülete is létrehozhat önálló hivatalt, ha a képzési követelményeknek megfelelő jegyzőt nevez ki.” (1990.IX.30-tól 2012.XII.31-ig hatályos szöveg) <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/99000065.TV/ts/20121208/lr/39> (letöltés ideje: 2023.10.19.)

⁷⁴ Alaptörvény 34. cikk „(2) Törvény ehrendelheti a helyi önkormányzat kötelező feladatának társulásban történő ellátását.” <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> (letöltés ideje: 2023.10.19.)

⁷⁵ Mötv. 85. § (1)-(2a), (4)-(5) és (7)-(7a) bekezdései.

Év	Körjegyzőségek / közös önkormányzati hivatalok és székhelyeik száma	Körjegyzőségek / közös önkormányzati hivatali tagok száma	Összesen
1991	529	1.006	1.535
1995	493	879	1.372
2000	536	922	1.458
2005	631	1.060	1.691
2010	768	1.298	2.066
2013	749	1.883	2.632
2019	738	1.895	2.633

(2012-ig körjegyzőségek, 2013-tól közös önkormányzati hivatalok)

3. táblázat: Körjegyzőségek – közös önkormányzati hivatalok számának alakulása 2013- 2019

Forrás: KSH, saját szerkesztés

A körjegyzőségek számának növekedésében nem az Ötv. 39. § (1) bekezdésének módosításai, hanem az önkormányzatok csökkenő forrásai és a körjegyzőség létrehozását támogató állami többletforrás játszottak szerepet. Az Möt. közös önkormányzati hivatalra vonatkozó szabályozásának 2013. évi hatályba lépése nem eredményezte a közös önkormányzati hivatalok számának növekedését a körjegyzőségekhez képest, hiszen a 768 körjegyzőséggel szemben csak 749 közös önkormányzati hivatal⁷⁶ jött létre, de jelentősen emelkedett a közös önkormányzati hivatalhoz tartozó települések száma, a körjegyzőséggel érintett 2.066 településsel szemben 2.632 település tartozott már a közös önkormányzati hivatalokhoz.

A kisvárosok, mint önálló és közös önkormányzati hivatali székhelyek viszonylata szempontjában egyrészt azt kell vizsgálnunk, hogy a 348 városunkból⁷⁷ mennyi közös önkormányzati hivatali székhely⁷⁸, illetve ezen belül mi a kisvárosok aránya közép- és nagyvárosokhoz viszonyítva, másrészt az érintett városok lakosság száma – ebből adódóan is a település nagysága – hogyan alakul.

⁷⁶ Lásd 4. térkép (267. oldal): Közös önkormányzati hivatalok 2023.

⁷⁷ 1 főváros, 25 megyei jogú város, 322 város.

⁷⁸ Lásd 5. térkép (268. oldal): Közös önkormányzati hivatalok a városokban 2023.

Közös önkormányzati hivatalok a székhely jogállása szerint (2023. január 1.)						
Területi egység neve	Közös önkormányzati hivatalok száma	Közös önkormányzati hivatal székhelye megyei jogú város	Közös önkormányzati hivatal székhelye város	Közös önkormányzati hivatal székhelye nagyközség	Közös önkormányzati hivatal székhelye község	Közös önkormányzati hivatalokhoz tartozó települések száma
Budapest	–	–	–	–	–	–
Pest	27	–	5	3	19	65
Közép-Magyarország	27	–	5	3	19	65
Fejér	26	–	2	3	21	67
Komárom-Esztergom	21	1	5	1	14	53
Veszprém	47	1	9	2	35	207
Közép-Dunántúl	94	2	16	6	70	327
Győr-Moson-Sopron	46	–	4	4	38	159
Vas	39	–	11	–	28	212
Zala	47	–	5	3	39	252
Nyugat-Dunántúl	132	–	20	7	105	623
Baranya	50	–	10	3	37	295
Somogy	53	–	10	1	42	236
Tolna	28	1	6	3	18	100
Dél-Dunántúl	131	1	26	7	97	631
Dunántúl	358	3	62	20	273	1 581
Borsod-Abaúj-Zemplén	82	–	12	4	66	320
Heves	39	–	5	2	32	99
Nógrád	40	–	2	–	38	122
Észak-Magyarország	161	–	19	6	136	541
Hajdú-Bihar	19	–	8	3	8	48
Jász-Nagykun-Szolnok	20	–	6	2	12	46
Szabolcs-Szatmár-Bereg	64	–	12	10	42	184
Észak-Alföld	103	–	26	15	62	278
Bács-Kiskun	34	–	6	3	25	77
Békés	19	–	6	2	11	49
Csongrád-Csanád	13	1	3	–	9	33

<i>Dél-Alföld</i>	66	1	15	5	45	159
Alföld és Észak	330	1	60	26	243	978
Ország összesen	715	4	127	49	535	2 624

4. táblázat: Közös önkormányzati hivatalok a székhely jogállása szerint, 2023. január 1.

Forrás: KSH, saját szerkesztés

Vármegye	Városi székhelyű közös önkormányzati hivatalok					
	Kisváros	Lakosság- szám	Középváros	Lakosság- szám	Nagyváros	Lakosság- szám
Baranya	Bóly Kozármisleny Mágocs Pécsvárad Sásd Sellye Siklós Szentlőrinc Villány	3.726 6.928 2.236 4.009 3.011 2.600 9.311 6.260 2.183	Komló	23.711		
Bács- Kiskun	Bácsalmás Kecel Kerekegyháza Lajosmizse Solt	6.404 8.373 6.815 12.191 6.319	Kiskunhalas	26.969		
Békés	Dévaványa Elek Gyomaendrőd Kondoros Újkígyós Vésztő	7.169 4.670 13.064 4.742 5.038 6.684				
Borsod- Abaúj- Zemplén	Abatjászántó Cigánd Edelény Gönc Mezőcsát Mezőkövesd Pálháza Putnok Rudabánya Szendrő Szikszó Tokaj	2.864 3.150 9.724 1.966 5.874 16.189 1.066 6.728 2.461 4.106 5.559 3.694				
Csongrád- Csanád	Csanádpalota Sándorfalva	2.784 8.582	Hódmezővásárhely* Szentés	43.222 25.962		
Fejér	Adony Csákvár	4.205 5.437				

A MAGYAR KISVÁROSOK POLITIKAI, IGAZGATÁSI ÉS FEJLESZTÉSI DIMENZIÓI

Győr- Moson- Sopron	Beled Jánossomorja Lébény Tét	2.551 6.133 3.346 4.181				
Hajdú- Bihar	Balmazújváros Biharkeresztes Derecske Hajdúnánás Komádi Létavértes Püspökladány	17.501 4.781 8.651 16.548 5.358 7.488 13.934				
Heves	Bélapátfalva Heves Pétervására Verpelét	2.768 10.221 2.164 3.861	Gyöngyös	27.076		
Jász- Nagykun- Szolnok	Abádszalók Besenyszög Jászfényszaru Kunszentmárton Mezőtúr Tiszafüred	4.180 3.240 5.894 7.726 16.333 11.086				
Komárom- Esztergom	Bábolna Kisbér Oroszlány Tát	3.413 5.526 17.991 5.487	Esztergom* Tata	28.834 22.833		
Nógrád	Balassagyarmat Szécsény	14.109 5.423				
Pest	Albertirsa Dunavarsány	13.802 9.030	Cegléd Fót Szentendre	36.474 21.401 28.705		
Somogy	Balatonboglár Balatonföldvár Csurgó Igal Kadarkút Lengyeltóti Marcali Nagybajom Tab	5.628 2.334 4.756 1.576 2.389 3.110 11.328 3.202 4.206	Siófok	24.761		
Szabolcs- Szatmár- Bereg	Baktalórántháza Csenger Demecsér Dombrád Kemece Máriapócs Nagyecséd Nyírbogát Rakamaz Tiszalók Vásárosnamény Záhony	3.709 4.972 4.188 4.005 5.042 2.020 6.227 3.041 4.596 5.282 8.505 4.194				

Tolna	Bátaszék Bonyhád Dombóvár Gyönk Nagymányok Tolna	4.194 12.363 17.814 1.698 2.195 11.145	Szekszárd*	30.407		
Vas	Bük Celldömök Csepreg Jánosháza Körmend Kőszeg Őriszentpéter Répcelak Sárvár Szentgotthárd Vép	3.586 10.087 3.262 2.474 10.488 11.412 1.120 2.567 13.917 8.275 3.388				
Veszprém	Badacsonytomaj Balatonalmád Balatonfüred Balatonfűzfő Berhida Sümeg Tapolca Zirc	2.186 10.226 13.258 4.537 5.914 5.924 14.758 6.552	Ajka Veszprém*	27.239 52.961		
Zala	Letenye Pacsa Zalakaros Zalalövő Zalaszentgrót	3.940 1.609 2.916 2.844 6.244				
Összesen	116		14	0		

5. táblázat: Városi székhelyű közös önkormányzati hivatalok, 2023. január 1.

* megyei jogú város

Forrás: stat.dbhir.com (letöltés ideje: 2023.10.19.), saját szerkesztés

Az Mötv. 85. § (1) bekezdése szerint közös önkormányzati hivatalt hoznak létre azok a járason belüli községi önkormányzatok, amelyek közigazgatási területét legfeljebb egy település közigazgatási területe választja el egymástól. Ugyanakkor a gyakorlatban van közös önkormányzati hivatal, ahol a két település közigazgatásilag határos egymással, de két másik településen kell átmenni a tagtelepülésről a székhelytelepülésre. Lásd például a Gyenesdiási Közös Önkormányzati Hivatalt, ahol Vállus – Várvolgy – Keszthely – Gyenesdiás közúton személygépkocsival (17 km), illetve helyközi járattal egy átszállás (autóbuszról autóbuszra vagy autóbuszról vonatra Vállus – Keszthely – Gyenesdiás vonalon) érhető el.

4.5. Funkció nélküli kisvárosok (minivárosok) vs. nagyközségek térségi hatásai a környező kistélepelekre (községekre)

A kisvárosi településkategóriában szükségesnek tartom megkülönböztetni az általam minivárosoknak⁷⁹ nevezett, 2.000 lakosság alatti településeket (Pálháza 1.066 lakos, Óriszentpéter 1.120 lakos, Igal 1.576 lakos, Pacsa 1.609 lakos, Gyöngyös 1.698 lakos, Visegrád 1.767 lakos, Gönc 1.966 lakos és egyben járásszékhely város), amelyek önkormányzatának intézményi ellátottsága és közszolgáltatási tevékenysége alapján de facto nem tudja betölteni az Möt. 21. § (1) bekezdésében elvárt feladatellátási kötelezettségét, mert napjainkban sem felel meg az Möt. 104. § (1) bekezdésében meghatározott – és az új városoktól 2012. január 1-jétől elvárt – feltételrendszernek, hogy térségi szerepet töltsön be és fejlettsége elérje a magyar városok átlagos városi szintjét.

Ugyanakkor vannak nagyközségeink, amelyek elérik az átlagos szintet és intézményi ellátottsága és közszolgáltatási tevékenysége alapján térségi szerepet is be tudnak tölteni, és hatással vannak a környező községekre is. Ezek közül az Möt. 104. § (1) bekezdésének hatályba lépése, 2013. január 1-je óta kezdeményezték is városá nyilvánításukat, de közülük csak 20 nagyközség szerzett városi rangot: 2013-ban Kondoros (Békés vármegye), Onga (Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye), Csákvár és Aba (Fejér vármegye), Lébény (Győr-Moson-Sopron vármegye), Gyöngyöspata és Verpelét (Heves vármegye), Besenyszög és Fegyvernek (Jász-Nagykun-Szolnok vármegye), Tát (Komárom-Esztergom vármegye), Diósd, Kerepes, Órbottyán, Piliscsaba, Süllyáp, Újhartyán (Pest vármegye), Ajak (Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye), Jánosháza (Vas vármegye), valamint 2021-ben Kiskunlacháza (Pest vármegye) és Nyirbogat (Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye).

Továbbá említést kell tennünk még az 5.000 fő lakosság alatti településekről is, amelyek nem rendelkeznek nagyközségi státusszal: Domaszék (5.016 lakos, Csongrád-Csanád vármegye), Erdőkertes (9.863 lakos, Pest vármegye), Győrújbarát (8.141 lakos, Győr-Moson-Sopron vármegye), Mikepércs (5.400 lakos, Hajdú-Bihar vármegye), Nagytarcsa (6.309 lakos, Pest vármegye), Páty (8.465 lakos, Pest vármegye), Rajka (6.878 lakos, Győr-Moson-Sopron vármegye), Tahitótfalu (6.335 lakos, Pest vármegye), Üröm (8.609 lakos, Pest vármegye).

⁷⁹ Minivárosnak tartom azokat a városi jogállású településeket, amelyek a lakosságuk alapján, amennyiben a jogállásuk község lenne, akkor közös önkormányzati hivatalt (Möt. 85. §) kellene létrehozniuk. E minivárosok közül azonban csak Visegrádban van önálló polgármesteri hivatal, a többi település – törvényi kötelezés nélkül – közös önkormányzati hivatalt hozott létre környező kistélepelekkel. Más szerzők más megközelítésből az „alig város” terminológiát (*Beluszky 1990.*), továbbá „ceremoniális város” terminológiát (*Hajdú 2005.*).

5. Járásszékhely városok

5.1. Járásszékhely város önkormányzata

Mint korábban már említettük, 2013-tól jegyzői államigazgatási hatáskörök kerültek át a járási hivatalhoz azért, mert a jegyző helyi államigazgatási hatásköre megosztásra került a járási hivattal.

Ugyanakkor a járásszékhely városi önkormányzathoz nem kerültek többletfeladat- és hatáskörök. De jure a járásszékhely város Mötv. szerinti önálló önkormányzati településkategória⁸⁰, azonban de facto azonos a várossal, mint önkormányzattal, mivel a járásszékhely város feladatai ténylegesen a járási hivataloknál van.

A járásszékhely városok közül 120 kisváros, 47 középváros – ebből 18 megyei jogú város –, továbbá 7 nagyváros és egyben megyei jogú város (vármegyei bontásban lásd 4. táblázatban). A járásszékhely városok lakosságát vizsgálva megállapítható, hogy igen nagy a szórás (legkisebb járásszékhely város a Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei 1.966 lakosú Gönc, a legnagyobb járásszékhely a Hajdú-Bihar vármegyei 195.428 lakosú Debrecen, mint vármegyeszékhely és megyei jogú város), akárcsak az egyes járásek területe⁸¹ és lakosság⁸² esetében.

Vármegye	Járásszékhely városok					
	Kisváros	Lakosság-szám*	Középváros	Lakosság-szám*	Nagyváros	Lakosság-szám*
Baranya	Bóly	3.726	Komló	23.711	Pécs**	141.761
	Sásd	3.011				
	Mohács	18.202				
	Pécsvárad	4.009				
	Sellye	2.600				
	Siklós	9.311				
	Szentlőrinc	6.260				
	Szigetvár	9.910				
Bács-Kiskun	Bácsalmás	6.404	Baja** Kiskunfélegyháza Kiskunhalas	34.455 29.352 26.969	Kecskemét**	107.899
	Jánoshalma	8.480				
	Kalocsa	15.162				
	Kiskőrös	13.831				
	Kiskunmajsa	11.419				
	Kunszentmiklós	8.392				
	Tiszakécske	11.562				

⁸⁰ Mötv. 3. § (2) bekezdése, 21. § (1) bekezdése.

⁸¹ Legkisebb a Pest vármegyei 120 km² területű Vecsési járás, legnagyobb a Somogy vármegyei 1.591 km² területű Kaposvári járás. Forrás: A járásek településenkénti adatai, 2011. <https://www.ksh.hu/docs/teruletiatlasz/jarasok.xls> (letöltés dátuma: 2023.10.19.)

⁸² Lásd jelen tanulmány „3.3. Járásek mai rendszerének létrejötte” című alfejezetében.

Békés	Békés	18.692	Békéscsaba**	57.427		
	Gyomaendrőd	13.064	Gyula	29.361		
	Mezőkovácsháza	5.563	Orosháza	27.204		
	Sarkad	9.801				
	Szarvas	14.928				
	Szeghalom	8.525				
Borsod- Abaúj- Zemplén	Cigánd	3.150	Kazincbarcika	25.417	Miskolc**	150.434
	Edelény	9.724	Ózd	33.150		
	Encs	6.348				
	Gönc	1.966				
	Mezőcsát	5.874				
	Mezőkövesd	16.189				
	Putnok	6.728				
	Sárospatak	11.510				
	Sátoraljaújhely	14.014				
	Szerencs	8.858				
	Szikszó	5.559				
Tiszaújváros	14.878					
Tokaj	3.694					
Csongrád- Csanád	Csongrád	16.063	Hódmezővásárhely**	43.222	Szeged**	157.252
	Kistelek	7.297	Makó	22.766		
	Mórahalom	6.580	Szentes	25.962		
Fejér	Bicske	12.441	Dunaújváros**	41.768		
	Enying	6.709	Székesfehérvár**	92.929		
	Gárdony	12.578				
	Martonvásár	5.877				
	Mór	13.534				
	Sárbogárd	11.913				
Győr- Moson- Sopron	Csorna	9.664	Mosonmagyaróvár	31.954	Győr**	121.483
	Kapuvár	9.926	Sopron**	56.701		
	Pannonhalma	3.602				
	Tét	4.181				
Hajdú- Bihar	Balmazújváros	17.501	Hajdúböszörmény	30.196	Debrecen**	195.428
	Berettyóújfalú	14.462	Hajdúszoboszló	24.340		
	Derecske	8.651				
	Hajdúhadház	13.558				
	Hajdúnánás	16.548				
	Nyíradony	7.657				
Püspökladány	13.934					
Heves	Bélapátfalva	2.768	Eger**	49.981		
	Füzesabony	7.436	Gyöngyös	27.076		
	Heves	10.221	Hatvan	20.044		
	Pétervására	2.164				

A MAGYAR KISVÁROK POLITIKAI, IGAZGATÁSI ÉS FEJLESZTÉSI DIMENZIÓI

Jász-Nagykun-Szolnok	Jászapáti Karcag Kunhegyes Kunszentmárton Mezőtúr Tiszafüred	8.466 19.135 7.395 7.726 16.333 11.086	Jászberény Szolnok** Törökszentmiklós	25.227 66.764 20.263		
Komárom-Esztergom	Kisbér Komárom Oroszlány	5.526 19.003 17.991	Esztergom** Tata Tatabánya**	28.834 22.833 65.892		
Nógrád	Balassagyarmat Bátonyterenye Pásztó Rétság Szécsény	14.109 11.568 8.758 2.639 5.423	Salgótarján**	32.822		
Pest	Aszód Budakeszi Dabas Monor Nagykátá Pilisvörösvár Ráckeve Szob	6.209 15.781 17.594 19.107 12.344 14.621 10.964 2.619	Cegléd Dunakeszi Érd** Gödöllő Gyál Nagykőrös Szentendre Szigetszentmiklós Vác Vecsés	36.474 43.242 72.687 31.513 25.053 23.628 28.705 40.639 33.819 21.795		
Somogy	Barcs Csurgó Fonyód Marcali Nagyatád Tab	10.517 4.756 5.219 11.328 9.958 4.206	Kaposvár** Siófok	60.330 24.761		
Szabolcs-Szatmár-Bereg	Baktalórántháza Csenger Fehérgyarmat Ibrány Kemecse Kisvárdá Mátészalka Nagykálló Nyírbátor Tiszavasvári Vásárosnamény Záhony	3.709 4.972 7.704 6.724 5.042 15.965 16.045 9.472 11.864 12.895 8.505 4.194			Nyíregyháza**	117.487
Tolna	Bonyhád Dombóvár Paks Tamási Tolna	12.363 17.814 17.626 7.875 11.145	Szekszárd**	30.407		

Vas	Cellőmők	10.087	Szombathely**	74.623		
	Körmend	10.488				
	Kőszeg	11.412				
	Sárvár	13.917				
	Szentgotthárd	8.275				
	Vasvár	3.986				
Veszprém	Balatonalmádi	10.226	Ajka Pápa Veszprém**	27.239 28.649 52.961		
	Balatonfüred	13.258				
	Devecser	4.452				
	Sümeg	5.924				
	Tapolca	14.758				
	Várpalota	19.722				
	Zirc	6.552				
	Zala	Keszthely				
Lenti	7.595					
Letenye	3.940					
Zalaszentgrót	6.244					
Összesen:		120		47		7

6. táblázat: Járásszékhely városok településnagyság szerint

* 2023. január 1-jén

** megyei jogú város

Forrás: stat.dbhir.com (letöltés ideje: 2023.10.19.), saját szerkesztés

5.2. Járásszékhely város szerepe a közigazgatás és a helyi önkormányzatok rendszerében

A HÉTFA Kutatóintézet vizsgálata alapján a járásszékhely városok által biztosított élet minősége jelentősen javult 2012-2018 között. A pozitív folyamatok háttérben számos tényező állt: a tartós gazdasági növekedés, a településeken végrehajtott fejlesztések, a lakossági innovációk, a gazdaság és ezzel összefüggésben a foglalkoztatottság és jövedelmek növekedése.⁸³ Azonban az is jól nyomon követhető, hogy egyes járásszékhely települések esetében a különböző mértékű növekedés helyett enyhe visszaesés is tapasztalható volt.⁸⁴

Ugyanakkor a járásszékhely városok településnagyságából (6. táblázat) adódóan a térségi központ, erős városi mag hiánya és a gyenge térkapcsolatok nem csak a kislakosságú kisvárosok, hanem a de jure kisváros – de facto (nagy)község járásszékhelyek esetén is periférikus – határhelyzetben lévő – térségek kialakulásának okává vált. Az elmúlt évtizedek területpolitikája rendre beleütközött a közigazgatási határokhoz kötött fejlesztési koncepciók problémájába. Ezekben a térségek-

⁸³ Lásd bővebben: HÉTFA: Járásszékhely Monitor 2020. HÉTFA Kutatóintézet, Budapest, 2020. 10-11. oldal

⁸⁴ Lásd 6. térkép (268. oldal): A járásszékhelyek Városi Életminőségi Indexének változása, 2012-2018. Forrás: HÉTFA: Járásszékhely Monitor 2020. HÉTFA Kutatóintézet, Budapest, 2020. 10. oldal

ben olyan – településfejlesztéssel szervesen összekapcsolódó – területfejlesztési koncepció kell, amely kezelni tudja a vármegyehatárokon/térséghatárokon átnyúló területek problémáit is, legyen az fejlesztési vagy közszolgáltatás-szervezési jellegű (pl. közlekedés, vízügy). Ezek a gondok ugyanúgy megjelennek egyes funkcionális térségekben⁸⁵, ahogy a külső és belső perifériák⁸⁶ világában. Az erős városmag hiánya következtében nehéz a munkahelyek elérhetősége, valamint jelen vannak a közszolgáltatásokkal kapcsolatos kihívások. A gyenge térkapcsolatok miatt pedig a nagytérségi központok térben és/vagy időben távoliak, nincs jelentős ipari, gazdasági tevékenység és a térségen belül a járásközpontok funkcióhiányosak és esetenként nehezen elérhetők.⁸⁷

A fentiekből következően a periférikus térségekben kiemelten kezelendő a járásszékhely város szerepének megerősítése, a település- és területfejlesztés összehangolt megvalósítása.

6. Közigazgatás területi reformja

6.1. Megvalósult-e az Mötv. 21. § (1) bekezdése szerinti törvényhozói szándék?

A járási hivatali rendszer létrejöttével csökkent a helyi önkormányzatok által intézendő államigazgatási ügyek száma nagyszámú feladat- és hatáskör járási hivatalhoz történő telepítésével. A járási közigazgatás térszerkezetben való gondolkodás megjelenik az Mötv.-ben a járásszékhely város, mint új önkormányzati településkategória létrehozásával. Azonban a törvényalkotó itt „megállt”, egy általános feladatmeghatározáson túl [Mötv. 21. § (1) bekezdés] már nem bontotta ki többletfeladat- és hatáskörök járásszékhely városi önkormányzatokhoz való rendelésével⁸⁸, a járásszékhely város helyett jellemzően a járási hivatalok kaptak járási szintű feladat- és hatásköröket. *„A járási hivatalok létrejöttével a helyi közigazgatás terepén új szereposztás alakult ki. 2012. december 31-ig egy helyi általános hatáskörű államigazgatási szerv létezett: a jegyző. 2013. január 1-jétől a jegyzőnek ez a státusza ugyan változatlanul maradt, de megosztva a járási hivattal. Ez az új szereposztás egyrészt nem egy forradalmian innovatív lépés*

⁸⁵ Funkcionális térség: olyan térség, amely valamely egyedi tényező, illetve kapcsolódó szerep (funkció) alapján jött létre, illetve valamely tényezőre építve egyedi cél (funkció) betöltése céljából hoztak létre.

⁸⁶ Perifériák: a társadalmi-gazdasági, infrastrukturális szempontból elmaradott települések köre.

⁸⁷ Lásd 7. térkép (269. oldal): A periférikus térségek kialakulásának okai.

⁸⁸ A Belügyminisztérium által összeállított „Önkormányzatok Elektronikus Hatásköri Jegyzéke (2023. II. negyedév)” – <https://kormany.hu/dokumentumtar/onkormanyzatok-elektronikus-hataskori-jegyzek-2023-ii-negyedev> (letöltés ideje: 2023.10.10.) – sem tartalmaz járásszékhely város településkategóriát, a feladat- és hatáskörök jelölésének hatáskörrel rendelkező szervként csak vármegye (vm), főváros (f), fővárosi kerület (fk), megyei jogú város (mjv), város (v), község (k) önkormányzati településkategóriát tartalmaz.

a magyar közigazgatástörténetben, másrészt a hatásköri megosztás állandóan változó rendszerén belül visszatérés egy már korábbi szisztémához.” (Kéki 2013: 65.)

6.2. Járásszékhely város önkormányzatának funkciója a városok rendszerében

Mint az előzőekben láthattuk, a törvényalkotó az Mötv. 21. § (1) bekezdésében meghatározta a járásszékhely város önkormányzatának funkcióját a települések, így a városok rendszerében is, amely több mint egy városi önkormányzaté és kevesebb, mint a megyei jogú város önkormányzatáé, köztes szintet – mintegy járásszékhely városi önkormányzati középszintet – képezve a város és megyei jogú város között. Ugyanakkor, mint már a 6.1 alfejezetben kifejtettem, adós maradt a többletfeladatok és hatáskörök községi és város önkormányzattól járásszékhely város önkormányzatához rendelésével.

Az Mötv. 21. § (1) bekezdésében létrehozott városi önkormányzati középszint csak abban az esetben tudja betölteni a törvényalkotó által meghatározott, a járás egész területére kiterjedő funkcióját, amennyiben a törvényalkotó ezt a funkciót tényleges tartalommal, feladat- és hatáskörrel tölti meg.

A településekhez közelebbi, kisebb téregységek feladatrendszere, közigazgatási struktúrája függ, hogy mennyire integrált az alapszintű igazgatási egység és mennyiben vált inkább a területi önkormányzatok helyett az önkormányzati társulások rendszere, amelyek alkalmasak bizonyos térségi feladatok megoldására. (Pálmé 2008)

2023-ban Navracsics Tibor területfejlesztési miniszter megbízásából a Területfejlesztésért Felelős Államtitkárság felmérést végzett a minisztériumok és a Központi Statisztikai Hivatal által szolgáltatott adatok alapján 41 közszolgáltatás tekintetében, hogy hány településen, mekkora népesség számára érhető el helyben, illetve településen kívül a 41 vizsgált közszolgáltatás tekintetében. Az Államtitkárság a vizsgálat során a térségi szintenként 5 kategóriát határolt le.

1. Szomszédsági szint:

A közszolgáltatások legalsó, a teljes népességet a mindennapokban, közvetlen helyben érintő szintje a szomszédsági szint, amely az alapvető szolgáltatások területi dimenzióját jelenti. A főként 1300-2500 fős szomszédsági szint jellemzően a településhatároktól független:

- a) részben a települési szint alatti,
- b) de az aprófalvas térségek esetében településszint feletti.

2. Kisváros-térségi szint:

Ez szint már inkább kisvárosokhoz és térségükhöz kötődő, így főként a kisvárosi hálózatunk (kb. 250 kisváros) és a nem városi jogállású mikrotérségi központok (kb. további 50-150 település) a letéteményesei. Továbbá ide sorolhatók a közép- és nagyvárosok belső alegységei, városrészei is (kb. 100-150). Ez a kisváros térségi szint

tehát a jelenlegi járási szint alatti téregységekhez köthető, amely lényegében az alsó fokú szolgáltatások szintjét jelenti. A térségük lakossága közel kétszerese a saját lakosságuknak.

3. Középváros-térségi szint:

A következő jelentős törés a 15.000 fő feletti városainknál érhető tetten (kb. 50-100 középvárosunknál), amelyek már jellemzően 3-szoros lakosságot szolgálnak ki a középszintű funkcióikkal, 2-3 járásnyi térségre kiterjedő vonzáskörzettel. Itt már a kisebb megyei jogú városok is belesznek ebbe a kategóriába. Ez a középváros térségi szint az alsó-középfokú szolgáltatások szintje. Fontos, hogy ennél a szintnél már dominánsan megjelennek a munkaerőpiaci körzeti kapcsolódások is, vagyis a gazdasági térnek is meghatározó eleme.

4. Nagyváros-térségi szint:

A következő jelentős törés az 50.000 fő feletti nagyvárosainknál érhető tetten (kb. 10-15 nagyobb megyei jogú városhoz és Budapest várostérségének alegységeihez köthető), amelyek már jellemzően közel vármegyéni lakosságot szolgálnak ki a felső-középszintű funkcióikkal.

5. Nagytérségi szint:

A nagytérségi központi térségek szintje, amelyek a teljes nagytérségre kiterjedő felsőfokú szolgáltatások szintjének felelősei lehetnek. Jellemzően 100.000 fő feletti, regionális kihatású városaink a letéteményesei (5-7 nagytérségi központ).

A felmérés eredményeként – többek közt – megállapítható, hogy 19 közszolgáltatás járásszékhely vagy megyei jogú városokon keresztül érhető el.⁸⁹ Ha azt vizsgáljuk, hogy a 41 közszolgáltatásból mennyi közszolgáltatás érhető el a járásszékhely városokban, akkor látható, hogy ez erősen függ a járásszékhely város nagyságától, a legkisebb járásszékhely városban is elérhető 11 közszolgáltatás és 40-41 közszolgáltatás a fővároson kívül csak négy megyei jogú városban érhető el.⁹⁰

Álláspontom szerint a járásszékhely városnak járási szerepéből adódóan el kellene tudnia látni az alábbi többletfeladatokat, biztosítani közszolgáltatásokat:

- járási szinten elvégzett pályázatírás, forráselosztás
- járásszékhely település által szervezett mezőőrszolgálat a járásban
- alapellátáson kívül szakrendelők, járási fogászati központ és ügyelet

⁸⁹ Lásd 16. ábra (265. oldal): Közszolgáltatásaink térségi szintjei 2023. Forrás: Farkas Zsuzsanna főosztályvezető (Miniszterelnökség Területfejlesztésért Felelős Államtitkárság Területfejlesztési Elemzési Főosztály) „A területfejlesztés aktuális kérdései és tervei” című 2023. november 22-ei előadása a TÖOSZ Zalakaroson megrendezett Regionális Polgármesteri Fórumán.

⁹⁰ Lásd 49. térkép (290. oldal): (Köz)szolgáltatási térségtípusok 2023. Forrás: Farkas Zsuzsanna főosztályvezető (Miniszterelnökség Területfejlesztésért Felelős Államtitkárság Területfejlesztési Elemzési Főosztály) „A területfejlesztés aktuális kérdései és tervei” című 2023. november 22-ei előadása a TÖOSZ Zalakaroson megrendezett Regionális Polgármesteri Fórumán.

- járási hospice szolgálat
- járási bölcsőde, járási területi ellátási kötelezettséggel, feladatfinanszírozással
- járási korai-fejlesztő központ
- nevelési tanácsadó járási ellátási kötelezettséggel
- sajátos nevelési igényű gyerekek fejlesztő járási központ
- logopédiai szolgáltatás járási ellátási kötelezettséggel
- családgondozó szolgálat
- hajléktalanszálló, nappali melegedő,
- köztemetés járási terület-ellátási kötelezettséggel
- bentlakásos idősotthon járási terület-ellátási kötelezettséggel
- otthoni ellátás járási területi kötelezettséggel
- járásban lakó, fogyatékkal élők foglalkoztatója, munkahely biztosítása

Ezzel a tényleges többlettartalommal, feladat- és hatáskörrel tölthető meg a járás-székhely város önkormányzata Mötv. 21. § (1) bekezdés szerinti a járás egész területére kiterjedő funkciója, amellyel a törvényalkotó a 6.1. alfejezetben kifejtettek szerint adós maradt.

6.3. Önkormányzati államigazgatási hatáskörök változása a járási hivatalok létrejöttével és az azóta eltelt időszak tendenciái

Az önkormányzati rendszerben központi helyett kapott a jegyző, az önkormányzat működésével kapcsolatos feladatai mellett az önkormányzati államigazgatási hatáskörök fő címzettje.

„A jegyző szinte kizárólagos jogot kapott arra, hogy hatósági igazgatási jogkörében az állam nevében eljárjon. Az elsőfokú döntéseket saját jogkörében és nevében hozta meg. A kiadmányozási joggal rendelkező köztisztviselők a határozatokat az ő megbízásából hozták.

Érdekesége volt a szabályozásnak, hogy az önkormányzati rendszer bevezetésekor minden jegyzőnek ugyanannyi feladata és hatásköre volt. A későbbi szabályozás eredményeként differenciálódott a jegyzők által ellátott feladat és hatáskörök, kiemelt szerepkört kaptak az un. körzetközponti jegyzők.

A járások létrejöttével, a jegyzők államigazgatási jogköreit kiürítették, szinte csak jelképes államigazgatási feladataik maradtak. Természetesen a jövő ad arra majd választ, hogy az a stratégia beváltja-e a hozzáfűzött reményeket.” (Bálint 2017: 213.)

A helyi önkormányzatoktól, illetve a jegyzőktől 2012-ben államigazgatási feladat- és hatásköröket telepítettek a fővárosi, megyei kormányhivatalokhoz, és a 2013. január 1-jétől a kerületi és járási hivatalokba integrálták a fővárosi kerület, járás területén működő jegyzők államigazgatási feladat- és hatáskörének jelentős részét.

„A jogalkotó által alkalmazott rendező el szerint a helyismerethez kötődő, mérlegelési jogkörbe tartozó, azonnali reagálást igénylő ügyek, valamint az önkormányzat képviselő-testületének rendeletalkotási jogkörével összefüggő jegyzői hatáskörök az államigazgatás (hatóság) helyi szervénél, a jegyzőnél maradnak, míg az egyértelműn állami feladatok a járási hivatalokhoz kerülnek.” (Horváth M. – Józsa 2016: 571.)

A járási hivatalokhoz átkerült feladat- és hatáskörök listája	Jegyzőnél maradt feladat- és hatáskörök listája
<p>Okmányirodai feladatok: -lakcímnnyilvántartás, -személyazonosító okmányok kiadása, -útlevél-igazgatás, -gépjármű-nyilvántartás. Egyes gyám- és gyermekvédelmi ügyek, egyes szociális igazgatási ügyek, pl. -időskorúak járadéka, -alanyi jogon járó ápolási díj. Köznevelési feladatok. Menedékjogi ügyek. Egyéni vállalkozói tevékenység, engedélyezés. Egyes kommunális ügyek, pl. temetőengedélyezés. Egyes állategészségügyi feladatok, pl. állatotthon engedélyezése, menaszéria. Szabálysértési feladatok. A helyi védelmi bizottságok vezetése. Egyes vízügyi hatáskörök. Építésfelügyeleti, egyes építésügyi hatósági feladatok.</p>	<p>Birtokvédelmi eljárás. Hagyatéki eljárás. Anyakönyvi igazgatás. Adóigazgatás és helyi adók. Egyes építésügyi igazgatási feladatok. Kereskedelmi engedélyezés. Parlagrafümentesítési feladatok belterületen. Iparigazgatás. Helyi önkormányzati rendeletalkotáshoz kötött szociális ellátások. Méltányossági ápolási díj. Méltányossági közgyógyellátás. Gyermekvédelmi támogatások. Helyi állattartási szabályok végrehajtásának ellenőrzése.</p>

7. táblázat: Hatáskörtelepítési összehasonlítás

Forrás: (Horváth M. – Józsa 2016: 571.)

A 2010-2014 között a területi államigazgatás reform – egyik – eredményeként az államigazgatás feladat- és hatásköröknek a fővárosi, megyei kormányhivatalokhoz, mint általános hatáskörű területi államigazgatási szervekhez széles körben történő telepítésével a helyi önkormányzatok államigazgatási feladati jelentős mértékben csökkentek, az államigazgatási feladatellátás a települési szintről egyre inkább a területi szint felé tolódott.

2015-ben a szociális ellátásokról és szociális igazgatásról szóló 1993. évi III. törvény módosításával az egyes szociális ellátásokra vonatkozó szabályok jelentősen

módosultak, amelynek eredményeként átalakult a szociális ellátások finanszírozási rendszere és elválasztásra kerültek az állam és a helyi önkormányzatok segélyezéssel kapcsolatos feladat- és hatáskörei, illetve a területi államigazgatás 2015. évi integrációjával folytatódott a feladat- és hatáskörátvétel a települési önkormányzati jegyzőktől. Ez a feladat- és hatáskörátvétel napjainkig is tart, legutóbbi markáns változás az építésügyi hatósági feladat- és hatásköröknek 2020. március 1-jével a jegyzőktől a fővárosi, megyei kormányhivatalokhoz történő áthelyezése.

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy meddig folytatódik a járási hivatalok és a települési önkormányzatok jegyzői közötti feladat- és hatáskör átcsoportosítás, a jegyzőnek marad-e hosszabb távon átruházott államigazgatási feladat- és hatásköre.

A kérdést árnyalja az a reménység, amely szerint egyes államigazgatási hatáskörök visszakérülhetnek a városi önkormányzatokhoz. Erre példa a Lázár János építési és közlekedési miniszter által jegyzett, a magyar építészetről szóló 2023. évi C. törvény⁹¹ alapján 2024. október 1-jétől a járásszékhely város önkormányzatánál a járási önkormányzati főépítész elnöklésével helyi építészeti tervtanácsok alakulnak, amelyek többek között közreműködnek az építészeti minőség védelmével összefüggő helyi és járási szintű feladatokban, valamint elősegítik az egyenlő esélyű hozzájárulással, akadálymentességgel összefüggő jogszabályi követelmények érvényesülését helyi és járási szinten⁹².

7. Vízión

7.1. Szükséges-e az összes kisváros megerősítése vagy a járásszékhely városok dominanciáját kell erősíteni?

A kisváros és térsége meghatározó a területfejlesztést illetően, mivel a területfejlesztés – amelynek része ugyan a településfejlesztés – túllép a települési közigazgatási határokon. A kizárólag közigazgatási egységekre, az egyes településekre épülő területfejlesztési politika már nem elegendő, és a városoknak és a környező vidéki területeknek szoros együttműködésben kell működniük. Felértékelődik a várostérségek szerepe mind a kisvárosok, mind a járásszékhely városok vonatkozásában.

„Egy-egy térség a gazdasági növekedéséből és demográfiai gyarapodásából származó új problémákkal szembesül, ilyen a zsúfoltság, a közszolgáltatások hiányosságai (közlekedés, közmű, intézményi szolgáltatások) vagy a természeti környezet túlhasználata. Ezek a kihívások kiemelten jelentkezik a fővárosi agglomerációban, de jelen vannak a Balaton térségében és a nagyobb vidéki centrumokban.

⁹¹ Magyar Közlöny 2023. évi 187. szám

⁹² 63. § (4) bekezdés.

Ezzel szemben az alacsony növekedési dinamikájú és elmaradott, leszakadó térségek problémái a kiürülés-elvándorlás, az infrastruktúra-ellátottság hiányai (különösen: közlekedési infrastruktúra), a közszolgáltatások színvonala, esetenként kapacitásfeleslege, a duális munkaerőpiac (tartós munkanélküliség/közmunkások nagyobb száma, ezzel párhuzamosan a képzett munkaerő hiánya, szakemberhiány).” (Kiss Á. 2023: 2/6.)

Nem hagyható azonban figyelmen kívül az sem, hogy a sikeres területfejlesztésnek (gazdaságfejlesztésnek) velejárája kell legyen a közigazgatás, és ezen belül az önkormányzati igazgatás fejlesztése, az egyes feladat- és hatáskörök telepítésének újragondolása a területi államigazgatás és a helyi önkormányzatok vonatkozásában.

A magyar önkormányzati rendszerből az eltelt 34 év alatt a lokálpatriotizmus szeleme veszett ki. A lokálpatriotizmus értékeire – településtípustól függetlenül – törekedni kell, anélkül nem működik a település.

Ugyanakkor – álláspontom szerint – figyelemmel az Möt. 21. § (1) bekezdésében megfogalmazódó törvényalkotói szándéokra a járásszékhely városi önkormányzatok dominanciáját erősíteni kell.⁹³ „A nemzeti fejlesztés rendszerének kialakításakor a magyar sajátosságokhoz jól illeszkedő, a területi cselekvőképességet (önfejlesztő képességet) jelentősen megnövelő rendszert érdemes kialakítani, ami felkészül az EU-források akár jelentősebb csökkenésére is.” (Kiss Á. 2023: 3/6.) A hazai források determináltságából adódóan nincs realitása az összes kisváros térségére is kiható fejlesztésének, ezért is indokolt az Möt. 21. § (1) bekezdésében a járásszékhely városoknak meghatározott feladatkörre figyelemmel a járásszékhely városok önkormányzati és gazdasági pozícióját erősíteni.

7.2. Járásszékhely városok önkormányzati pozíciójának erősítése

Az önkormányzathoz való jog törvényi elismertsége⁹⁴ mellett folyamatosan megfigyelhetők a demokrácia és a hatékonyság között húzóódó időszakos hangsúlyeltolódások, amelyek 1) a hatékonyság oldalán vagy a kistelepülések összevonása⁹⁵, vagy kistelepülések közös önkormányzata mellett vetődnek fel egyes politikusok vagy közigazgatási szakemberek részéről, valamint 2) az egyes kötelező önkormányzati feladatok kötelező társulásban történő ellátatása irányába érvelnek.

Az Möt. 3. § (1) bekezdése szerint a helyi önkormányzás joga a települési és területi önkormányzatokat egyaránt megilleti, e téren jogaik egyenlők, de az Möt. 11. § (1) és (2) bekezdése azt is rögzíti, hogy a községnek, a városnak, a járásszékhely vá-

⁹³ Lásd bővebben a 7.2. alfejezetben.

⁹⁴ Möt. 3. § (1) bekezdés.

⁹⁵ Normatív szempontból az Möt. hatályos 100. § (1) bekezdése a kötelező településösszevonást nem engedi, mivel a települések összevonását, egyesítését helyi népszavazáshoz köti.

rosnak, a megyei jogú városnak, a fővárosnak és kerületeinek, valamint a vármegyei önkormányzatnak egymástól eltérő feladat- és hatáskörei lehetnek, és ennek törvényi szabályozásakor a kötelező feladat- és hatáskör megállapításánál differenciálni köteles, figyelembe véve a feladat- és hatáskör jellegét, a helyi önkormányzatok eltérő adottságait.

Az Mötv. 21. § (1) bekezdése alapján a járásszékhely városi önkormányzat – törvényben meghatározottak szerint – olyan közszolgáltatásokat lát el, melyeket saját területén és a járás egész területén gazdaságosan, hatékonyan és a szakmai szabályok előírásainak megfelelően képes biztosítani. E törvényi szabályozás alapján a járásszékhely város és a járásban elhelyezkedő további települések település-agglomerációt alkotnak. *„Az agglomerációt, mint gazdaságföldrajzi kategóriát elsősorban a települések és a gazdaság térbeli szerkezete összefüggéseinek vizsgálata alapján határozhatjuk meg. Ebből a megközelítésből a település-agglomeráció egy sajátos jellegű településrendszer, összetett településformáció, amelyben tartós és intenzív gazdasági, igazgatási, kommunális és szolgáltató-ellátó kapcsolatok alakulnak ki az egyes, egymáshoz közel fekvő települések, mindenekelett a nagyobb központ és az ezeket körülvevő települések között.”* (Varga 2006: 49.) Ebből következően – mivel álláspontom szerint a települések és a gazdaság térbeli szerkezetének összefüggéseit a közigazgatásnak is követnie kell – járásszékhely városnak a járásban lévő települési (községi, nagyközségi, városi) önkormányzatok vonatkozásában koordináló, integráló feladat- és hatáskört kellene adni.

Ugyanakkor jól érzékelhető, hogy jogalkotói, központi költségvetési és kormányzati segítség nélkül a járásszékhely kisvárosaink egy része nem tud szűk mikrotérségi központból nagyobb, járási léptékű térszervező erővé válni. A 25 megyei jogú városi jogállású járásszékhely esetében ez nem mondható el, a saját gazdasági, közszolgáltatási adottságaik és a Modern Városok Program révén képesek betölteni a járási léptékű térszervező funkciót. Ugyanakkor a nem megyei jogú városi jogállású 149 járásszékhely kiemelkedő jelentőségét éppen az adná, hogy e városok körül szerveződnek vidéki térségeink, erősen hat(hat)nak egy-egy térség felemelkedésére vagy lecsúszására.

A járásban lévő önkormányzatok általában rendszertelen és eshetőleges, nem aknázza ki sem a mikrotérségi, sem a járási szintű tárulási együttműködésben rejlő lehetőségeket a kötelező feladatok, közszolgáltatások magasabb minőségi és hatékonyabb elláthatósága érdekében, amelynek olyan triviális okai is lehetnek, mint a méretbeli különbségek, érdekellentétek, nota bene a közös tanácsi múlt még ma nap is élő rosszszemléke.

A járási szint az egyes államigazgatási feladatok járásszékhely város önkormányzatához történő telepítését is megvizsgálандóvá teszi, lehetőséget ad feladat- és hatáskörtelepítésre, megteremtve a magasabb színvonalú feladatellátást. Ehhez szükséges szakmai – és nem politikai – alapon a járási hivatali és a községi, városi jegyzői államigazgatási feladat- és hatáskörök felülvizsgálata. A felülvizsgálatot megelőzve

álljon itt két javaslat. 1) A hatályos szabályozás alapján az állampolgári eskütétel során a honosított lakóhelye szerinti illetékes települési polgármester előtt kell az esküt letenni⁹⁶, amelynek mind rangjában, mind a külsőségek tekintetében jobb helye lenne a járásszékhely város polgármesterénél. 2) Ugyancsak megfontolandó, hogy a családi jogállással kapcsolatos ügyek közül a gyermek nevének megállapítása a települési önkormányzat jegyzőjétől⁹⁷ a járásszékhely városi önkormányzat jegyzőjéhez kerüljön telepítésre.

A járási szint a települési szintű kapcsolatok okán is az egyes önkormányzati közszolgáltatások, feladatok (pl. a védőnők települési önkormányzatoktól 2023. július 1-jével az irányító vármegyei kórházhoz kerülésével a települési önkormányzatnál maradt iskolaegészségügyi védőnői feladat járásszékhely város önkormányzatához rendelése) közös szervezésének terepe lehet, a járásban lévő településekre kiterjedő illetékességgel történő ellátási rendszerként.⁹⁸ Ezért a járásszékhely városoknak – az Möt. 21. § (1) bekezdésében meghatározott felelősségükből is adódóan – területfejlesztési és közszolgáltatási stratégiák kezdeményezésének és megvalósításának meghatározó szereplőivé kell válniuk a városok és községek közötti kapcsolatok kialakításával, építve a már meglévő kezdeményezésekre, és finanszírozásukhoz felhasználható állami és magánforrásokra. Mindezt oly módon, hogy a járásszékhely város és a járás fejlesztéseit úgy kell összehangolni, hogy azok egymást erősítsék. *„A partnerség a közfeladatok ellátásában elengedhetetlen, és ehhez bizony megfelelő intézményrendszerre, célszerű közigazgatási fejlesztésekre van szükség.”* (Horváth M. 2000: 110) Megoldási lehetőség lehet még – a korábbi többcélú kistérségi társulások tapasztalatait hasznosítva – a járási szintű társulások létrehozása egyes közszolgáltatási feladatok ellátására, akár önkéntes formában a szabad társulás elvén alapulva⁹⁹,

⁹⁶ A magyar állampolgárságról szóló 1997. évi LV. törvény 7. § (1) bekezdés a) pont.

⁹⁷ A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 21. §.

⁹⁸ A magyar önkormányzati rendszer sajátosságait figyelembe véve a járásszékhely városra és a járásban lévő többi településre adaptálva példaként hozható a németországi Rajna-vidék-Pfalzi-i községi szövetség, ahol a községi szövetség és a községek között nincs hierarchikus kapcsolat, az érintettek mindenkori feladataikat egymás mellett működve látják el. Ide tartoznak a „helyi közösség” mindazon önkormányzati feladatai, amelyek a tapasztalat szerint csak a községi szövetség szintjén végezhetők el célszerűen. (Banner 2000) De megemlíthető még Franciaország, ahol az önkormányzati együttműködés gyakorlatában két mintát lehetett megkülönböztetni: a közérdekű szolgáltatások megszervezésére és ellátására szerveződött önkormányzati szövetséget (szindikátusok) és egy föderatív elv alapján működő együttműködést, amelynek célja a térség egészére érvényes fejlesztési politika megvalósítása. (Marcou 2000) Vizsgálható még e körben az osztrák községi egyesülések, amelyeket a saját hatáskörbe tartozó feladat vagy a községre hárított feladat teljesítése érdekében hozzák létre, de csak egyes meghatározott feladatok elvégzésére lehet alakítani, vagyis ezek mindig célhoz kötött egyesülések, hogy ne üresíthessék ki a községek öngazgatását. Az egyesülés közjogi társulás, jogi személy, amely a meghatározott feladat végrehajtásakor az egyébként annak elvégzésére jogosult tag-község helyébe lép. (Szépe 1998)

⁹⁹ Alaptörvény 32. cikk (1) bekezdés k) pont.

akár egyes kötelező önkormányzati feladatokra kötelező társulás¹⁰⁰ formájában.

A településfejlesztés kifejezetten önkormányzati feladat, amely nem vizsgálható a területfejlesztés nélkül, miként a területfejlesztés sem településfejlesztés nélkül. A település fejlődését, a helyi közszolgáltatásokat döntő módon befolyásolja az, hogy hol, Magyarország mely térségében helyezkedik el az adott település. *(Csefkó 2013)*

Következésképpen a járások statisztikai területi egységként jól működő köztisztviselőket alkothatnak, politikai döntéshozó szerep nélkül, kiegészítve vagy átveve a vármegyei önkormányzat területfejlesztési feladatait. Jelenleg is járási szinten működik a területi igazgatás, erre a területre kerületek az államigazgatási feladatok, nemcsak költséghatékonysági szempontokat figyelembe véve, de méretgazdasági szempontok alapján is. Pozitívum továbbá, hogy a közös önkormányzati hivatalok kialakításakor hangsúlyos feltétel volt, hogy a hivatalok nem léphetnek át járási határokat, a járáshatárokat metsző együttműködéseket az Mötv. kizárta.

A hatályos szabályozáson alapulva a járások feladata és jelentősége tovább bővíthető, tekintettel arra, hogy a szétaprózott önkormányzati feladatkataszter már számottevően csökkent. A járási feladatellátás fókuszát a járásszékhely település adhatná, tekintettel arra, hogy a járási hivatalok döntési szerepkörben mai tevékenységükkel alkalmatlanok erre. A járási hivatalok vezetői nem rendelkeznek képviselői jogosultsággal, ellentétben a polgármesterekkel, akik egyben az önkormányzatok törvényes képviselői.

Természetesen szoros jogszabályi háttér szükséges a járásszékhely önkormányzatok mint vezető egységek és a hozzájuk tartozó települések/önkormányzatok tagságának, képviselői és képviselői szabályozását tekintve. El kell kerülni a kontrollálhatatlan választási procedúrákat, annak érdekében, hogy teljes legitimitást kaphassanak ezek a területi egységek. Az így kialakított rendszerben területileg egybeesnének a járási államigazgatási feladatok és a járásszékhely önkormányzatok – Mötv. 21. § (1) bekezdés szerinti járás egészére kiterjedő – feladatellátásával, hosszabb távon érdemes tovább gondolni a járási hivatalok működésének fenntartását.

Az önkéntes együttműködést felválthatná a járási szolgáltatások és feladatellátás irányába történő elmozdulás, tekintettel arra, hogy ez több feladatnál már adott. A hatékonyság és területfejlesztés sajátosságai is indokolhatják a jelenlegi járások számának csökkentését, a „kisjárások” összevonását.

Indokolhatja a járások átalakítását az is, ha új koncepció kerül kidolgozásra. Jelenleg a járások által ellátott feladatok lehetővé teszik, hogy minden állampolgár számára egyenlően elérhető a közszolgáltatások. Elmondható, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentek, ugyanakkor a területi egyenlőtlenségek leküzdésében nem történt előrelépés. A járások jelentősebbé válásával a versenyképességet lehet-

¹⁰⁰ Alaptörvény 34. cikk (2) bekezdés.

ne növelni, jobban kihasználhatóvá válnának mind az uniós, mind a hazai források tekintettel arra, hogy nem a vármegyék szerepelnének a forráselosztás fókuszában, hiszen a források megyei elosztás esetén a vármegyei önkormányzat a teljes vármegyére fókuszálna, míg a járások, mint területi egységek kevesebb település felett diszponálnak. A források járási elosztása egyfajta decentralizációnak is felfogható, az új struktúra alkalmas lenne a területfejlesztés megújítására, a koordinatív szerep nem áll távol a járásszékhely települések jelenlegi munkájától. A lépés felfogható a területfejlesztés modernizációjának. A lépéssel megvalósítható, hogy a differenciált feladatelosztás elsősorban ne az államigazgatósági feladatokra terjedjen ki.

A járások 2013-ban területszervezési alapon jöttek létre, a járási hivatalok ellátják az államigazgatási feladatok nagy részét, amelyekkel csökkent a települési önkormányzati hivatalok (polgármesteri hivatal, közös önkormányzati hivatal) leterheltsége. Több szolgáltatást már így is a járás székhelytelepülés koordinál. Ha a járásszékhely önkormányzat eddigi feladatai kiegészülnének további államigazgatási feladatok átvételével a járási hivataltól, és a forráselosztási feladat is bővítené a feladatkatasztert és a területi egyenlőtlenségek csökkennének.

A járásszékhely települések jelentőségének növekedésével a feladatfinanszírozás struktúrája is alapjaiban változhatna. Természetesen részletes, a kisebb települések érdekeit védő szabályozás elengedhetetlen, ugyanakkor a települések csatlakozása – külföldi példák tapasztalataira is figyelemmel – nem önkéntes alapú, hanem törvény által elrendelt módon kellene történjen. Valószínűsíthető, hogy a pályázati források járási szintű elosztása még inkább védené a járáshoz tartozó önkormányzatok érdekeit.

A járások megerősítése növelné az ahhoz tartozó települések versenyképességét, több település közös beruházására a mainál nagyobb eséllyel lenne lehetőség, így a területfejlesztés is komplexebb egységben folyhatna. A járásokhoz tartozó településekben még inkább működnek a közös érdekek, és hagyományok, amelyek nem elmondható a vármegyei szintre.

A vármegyei önkormányzatok feladatai a területi közigazgatás 2011 óta bekövetkezett változásai miatt csökkentek, a területfejlesztés és a vidékfejlesztés került a fókuszba, a vármegyei szint közszolgáltatási szempontból kiüresedett, helyüket a jólszervezett járások vehetnék át. Az eddigi államigazgatási struktúraváltozások alaposan átgondoltak voltak, középpontban az állampolgári érdekekre. A közigazgatás az elmúlt években több változáson is átment és a gyakorlat igazolta, hogy az államigazgatás nem roppan össze nagymértékű változtatások esetén sem. Az önkormányzatok nagy többsége nem képes egyedül pályázni, sem az adminisztráció, sem a költségek tekintetében. A pályázatoknál prioritást élveznek nemcsak az internacionális, de a településközösségek pályázata is. A járási pályázati lehetőséggel racionálissá válhat a pályázati irány és a közszolgáltatásszervezés is.

A járási átszerzés, a járások megerősítése új területpolitika, amely a területfejlesztést is új irányba tolja. Természetesen erőteljes hatástanulmányok szükségesek, a pilot program és a többlépcsős bevezetés sem elhagyható. A járás egybehangolt fejlesztése több szegmensben történhet, kiszámíthatóságot jelenthet.

Lehet erősíteni a járásokat egyéb módon is, szem előtt tartva a kisebb települések teherbíró képességének csökkentését. Az újonnan kialakítható térségi szervezés alapjaiban már megoldott a járási hivatalok létrehozásával, az uniós források pályázása is már jól működik.

A vidékpolitika jelentős állomását lehet majd kialakítani, a már kialakult települési kapcsolatok jól használhatóak. Ez a kapocs a természetvédelem, a gazdaságfejlesztés és az infrastruktúra-fejlesztés terén. Járási szinten könnyebben fejlődik a lakosok közötti kötődés, az identitás, értéktár kialakítás nemcsak települési szinten, de járási szinten is kívánatos.

A tervezés folyamatában fontos meghozni azokat a stratégiai célokat, amelyek bizonyítják a járásszékhely városi önkormányzat középpontba helyezésének okát. De ez nem rövidtávú, hanem hosszabb – minimum középtávú – tervek szükségesek.

Érdemes tovább gondolni, hogy a településeknek a járásukkal együtt kell fejlődniük. A közös területfejlesztés, koncepcióban történő elgondolás – illeszkedve a jó kormányzás és a szolgáltató állam koncepciójába – növeli a lakosság életminőségét, közszolgáltatási és a falvak népességmegtartó erejét, komfortját.

Felhasznált irodalom

- BANNER, Gerhard (2000): A helyi közszolgáltatás szintjeinek szerkezete Németországban – Rajna-vidék–Pfalz tartománypéldáján bemutatva. In: *Közigazgatás-fejlesztési füzetek I. Helyi önállóság és önkormányzati feladatok*. Miniszterelnöki Hivatal Közigazgatás- és Területpolitikai Államtitkárság, Budapest. 171-179.pp. ISBN 963 00 3204
- BARTA Attila (2020): A területi államigazgatás. In: ÁRVA Zsuzsanna – BALÁZS István – BARTA Attila – VESZPRÉMI Bernadett: Állami erőforrások. Szervezet és személyi állomány a végrehajtó hatalom körében. Dialóg Campus, Budapest. 113-220.pp. ISBN 978-963-531-287-0
- BÁLINT József (2017): Az önkormányzati rendszer változásai jegyzői, illetve polgármesteri szemmel. In: BENCsik András – HORVÁTH Csaba (szerk.): *Demokrácia, Jogállam, Közigazgatás. Ünnepi tanulmányok Csefkő Ferenc 70. születésnapjára*. Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület, Pécs. ISBN 978 963 12 8008 1
- BELUSZKY Pál: *A polgárosodás törekeny váza – városhálózatunk a századfordulón I. (Városhierarchia – vázlat térképekkel)*. Tér és Társadalom 1990/3-4. 13-56.pp. <http://real.mtak.hu/118334/1/180-Tanulm%C3%A1ny%3%A1nysz%C3%B6veg-360-1-10-20110806.pdf> letöltés ideje: 2024.01.22.

- BIHARI Ottó (1984): Államjog (Alkotmányjog). Tankönyvkiadó, Budapest. ISBN 963 17 7377 9
- BÓDI Ferenc (2020): *A helyi önkormányzatok születése Magyarországon*. ANTOLÓGIA Kiadó, Lakitelek. ISBN 978 615 5862 61 8
- CSEFKÓ Ferenc (1997): *A helyi önkormányzati rendszer*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. ISBN 963 85756 1
- CSEFKÓ Ferenc (2013): Települési önkormányzás – lakossági kapcsolatok. In: CSEFKÓ Ferenc (szerk.): *A közigazgatás és az emberek (Tanulmánykötet)*. A Jövő Közigazgatásáért Alapítvány, Pécs. 171-188.pp. ISBN 978-963-88755-3-2
- CSITE András és OLÁH Miklós szerk. (2011a): *„Kormányozni lehet ugyan távolról, de igazgatni csak közelről lehet jól...” – Tanulmány a területi igazgatás magyar történelmi hagyományairól, az átalakításra vonatkozó jelenkori kutatások eredményeinek áttekintése, valamint az európai tapasztalatok bemutatása. „A területi közigazgatás reformját elősegítő tanácsadás a modern kori járások központjainak és lehatárolásának tárgyában” című projekt résztanulmánya*. HÉTFA Elemző Központ, Budapest, 2011.
- CSITE András és OLÁH Miklós szerk. (2011b): *Szemponatok és javaslatok az alsó középszintű igazgatási terek identitás alapú kialakításához. Tanulmány a helyváltoztatási szokásokról és a területi identitás szerepéről a középszintű államigazgatási reform koncepciójához. „A területi közigazgatás reformját elősegítő tanácsadás a modern kori járások központjainak és lehatárolásának tárgyában” című projekt résztanulmánya - munkaváltozat*. HÉTFA Elemző Központ, Budapest, 2011.
- CSIZMADIA Andor (1978a): A feudális állam 1526-tól 1848-ig. In. CSIZMADIA Andor – KOVÁCS KÁLMÁN – ASZTALOS LÁSZLÓ: *Magyar állam- és jogtörténet*. Tankönyvkiadó, Budapest. 153-226.pp. ISBN 963 17 8770 2
- CSIZMADIA Andor (1978b): Az önkényuralom időszakának állama (1849-1867). In. CSIZMADIA Andor – KOVÁCS KÁLMÁN – ASZTALOS LÁSZLÓ: *Magyar állam- és jogtörténet*. Tankönyvkiadó, Budapest. 317-330.pp. ISBN 963 17 8770 2
- CSIZMADIA Andor (1978c): A dualizmus időszakának állama (1867-1918). In. CSIZMADIA Andor – KOVÁCS KÁLMÁN – ASZTALOS LÁSZLÓ: *Magyar állam- és jogtörténet*. Tankönyvkiadó, Budapest. 331-386.pp. ISBN 963 17 8770 2
- FARKAS ZSUZSANNA (2023): A területfejlesztés aktuális kérdései és tervei. Előadás ppt, TÖOSZ Regionális Polgármesteri Fórum Zalakaros, 2023. november 22.
- FÁBIÁN Adrián – HOFFMANN István (2016): *Az államigazgatási területi és helyi szervek: kormányhivatalok, járási intézmények*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest.
- FONYÓ Gyula szerk. (1976): *A tanácstörvény magyarázata*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. ISBN 963 220 315 5

- HAJDÚ Zoltán: *Magyarország közigazgatási földrajza*. Dialóg Campus, Budapest, 2005. ISBN: 9789639542990
- HEGYESI Zoltán (2019): A járási hivatalok helye és szerepe az államigazgatási feladatok ellátásában. *PRO PUBLIKO BONO – Magyar Közigazgatás*, 2019/1. 4-21. pp. DOI: 10.32575/ppb.2019.1.1.
- HÉTFA: *Járásszékhely Monitor 2020*. HÉTFA Kutatóintézet, Budapest, 2020. ISBN 978-615-81153-1-5
- HORVÁTH M. Tamás (2000): A helyi közüzemi szolgáltatások szabályozásának fejlesztése. In: *Közigazgatás-fejlesztési füzetek I. Helyi önállóság és önkormányzati feladatok*. Miniszterelnöki Hivatal Közigazgatás- és Területpolitikai Államtitkárság, Budapest. 99-111.pp. ISBN 963 00 3204
- HORVÁTH M. Tamás – JÓZSA Zoltán (2016): Az államigazgatás helyi és területi szervei: koncentráció és koncentrátum. In: JAKAB András – GAJDUSCHEK György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. MTA Társadalomtudományi Központ, Budapest. 564-583. ISBN 978-963-418-006-7
- JENEI György (2006): A közigazgatási jog és a közintézményi menedzsment néhány összefüggése. In: IMRE Miklós – LAMM Vanda – MÁTHÉ Gábor (szerk.): *Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére*. Corvinus Egyetem – Károli Gáspár Református Egyetem – MTA Jogtudományi Intézet, Budapest. 173-179.pp. ISBN 963 503 348 6
- KÉKI Zoltán (2008): A kistérségi és a körzeti igazgatás. In: CSEFKÓ Ferenc (szerk.): *Ünnepi kötet Ivancsics Imre egyetemi docens, decan emeritus 70. születésnapjára*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs. 233-240.pp. ISBN 9778 963 642 221 9
- KÉKI Zoltán (2013): Jó államigazgatást falvakban, városokban. In: CSEFKÓ Ferenc (szerk.): *A közigazgatás és az emberek (Tanulmánykötet)*. A Jövő Közigazgatásáért Alapítvány, Pécs. 65-74.pp. ISBN 978-963-88755-3-2
- KISS ÁKOS (2023): *A területfejlesztés helyzete és kihívásai*. Századvég Konjunktúrakutató Zrt. Budapest. <https://www.vg.szazadveg-blog/2023/09/a-teruletfejlesztes-helyzete-es-kihivasai> 2023.09.08. (letöltés ideje: 2023.09.11.)
- KISS László (2006): A magyar önkormányzatok fejlődési esélyei az Európai Unióban. In: IMRE Miklós – LAMM Vanda – MÁTHÉ Gábor (szerk.): *Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére*. Corvinus Egyetem – Károli Gáspár Református Egyetem – MTA Jogtudományi Intézet, Budapest. 197-204.pp. ISBN 963 503 348 6
- MAGYARY Zoltán (1939): A ténymegállapító módszer a közigazgatásban. In: CSUTH SÁNDOR – GÁSPÁR MÁTYÁS (szerk.): *A közigazgatás fejlesztése és szervezése. Válogatás Magyary Zoltán professzor közigazgatástudományi iskolájának szellemi hagyatékából*. Magyar Tudományos Akadémia Államtudományi Kutatószekció Programirodája, Budapest. 283.293.pp. ISBN 963-7256-69-5

- MAGYARY Zoltán (1942): *Magyar közigazgatás*. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest.
- MARCOU, Gérard (2000): Helyi önkormányzati szövetségek és megoldások szolgáltatói közös feladatok ellátására, különös tekintettel a magyarországi helyzetre. In: *Közigazgatás-fejlesztési füzetek I. Helyi önállóság és önkormányzati feladatok*. Miniszterelnöki Hivatal Közigazgatás- és Területpolitikai Államtitkárság, Budapest. 161-170.pp. ISBN 963 00 3204
- PÁLNÉ KOVÁCS Ilona (2008): *Helyi önkormányzás Magyarországon*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. ISBN 978 963 9542 63 1
- PÉTERVÁRI Máté (2018): *A járások kialakítása Magyarországon az 1870: XLII. tc. alapján*. Doktori (PhD) értekezés. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Szeged.
- SZÉPE Edit (1998): Önkormányzati társulások Európában. In: GURNIK Ágnes – SZALAI Ákos – SZÉPE Edit: *Kézikönyv a helyi önkormányzatok társulásairól*. Consulting, Budapest. 107-142.pp. ISBN 963 03 4671 0
- TÓTH Krisztina (2000)? Városias falvak – falusias városok. Az 1990 óta várossá nyilvánított települések helye a városhálózatban. In: KOVÁCS Teréz (szerk.). *Integrált vidékfejlesztés. V. Falukonferencia*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs. 462-468.pp. ISBN 963 9052 19 1
- VARGA István (2006): Egy elfelejtett terület. Gondolatok a nagyvárosi kistérséf szabályozási kérdéséhez. In: VIGVÁRI András (szerk.): *Decentralizáció, transzparencia, elszámoltathatóság*. Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest. 45-82.pp. ISBN 963 9395 40 4

SZABÓ TAMÁS

A MAGYARORSZÁGI KIS- ÉS KÖZÉPVÁROSOK SZEREPE AZ ÖNKORMÁNYZATI TÁRSULÁSOKBAN

1. Bevezetés

2019-ben a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége és a Homo Oecologicus Alapítvány közös gondozásában megjelent községi tanulmánykötetben (*Laki-Szabó szerk. 2019*) közzölt települési jogállási információk az elmúlt fél évtized során a községek, nagyközségek – városok – megyei jogú városok vonatkozásában minimális mértékben változtak. A 2010-es évek első felében kormányrendeleti úton újraszabályozott várossá nyilvánítás, pontosabban a jogi feltételrendszer jelentős szigorítása gyakorlatilag véget vetett a rendszerváltás időszakában meginduló jelentős mértékű várossá nyilvánítási folyamatnak, ami Magyarországon a 2000-es évekre már egyértelműen a jogi városkategória és a valódi funkcionális városkategória szétválását eredményezte. A rendszerváltás után eltelt negyed század alatt több mint a kétszeresére növekedett¹⁰¹ a magyarországi városi jogállású települések száma, miközben valódi urbanizációs jellegű települési folyamatok az ország nagyobb részét tekintve nem történtek, leszámítva a Budapest környéki agglomerációs térséget, valamint néhány vidéki nagyváros környékét. 1980 óta folyamatos népességcsökkenést regisztrálnak a hivatalos statisztikák Magyarországon. A népességfogyás egyaránt érinti a fővárost és kerületeit, a megyei jogú városokat, városi jogállású településeket, illetve községeket, nagyközségeket – így a várható „elneptelenedés” egyre inkább valós veszély az ország különböző, főleg a ritkán lakott részein.¹⁰²

A döntően politikai és nem szakmai motivációk mentén vezérelt várossá nyilvánítási folyamatnak a kérdéskört jelenleg is szabályozó 321/2012. (XI. 16.) Korm. rendelet 2015-ös szigorító módosítása vetett véget – ez határozott meg negyed század után ismét konkrét intézményi és infrastrukturális paramétereket (*Szabó 2015a*).

¹⁰¹ 1990. január 1-jén 166 városi jogállású települési volt Magyarországon, ami 2015-ben már 346 volt. Az elmúlt 8 évben két községi jogállású település (Nyirbogat, Kiskunlacháza) kapott városi címet, illetve Esztergom és Baja megyei jogú városi címet szerzett 2022 tavaszán – mind erről bővebben lásd jelen tanulmánykötetben ZONGOR Gábor tanulmányát.

¹⁰² A 2022. évi hivatalos népszámlálás eredménye jelzi, hogy az elmúlt bő évtized során (2011-2022) tovább csökkent jelentős mértékben, 333 ezer fővel Magyarország állandó lakossága – miközben 131 ezerrel nőtt a külföldről hazánkba bevándoroltak száma. <https://nepszamlalas2022.ksh.hu> (letöltés ideje: 2024.01.25.)

A várossá nyilvánítás, s vele a városok számának növekedése a 2015-ös kodifikációs szigorítással egy jó fél évtizedre teljesen megállt, s habár akadtak próbálkozások – a várossá nyilvánítást önkormányzati képviselőtestületek kezdeményezhetik – a köztársasági elnök számára a döntést előkészítő Miniszterelnökség nem támogatott egyetlen városi címre kandidáló települést sem. Ebben változást csak a 2021. év hozott, amikor a Pest megyei Kiskunlacháza illetve a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Nyírbogát szereztek városi rangot Magyarországon. A megyei jogú városokat érintette az Möt. 2022 eleji módosítása, miszerint megyei jogú város, egyrészt az, amely a törvény 2012-es hatályba lépése előtt már rendelkezett ezzel a jogállással, *„valamint az a város, amelyet a 3. melléklet megyei jogú városként határoz meg”*.¹⁰³ A 2022. eleji törvénymódosítással a jogszabályba bekerült 3. számú melléklet tartalmazta a Komárom-Esztergom megyei Esztergom, valamint a Bács-Kiskun megyei Baja városokat, mint új megyei jogú városokat.

A jelenleg 3.155 magyarországi településből 2.807 település községi vagy nagy-községi jogállású – ez az összes magyarországi település több mint 89%-a. Mivel a megyei jogú városok száma Bajával és Esztergommal elérte a 25-öt, így a városi jogállású (város, járásszékhely város, megyei jogú város, főváros) települések száma 348. A magyarországi települési adatok európai összehasonlításban is fragmentált, a kistelepülések (községek, nagyközségek) jelentős számbeli dominanciájára épülő településhálózati struktúrát mutatnak, hasonlóan olyan európai országokhoz, mint Franciaország, vagy a közép-európai régióban a Cseh Köztársaság és Szlovákia. A községek jelentős számbeli fölénye még akkor is jelentős, ha ismerjük az 1990 utáni várossá nyilvánítás volumenét.

A 2019-es községi tanulmánykötet társulásokat és együttműködéseket vizsgáló tanulmányának célja annak bemutatása volt, hogy milyen tendenciák, folyamatok határozták meg 1990 után a helyi kistelepülési (községi, nagyközségi) önkormányzati feladatellátás során kialakított és működtetett formális együttműködéseket, társulások kooperációkat – ezeket jómagam vizsgáltam hatósági igazgatási, közszolgáltatási, illetve egyéb (pl. fejlesztési) dimenziókban. Külön hangsúlyt kapott a 2010-es kormányváltás után lezajlott állam- és közigazgatási átalakítások hatása, különösen az önkormányzati és állami feladatellátás rendszereit paradigmatisztikus jelleggel érintő jogszabályi változások (Alaptörvény, Möt., területfejlesztési törvény módosítása, új ágazati törvények, egyéb már hatályos jogszabályok módosítása – pl. a szociális törvény)¹⁰⁴ – ezek hogyan hatottak és miként alakították át a községi önkormányzatok közötti társulások világát.

¹⁰³ 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól (a továbbiakban: Möt.) 21. § (3) bekezdés.

¹⁰⁴ 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról.

Szükséges leszögezni, hogy jelen tanulmány kifejezetten a formalizált, ún. társulások együttműködések vizsgálatára épül, azonban a fókusz jelen esetben már a városi jogállású települések – amit egységesen nevezünk kis- és középvárosi kategóriának¹⁰⁵ – részvételével, az esetek többségében azok irányító, meghatározó és koordináló szerepkörével működő önkormányzati társulások. A települési önkormányzatok közötti formális és informális, eseti vagy állandó együttműködések nevezük horizontális önkormányzati koordinációknak. Ugyanakkor tágabb értelemben a horizontális önkormányzati koordinációk közé számíthatjuk a hazai és külföldi testvértelepülési együttműködések, a külső szervezeti keretben (pl. egyesület, alapítvány) történő kooperációkat, az eseti pályázati céllal kialakított konzorciumokat vagy a gyakorlatban rendkívül nehezen vizsgálható informális kapcsolatokat (*Illéssy – T. Nagy-Számadó 2019*). Jelen tanulmány kifejezetten a kis- és középvárosokat magában foglaló hivatalos társulások megállapodásaira épülő települési együttműködésekre fókuszál, amihez az információkat a Magyar Államkincstár által vezetett Önkormányzati törzsadattár legfrissebb 2023. eleji adatsorai (közös önkormányzati hivatalok, önkéntes önkormányzati társulások) szolgáltatják.

A tanulmány nem vizsgálja a kizárólag községi, nagyközségi jogállású települések közötti társulások együttműködéseit – ezt egyébként nemcsak az 5 évvel ezelőtti községi tanulmánykötetben, hanem rá egy évre, egy kétrészes összefoglaló tanulmány keretében is elvégeztem a Comitatus önkormányzati szakfolyóiratban (*Szabó 2020a, Szabó 2020b*). A települési önkormányzatok közötti horizontális koordinációk mellett működhetnek az ún. vertikális önkormányzati koordinációk, amely a területi szintű megyei önkormányzatok illetve a területükön található települési önkormányzatok közötti formális, informális kooperációkat jelenti. Mivel azonban a megyei és települési önkormányzatok között nincs közvetlen hierarchia, valamint a megyék saját hatásköre rendkívül szűkre szabott,¹⁰⁶ így a horizontális koordinációk számára csekély lehetőség mutatkozik a jelenlegi magyarországi helyi önkormányzati rendszerben. Ez utóbbira példa az önkormányzatoknak megadott Európai Unió ún. TOP-források¹⁰⁷ megyei szintű támogatási allokációs lehetősége 2013 után – a megyei jogú városok kivételével az adott megyékben a településeknek elosztható TOP-os a megyei önkormányzatoknak biztosított koordinációs és javaslat-tételi kompetencia. A megyei önkormányzatok szerepe, jövőbeli lehetőségei, a már jelenleg is betöltött koordinációs funkciói illetve azok jövőbeli lehetséges alakulása (szűkülés, bővülés esetleges stagnálása) a hazai önkormányzati rendszer szintén fontos és izgalmas kérdése (*Szabó, 2019b*).

¹⁰⁵ A kis- és középvárosi kategóriát használják a Miniszterelnökség Területfejlesztési Államtitkárság belső anyagai, koncepcionális stratégiai összegző dokumentumai.

¹⁰⁶ Lásd az Möt. megyei önkormányzatokra vonatkozó passzusait: 27. §.

¹⁰⁷ Terület- és Településfejlesztési Operatív Program.

1.1. Lakossági, népesedési tendenciák Magyarországon a rendszerváltás után

Magyarország népessége 1980 óta évről-évre folyamatosan csökken elsődlegesen a természetes fogyásnak köszönhetően, de ezt időről-időre tovább erősíthetik egyéb tényezők, így a 2020-2021-es koronavírus járvány, amely növelte a természetes halálozás és vele a népességfogyás mértékét. A népességcsökkenést még az egyébként folyamatosan pozitív külföldi vándorlási többlet – ami elsősorban a határon túli magyar nemzetiségűek Magyarországra érkezéséből táplálkozik a rendszerváltás óta – sem képes ellensúlyozni, így évtizedek óta a fogyatkozó és előregedő társadalom jelenti az egyik legfontosabb hazai társadalmi trendet. Az általános népességcsökkenés függvényében érdemes vizsgálni a térségi-, és települési – s benne az önkormányzati működési – vonatkozásokat.

A Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) adatai szerint a 2001-es népszámlálástól számított két évtized során hazánk lakossága közel félmillióval csökkent (2001-2021 között egészen pontosan 470 ezer fővel). Az évenkénti átlagos 35-40 ezres lakosságcsökkenés alapvetően a természetes népességfogyással¹⁰⁸ magyarázható, 2020-ban azonban a COVID-19 koronavírus hatására ez elérte a mínusz 50 ezer főt. Területi szempontból az ezredforduló óta a vidéki NUTS2 statisztikai régiókban egyaránt jelentős lakosságcsökkenés tapasztalható – a legrosszabb mutató Észak-Magyarországon jellemző, ahol 2001-2021 között 184 ezres a veszteség –, ugyanakkor a Budapest és Pest megyét magába foglaló Közép-Magyarországon 216 ezer fővel gyarapodott a lakosság. Ami az előregedő társadalom problémakörét illeti: a száz aktív korúra jutó időskorúak száma a jelenlegi 30-ról 2050-re 47-re fog növekedni az előrejelzések szerint, fontos megemlíteni, hogy ez a folyamat legkevésbé Közép-Magyarországon – azon belül is elsősorban a fővárost körbe ölelő Pest vármegyében – érzékelhető, ahol 41 időskorú/100 aktív korú lesz a várható mutató 2050-re (*Obádovics – Tóth G. 2021*).

A COVID miatt időben a legutóbbi országos népszámlálásra 2022 második felében került sor, és 2023-ban kerültek közlésre a területi statisztikák a KSH részéről. Tovább folytatódott a korábbi évtizedek demográfiai trendje, az ország összlakossága folyamatosan csökken, a 2011-es népszámlálás adataihoz képest mintegy 333 ezer fővel – ebből a halálozások száma 464 ezerrel haladta meg a legutóbbi népszámlálás óta az élve születések számát, ezt a brutális mértékű csökkenést tompította valamennyire a 131 ezer fős, többségében a környező országokból érkező bevándorlási többlet.¹⁰⁹ A 2022-es népszámlálás adatai szerint Budapesten és 17 vármegyében csökkent a népesség a megelőző évtized során – itt kiemelkedik

¹⁰⁸ A halálozások száma meghaladja az élve születések számát.

¹⁰⁹ https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/elozetes_adatok/#/4 (letöltés ideje: 2024.01.25.)

Békés vármegye¹¹⁰ a maga 13%-os fogyatkozásával. Mindössze két vármegyében mutatható csak ki lakosságszámnövekedés 2011-2022 között, Győr-Moson-Sopron, valamint Pest vármegyében – ez utóbbiban nagyon jelentős, 10%-os volt a növekedés.¹¹¹

Az országos tendenciákkal ellentétben látványos térségi, települési népességnövekedés tapasztalható a budapesti agglomerációban, ahol az összlakosság folyamatosan növekszik, és ez az idestova négy évtizede tartó expanzió Magyarország és a központi régió fontos térbeli és társadalmi folyamata. A népességnövekedését nemcsak a Budapestről évtizedek óta kiköltözők, hanem az ország más vidéki részeiből való felköltözők (ingatlanvásárlás vagy lakásbérlés révén) is egyre nagyobb mértékben táplálják. Mintegy két évtizednyi népességcsökkenést követően a 2010-es évek első felében pár évig tapasztalható volt a főváros lassú népességgyarapodása, de a statisztikák szerint nagyjából egy évtizede ismét csökken a közigazgatási értelemben vett Budapest lakossága. A teljes fővárosi agglomeráció (Budapest és a településgyűrűt alkotó 80 település) lakossága ugyanakkor már a 2010-es évek közepén meghaladta a 2,5 milliós összlakosságot. Az Eurostat 2020 utáni adatközlései¹¹² pedig már azt mutatják, hogy Budapest és agglomerációja (mint ún. egységes funkcionális várostérség) elérte a 3 millió lakost a mintegy 9,7 milliós Magyarország népességéből.

Az országosan tapasztalt általános népességfogyással párhuzamosan az agglomeráció jelentős népességexpanziós folyamata a különböző előrejelzések szerint megállíthatatlan lesz a következő időszakban is. Az elmúlt évtizedben több szakmai-tudományos tanulmány, szimulációs népesség-előrejelzés is született a Budapest környéki szuburbán településgyűrűre fókuszálva. Egy 2015-ben megjelent akadémiai intézeti tanulmány egy járási szintű népesség-előrejelzést, lakossági szimulációt tartalmaz 2051-ig előre vetítve, e szerint a népességfogyás radikálisan felgyorsul jó néhány hátrányos helyzetű vidéki járásban és a lakosságcsökkenés a 2011-es szint 30-50%-os mértékét is elérheti, miközben a Budapest környéki agglomerációs járásokban alaphangon további 15-30%-os népességnövekedés várható az évszázad közepére (*Tagai 2015; Obádovics – Tóth G. 2021*).¹¹³

¹¹⁰ Az Alaptörvény tizenegyedik módosítása szerint 2023. január 1-től a megye elnevezése hivatalosan vármegyére változott.

¹¹¹ https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/elozetes_adatok/#/11 (letöltés ideje: 2024.01.25.)

¹¹² https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/urb_lpop1/default/table?lang=en (letöltés ideje: 2024.01.25.)

¹¹³ Nem véletlen, hogy egyre több agglomerációs település vezetése részéről fogalmazódnak meg nemcsak igények, hanem konkrét adminisztratív intézkedések (pl. beépítési tilalom, helyi építési szabályzat szigorítása) a lakossági expanzió mérséklésére – erről bővebben lásd *Szabó 2023a*.

2. Városok a települési szintű együttműködésekben a tanácsrendszer időszakában

Mielőtt a magyarországi kis- és középvárosokat érintő önkormányzati társulások jelenlegi rendszerét megvizsgálánk, fontos visszatekinteni a rendszerváltás előtti időszak, történelmi periódus szerint a szovjet típusú tanácsrendszer történéseire. A következőkben két dimenzióban vizsgáluka a tanácsrendszer időszakában a városi jogállású települések térségi igazgatási és koordinációs szerepkörét. Az egyik a városi tanácsok részvétele az ún. közös tanácsokban (mint integrált tanácsai megoldás), a másik pedig egy nagyon sajátos, sokak szerint a korszak egyik leginkább előremutató térségi igazgatási kísérlete az ún. városkörnyéki igazgatási modell, ami 1968-tól még mint csak választható alternatíva, 1984-től pedig már mint az alsó-középszintű területi államigazgatás általánosan bevezetett szisztémájaként funkcionált.

2.1. A városok részvétele a közös tanácsokban 1950-1990 között

Fontos közigazgatási és egyúttal közszolgáltatási jelenség, hogy a nagyobb települések (nagyvárosok, városok) kiemelkedve környezetükből a saját közigazgatási, települési határain akár jelentős mértékben túlmutató területi térségi szerepkörrel, funkciókkal (ún. spill-over hatással) rendelkeznek. Ez különösen a nagyvárosok által meghatározott és dinamizált térségek esetében látványos, de ki-mutatható nemcsak a közepes méretű, de a kisvárosoknál is. A közjogi és funkcionális értelemben is valódi városok meghatározó térségi szerepköre a klasszikus helyi közfeladatokon túl olyan speciális irányokba is kiterjedhet, mint a gazdaságfejlesztés, a munkahelyteremtés, illetve a különböző innovációs szakigazgatás-, szakpolitikai megoldások. Ahogy a városok térségi dinamizáló szerepköre érvényesül egy nagyobb területű, népesebb urbánus közegben, ugyanúgy igaz – még ha a területi mértékben és fejlődési ütemében különbözik – a ritkán lakott, falusias-rurális vidéki térségekben.

Magyarországon az államszocialista időszakban (1949-1990) a helyi közigazgatás és településpolitika számára a szovjet típusú tanácsrendszer jelentette az intézményi és közpolitikai keretet. A korabeli települési funkciók és kapcsolatok megértéséhez szükséges röviden összefoglalni a tanácsrendszer meghatározó területszervezési folyamatait. Az egyik típusa a települések változó számában közvetlenül megmutató területszervezési döntések voltak, így az új község kialakítása; a községegyesítés; község városhoz való csatolása, valamint a várossá nyilvánítás. Az 1945-1960 időszakban 169 új község (köztük sok alföldi ún. tanyaközség) alakult illetve 136 községegyesítés és községnek városhoz való csatolás történt. Az ezt követő három évtizedben, 1960 és 1990 között pedig több mint 1700 községegyesítés és városhoz

csatolás történt, ami eredményeként az önálló települések száma 230-val lett kevesebb. Mindössze 19 új község alakult a három évtized alatt. A Kádár-korszak meghatározó területszervezési folyamata a településegysítés (községegysítés, községek városokhoz való csatolása) volt,¹¹⁴ a korabeli jogszabályi környezet a közös tanácsok létrehozása mellett a községegysítés lehetőségét ösztönözte leginkább (*Szigeti 1996: 517-520.*).

Közszolgáltatási és irányítási szempontból a közvetlen területszervezési döntések mellett legalább annyira fontos szerep jutott az ún. tanácsszervezési döntéseknek: ettől függött, hogy a települések milyen tanácsi rendszerben (önálló tanács vagy közös tanács) működtek. A tanácsrendszer bevezetésének évében 1950-ben még egy kifejezetten széttagolt, települési szintű fragmentált tanácsi modell került kialakításra Magyarországon. Az „egy település egy tanács” elv keretében integrációs jellegű tanácsszervezést csak a 300 lakosnál kisebb törpefalvak esetében valósítottak meg, ezeket igyekeztek hozzacsatolni valamely szomszédos népesebb település tanácsához. Az első időszakban még a széttagolt helyi tanácsszervezés logikája a gazdaság, a közigazgatás és a társadalom közvetlen politikai felügyeletének pártállami törekvéséből fakadt, így próbálták az államszocialista átalakítást biztosítani a legkisebb településekig bezárólag. Azonban az 1960-as évek elejétől megfigyelhető volt egy szélesebb tanácsi összevonási hullám, egyre nagyobb számban jöttek létre a közös tanácsok – ennek háttérében már az 1959-1960-ban végrehajtott erőszakos szövetkezesítés folyamata állt. A még magánkézen maradt földtulajdonok mezőgazdasági termelősövetkezetekbe való „bekényszerítésével” az addig jobbára tagolt mezőgazdasági üzemek egyesítéséhez hatékony igazgatási háttérrel igyekeztek biztosítani a kisközségi tanácsok összevonásával. 1950-ben még 2.857 önálló községi tanács, valamint 170 községi közös tanács működött, ez utóbbiak 360 községet érintettek. 1970-re azonban már láthatóan csökkent az önálló községi tanácsok száma 1.249-re, szemben 626 községi közös tanáccsal. 1986-ra pedig már 701 közös tanács volt, 2.271 kisebb-nagyobb települést (túlnyomórészt községeket és viszonylag elenyésző mértékben városi jogállású településeket is érintve). Ugyanakkor fontos látni, hogy a rendszerváltást megelőző néhány évben elindult egy ellentétes kifejezetten dezintegrációs irányú folyamat, ami keretében többtucat kistelepülés szakadt ki közös tanácsokból, immáron önálló községi tanácsot alkotva. A tanácsrendszer végóráiban 1990 nyarán az 1.627 működő helyi tanácsból már csak 632 közös tanács volt, bár a községek kétharmada még mindig közös tanácsok részeként működött. Ez a koncentrált tanácsi modell alakult át az 1990-es első szabad és demokratikus helyi önkormányzatai választás révén egy decentralizált és immáron demokratikus ön-

¹¹⁴ Ennek közjogi alapja az ún. harmadik tanácstörvény – 1971. évi I. törvény a tanácsokról –, valamint annak végrehajtási rendelete, a 11/1971. (III. 31.) Korm. rendelet a tanácsokról szóló 1971. évi I. törvény végrehajtásáról volt.

kormányzati rendszerré: 3092 önálló települési önkormányzat kezdte meg működését az első szabad demokratikus helyi önkormányzati választást követően (*Verebélyi 1993: 193.; Hencz 1973: 568.; Szigeti 1994: 610-611.; Fürcht, 2009: 44.; Zongor 2019*).

A tanácsrendszerben a közös tanácsok keretében kialakult tanácsi (politikai és igazgatási) együttműködések elsődlegesen a községek közötti koordinációra épült, és csak ritka esetben érintett városi jogállású településeket. A korabeli államigazgatási feladat- és intézményszervezés jegyében a közös tanácsok adminisztratív módon kijelölt székhelytelepüléseihez összpontosították a tanácsi hivatali feladatokat, intézményi erőforrásokat – így alapvetően ide koncentrálták az alapfokú oktatást vagy a kulturális közszolgáltatásokat. Az extenzív iparfejlesztés – a szocialista nehézipar mesterséges „felpörgetése” – jegyében erőltetett és egyoldalú városfejlesztés miatt a községi közös tanácsok székhelyközségei hasonló alárendelt viszonyba kerültek a városokhoz képest az állami fejlesztéspolitikai prioritások és forrásallokáció (pl. az állami lakásépítkezések városokba koncentrállása) tekintetében, mint a községi közös tanácsban a társközségek (*Verebélyi 1993*).

A közös tanácsok 1990-ben már 2.116 magyarországi települést érintettek. A közös tanácsokban működő, de nem székhely társközségek száma pedig 1.484 volt. Közvetlenül az 1990-es első önkormányzati választást megelőzően 632 községi közös tanács, valamint 17 olyan városi tanács volt, amely közös tanácsként funkcionált, ezekhez mintegy 50 községet kapcsoltak társtelepülésként (*Fürcht 1994: 196.*). Fontos megjegyezni, hogy az 1985-ös tanácsi statisztikákhoz képest 1990-re 10%-kal csökkent a közös tanácsok száma, illetve 7%-kal kevesebb lett a közös tanácsokhoz tartozó települések száma. Csak 1988-ban 51 közös tanácsból való községi kiválási kérelmet hagyott jóvá a területszervezési kérdésekben akkor döntéshozó Népköztársaság Elnöki Tanácsa (*Szigeti 1994: 611.; Somlyódyné 1990: 23.*).

2.2. Városkörnyéki igazgatási rendszer 1968-tól a rendszerváltásig

A közös tanácsok rendszerében a városi jogállású települések központi koordinációs szerepköre elenyésző volt, azok sokkal inkább épültek községek, nagyközségek tanácsi integrációjára. Ahol viszont valóban meghatározóvá vált a városok integratív térségi funkciója, az 1968-ban még csak alternatív lehetőségként elindított ún. városkörnyéki igazgatási modell volt. Ennek bázisául a természetes városi vonzáskörzet szolgált, mint igazgatási kategória a korabeli tanácsi feladatellátás- és igazgatási struktúrában. Az államszocialista városkörnyéki igazgatási modell a különböző községi tanácsi hatáskörök első fokú területi koncentrállását jelentette a városi tanácsok és intézményeik irányába. Természetesen a helyi közigazgatás továbbra is a tanácsokra épült – azon belül a megyei tanácsok és 1971-ig a járási tanácsok, mint területi tanácsok; továbbá helyi szinten az önálló és közös tanácsok –, így a városkör-

nyéki igazgatás az 1968 utáni másfél évtizedben csak kiegészítő, szabadon választható lehetőségként működött. Az 1971. évi, ún. harmadik tanácstörvény megszüntette a járási tanácsokat, ugyanakkor meghagyta a járási hivatalok rendszerét; a városkörnyéki igazgatásról pedig a következőképpen rendelkezett: „Városkörnyéki község tekintetében a járási hivatalt vagy annak elnökét megillető hatáskört a városi tanács végrehajtó bizottságának titkára, illetőleg szakigazgatási szervei gyakorolják”¹¹⁵. A tanácstörvény végrehajtási rendelete a következőket tartalmazta a városkörnyéki község kapcsán: „Községi tanácsot városkörnyéki községi tanácsá akkor lehet nyilvánítani – a Népköztársaság Elnöki Tanácsa által (a szerző megjegyzése) –, ha a város és község között kölcsönösen szoros társadalmi, gazdasági, ellátási, munkaerő-foglalkoztatási, földrajzi és közlekedési kapcsolatok vannak, továbbá a község és város összehangolt fejlesztése különösen indokolt”¹¹⁶.

Az 1968-1983 időszakban csak néhány tucat esetben került kialakításra városkörnyéki igazgatási egység. A járási hivatalok megszüntetésének időpontjában,¹¹⁷ 1983. december 31-én a városkörnyéki igazgatás keretében 61 városhoz 207 városkörnyéki település, község tartozott (Bartke 1985: 22.). Mivel azonban a járási hivatalok az akkor hatályos 1971-es tanácstörvény 1983-as módosításával megszűntek, azzal párhuzamosan született meg az állami döntés a városkörnyéki igazgatási modell általános bevezetéséről az egész ország területén. Az 1971. évi I. törvény 75. § (8) bekezdésének 1983-as módosítása az 1983. évi 26. törvényerejű rendelet. 18. § (8) pontján keresztül szüntette meg a járási hivatalokat,¹¹⁸ így az alsó-középszintű területi államigazgatásban kizárólagossá téve a városkörnyéki igazgatási szintet. Az immáron kötelező városkörnyéki igazgatási rendszer területi lehatárolásait és települések szerinti besorolását a Népköztársaság Elnöki Tanácsának a megyei irányításban közreműködő városok, városi jogú nagyközségek és a városkörnyéki községek kijelöléséről szóló 23/1983. (XII. 28.) NET határozata rögzítette. Ez döntően a hatósági ügyintézés területére koncentrálna a városkörnyéki igazgatás hatókörét, viszont a településközi tervezési, gazdálkodási és közszolgáltatási területeken a városkörnyéki egységek nem váltak automatikusan az egykori járási tanácsok és járási hivatali ügyintézés örökösévé. A városkörnyéki igazgatási rendszer általános és kötelező bevezetése mellett ugyanis párhuzamosan megerősítették a helyi tanácsok hatásköreit, illetve bővítették a közvetlen megyei és helyi tanácsok közötti kapcsolatok körét (Beluszky 1985). Az átszervezés következtében 139 városkörnyéki igaz-

¹¹⁵ 1971. évi I. törvény 66. § (2) bekezdés.

¹¹⁶ 11/1971. (III. 31.) Korm. rendelet 12. § (4) bekezdés.

¹¹⁷ A járási rendszer kialakításakor 1950-ben 140 járást alakítottak ki, ezek száma később 150-re növekedett, viszont a megszűnés időszakában mindössze már csak 83 járás volt Magyarországon.

¹¹⁸ A járási szint „kivezetése” egy többlépcsős folyamat volt: előbb az 1971. évi ún. harmadik tanácstörvény szüntette meg a járási tanácsokat, miközben a járási hivatalok (elükön a járási vb-titkárok) igazgatási feladatellátása megmaradt 1983 végéig.

gatási egységek hoztak létre, ezek többé-kevésbé a rendszerváltozásig működtek. A városkörnyéki igazgatási egységekben a központi települések – túlnyomórészt városi jogállású települések – tanácsi szerveit ruházták fel a térségi, mikrotérségi igazgatási funkciók gyakorlásával, végrehajtásával. Az akkori városhiányos települési joghatósági viszonyok miatt 34 esetben községi jogállású település kapta meg a körzetközponti szerepkört, ezért ezen kiemelt községek megkapták az ún. városi jogú nagyközségi jogállást, amit majd egészen a rendszerváltásig viseltek, feltéve, ha addig nem szereztek városi címet. Természetesen azok a városok, amik 1990-ben majd azt követően megyei jogú városi címet szereztek már az új demokratikus önkormányzati törvény, az 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról (a továbbiakban: Ötv.) értelmében, mind városkörnyéki igazgatási szerepkört töltöttek be. Ezzel kapcsolatban érdemes elmondani, hogy az ország rendkívül eltérő településhálózati viszonyai miatt – aprófalvas, fragmentált települési hálózatú megyék a Dunántúlon, valamint Észak-Magyarországon; óriásfalvas térségek az alföldi megyékben –, nagyon sokszínű városkörnyéki igazgatási rendszer alakult ki. Az egyik végpontot Zalaegerszeg jelentette mintegy 90 városkörnyéki településsel (köztük jó néhány közös tanáccsal), de kiemelkedett még Miskolc és Nyíregyháza (27-27 környező településsel), ugyanakkor Veszprém és Tatabánya már csak 5, Hódmezővásárhely pedig mindössze 3 városkörnyéki települést érintett. Fontos látni, hogy a rendszerváltás utáni demokratikus önkormányzati rendszerben az immáron megyei jogú városok sokkal korlátozottabb mértékben jelentek meg önkormányzati társulások szereplőiként, szemben a korábbi városkörnyéki igazgatási egységekbe betöltött szerepükhöz képest. Budapesthez – mint az ország fővárosához nem csatoltak települést, így budapesti városkörnyéki igazgatási egység nem is került kialakításra. Ugyanakkor Pest megyében a többi megyéhez képest viszonylag jelentős mértékben hoztak létre önálló városkörnyéki igazgatási egységeket. Az 1983. évi NET határozatban szereplő 12 Pest megyei városkörnyékből több olyan is volt, aminek központi települése akkor még nem rendelkezett városi jogállással, így mint városi jogú nagyközségek váltak az adott városkörnyéki igazgatási egységek központjaivá pl. Monor, Ráckeve, Szigetszentmiklós).¹¹⁹ Széttagolt városkörnyéki egységek jöttek létre Gödöllő, Vác és Szentendre székhelyekkel 10 feletti kapcsolódó tanáccsal.

A városkörnyéki igazgatási modell iránya világos volt a korabeli helyi igazgatási stratégiák mentén: az összes város (valamint az igazgatási körzetközponti szerepkörre kijelölt községek) rendelkezzenek saját városkörnyéki, térségi igazgatási rendszerrel, ugyanakkor az ország eleve rendkívül heterogén településhálózati szerkezetéből fakadóan, ez kirívó különbségeket is eredményezett. Így például amíg egyetlen városkörnyéki községgel már önálló városkörnyéki igazgatási státuszt kapott Karcag,

¹¹⁹ Ezek természetesen ma már városi jogállású fővárosi agglomerációs települések.

addig az aprófalvas baranyai térségben a kisváros Siklóshoz 92 kisebb-nagyobb községet kapcsoltak (*Kara 1996: 93-94.*). A járások fokozatos leépítésével és kiüresítésével párhuzamosan¹²⁰ a térségi-körzeti közigazgatás a városi tanácsi szervekhez került. Összességében a városkörnyéki igazgatási modell általánossá tételével a korabeli városi szakigazgatás városkörnyéki, térségi-mikrotérségi dimenzióban az alábbi tevékenységtípusokat ölelte át:

- Városok és községek együttműködése mellérendeltségi kooperációs alapokon.
- A megyei irányításban szerepet vállaló városoknak a városkörnyéki települések feletti felügyeleti jogai,- hatáskörei.
- Meghatározott ügyekben a városok, mint városi jogú másodfokú hatósági jogkörei az első fokot gyakorló községek felett (*Bércesi 2002*).

A tanácsrendszeri keretek között kiépített városkörnyéki igazgatási modell – mint igazgatástechnikai kísérlet – fontos kritériuma volt az üzemgazdaságosság. A városkörnyéki igazgatási egységek minél hatékonyabb és összehangolt működése érdekében ún. városkörnyéki koordinációs bizottságokat hoztak létre, ezekben delegációs joggal rendelkeztek a város és városkörnyéki tanácsok. Bizonyos tekintetben a tanácsrendszer alapvető antidemokratikus viszonyaihoz képest a városkörnyéki igazgatási egységek a partnerség és együttműködés alapján működve a demokratikus önkormányzatiság sajátos „előfutár-intézményeinek” is tekinthetők. A városkörnyéki központokba szervezett térségi feladatokat a várostérségi referensek – afféle kvázi hivatali végrehajtó szervként – látták el a környező községek számára. Voltak városkörnyékek, ahol közösen és hatékonyan szervezték meg feladatellátást (szemétszállítás etc.), de olyanok is, ahol az érintett tanácsok közös városkörnyéki pénzalapot létrehozva menedzseltek beruházásokat (pl. Tokaj és Rakamaz által közösen létesített autókemping a Tisza parton). A városkörnyéki modell a város-község kapcsolatok széles tárházát tette lehetővé: közös tanácsi vállalat vagy közintézmény létrehozása; meghatározott hatósági hatáskörök közös ellátása a városi intézményrendszer és apparátusok által. 1988-1989-re azonban rohamos ütemben kezdtek leépülni a városkörnyéki igazgatási egységek, 1990-re már gyakorlatilag csak két megyében maradt belőlük hírmondó, az azt követő időszakra azonban már teljesen eltűntek, ami nagymértékben volt köszönhető az 1990 végén megalakult kétszintes – települési és megyei önkormányzatok – önkormányzati rendszernek. (*Iváncsics, 1985; Frucht 2003; Bekényi-Bércesi-Német, 2003*).

A városkörnyéki igazgatási modellt leginkább a 2000-es években a szocialista-szabaddemokrata kormányok (2002-2010) időszakában létrehozott többcélú kistérségi társulások rendszeréhez¹²¹ tudnánk hasonlítani elsősorban területi szempontból (139 városkörnyéki igazgatási egység 1984-1990 között; 176 többcélú kistérségi tár-

¹²⁰ A járási tanácsok 1971. évi, majd a járási hivatalok 1983. december 31-ei megszüntetése.

¹²¹ A többcélú kistérségi társulásokról részletesen lásd később.

sulás, miután az ország összes statisztikai kistérségben megalakultak a 2000-es évtized második felében), valamint a feladatellátás funkcionális vonatkozásában, mivel kiterjedt közös, koordinált feladatellátás jellemezte mindkét modellt. Ugyanakkor fontos különbség, hogy a városkörnyéki igazgatást az antidemokratikus tanácsrendszerben működtették szemben a többcélú kistérségi társulásokkal, amikhez már a demokratikus autonómiával felruházott önkormányzati rendszer jelentette a tágabb keretét. A tanácsrendszer városkörnyéki igazgatási egységei jogszabály által életre hívott kötelező jellegű kooperációt biztosítottak az akkor még kizárólag helyi államigazgatási feladatokhoz,¹²² addig a többcélú kistérségi társulások – habár különféle központi pályázati vagy normatív forrásokkal ösztönözték –, mégis alapvetően önkéntes alapon életre hívott önkormányzati társulások voltak. A 2012 utáni rendszer szintű átalakítások (önkormányzati feladatok államosítása; területi államigazgatás intézményi megújítása és hatáskörbővítése; önkormányzati társulási szabályok megváltozása, és abból következően a többcélú kistérségi társulások jelentős részének megszűnése vagy átalakulása)¹²³ már egy merőben más jellegű struktúrát körvonalaznak az önkormányzati társulások által lefedett területek, intézményi aspektusok és a társulások települési összetételét tekintve is.

A tanácsrendszer időszakában a városkörnyéki igazgatási kísérletekkel párhuzamosan történtek egyéb kooperációs kísérletek a helyi tanácsok (benne városi és községi tanácsok) közös részvételével – pl. tanácsi építhetőségi, illetve egyéb tanácsi együttműködések adóügyek, szabálysértés, gyámügy, kisajátítás, ipar- és kereskedelmi igazgatási területeken. Ami pedig a városokat és különösen a fővárosi kerületeket illeti, az 1980-as évek elejétől jöttek létre az ún. GAMESZ¹²⁴ típusú tanácsi vállalatok intézményfenntartás- és működtetési feladatokra. Ezek jelentős része megmaradt az önkormányzati rendszer kialakítását követően is GAMESZ vagy GESZ (gazdasági ellátó szolgálat) elnevezés alatt. Ennek révén szintén lehetővé vált, hogy egyedi megállapodások során a városi GAMESZ szervezetek feladatellátása kiterjedjen a városkörnyéki községek irányába a tanácsrendszer utolsó évtizedében.

¹²² A tanácsok a szocialista államigazgatás helyi végrehajtó intézményeinek számítottak, nem tekinthetünk rájuk, mint önkormányzati típusú szervezetek.

¹²³ A 2012 utáni rendszerszintű változásokról részletesen lásd később.

¹²⁴ GAMESZ – gazdasági, műszaki ellátó és szolgáltató szervezet.

3. Kis- és középvárosok a települési szintű együttműködésekben 1990-2012 között

1990-ben az első szabad és demokratikusan megválasztott Országgyűlés jóvoltából megszületett helyi önkormányzati rendszer alapszinten a települések – mint az önkormányzati rendszer alapegységei – önkormányzati autonómiára fókuszált, erről tanúskodott a korabeli Alkotmány, illetve a megszületett első önkormányzati törvény, az Ötv. helyi önkormányzatról szóló megfogalmazása. A helyi önkormányzati autonómia, mint kollektív alapjog minden település számára történő biztosítása bizonyos tekintetben felülírta a méretgazdaságossági szempontokat – miközben egy rendkívül fragmentált településhálózati rendszer jellemző hazánkban. Az önkormányzatok társulási lehetősége – ami szintén fontos alapjog¹²⁵ – természetesen részévé vált a létrejövő helyi önkormányzati rendszernek.

A társulások mellett fontos, hogy foglalkozzunk az 1990 óta alkalmazott ún. differenciált hatáskörtelepítés, mint jogalkotási eszköz szerepével. Mivel ez lehetőséget biztosít az Országgyűlés számára, hogy a meghatározott paraméterrel rendelkező – lakosságszám, települési jogállás stb. – önkormányzatok számára többletfeladatot, speciális hatásköröket rendeljen törvényi szintű jogalkotás útján, így közvetlenül alkalmas a városok térségi szerepkörének erősítésére.

3.1. Önkormányzati társulások a rendszerváltástól az Mötv. 2012-es hatályba lépéséig

Az Ötv. széles körben határozta meg a minden település számára kötelező jelleggel ellátandó önkormányzati feladat- és hatásköröket.¹²⁶ A rendszerváltó parlament már a törvény előkészítése során tisztában volt az új települési önkormányzati szisztéma szétagolt jellegével, ami különösen szembeötlő volt az 1970 után egyre nagyobb mértékben koncentrált helyi tanácsrendszer struktúráihoz képest. Ezért az Országgyűlés 1990-ben a települési autonómiával párhuzamosan kiterjedt együttműködési, társulási klauzulákat teremtett a majdani települési önkormányzatok számára. Előbb az akkor hatályos Alkotmányban megerősítették az önkormányzati társulás alkotmányos alapjogát, illetve az Ötv.-ben konkretizálták az önkéntes önkormányzati társulások létrehozásának jogát – benne az önkormányzati hatósági társulás, a közös intézményfenntartó társulás, a közös képviselőtestület, valamint a körjegyzőségek intézményeivel.¹²⁷

¹²⁵ Ezt tartalmazza az Európa Tanács által 1985-ben elfogadott Helyi Önkormányzatok Európai Chartája, amely közvetlen részévé vált a magyarországi jogrendszernek is az 1997. évi XV. törvény keretében.

¹²⁶ Amit majd leszűkít a törvényalkotó a jelenleg is hatályos Mötv. kodifikációja során.

¹²⁷ Ötv. 39-44. §.

A rendszerváltó parlament a települési autonómia szellemében lebontotta a korábbi kötelező településközi intézményi kooperációkat, így a városkörnyéki igazgatás rendszerét. Az 1990 előtti települési közös tanácsok helyébe lépő új települési önkormányzati társulásokat a törvény kizárólag önkéntes alapon határozta meg. A tanácsrendszer negatív emlékezete, valamint az 1990-ben meghatározott települési önkormányzati autonómia lehetősége nem meglepő módon visszafogta a településeket a társulásoktól, s vele a közös feladatellátástól. Jó néhány kistépülés ugyanakkor már a rendszerváltás időszakában felismerte a körjegyzőségi jogintézmény hatékony munkaszervezési lehetőségeit: 1991 elején 529 körjegyzőséget hoztak létre az előző év végén első ízben megválasztott települési önkormányzatok. 1994-ben viszont már csak 499 körjegyzőség működött 1388 tagönkormányzattal (*Szigeti, 2010: 44.*). A körjegyzőségek mellett jelentős számú hatósági igazgatási társulás, illetve intézményfenntartó társulás került kialakításra. A közös képviselőtestületek száma azonban elég ritka volt, és habár az Ötv. 1997. évi módosítása¹²⁸ a közös képviselő-testület elnevezést ún. társult képviselő-testületre módosította, ez nem volt érdemi hatással a jogintézmény kiterjedtebb alkalmazására.

Ugyanakkor viszonylag hamar, már az 1990-es évek elején elkezdtek megalakulni kifejezetten területfejlesztési célú önkormányzati együttműködések. Ezek intenzitását tovább erősítette az 1996-ban megszületett területfejlesztési és területrendezési törvény (1996. évi XXI. törvény), valamint az annak hatására megjelenő területfejlesztési decentralizált források (pl. TEKI, CÉDE, LEKI). Ezen túl egyéb speciális gazdasági alapú kooperációk, együttműködések alakultak ki a települési önkormányzatok között, így például önkormányzati közös tulajdonú közszolgáltató gazdasági társaságok, vagy a kiterjedt intézmény- és feladatellátó kapacitással bíró települések – döntően városok – saját közszolgáltató vállalataik (pl. személyszállítás) szolgáltattak az együttműködésben érintett kisebb települések számára. A különböző társulási típusok közül legnagyobb mértékben az intézményi társulások (pl. közoktatási vagy szociális intézmények, szolgáltatások közös fenntartása) száma növekedett a 2000-es években: amíg 1992-ben még csak 120, addig 2003-ra már 1.274, a 2005. évre 1.586-re emelkedett (*Horváth M. 1995; Hoffman, 2011*).

Az önkormányzati törvény 1997-es módosítása, valamint a helyi önkormányzatok társulásairól és együttműködéseiről szóló 1997. évi CXXXV. törvény nem hozott létre új önkormányzati társulási jogintézményt, csupán a már meglévők számára biztosított jogtechnikai és működési könnyítéseket. Ez tette lehetővé a jogi személyiség nélküli önkormányzati társulások létrehozását, ami korábban sok kooperáció megvalósulását akadályozta (*Dudás – Sárosi – Virág 1998; Szigeti 2010*). Az Ötv. 1994 őszi

¹²⁸ 1997. évi CXXXIV. törvény a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény módosításáról 6. §.

módosítását¹²⁹ követően 2/3-os parlamenti konszenzus nem mutatkozott a kötelező társulások megvalósítására, így eszközként a közvetett kormányzati fiskális „ráhatás” (normatív többlettámogatások és pályázati források) maradt a társulások létrehozásának ösztönzésére. Ez elsősorban a körjegyzőségek számának – és a körjegyzőségekhez kapcsolódó kistelepülések – 1998 utáni növekedésében nyilvánult meg (*Szigeti 2010*). A működő önkormányzati társulásokban a városi jogállású települések részvétele és számaránya a várossá nyilvánítási eljárások növekedésével – s vele a városok számának gyarapodásával – nem meglepő módon erősödött.

Az önkormányzati társulások számára jelentős változást eredményezett a 2004. évi CVII. törvény a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról, amely a korábbi kifejezetten egy vagy csak néhány nevesített feladat közös ellátásához képest jóval összetettebb keretet biztosított az érintett települési helyhatóságok számára: a törvény 18 nevesített feladat közös ellátását bízta a többcélú kistérségi társulásokra.¹³⁰ Habár volt kormányzati törekvés, hogy a kistérségi társulások, mint kötelező önkormányzati társulásos jogintézményként jöjjenek létre, de a szükséges kétharmados parlamenti többség híján ez megmaradt ötletszinten, így maradt az önkéntes jelleg. Ugyanakkor az egyszerű parlamenti többséggel rendelkező MSZP-SZDSZ kormánykoalíció – más jogi és közpolitikai lehetőség nem lévén – az ún. negatív forrásszabályozás eszközét alkalmazta a többcélú kistérségi társulások minél gyorsabb országos szintű elterjesztéséhez. Az országos politika (Országgyűlés, Kormány) közvetlen nevesített költségvetési valamint egyéb hazai pályázati forrásokat biztosított a többcélú kistérségi társulásokban résztvevő önkormányzatok számára – ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy kistelepülések magasabb összegű forráshoz juthattak amennyiben meghatározott feladatot nem önállóan, hanem a kistérségi társulásokban látták el. Fontos megjegyezni, hogy a negatív forrásszabályozás alkalmazására már az 1990-es évtized első felében, közepén is akadt példa, amikor külön nevesített költségvetési támogatást kaphattak a körjegyzőségeket létrehozni kívánó önkormányzatok, valamint közös, több települést érintő beruházások nagyobb eséllyel kaphattak önkormányzati céltámogatást. Többek között ezeknek is köszönhető, hogy már 1998 után emelkedni kezdett az önkormányzati társulások száma (Verebélyi 1995; Fürcht 2000).

A többcélú kistérségi társulások rendszere alig néhány év alatt lefedte az egész ország területét: a kodifikáció évében, 2004-ben még csak 118, 2006-ban már 163, 2008. január 1-jén pedig a 175-ből már 173 statisztikai kistérségben működtek

¹²⁹ Az 1994-es módosításokat az Országgyűlésben akkor 2/3-os többséggel rendelkező MSZP-SZDSZ kormánykoalíció az akkori jobboldali ellenzék tiltakozása ellenére vitte végig.

¹³⁰ Az egészségügyi, közoktatási, szociális és kulturális feladatok mellett érintette a vonalas infrastrukturális szolgáltatásokat, gazdaság- és turizmusfejlesztést, agrárigazgatási feladatokat, környezetvédelmet, belső ellenőrzést, területfejlesztést – 2004. évi CVII. törvény 2. § (1) bekezdés.

többcélú kistérségi társulások.¹³¹ Ezek keretében lehetőség adódott arra is, hogy az érintett települések a közöttük korábban már működő társulásokat (különösen az intézményi és hatósági igazgatási együttműködések) beintegrálhassák a komplex kistérségi társulási intézményi keretbe. Ezért a többcélú kistérségi társulások elterjedése némileg visszafogta az egy- vagy néhány célra összpontosuló intézményi és hatósági igazgatási társulások megalakulásának a kedvét, így azok száma kisebb mértékben növekedett, mint 2004 előtt (*Kovács 2008, Hoffmann 2011*), ugyanakkor a körjegyzőségek – mint önkéntes alapon létrejött akkori közös hivatali struktúrák – számára ez nem volt érdemi hatással, mivel a törvény nem érintette a kistérségi társulások közös feladatai között a jegyzői kompetenciákat. Fontos megjegyezni, hogy a többcélú kistérségi társulások területi korlátjai a statisztikai kistérségi határok voltak, ami nem számolt a statisztikai kistérségi, megye- vagy akár országhatárokon átívelő gazdasági, társadalmi és igazgatási kapcsolatokkal. Ugyanakkor pozitív hatásuk egyes speciális közszolgáltatásoknál tagadhatatlan volt, ennek köszönhetően bizonyos feladatok (pl. önkormányzati belső ellenőrzés; a házi segítségnyújtás szociális területen) ellátása kiterjedt a kistérségi szektorban (*Rácz 2008*). A rendelkezésre álló korabeli statisztikák mutatják, hogy mely önkormányzatok által ellátott ágazati feladatok elterjedésére volt pozitív hatással a többcélú kistérségi társulások megjelenése: így a gyermekjóléti és a családsegítő szolgáltatók esetében, 2007-ben a működő intézményi ellátás közel negyede (előbbieknél 23,9%, utóbbiak esetében 22,5%) már a többcélú társulásokba integrálódott (*Kovács – Lados – Somlyódy, 2008: 37.*).

A többcélú kistérségi társulásokról szóló törvény 2004-es elfogadása idején a magyarországi városi jogállású települések száma már közelített a 280-hoz, így elmondható, hogy gyakorlatilag már nem volt olyan statisztikai kistérség a 2000-es évek második felében – s így létrejövő többcélú kistérségi társulás – amiben ne lett volna legalább egy városi jogállású település. Természetesen, ahogy már erről szó esett, ez nem zárta ki, hogy a kistérségi társulásokon kívül létrejöjjenek egyéb kooperációk, akár humánigazgatási (közös iskola- és óvodafenntartó társulások stb.), akár közüzemi dimenzióban. A kistérségi társulásokon belül a társult feladatellátáshoz kapcsolódóan a 2004-es törvény szabályozása mentén kialakításra kerültek a belső mechanizmusok és szabályok: mely települések működtették a területükön közös feladatellátást biztosító intézményt vagy rendelkeztek a megfelelő szakemberekkel; a társulási okiratok tartalmazták a döntési – Társulási Tanács – és pénzügyi kérdéseket, így az egyes önkormányzatok pénzügyi hozzájárulását. Visszatekintve a többcélú kistérségi társulások, illetve az azokban érintett városok viszonyára, a szakértői vélemények szerint ez közel sem volt tisztázott és egyértelmű. Nem volt meghatá-

¹³¹ A statisztikai kistérség kategóriát még egy 1994-es KSH elnöki közlemény hozta létre [9006/1994. (SK.3)], majd az eredeti 138 statisztikai kistérségből a folyamatos módosításoknak köszönhetően 2011-re már 175 volt.

rozva sem a jogszabályok, de sem a megfogalmazott közpolitikai célok által, hogy a többcélú kistérségi társulásoknak van-e olyan stratégiai célja, hogy ezeken keresztül erősödjének a városok térségi közszolgáltató-szervező szerepköre. Így a működő kistérségi társulásokban érintett városi jogállású települések szerepe eltérően alakult, ami nemcsak a reális térségi, települési pozíciókból és viszonyokból, de az érintett városok térségi együttműködés iránti elkötelezettségéből vagy éppen annak hiányából is fakadt (Somlyódy, 2009).

3.2. A differenciált önkormányzati hatáskörtelepítés, valamint a kis- és középvárosok koordinációs- és térségi szolgáltató szerepköre közötti összefüggések

Az Ötv. megalkotáskor 1990-ben, a kötelező települési önkormányzati feladat- és hatáskörök döntően egységesen kerültek meghatározásra függetlenül az adott helyhatóság méretétől, gazdasági és társadalmi paramétereitől, valamint települési önkormányzati típusától.¹³² Ugyanakkor a törvényalkotó felismerve a realitásokat egyrészt már az eredeti kodifikáció során lehetővé tette az önkormányzatoknak, hogy különböző társulási formákat hozzanak létre, másrészt a törvény 6. § (2) bekezdése beépítette az ún. differenciált hatáskörtelepítés jogi eszközét, amely szerint: „*törvény a nagyobb lakosságú és teljesítőképességű önkormányzatoknak – más helyi önkormányzatokhoz képest – több kötelező feladat- és hatáskört állapíthat meg.*”

A meghatározott típusú önkormányzatok irányába történő differenciált hatáskörtelepítés révén adott a lehetőség az önkormányzatok közötti valós különbségek kezelésére a törvényalkotó által történő feladattelepítés során. Ennek ellenére a központi jogalkotás az elmúlt közel három és fél évtizedben inkább visszafogottan élt az alkalmazásával, és ágazatpolitikaként legfeljebb néhány hatáskört érintett a gyakorlat. A rendszerváltás utáni két évtizedben több olyan ágazati területen is alkalmazták, ami a 2010-es években döntő részben át- vagy visszakerült az államigazgatáshoz. Így az építési hatósági, az okmányirodai ügyintézés¹³³ vagy a gyermekvédelemben (mint területi szakszolgálatok), ahol a külön jogszabályban – törvényben, kormányrendeletben – jelöltek ki ún. körzetközponti önkormányzatokat: ezek Budapesten a kerületek; vidéken döntően bizonyos városi, valamint megyei jogú városi önkormányzatok voltak (Csefkó 2000; Somlyódy 2001; Szabó 2015b).

A 2011-ben elfogadott új önkormányzati törvény, az Möt. fenntartotta a differenciált hatáskörtelepítés lehetőségét az önkormányzati szektor kapcsán – az Möt. 11. § (1) bekezdése szerint: „*A községnek, a városnak, a járászékhely városnak, a megyei jogú városnak, a fővárosnak és kerületeinek, valamint a vármegyei önkormányzatnak*

¹³² Ötv. 8. §.

¹³³ Az okmányirodai ügyintézés ma már a területi államigazgatás és a kormányablakos rendszerben működik.

egymástól eltérő feladat- és hatáskörei lehetnek.” Ugyanakkor azt is kikötötte az új önkormányzati törvény 11. § (2) bekezdése, hogy *„Törvény a kötelező feladat- és hatáskör megállapításánál differenciálni köteles, figyelembe véve a feladat- és hatáskör jellegét, a helyi önkormányzatok eltérő adottságait, különösen a) a gazdasági teljesítő-képességet; b) a lakosságszámot; c) a közigazgatási terület nagyságát.”* A 11. § (3) bekezdése továbbá azt, hogy *„Jogszabály a hatáskör telepítésével egyidejűleg meghatározza a feladat- és hatásköreellátáshoz szükséges minimális szakmai, személyi, tárgyi és gazdasági feltételeket.”*

Van a törvénynek egy további olyan passzusa, ami közvetett módon, de szintén kapcsolható a differenciált hatáskörtelepítéshez. Az Möt. 21. § (1) bekezdése szerint: *„A járásszékhely városi, valamint a városi önkormányzat – törvényben meghatározottak szerint – olyan közszolgáltatásokat lát el, melyeket saját területén és vonzáskörzetében, vagy a járás egész területén gazdaságosan, hatékonyan és a szakmai szabályok előírásainak megfelelően képes biztosítani.”* Ez bizonyos tekintetben a törvény elfogadása óta jogértelmezési dilemmát jelent, ugyanis nem tesz érdemi distinkciót a saját lakosságnak nyújtott alapszolgáltatások, valamint a térségi feladatok között, illetve nem bontja ki ennek lehetséges finanszírozási kereteit és rendezését (Somlyódyné 2019).

A differenciált hatáskörtelepítésre jó példa az ún. hatásköri törvény – az 1991. évi XX. törvény a helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköréről. Ezt tovább pontosítja az Möt.-ben meghatározott önkormányzati – elsődlegesen a képviselő-testületi, de tartalmaz a polgármesterre és a jegyzőre nézve is – hatásköröket. A jelenleg hatályos hatásköri törvény differenciált hatáskört elsősorban a fővárosi önkormányzat, másodsorban a vármegyei önkormányzat és megyei jogú városi önkormányzatok számára határoz meg többek között a földművelésügyi, az ipar- és kereskedelmi, valamint közművelődési igazgatási területen. Viszont a hatásköri törvény egyéb típusú önkormányzat (város, járásszékhely város) számára nem állapít meg nevesített hatáskört.

Jelenleg legnagyobb mértékben a szociális igazgatásban van jelen a differenciált hatáskörtelepítés – az 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról (továbbiakban: Sztv.). A törvény megszületésétől 2010-ig a szociális ellátások (benne a pénzbeli, természetbeni¹³⁴ valamint szociális szolgáltatások – alapszolgáltatások és szakosított ellátások) döntően a települési önkormányzati rendszer keretében, a jegyzők államigazgatási hatásköröként valósultak meg. A 2010-es kormányváltás után azonban jelentős változások történtek: a pénzbeli és természetbeni ellátásoknál a területi államigazgatás szervei (2013-tól első fokon a járási és fővárosi

¹³⁴ A jogosultságok megállapítása, folyósítása vagy juttatása.

kerületi hivatalok, másodfokon a fővárosi és megyei kormányhivatalok) vették át az alapvető hatásköröket. A települési önkormányzatok a korábban meghatározó helyett már csak kiegészítő szerepet játszanak a pénzbeli és természetbeni szociális támogatási szisztémában – pl. méltányossági közgyógyellátás, települési támogatás, köztemetés. Habár jelentős számban kerültek át az államhoz különböző szociális szolgáltatást nyújtó intézmények (pl. gyermekotthonok, gyermekjóléti szolgálatok, mint a 2012-ben létrejövő Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság részeként), jobbra mégis megmaradt a kiterjedt felelősségi kör az önkormányzatoknál a szociális alapszolgáltatások és szakosított ellátások¹³⁵ esetében. Más szakigazgatási ágazatoktól eltérően a szociális szolgáltatásoknál az irányadó jogszabály jóval részletesebb és komplex módon alkalmazza a differenciált hatáskörtelepítést. A családsegítés kötelező, ha saját hivatallal rendelkezik egy önkormányzat vagy közös önkormányzati hivatal székhelytelepülése. A tanyagondnoki (70-400 lakos között), illetve a falugondnoki (1.000 lakos alatt) ellátások mellett meghatározott lakosságszámhoz köti a törvény a kötelező feladatellátást az idősek nappali ellátása (3.000 lakos), az egyéb nappali ellátást (10.000 lakos), időskorúak gondozóházát, éjjeli menedékhelyet, hajléktalan személyek átmeneti szállását (30.000 lakos). A fővárosi önkormányzat és a megyei jogú városok kötelező szociális feladatellátása is kiegészül az Sztv.-ben foglaltakkal – pl. idősek otthonának, a különböző hajléktalanellátások biztosítása. Az Sztv. a szociális önkormányzati társulásokra vonatkozóan előírja, hogy *„szociális szolgáltatást a helyi önkormányzat... illetve a társulás más helyi önkormányzattal vagy társulással kötött megállapodás útján is biztosíthatja”*¹³⁶. Ebben az esetben a megállapodásban kell rögzíteni a szolgáltatások igénybevételére irányuló szabályokat és az ellátottak utáni hozzájárulás mértékét. Az Sztv. részletes differenciált hatáskörtelepítési szabályozásának hatása vizsgálható a meglévő szociális önkormányzati társulásoknál: a városi, megyei jogú városi részvétellel működő szociális társulásoknál nagyobb arányban jelennek meg a bonyolultabb szakosított ellátások, mint a kizárólag falvak alkotta szociális társulásoknál, mivel eleve kiterjedtebb szociális intézményrendszerrel és feladatellátó kapacitással rendelkeznek. Ugyanakkor a fakultatív feladatellátás jegyében lehetőség van a társult keretek között az ún. nem kötelező feladatok nagyobb eséllyel való megvalósítására is.

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (továbbiakban: Gyvt.) beszél az ún. család- és gyermekjóléti központról – ezek számára a Gyvt. az átlagos önkormányzati család- és gyermekjóléti intézményekhez képest további speciális ágazati feladatokat határoz meg a 40/A. § alatt (pl. utcai és lakótelepi szociális munka; a kórházi szociális munka; jelzőrendszeri készenléti szolgálat; szociális diagnózis készítése). A Gyvt. szerint család- és gyermekjóléti központot

¹³⁵ Sztv. 56-92/C. §.

¹³⁶ Sztv. 90. § (4) bekezdés.

fenntarthat a fővárosi kerületi önkormányzat, a megyei jogú város önkormányzata, illetve a járásszékhely településen működő önkormányzat által fenntartott család- és gyermekjóléti szolgálat is annak minősül. Továbbá a Gyvt. 94. § (4) bekezdése értelmében a járásszékhely városban működő család- és gyermekjóléti központ feladatellátási területe a járás lakosságára terjed ki. Fontos jelezni, hogy a Gyvt.-vel ellentétben a járásszékhely városi önkormányzatok számára az Sztv. nem határoz meg külön szociális igazgatási hatáskört.¹³⁷

Az Möt. tudatosan fenntartotta a differenciált hatáskörtelepítés lehetőségét az önkormányzati szektor kapcsán, ennek alkalmazására láthattunk különböző ágazati példákat – a leginkább kiterjedt módon a szociális igazgatásban figyelhető ez meg. Véleményem szerint még messze nincs kihasználva a differenciált hatáskörtelepítés lehetősége a hatékony önkormányzati (és egyúttal az önkormányzati igazgatás által ellátott államigazgatási) feladatkörben. Ez eredményes eszköz lehet a jelenleginél kifinomultabb önkormányzati hatáskörtelepítés irányába, ami nemcsak az önálló, hanem a társult önkormányzati feladatellátásra is pozitív hatással volna. Mivel a differenciált hatáskörtelepítést eddig túlnyomórészt a szociális ágazatban alkalmazta a törvényalkotó, adódik a kérdés, hogy milyen egyéb szakágazati területek, hatáskörök merülhetnek fel. Az Möt. 13. §-a tartalmazza a „*helyi közügyek, valamint a helyben biztosítható közfeladatok körében el látandó helyi önkormányzati feladatok*”, mint kötelező önkormányzati alapeladatok listáját. Ezek közül több olyan van, amelyek alkalmasak tűnhetnek arra, hogy kifinomult hatáskördifferenciálás mentén a városok térségi feladatellátása hangsúlyosabb legyen, ilyen a környezet-egészségügy (pl. rágcsáló- és rovarirtás); helyi gazdaságfejlesztés vagy akár a nemzetiségi területet érintő feladatok. Ennek vizsgálata akár egy önálló empirikus kutatás tárgya is lehetne a jövőben.

4. Kis- és középvárosok az önkormányzati társulások és együttműködések rendszerében 2012 után

A következőkben a 2012 utáni új jogszabályi környezetben kialakult önkormányzati társulási struktúra (közös önkormányzati hivatalok és önkéntes önkormányzati társulások) kerül bemutatásra, különös fókusszal a városi jogállású települések részvételén, valamint az együttműködések aktuális – a Magyar Államkincstár által vezetett Önkormányzati törzsadattár legfrissebb 2023. évi – adatainak bázisán. Itt fontos megemlíteni, hogy az Möt. miként fogalmaz a városi önkormányzatok, valamint az új települési önkormányzati kategóriaként bevezetett járásszékhely városi önkormányzatok kapcsán: „*A járásszékhely városi, valamint a városi önkormányzat*

¹³⁷ Mindössze annyit mond, hogy a Gyvt., hogy szociális diagnózis elkészítése esetében a család- és gyermekjóléti központ bevonhatja a területén a járásszékhely településeken kívüli egyéb önkormányzati család- és gyermekjóléti szolgálatokat.

– törvényben meghatározottak szerint – olyan közszolgáltatásokat lát el, melyeket saját területén és vonzáskörzetében, vagy a járás egész területén gazdaságosan, hatékonyan és a szakmai szabályok előírásainak megfelelően képes biztosítani.¹³⁸ Korábban már érintettük az 1990-2015 közötti várossá nyilvánítási folyamat hatását a magyarországi települési jogállások alakulására, ez sok szempontból nehezen áttekinthető, inkoherens helyzetet eredményezett a települések lakosság száma, valódi térségi szerepköre illetve a települések jogállása között – nagyszámban működnek 5.000 lakos alatti városi jogállású települések, valamint 5.000-10.000 fő közötti községek, nagyközségek –, sőt három 10.000 lakos feletti óriásfalu is van már Magyarországon. A jelenleg működő közös önkormányzati hivatalok és önkéntes önkormányzati társulások területi szintű elemzéséhez fontos látni megyei összevetésben a települések jogállásának és lakosság számának a szintetizálását, azon belül az városok lakosságkategóriák szerinti számát, arányát a magyarországi településhálózatban.

4.1. A lakosság szám és a települések jogállása közötti megyei szintű összefüggések

Jelenleg 348 magyarországi település rendelkezik városi jogállással, ebből 176 egyben járasszékhely város, ezek a járási hivataloknak és egyéb állami intézmények (pl. járásbíróóságok vagy jó néhány tankerületi központ) biztosítanak helyszínt. A települési lakosság számokhoz a bázist a Központi Statisztikai Hivatal 2023. január 1-jei adatai jelentik. Az 1. táblázat célja, hogy láthatóvá tegye a 2015 előtt tudatosan fellazított várossá nyilvánítási szabályok következtében a települési jogállás, illetve a települési lakosság számok közötti sokszor inkoherens képet. A táblázat nem tartalmazza az 50 ezer főnél nagyobb lakosságú, jogállásukat tekintve kizárólag megyei jogú városokat, valamint a fővárost. A 1. táblázat adatait térképes formában is megtalálható a kötet végén található térképjegyzékben.¹³⁹

Vármegye	5.000-50.000 állandó lakos közötti települések száma	5.000-50.000 állandó lakos közötti megyei jogú városok száma	5.000-50.000 állandó lakos közötti városi jogállású települések száma	5.000 állandó lakos alatti városi jogállású települések száma	5.000-10.000 állandó lakos közötti községi, nagyközségi települések száma	10.000 állandó lakos feletti községi, nagyközségi települések száma
Bács-Kiskun	20	1	16	4	3	0
Baranya	7	0	7	6	0	0
Békés	15	0	15	6	0	0
Borsod-Abaúj-Zemplén	18	0	17	11	1	0
Csongrád-Csanád	11	1	7	1	3	0

¹³⁸ Möt. 21. § (1) bekezdés.

¹³⁹ Lásd 19. térképet (275. oldal): Települések lakosság szám alapján 2023.

Fejér	13	1	12	3	0	0
Győr-Moson-Sopron	6	0	4	6	2	0
Hajdú-Bihar	21	0	18	2	3	0
Heves	6	1	5	5	0	0
Jász-Nagykun-Szolnok	20	0	18	3	2	0
Komárom-Esztergom	10	1	9	1	0	0
Nógrád	5	1	4	1	0	0
Pest	72	0	51	3	18	3
Somogy	6	0	6	9	0	0
Szabolcs-Szatmár-Bereg	16	0	16	12	0	0
Tolna	8	1	7	3	0	0
Vas	5	0	5	7	0	0
Veszprém	9	0	9	5	0	
Zala	4	1	3	5	0	0
Összesen:	272	8	229	93	32	3

1. táblázat: Magyarországi települések lakosság száma a KSH 2023. január 1-jei adatai szerint

Forrás: saját szerkesztés

A megyei adatokból láthatóak Pest vármegye az országotól jelentős mértékben eltérő települési lakossági paraméterei: az összes megyében található település 38%-ának az állandó lakossága meghaladja az 5.000 főt (72 település a 187-ből),¹⁴⁰ ezek közül 51 település rendelkezik városi jogállással. Pest megyében három olyan városi jogállású település van, amelynek lakosságszáma nem érte el az 5.000 főt, ugyanakkor van 18 községi, nagyközségi jogállású település, amelynek lakossága 5000-10.000 fő között van, és az országban egyedülálló módon találunk a megyében három nagyközséget, amelyek hivatalos lakosságszáma meghaladja a 10.000 főt – Csömör, Solyvár, Tárnok. A Pest vármegyei települések folyamatosan növekvő lakosságszámát visszaigazolják a különböző rendelkezésre álló statisztikák (hivatalos népszámlálási adatok, mikrocenzus, népességnylvántartás stb.), a lakossági expanzió különösen a Budapestet közvetlenül körbe ölelő fővárosi agglomerációs településgyűrűben¹⁴¹ látványos. Főleg az agglomeráció térségi központjaiban (járási és egyéb intézményi

¹⁴⁰ A táblázat azért nem tartalmazza Érd megyei jogú várost, mivel annak lakosságszáma jelentősen meghaladja az 50.000 főt.

¹⁴¹ A főváros agglomerációhoz hivatalosan Budapest mellett 80 település tartozik a Magyarország és

székhelyek, gazdasági központok ipari parkokkal) tapasztalható a lakosság mellett bővülő gazdasági, foglalkoztatási, egyéb köz- és magánszolgáltatási paraméterek, illetve egyre inkább az expanzióból fakadó kapacitáshiány is (*Szabó 2023a; Szabó 2023b, Beluszky – Sikos T. 2020*).

A települési lakossági adatok jelzik, hogy az alacsonyabb településszámú alföldi vármegyékben az 5.000-50.000 fő közötti állandó lakosságú települések nagyobb arányt hasítanak ki az összes településből – Békés vármegyénél ez eléri a 20%-ot, Jász-Nagykun-Szolnok, valamint Hajdú-Bihar vármegyék esetében ez 25-25%. Az aprófalvas megyéknél ez az arány alig néhány százalékot tesz csak ki: Zala vármegyében 1%; Vas és Baranya vármegyék esetén 2-2%; Nógrádban 3%. A leginkább kiemelkedő településszámú megyében, Borsod-Abaúj-Zemplénben ugyanakkor ez az arány már 5%. A lakosságszám és a települési jogállás közötti összefüggés esetében vizsgálható az 5.000-50.000 lakosságú települések körében a városi jogállás gyakorisága. Országosan 84%-os az érintett települések körében a városi jogállás gyakorisága, tehát mindössze 16% a községi, nagyközségi jogállású települések aránya az 5000-50.000 lakosú települések között. Vannak olyan vármegyék, ahol nagyon magas ez az arány: Békés, Veszprém, Vas és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyékben 100%-os, valamint több más vármegye esetében is 95% feletti a városi jogállás az 5.000-50.000 lakosú települések között. Ezen vármegyéknél az is megfigyelhető, hogy nincs vagy minimális az 5.000 lakos feletti nem városi települések száma, aránya – 12 ilyen vármegyét is találunk, és Győr-Moson-Sopron kivételével az összes dunántúli vármegye érintett. Ahol viszont a legnagyobb differencia tapasztalható ezen a téren, az Pest vármegye, ahol az 5-50.000 lakosú településeknek csak a 70% városi jogállású, valamint 70% alatti Csongrád (11 érintett településből hét város) és Győr-Moson-Sopron (négyből hat város) vármegyékben.

A következő vizsgált összefüggés az 5.000 állandó lakos alatti városi jogállású települések száma. 93 5.000 lakos alatti város volt Magyarországon 2023. január 1-jén, amely az összes városi jogállású település 37%-a, és most már minden vármegyében található legalább egy ilyen település. Az apró, 5.000 lakos alatti városok megyei-területi szintű eloszlása meglehetősen differenciált, 2 vármegyében is 10 feletti a számuk (Szabolcs-Szatmár-Bereg 12; Borsod-Abaúj-Zemplén 11), ugyanakkor 8 vármegyében mindössze 1-3 között mozog az apróvárosok száma. Jelentősebb még az apróvárosok száma Somogyban (9 település), Vas vármegyében (7 település), Baranyában és Békésben (6-6 település).

Ami az 5.000-10.000 lakosú községek, nagyközségek számát illeti, országosan 32 ilyen települést mutatnak a statisztikák – összehasonlítva az 5.000 lakos alatti városok számával, annak csak közel harmada tartozik ide. Területi összehasonlításban

---

egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről szóló 2018. évi CXXXIX. törvény 1/1. melléklete szerint.

messze kiemelkedik Pest vármegye, ahol 18 ilyen település van – az 5.000-10.000 lakosú községek, nagyközségek 56%-a található a megyében. Hipotetikus kérdés, hogyha 2015-ben nem szigorítják jelentős mértékben a várossá nyilvánítás közzogi intézményét, akkor ezek közül vajon ma hány település rendelkezne már városi jogállással? Ugyanakkor 12 vármegyében nincs az 5.000-10.000 fős lakosságkategóriába tartozó község, nagyközség – Győr-Moson-Sopron kivételével az összes dunántúli vármegyére igaz ez, miközben a jellemzően eltérő településhálózati paraméterekkel bíró több alföldi megyére ez már nem jellemző: Bács-Kiskun, Csongrád-Csanád és Hajdú-Bihar vármegyékben három-három olyan község, nagyközség is van, amelyek lakosság száma 5.000-10.000 fő között van. Továbbá van egy speciális kategória, amit külön kezel a táblázat, a 10.000 fős lakosság számot meghaladó ún. óriásfalvak (ezek mind nagyközségi jogállással bírnak), amiből összesen 3 található Magyarországon a KSH 2023. januári adatai szerint – ezek mind Pest vármegyében, azon belül is közvetlenül a fővárosi agglomerációs térben találhatóak (Csömör, Tárnok, Solymár). Rendkívül kontrasztos, hogy amíg közel 100 apróváros (5.000 lakos alatti) van Magyarországon, addig találunk 10.000 lakos feletti nagyközségeket.

Az 1990-2015 időszakot a városok számára radikális növekedése határozta meg, bármiféle konkrét demográfiai, társadalmi és intézményhálózati feltétel nélkül, ennek eredményeként radikálisan elvált egymástól a közzogi és funkcionális városkategória Magyarországon. A várossá nyilvánítás 2015 szigorítása óta gyakorlatilag stagnál a városok száma, miközben továbbra is megfigyelhető a települések jelentős részénél a lakosságcsökkenés. Ennek révén ma már az összes városi jogállású település közel harmada (26%-a) apróváros, ezek jó részének funkcionális városjellege nem vagy csak alig mutatható ki. Továbbra is látványos jó néhány városi jogállású, de jellegét, funkcióit tekintve sokkal inkább falusias jellegű településnél a közzogi és funkcionális városkategóriák közötti különbség. Ezt mindenképpen érdemes figyelembe venni, amikor a magyarországi városok térségi szerepköréről gondolkodunk: az alapvetően ritkán lakott, városhiányos rurális járásokban, mikrotérségekben akár párezres lélekszámú községek erősebb térségi szerepkört tölthetnek be, mint Budapest vagy megyei jogú városok környékén található kisvárosok – ez pedig közvetlen hatással lehet a kialakuló önkormányzati együttműködések, társulások jellegére és feladatellátására.

4.2. A városi részvétellel működő közös önkormányzati hivatalok napjainkban

Az 1990 utáni két évtized önkormányzati társulási viszonyaihoz képest alapvető változásokat eredményeztek a 2010 utáni jogszabálymódosítások. Így a 2012-ben hatályba lépett Magyarország Alaptörvénye a helyi önkormányzatokról szóló fejezetében már kifejezetten rendelkezett kötelező önkormányzati társulások lehetőségéről.

géről: „*törvény elrendelheti a helyi önkormányzat kötelező feladatának társulásban történő ellátását.*”¹⁴² Ennek értelmében került bele a 2011 végén elfogadott új önkormányzati törvénybe, hogy az azonos járáson belüli községi önkormányzatok, amelyek igazgatási területét legfeljebb egy település választja el és a községek lakosság-száma nem haladja meg a 2.000 főt, azok közös önkormányzati hivatal hoznak létre kötelező jelleggel.¹⁴³ Ugyanakkor a 2.000 fős lakosságszámot meghaladó település közös önkormányzati hivatalhoz való tartozását is lehetővé teszi az Möt. 85. § (1) bekezdése. A 85. § (2) bekezdése pedig arra vonatkozólag közöl szabályozást, hogy a közös önkormányzati hivatalhoz tartozó települések összlakosságszáma legalább 2.000 fő, vagy a közös hivatalhoz tartozó települések száma legalább hét. Kifejezetten a városok – közös önkormányzati hivatalok vonatkozásában az alábbiakról szól a törvény: „*Ha a kialakítandó közös önkormányzati hivatalhoz tartozó települések közül valamelyik város, a (2) bekezdésben meghatározott összlakosságszámra vonatkozó követelményt – a 2.000 fős lakosságszám (a szerző megj.) – nem kell alkalmazni.*”¹⁴⁴ Az Möt. – az Alaptörvény adta lehetőségből kiindulva – a 2.000 lakosnál kisebb települések esetében immáron kötelező jelleggel közös önkormányzati hivatalok felállítását rendelte el a korábban önkéntes alapon létrejött körjegyzőségek helyett, amelyek megszűnési időpontja főszabály szerint 2012. december 31. volt.

A városok közös önkormányzati hivatalokban betöltött szerepének vizsgálata előtt, érdemes rögzíteni országos szinten a legfontosabb aktuális területi (megyei szintű) statisztikai adatokat. A www.kormany.hu oldalon megtalálható, és a Magyar Államkincstár által vezetett legfrissebb (2023. évi) Önkormányzati törzsadattár¹⁴⁵ szerint 712 közös önkormányzati hivatal működik Magyarországon. Ezek közül 603, amelyben kizárólag községi, nagyközségi jogállású település érintett, így ezeknél eleve csak községek, nagyközségek tölthetnek be székhelytelepülési, illetve társtelepülési szerepet. Ugyanakkor mindössze négy olyan közös önkormányzati hivatal van az Önkormányzati törzsadattár szerint, amelyben a székhelytelepülési szerepkör kifejezetten megyei jogú városé – Hódmezővásárhely, Esztergom, Veszprém, Szekszárd. Továbbá 124 olyan közös önkormányzati hivatal működik, amelyben városi, járás-székhely jogú városi önkormányzatok töltenek be székhelytelepülési pozíciót. Érdekes összehasonlítani a jelenlegi adatokat a néhány évvel korábbiakkal: a 2019. január

¹⁴² Alaptörvénye, 34. cikk (2) bekezdés.

¹⁴³ Az Möt. közös önkormányzati hivatalokról szóló részének van még egy speciális passzusa, a 85. § (10) bekezdés, amely meghatározott nemzetiségi feltételek megléte esetén miniszteri engedélyhez kötötten lehetővé teszi eltérő paraméterekkel közös önkormányzati hivatalok létrejöttét, de ezek száma a gyakorlatban minimális, jelenleg 11 ilyen van, és kizárólag községek alkotják ezeket. Forrás: Közigazgatási és Területfejlesztési Minisztérium, 2024.

¹⁴⁴ Möt. 85. § (2a) bekezdés.

¹⁴⁵ <https://kormany.hu/miniszterelnokseg/orszagos-statisztikai-adatfelveteli-program> (letöltés ideje: 2024.02.10.)

1-jén működő 738 közös önkormányzati hivatalból háromnak a székhelytelepülése volt megyei jogú város; 124 közös önkormányzati hivatalnak pedig városi, járásszékhely városi önkormányzat (*Szabó 2019a: 113.*). Ez a számok nyelvén azt jelenti, hogy a 2019-es önkormányzati választások után létrejövő közös önkormányzati hivatali rendszer városi, megyei jogú városi részvétellel működő része érdemben alig változott (városi székhellyel működő közös önkormányzati hivatalok száma megmaradt; megyei jogú városi székhellyel működő közös önkormányzati hivatalok száma pedig eggyel növekedett; a községek, nagyközségek alkotta közös önkormányzati hivatalok száma nyolccal csökkent).

A 2. táblázat tartalmazza tételesen ezeket az információkat. A 2. táblázat adatait térképes formában is megtalálható a kötet végén található térképjegyzékben.¹⁴⁶

Vármegye	A megyében működő összes közös önkormányzati hivatal száma	A megyében működő közös önkormányzati hivatalok száma, ahol a székhelytelepülés megyei jogú város	A megyében működő közös önkormányzati hivatalok száma, ahol a székhelytelepülés városi jogállású település	A megyében működő közös önkormányzati hivatalok száma, ahol a székhelytelepülés községi, nagyközségi jogállású település (nincs érintve városi jogállású település)
Bács-Kiskun	34	0	6	28
Baranya	50	0	9	41
Békés	19	0	5	14
Borsod-Abaúj-Zemplén	81	0	12	69
Csongrád-Csanád	13	1	3	9
Fejér	25	0	2	23
Győr-Moson-Sopron	46	0	4	42
Hajdú-Bihar	19	0	8	11
Heves	39	0	4	35
Jász-Nagykun-Szolnok	20	0	6	14
Komárom-Esztergom	21	1	5	15
Nógrád	40	0	2	38
Pest	27	0	5	22
Somogy	53	0	11	42

¹⁴⁶ Lásd 20. térképet (276. oldal): Közös önkormányzati hivatalok a székhelytelepülések jogállása szerint megyei bontásban.

Szabolcs-Szatmár-Bereg	64	0	12	52
Tolna	28	1	6	21
Vas	39	0	11	28
Veszprém	47	1	8	38
Zala	47	0	5	42
Összesen:	712	4	124	584

2. táblázat: Közös önkormányzati hivatalok az Önkormányzati Törzsadattár – Magyar Államkincstár – 2023. adatai szerint

Forrás: saját szerkesztés

Nem meglepő módon az adott vármegyében működő közös önkormányzati hivatalok száma nagymértékben függ a megye településhálózati paramétereitől (a települések száma; mennyire domináns a vármegyei településhálózatban a kistelepülések száma és aránya). A legtöbb közös önkormányzati hivatal – legalább 50 – Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Somogy és Baranya vármegyékben találhatóak. A kizárólag községek, nagyközségek alkotta közös önkormányzati hivatalok valamint a városok és községek, nagyközségek által érintett közös önkormányzati hivatalok aránya nagyjából 5:1-hez aránylik, ennek az aránynak a vármegyei szintű alakulását érdemes vizsgálnunk.

Nagy valószínűséggel az 1990-2015 között mesterségesen felpörgetett városállami nyilvánítási folyamat belső egyenlőtlenségeinek köszönhetően találunk érdekes területi viszonyokat, ahol a megyében található közös önkormányzati hivatalok alig érintenek városi jogállású településeket. Nógrád vármegyében, ahol a 40 közös önkormányzati hivatalból alig 2, Zala vármegyében 47 közös önkormányzati hivatalból 5, Fejér vármegyében 25-ből csupán 2, Győr-Moson-Sopron vármegyében pedig a 46-ból 4 közös önkormányzati hivatal van, amely városi székhellyel működik. Ezzel szemben a kevesebb településszámú jobbra alföldi megyékben figyelhető meg, hogy az összes közös önkormányzati hivatal vonatkozásában nagyobb arányt képviselnek a városokat magukba foglaló közös önkormányzati hivatalok, kiemelkedik Hajdú-Bihar vármegye, ahol a 19 közös önkormányzati hivatalból 8 olyan van, amiben városi jogállású település a székhely. Békés vármegyében 19-ből 5 várost is érintő közös önkormányzati hivatal volt.

A vármegyei szintű összehasonlítás mellett másik fontos vizsgálati dimenzió, hogy a városok által érintett közös önkormányzati hivatalok hány települést foglalnak magukba. Az aprófalvas észak- és északkelet-magyarországi valamint a dunántúli vármegyékben általában több települést érintenek a közös önkormányzati hivatalok, mint az Alföldön (különösen a dél-alföldi vármegyékben: Békés; Csongrád-Csanád;

Bács-Kiskun).¹⁴⁷ A másik összefüggés, hogy a városi székhelytelepüléssel működő közös önkormányzati hivatalok általában kevesebb számú települést fognak össze, mint a kizárólag községi, nagyközségi jogállású településekre épülő közös önkormányzati hivatalok – ez utóbbiak körében nem ritkák a 10 feletti kistélepetülést érintő közös önkormányzati hivatalok (jelenleg a legtöbb települést a Veszprém vármegyei Tüskevári Közös Önkormányzati Hivatal foglalja magában, 16 települést). Ami a városi székhelytelepüléssel működő közös önkormányzati hivatalokat illeti, a legtöbb önkormányzatot a Vas vármegyei Óriszentpéter székhellyel működő Óriszentpéteri Közös Önkormányzati Hivatal foglalja magába, összesen 13 települést. Ugyancsak Vas vármegyében a Jánosházi Közös Önkormányzati Hivatal 12 településsel; a Baranya vármegyei Sellye központtal működő Sellyei Közös Önkormányzati Hivatal 12 településsel, Tolnában a Bonyhádi Közös Önkormányzati Hivatal 10 településsel, valamint a Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei Pálházi Közös Önkormányzati Hivatal 10 önkormányzattal működik. Érdemes még kiemelni a baranyai Szentlőrinci Közös Önkormányzati Hivatalt (7 település), Somogyban a Csurgói (8 település) és Tabi Közös Önkormányzati Hivatalokat (7 település) illetve Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében a 7 települést magában foglaló Csengeri Közös Önkormányzati Hivatalt. Fontos, hogy a felsorolt és legtöbb önkormányzatra épülő közös önkormányzati hivatalok székhelytelepüléseként funkcionáló városok között dominálnak az 5.000 lakosságszám alatti ún. apróvárosok (Sellye, Pálháza, Balatonföldvár, Tab, Csurgó, Csenger, Jánosháza, Óriszentpéter) és csak a baranyai Szentlőrinc (6.260 lakos), valamint a tolnai Bonyhád (12.363 lakos) illeszkedik a lakosságszám alapján az 5.000-50.000 fős lakosságszám kategóriába. A 4 megyei jogú városi székhellyel működő közös önkormányzati hivatal (Hódmezővásárhely, Veszprém, Szekszárd, Esztergom) kizárólag 1-1 városkörnyéki községet foglalnak magukba. Ez rámutat arra az összefüggésre, hogy minél népesebb egy város, annál kisebb az esélye, hogy közös önkormányzati hivatali székhelyként működik. Az, hogy immáron minden vármegyében találunk kisebb-nagyobb számban városi székhelytelepüléssel működő közös önkormányzati hivatalokat, főleg az 1990 utáni várossá nyilvánítási folyamatnak köszönhető, ugyanakkor vizsgálendő a székhelytelepülések térségi, mikrotérségi vezető szerepköre, annak paraméterei és eredői.

Szintén nagyon változó a járásszékhely városok közös önkormányzati hivatalok székhelytelepüléseként betöltött szerepe. Országosan 61 járásszékhely város van, amely egyúttal közös önkormányzati hivatali székhelytelepülés is. A 4 közös önkormányzati hivatal székhelyeként működő megyei jogú város egyben az adott járás központi és járási hivatali székhelytelepülése. A legtöbb járásszékhely város, amely egyben közös önkormányzati hivatali székhelytelepülés Borsod-Abaúj-Zemp-

¹⁴⁷ Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye esetében nem áll fenn ez az összefüggés, vizsgálva a közös önkormányzati hivatalok települési összetételét.

lén vármegyében található, szám szerint 8. Veszprém vármegyében a megyeszékhely Veszprém mellett 6 járásszékhely város is közös önkormányzati hivatali székhely, továbbá Vas és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyékben 5-5 hasonló példa akad. A másik végpontot Csongrád-Csanád, Győr-Moson-Sopron és Békés vármegyék jelentik 1-1 járásszékhely és egyúttal közös önkormányzati hivatali székhely várossal, Fejér vármegyében pedig egyetlen járásszékhely város sem tagja közös önkormányzati hivatalnak.

A közös önkormányzati hivatalok jövőjével kapcsolatban kérdés, hogy a hazai kistélepléseket általánosan érintő lakosságcsökkenés milyen mértékű hatással lesz a közös önkormányzati hivatalok számának jövőbeli alakulására. Tekintettel arra, hogy 2024 önkormányzati választási év, és az Möt. a választásokat követő 60 napon belül rendeli el az érintett települések között a közös önkormányzati hivatalok létrehozására irányuló megállapodás megszületését – vagy annak hiányában az önkormányzatok törvényességi felügyeletét ellátó kormányhivatalokat irányító főispáni döntést az Möt. által meghatározott határidő szerint. A 2014-2019 közötti 738 közös önkormányzati hivatal működött Magyarországon (*Szabó 2019a: 112.*), ehhez képest a 2019-2024 közötti önkormányzati ciklusban már csak 712 közös hivatal volt, miközben a magyarországi települések közel 82-83%-a volt érintve társ- vagy székhelytelepülésként ezekben. Jelenleg természetesen még nem lehet pontosan megjósolni, hogy országosan milyen mértékű változás fog bekövetkezni a közös önkormányzati hivatali rendszerben a 2024-es nyári önkormányzati választást követően – mely korábbi közös önkormányzati hivatalok bomlanak fel, melyek jönnek létre újonnan, melyek lesznek az elszakadó és csatlakozó települések. Az általános népességcsökkenés miatt valószínűsíthető, hogy akár még tovább is csökkenhet a közös önkormányzati hivatalok száma. Ahogy az is valószínűsíthető, hogy a jelenlegi közös önkormányzati hivatalokban lévő városok, megyei jogú városok – bennmaradva a közös önkormányzati hivatalokban – maradnak székhelytelepülések.

A közös önkormányzati hivatalok számának várható alakulása mellett a másik jövőbeli dimenzió már inkább funkcionális: a 2024-2029 közötti önkormányzati ciklusban vajon történik további állami irányú hatáskörcentralizáció, érintve az önkormányzati közfeladatot vagy jegyzői államigazgatási hatósági hatáskört? A kompetenciák potenciális további szűkítése mindenképpen hatással lehet a közös önkormányzati hivatalok feladatellátására, és vele a hivatalok intézményi kapacitására.

4.3. A városi részvétellel működő önkéntes önkormányzati társulások napjainkban

A 2010-ben hivatalba lépett Országgyűlés sok más területhez hasonlóan az önkormányzati társulások világának közjogi környezetét is átalakította. A közös önkormányzati hivatalokról – mint a korábban önkéntes alapon létrejött körjegyzőségek – immáron kötelező jellegű utódintézményének létrehozásáról, annak hatásairól a helyi

közigazgatásban már ejtettünk szót. Ahhoz képest legalább annyira erőteljes változások érték az ún. önkéntes társulások világát, mivel 2013. január 1-jével hatályon kívül helyezték a helyi önkormányzatok társulásairól és együttműködéséről szóló 1997. évi CXXXV. törvényt, valamint a többcélú kistérségi társulásokról szóló 2004. évi CVII. törvényt. Az Möt. természetesen¹⁴⁸ továbbra is fenntartotta az önkéntes önkormányzati társulások lehetőségét, a 87. § keretében: „A helyi önkormányzatok képviselő-testületei megállapodhatnak abban, hogy egy vagy több önkormányzati feladat- és hatáskör; valamint a polgármester és a jegyző államigazgatási feladat- és hatáskörének hatékonyabb, célszerűbb ellátására jogi személyiséggel rendelkező társulást hoznak létre.”

A korábban létrehozott önkéntes önkormányzati társulásokat alkotó önkormányzatok 2013. június 30-éig nyilatkozhattak a társulásokban való maradásról vagy kilépésről – ezáltal a társulások megszüntetéséről, illetve további fenntartásáról. A Möt. ezzel közvetett módon a korábbi többcélú kistérségi társulások közös akaratból történő megszüntetésének, s vele a kistérségi munkaszervezetek felszámolásának irányába nyomta a településeket.

A 2019-es községi tanulmánykötet szerint – amely az Önkormányzati törzsadatár 2018. második féléves nyilvántartásán alapult – még 989 önkéntes önkormányzati társulás működött Magyarországon (*Laki – Szabó szerk. 2019: 314.*). Ez a szám az Önkormányzati törzsadatár 2023-as adatai szerint már csupán 823. Tehát 17%-os csökkenés tapasztalható, ami az önkéntes önkormányzati társulások számát illeti: ezt akár már jelentősnek is tekinthetjük, kérdés, hogy milyen okok és összetevők állhatnak a változás mögött: mivel az elmúlt négy évben nem volt olyan radikális hatáskörcentralizálás az önkormányzati szektor felől az államigazgatás irányába, mint történt az 2010-2014 között. Persze azért a folyamat nem állt meg és időről-időre kerülnek el újabb feladatok az önkormányzatoktól (így a háziorvosi ügyelet valamint a védőnői hálózat államosítása 2022-2023-ban), továbbá szállingóznak hírek további hatáskör-centralizálásról.¹⁴⁹

A különböző önkéntes önkormányzati társulások típusai az alábbiak lehetnek:

- önkormányzatok közötti közszolgáltatási szerződések (pl. a mikrotérségi központ község vagy város a saját intézményei révén szolgáltat a társult települések számára általában anyagi ellentételezés fejében);
- közös intézményfenntartás – ahol a működtetési költségek megosztásra kerülnek;
- mikrotársulás – kisebb területi kiterjedésű, általában csak néhány településre kiterjedő kooperáció (pl. óvodafenntartó társulások, szociális társulások);
- többcélú kistérségi társulás – jó eséllyel az eleve kevés települést magába fog-

¹⁴⁸ Az önkormányzatok társulási joga, lehetősége afféle önkormányzati alapjognak tekinthető, amelyet nevesít az 1985-ben a Strasbourg-i Európa Tanács által elfogadott Helyi Önkormányzatok Európai Chartája, és azt a magyar jogrendszerben az 1997. évi XV. törvény illesztette be.

¹⁴⁹ Többször visszatérő elem az óvodák állami fenntartásba vételének a híre az elmúlt évek során.

laló többcélú társulások maradtak fent, bár a közös feladatellátás sok esetben módosult (pl. közoktatási feladatok elkerülése az önkormányzatoktól);

- pályázati, konzorciumi együttműködések – ezek hosszú távú fenntartása főleg a pályázat megvalósulását követő ún. fenntartási időszak után tűnik problémásnak.

Az Önkormányzati törzsadattár aktuális adatbázisa jelzi számunkra, hogy továbbra is a soktelepüléssel, aprófalvak dominálta vármegyékben található a legtöbb önkéntes önkormányzati társulás – kiemelkedik Borsod-Abaúj-Zemplén és Baranya vármegye. Ugyanakkor jelentős számú csökkenés figyelhető meg Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében, ahol szemben a 2019-es 93 önkéntes társulással, ma már csak 64 működik. Borsod-Abaúj-Zemplénben 14-gyel csökkent az elmúlt fél évtizedben az önkéntes társulások száma (jelenleg 72). Ugyanakkor Baranya vármegyében csak minimális mértékben csökkent ez a szám 85-ről 81 önkéntes önkormányzati társulásra. Jelentős számú önkormányzati társulással rendelkeznek még a szintén fragmentált településhálózattal rendelkező aprófalvas dunántúli megyék, mint Somogy, Veszprém és Zala vármegyék – mindhárom vármegyében 64-64 önkéntes önkormányzati társulás működik. A legkevesebb önkéntes társulást jelenleg Komárom-Esztergom vármegyében van: 13, illetve Fejér vármegyében 23, Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében pedig 22. Annyi összefüggés látható vármegyei összehasonlításban, hogy alacsonyabb az önkéntes társulások száma a kisebb területű vármegyékben, illetve a településhálózati szempontból kevésbé fragmentált vármegyékben, mint amilyen Bács-Kiskun vagy Csongrád-Csanád vármegye (29-29 önkéntes társulás).

A 3. táblázat az Önkormányzati törzsadattár önkéntes társulásokat tartalmazó aktuális adattáblája alapján készült. Tartalmazza az adott megyében aktuálisan működő összes önkéntes társulás számát, valamint az adott vármegyében városi vagy megyei jogú városi tagsággal működő önkéntes társulások számát; illetve az adott vármegyében kizárólag községi, nagyközségi részvétellel működő önkéntes társulások számát. Valamint három további, kifejezetten városi, megyei jogú városi részvétellel működő önkéntes társulások vármegyei adatait tartalmazó oszlopot:

1. Az alapvetően humánigazgatási jellegű (szociális, köznevelési – döntően óvodatársulás, egészségügyi, kulturális és közművelődési) társulások száma vármegyei bontásban.
2. Az alapvetően közüzemi jellegű (hulladékgazdálkodási, víz és szennyvízkezelési, egyéb infrastrukturális területek) társulások száma vármegyei bontásban.
3. Az olyan önkéntes társulások vármegyei bontása, ezek tevékenysége magában foglalja egyszerre humán- és közüzemi közszolgáltatási feladatokat, illetve egyéb típusú önkormányzati vagy esetenként az önkormányzati igazgatás keretében ellátott államigazgatási feladatokat (pl. belső ellenőrzés, rendészet, helyi gazdaságfejlesztés, nemzetiségi igazgatás, területfejlesztés és területrendezés, stratégiai tervezés, helyi gazdaságfejlesztés stb.).

A 3. táblázat összeállításánál alkalmazott módszertani megoldás volt, hogy azon társulások esetében, ahol az Önkormányzati törzsadattár az adott társuláshoz kapcsolódóan a felsorolt közös feladatok jellegét tekintve túlnyomórészt humánigazgatási vagy közüzemi jellegűnek minősíthető (pl. egy adott társulás felvállal öt db humánigazgatási és egy más típusú – belső ellenőrzés – közfeladatot) abban az esetben a társulás azon oszlop adott megyei sorához rendelődött. Módszertani szempontból fontos jelezni, hogy az Önkormányzati törzsadattár jellege miatt nem vettük külön a megyei jogú városi önkormányzatokat érintő önkéntes társulásokat, ehhez legalább egy külön team felállítása lett volna szükséges az egyes önkéntes társulásokat alkotó tagönkormányzatok részletes szétszálazására. Ugyanakkor a vármegyei adat-táblákat vizsgálva szemmel láthatóan a megyei jogú városok kis száma (jelenleg 25) miatt csak rendkívül korlátozott a jelenlétük az önkéntes társulásokban – azok is inkább a sok önkormányzatot érintő közüzemi fejlesztési (pl. KEOP) társulások és viszonylag ritka a humánigazgatási társulásokban való közvetlen érintettségük.¹⁵⁰ A 3. táblázat adatai térképes formában is megtalálhatók a kötet végén található térkép-jegyzékben.¹⁵¹

Vármegye	A vármegyében működő önkormányzati társulások száma	A vármegyében működő önkormányzati társulások száma, amiben érintett városi, megyei jogú városi önkormányzat	A vármegyében működő önkormányzati társulások száma, amiben kizárólag községi, nagyközségi önkormányzatok érintettek	A vármegyében városi, megyei jogú városi részvétellel működő alapvetően humánigazgatási (szociális, egészségügyi, kulturális, köznevelési) jellegű önkormányzati társulások száma	A vármegyében városi, megyei jogú városi részvétellel működő alapvetően közüzemi (hulladék, ivóvíz, szennyvíz, közüzemi infrastruktúra építése, üzemeltetése stb.) jellegű önkormányzati társulások száma	A vármegyében városi, megyei jogú városi részvétellel működő vegyes jellegű (humánigazgatási és közüzemi feladatokat is magában foglaló), és/vagy egyéb jellegű (pl. belső ellenőrzés, rendezet, területfejlesztés, gazdaság-fejlesztés) önkormányzati társulások száma
Bács-Kiskun	29	17	12	6	7	4
Baranya	81	22	59	15	3	4
Békés	22	18	4	5	4	9
Borsod-Abaúj-Zemplén	72	33	39	18	7	8
Csongrád-Csanád	29	21	8	6	11	4
Fejér	23	13	10	6	1	6
Győr-Moson-Sopron	40	16	24	10	4	2

¹⁵⁰ Humánigazgatási társulásra példa a Pécsi Többcéltű Agglomerációs Társulás, ami az elnevezésével ellentétben alapvetően szociális feladatellátásra fókuszál.

¹⁵¹ Lásd 21. térkép (276. oldal): Önkéntes önkormányzati társulások a székhelytelepülések jogállása szerint megyei bontásban.

Hajdú-Bihar	33	22	11	11	7	4
Heves	44	23	21	14	4	5
Jász-Nagykun-Szolnok	22	17	5	10	6	1
Komárom-Esztergom	13	8	5	1	0	7
Nógrád	33	12	21	5	4	3
Pest	49	39	10	18	10	11
Somogy	64	25	39	10	5	10
Szabolcs-Szatmár-Bereg	64	36	28	19	8	9
Tolna	35	25	10	13	8	4
Vas	42	16	26	7	2	7
Veszprém	64	20	44	8	1	11
Zala	64	21	43	10	5	6
Összesen:	823	404	419	192	97	115

3. táblázat: Önkéntes önkormányzati társulások az Önkormányzati Törzsadattár – Magyar Államkincstár – 2022. adatai szerint

Forrás: saját szerkesztés

Vármegyei önkormányzat részvételével működő formális önkormányzati társulás mindössze 2 akad: a Komárom-Esztergom Vármegyei Önkormányzat és a Pest Vármegyei Önkormányzat társulása – Dunakanyar Térségi Fejlesztési Tanács; a Komárom-Esztergom Vármegyei Önkormányzat és a Fejér Vármegyei Önkormányzat társulása – Velencei-tó és térsége, Váli-völgy, Vértes Térségi Fejlesztési Tanács. Budapesten csak 1 kerület közötti önkéntes társulás működik a 2009-ben létrehozott Rákosmenti Mezei Őrszolgálatot Fenntartó Társulás a főváros X., XVI. és XVII. kerületi önkormányzatai között. A Pest vármegyei önkéntes önkormányzati társulások között nem találunk olyat, ahol valamely a megyében található települési önkormányzat formális társulásban volna akár valamely fővárosi kerületi önkormányzattal, akár a fővárosi önkormányzattal – miközben a fővárosi agglomerációs tér jellege, Budapest és a környező település morfológiai összenövése indokolná az ilyen típusú kooperációk életre hívását (*Szabó 2023a, Szabó 2023b*).

Ami kifejezetten a városi és megyei jogú városi részvétellel működő önkéntes önkormányzati társulások előfordulását illeti, megfigyelhető, hogy arányaiban már csak minimális többségben vannak országos összetetésben a kizárólag községi, nagyközségi önkormányzatok részvételével működő társulások (419, az összes önkéntes társulás 51%-a). Ez nagy valószínűséggel köszönhető az 1990-2015 közötti időszak

jelentős várossá nyilvánítási folyamatának. Ami a vármegyei szintű dimenziót illeti, többségben vannak azon vármegyék, ahol több működő önkéntes társulás van városi, megyei jogú városi részvétellel, mint a nélkül. Különösen jelentős és szembetűnő ez Pest, Békés, Jász-Nagykun-Szolnok és Csongrád-Csanád vármegyékben, ahol a szorzó háromszoros, négyszeres. Közös jellemzője ezen vármegyéknek, hogy átlagosan kevesebb a települések száma. Ezzel szemben a fragmentált, aprófalvak által dominált és magasabb településszámú vármegyékben, mint Borsod-Abaúj-Zemplén, Zala, Vas, Győr-Sopron – több önkéntes társulás működik városok nélkül, mint azokkal.¹⁵² Az egyedüli kivétel az aprófalvas megyék tekintetében Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében mutatható ki, ahol a 64 önkéntes társulásból 36 (az összes társulás 56%-a) a valamilyen városi, megyei jogú városi jelenléttel bíró társulás száma. Ennek nagy valószínűséggel szintén az 1990 utáni várossá nyilvánítási folyamat az elsődleges oka, a KSH 2023. januári települési lakossági statisztikák¹⁵³ szerint a legtöbb 5.000 lakos alatti városi jogállású település (mint apróváros) szám szerint 12 Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében található.

Szakágazati dimenzióban a városokat, megyei jogú városokat érintő önkéntes önkormányzati társulásokban a humánigazgatási (szociális, egészségügyi, köznevelési, kulturális) jellegű feladatellátás a leginkább meghatározó, bár nem túlnyomó mértékben: az országosan 403 városi, megyei jogú városi részvétellel működő társulásból 192 önkéntes társulás tartozik ide. További fontos területi és szakigazgatási összefüggés, hogy amíg a közüzemi jellegű társulások általában a fejlesztések és/vagy a működtetett infrastruktúrák kiterjedt jellege miatt alapvetően nagyszámú (többtucat, esetenként akár 100 feletti) tagönkormányzatot érint, addig a humánigazgatási társulások általában jóval kevesebb (sok esetben csak néhány) települést foglalnak magukba. Mégis akadnak olyan kisvárosi székhellyel működő önkéntes társulások, amelyek bőven húsz feletti települést tömörítenek, mint például Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében az Encsi Többcélú Kistérségi Társulás 34 településsel vagy a Beledi Szociális és Gyermekjóléti Társulás 28 önkormányzattal Győr-Moson-Sopron vármegyében.

Szintén fontos korreláció, hogy a kizárólag falvakat (községek, nagyközségek) magába foglaló önkéntes társulások átlagosan kevesebb tagönkormányzatot érintenek, mint azok a társulások, amiben városok is vannak. Ennek fontos oka, hogy minél nagyobb, kiterjedtebb és ebből következően specialisabb egy település saját intézményhálózata és közszolgáltató kapacitása, annál alkalmasabb a területileg kiterjedt társulásos térségi feladatellátásra – ezt közjogi szempontból tovább erősítheti a nagyobb települések számára a differenciált hatáskörtelepítés jövőbeli kiterjesztése.

A fragmentált településhálózati jellegből következően a széttagolt, aprófalvak

¹⁵² A leginkább domináns a kizárólag községi, nagyközségi önkormányzatok alkotta társulások fölénye Baranyában mutatható ki – 59, szemben a 22 városi, megyei jogú városi részvétellel működő önkormányzati társulással.

¹⁵³ <https://nyilvantarto.hu/hu/statisztikak?stat=kozerdeku> (letöltés ideje: 2024.01.25.)

dominálta vármegyékben akár 20 feletti kizárólag falvak alkotta társulások is működhetnek – pl. Lövő székhellyel Családsegítő és Gyermejkölési Szociális Társulás Győr-Moson-Sopron vármegyében 23 község részvételével, vagy ilyen a somogyi Barcsi Többcélú Kistérségi Társulás 26 község részvételével, amiben az elnevezés ellenére már nincs benne Barcs városa. Országosan a legtöbb kizárólag falusi önkormányzatokat érintő önkéntes társulás a Vas vármegyei Bocsfölde székhellyel működő Bocsföldei Szociális Intézményfenntartó Társulás, amely 47 község szociális és gyermekjóléti ellátását hangolja össze.

Fontos kihangsúlyozni, hogy az Mötv. az önkormányzati társulások általános szabályairól szóló részről a társulásokba való belépés általános időpontjának az adott év első napját (január 1.), a kilépésnek pedig az utolsó napot (december 31.) határozza meg – kivéve, ha a törvény vagy az adott társulási megállapodás másként nem rendelkezik.¹⁵⁴ Ebből az következik, hogy az önkéntes társulások száma és összetétele évről-évre változhat, szemben a közös önkormányzati hivatalokra vonatkozó szigorúbb szabályozással, amely az általános önkormányzati választásokat követő 60 napon belül kell történni.¹⁵⁵ Példa erre a Szombathelyi Kistérség Többcélú Társulása, amelyből éppen a névadó Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzata lépett ki 2017-ben, de a társulás elnevezése megmaradt és jelenleg 26 község részvételével – tehát városi, megyei jogú városi jogállású település nélkül - működik Vasszécsény község székhellyel, jogalkotó és általános igazgatási társulási témakörben.

Természetesen az adott közfeladat, hatáskör-, szakpolitikai és igazgatási kompetencia állami vagy önkormányzati jellege, időbeli alakulása (az elmúlt évtizedben döntően a feladatok centralizálása, államigazgatási intézményekhez való telepítése) alapjaiban határozza meg az önkormányzati társulások jellegét. Példának okáért a köznevelési rendszerben a közoktatási intézmények (általános és középiskolák) fenntartói jogának önkormányzatoktól való átvétele miatt a közoktatás, mint önálló szakpolitika közvetlen módon szinte teljesen eltűnt az önkormányzati szektorból.¹⁵⁶ Amíg az 1990-es években és a 2000-es évtized első felében jelentős számú iskolafenntartó társulás működött, majd ezek közül sok a többcélú kistérségi társulási keretbe integrálódott, addig 2013-tól – miután létrejött a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ, mint állami iskolafenntartó – a közoktatás eltűnt az átalakuló önkéntes önkormányzati társulások feladatkeréből. Ugyanakkor az óvodai ellátás, mint önkormányzati köznevelési feladat, továbbra is nagyszámú önkéntes önkormányzati társulás alapjául szolgál.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Mötv. 89. §.

¹⁵⁵ Mötv. 85. § (3) bekezdés.

¹⁵⁶ Ugyanakkor lehetőség van arra, hogy tehetősebb önkormányzatok egyéb indirekt, közvetett módon, de tegyenek intézkedéseket, szolgáltatásokat a helyi állami közoktatás számára – pl. pedagógus ösztöndíjjal kívülről enyhíteni a tanár- és tanítóhiányt; iskolai alapítványokat támogatni.

¹⁵⁷ Érdemes elmondani, hogy az óvodatársulások keretében megjelenhet az iskolai előkészítő oktatás

A humánigazgatáson belül a szociális igazgatás és szakpolitika (alapszolgáltatások és szakosított ellátások, valamint a család- és gyermekvédelem – családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok) területén maradt a leginkább kiterjedt az önkormányzati társulásos feladatellátás, dacára annak, hogy a területhez kapcsolódó hatósági jogkörök jelentős része 2013-tól átkerült a területi államigazgatáshoz – fővárosi és vármegyei kormányhivatalok; járási és fővárosi kerületi hivatalok. A szociális alapszolgáltatások, valamint a szakosított ellátások esetében fontos körülmény, hogy az Sztv. milyen esetekben használja a differenciált hatáskörtelepítés eszközeit: milyen nagyságú (lakosság, intézményi struktúra) a társulásban központi szerepet játszó település és milyen szakellátások működtetése rendelődik kötelező jelleggel az önkéntes társulások székhelytelepüléseikhez.

Viszonylag ritkább esetben fordulnak elő a városi részvétellel működő önkéntes társulások körében a kizárólag egészségügyi célú társulásos együttműködések (döntően az egészségügyi alapellátást érintve), helyette inkább jellemző a szélesebb koordinációs rendszerbe (szociális, egészségügyi és egyéb feladatok közös társulásban) való illeszkedés. Az alapellátáson túli ágazati feladatellátás ugyanakkor alig-alig jelenik meg (pl. népegészségügy, szakellátás) társulásokban.

A kulturális közintézmények fenntartása és üzemeltetése egyszerre van jelen az állam és a települések szintjén. A rendszerváltás óta nagyszámú kulturális közintézményt működtetnek települési önkormányzatok, ugyanakkor a humánigazgatásban itt a legjellemzőbb, hogy a városoknál egyértelműen szélesebb kulturális intézményi és szolgáltatási portfólió figyelhető meg. Viszont a szociális vagy egészségügyi területhez képest láthatóan ritkábbak a kulturális, közművelődési célú önkormányzati társulásos együttműködések (közgyűteményi, közművelődési feladatok, nemzeti-ségi kulturális feladatok stb.), de a városi részvétellel működő társulásokban természetesen ezek gyakoribbak, mint a kizárólag községi, nagyközségi önkormányzatok alkotta önkéntes társulások esetében.

A közüzemi (hulladék, vízszolgáltatás, szennyvíz) szolgáltatásoknál eleve szélesebb méretgazdaságossági paraméterek és feltételek jelennek meg. Már a 2019. évi községi tanulmánykötetben is történt utalás arra, hogy a 2010 utáni jogszabályi változások jelentős mértékben érintették a közüzemi ellátások rendszerét is: a víziközmű-szolgáltatásnál a 2011. évi CCIX. törvény; a hulladékgazdálkodási területen pedig a 2012. évi CLXXXV. törvény. A változások eredményeként a korábbiakhoz képest nagyobb léptékű, esetenként akár a megyei (NUTS3) területi szinten is túllépő már-már regionális léptékű önkéntes önkormányzati kooperációk alakultak ki. Jó néhány közüzemi önkormányzati társulásonál valamilyen külső pályázati – döntően EU-s – forrásból biztosított infrastrukturális fejlesztés (ivóvíz-védelem; hulladékke-

---

– mint speciális közoktatási jellegű feladat – egyes önkormányzati társulásoknál.

zelés; csatornázás) megvalósítása és meghatározott időszakra szóló fenntartása volt a kooperáció alapja. Az aprófalvas térségek által dominált megyékben még ma is előfordulnak 100 feletti tagönkormányzatot magába foglaló hulladék- és vízgazdálkodási fejlesztési-, üzemeltetési társulások. Közben pedig ezen a területen is folyamatosan erősödik az állami szolgáltatás-, és közreműködés mértéke. A legjelentősebb változás a hulladékgazdálkodásnál történt, ahol a MOL Zrt.¹⁵⁸ frissen létrehozott leányvállalata a MOHU MOL Hulladékgazdálkodási Zrt. szerzett koncessziót 2023-ban, átvéve a hulladékgazdálkodási alapfeladatokat. Ennek eredménye, hogy miközben megmaradtak a települési hulladéknak minősülő hulladék összegyűjtésére – mint köztisztasági feladat – vonatkozólag az önkormányzatok által önállóan vagy társulások formában működtetett hulladékgazdálkodó szervezetek, maga a hulladékgazdálkodás, mint alapfeladat kikerült az Möt.v.-ből. A gyakorlatban az önkormányzati hulladékgazdálkodók adják át a MOHU-nak (vagy a MOHU-val szerződött alvállalkozóknak) a településen összegyűjtött hulladékot további feldolgozás és hasznosítás céljából. A változás eredménye, hogy az önkormányzatok a jövőben már nem szabályozhatják rendeleti úton a hulladékgazdálkodást.¹⁵⁹ Fontos kérdés, hogy idővel – akár pár éves távlatban – ez milyen hatással lesz az önkormányzati hulladékgazdálkodó szervezetek, és azon belül a területen jelenleg aktív önkormányzati társulások jövőbeli működésére, sorsára.

A közösségi közlekedés, tömegközlekedés összehangolása, tervezése, habár megjelenhet önkormányzati társulási feladatként, ám ilyen csak nagyítóval lehet találni a jelenleg működő önkormányzati társulásoknál. A vizsgálat alapjául szolgáló Önkormányzati törzsadattárban mindössze hat önkéntes társulásonál találjuk meg a közlekedést valamilyen kontextusban. Ezek közül ötben van városi részvétel – Orosházi Kistérség Többcélú Társulása; Derecske-Létavértesi Többcélú Kistérségi Társulás; Tiszafüred Kistérség Többcélú Társulás; Szobi Kistérség Önkormányzatainak Többcélú Társulása; Nagykanizsa és Térsége Önkormányzati Társulás. A Szatmár II. Projekt Tiszaadony és Térsége Térségfejlesztő Társulás pedig Tiszaadony székhellyel működik.

A területfejlesztésben az Országgyűlés már 2011-ben átalakította az intézményrendszert: az 1996-os területfejlesztési törvényt módosító 2011. évi CXCVIII. törvény 2012. január 1-jei határidővel megszüntette a regionális, valamint a kistérségi fejlesztési tanácsokat, illetve a Budapest Agglomerációs Fejlesztési Tanácsot, így csak a Balaton Fejlesztési Tanács maradt meg a korábbi másfél évtized területfejlesztési intézményrendszeréből.¹⁶⁰ Ugyanakkor a változásokkal párhuzamosan a területfejlesztést kifejezetten a megyei önkormányzatokhoz rendelte az Möt.v. A KSH Ön-

¹⁵⁸ Magyar Olaj- és Gázipari Nyrt.

¹⁵⁹ A változásokról részletesen lásd a MOL MOHU Zrt. honlapját – <https://mohu.hu/nem-lakossagi-ugyfelek/onkormanyzatok> (letöltés ideje: 2024.02.10.)

¹⁶⁰ Fontos változás, hogy a 2022-es országgyűlési választásokat követően ismét felállították a Budapesti

kormányzati törzsadattár adatai mutatják, hogy a területfejlesztés inkább a komplex, több feladatkört érintő társulásoknál jellemző. Természetesen egyéb feladatok is megjelennek a városi, megyei jogú városi részvétellel működő önkéntes társulások esetében – így a helyi gazdaságfejlesztés, nemzetiségi ügyek, közbiztonság, közfoglalkoztatási koordináció, ingatlan-bérbeadás, szűnyogirtás és még számos egyéb speciális jellegű feladat.

5. Összegzés

A rendszerváltás utáni negyedszázadban a várossá nyilvánítás politikai természetű fellazítása következtében ma a városi jogállás önmagában nem nyújt kizárólagos magyarázatot a valós demográfiai, gazdasági és intézményi paraméterekre, sem az adott város által esetlegesen betöltött településen túlmutató mikrotérségi, térségi szerepkörre. Egy ritkán lakott falusias térségben egy párezer lelkes kisváros vagy akár nagyközség jelentősebb térségi szerepkört tölthet be, mint az urbánusabb régióban – így a főváros vagy valamely megyei jogú városok szomszédságában található –, döntően alvó- és pihenőtelepülési funkciót betöltő település, amire találhatunk példákat a budapesti agglomerációban. Más tekintetben ugyanakkor látható összefüggés van a települések nagysága (területe, lakosság száma, gazdasági és intézményi ellátottsága, kapacitása) és önálló feladatellátása – így a kötelező feladatokon felül vállalt önkéntes, ún. fakultatív hatáskörök – között.

Az önkormányzati társulások jelenlegi 2024-es adatait illetően adott három látható empirikus ténytet vehetünk számba 2019-hez képest. Az egyik, hogy országosan csökkent a közös önkormányzati hivatalok száma (2019-ben 738, 2023-ban 712 közös önkormányzati hivatal), miközben azok között a kis- és középvárosi székhellyel működő közös hivatalok száma lényegében nem változott. A közös önkormányzati hivatalokhoz képest viszont látványosabb az önkéntes önkormányzati társulások számában bekövetkezett változás, mint a legutóbbi önkormányzati választást megelőző időszakban (2018-ban 989, 2023-ban 823 önkéntes önkormányzati társulás). A harmadik tényező, hogy továbbra is stagnál a városi jogállású települések száma, köszönhetően a várossá nyilvánítás 2015-ös közjogi szigorításának – és ez várhatóan a következő években sem fog számottevően változni.

Fontos, a tanulmány szempontjából központi kérdés és dilemma, hogy a városi jogállású települések (ami nagyjából megfeleltethető a kis- és középvárosi kategóriának) a jövőben milyen szerepet játszanak a vidéki térségi, az adott város közigazgatási határain túlmutató, és a környező településeket, illetve azok lakosságát érintő társulásos feladatellátásban.

Agglomerációs Fejlesztési Tanácsot, bár a konkrét működés egyelőre nehezen látható.

Öt pontban összegezhetjük a városok lehetséges jövőbeli térszervező és térségi koordinációs- és feladatellátó szerepkörét – ez nemcsak, hogy jó eséllyel meghatározó marad, de a helyi, térségi életminőség, versenyképesség és vonzerő tekintetében még inkább felértékelődik:

1. Az ország településeinek túlnyomó többségénél továbbra is megfigyelhető a népességcsökkenés – ez hatással lehet a közös önkormányzati hivatalok számára és összetételére. Megvan az esély, hogy a 2024-es önkormányzati választást követően olyan települések is bekerülnek a közös hivatali rendszerbe, amelyek jelenleg még önállóan működtetnek saját hivatalt, rendelkeznek jegyzővel és önkormányzati hivatali apparátussal. Elképzelhető, hogy növekedhet a közös önkormányzati hivatalok által érintett települések száma, ami ugyanakkor nem jelenti, hogy automatikusan növekedne a közös hivatalok száma – amennyiben az egyes közös hivatalok által érintett települések száma növekedne.
2. A helyi közfeladatellátásban, ha kisebb intenzitással is, mint a 2010-es évek első felében, de továbbra is tapasztalható az önkormányzatok feladatellátásának a térszertése – így a hatósági feladatellátásban a területi államigazgatás; közszolgáltatásban az állami intézmények, esetleg állami vállalatok; valamint a humánigazgatási területeken (pl. szakosított szociális intézmények) döntően egyházi fenntartású feladatellátó intézmények jelennek meg, bizonyos tekintetben az önkormányzatok kárára terjeszkedve. A centralizáció a 2022-2023. évekre felerősödött és látványosabbá vált a megelőző évekhez, félváltáshoz viszonyítva. Kérdés, hogy ez milyen hatással lesz az önkéntes önkormányzati társulások számára, települési (hogyan alakul a városok, megyei jogú városok és községek száma a társulásokban) és funkcionális (milyen feladatokat látnak el a jövőben társulási körben) összetételére.
3. A várossá nyilvánítás jelenlegi szigorú szabályozásának várható fennmaradása következtében a városok száma továbbra is stagnálni fog, vagy csak minimális mértékben növekedhet. Ugyanakkor kérdés, hogy a városok hozzáállása és viszonya miként fog változni az önkéntes önkormányzati társulásokhoz, mennyire lesznek motiválva az azokban való részvételre.
4. Az Alaptörvényben adott a lehetőség, hogy a központi jogalkotás a parlamenti törvényalkotás mentén a közös önkormányzati hivatalok mellett akár újabb kötelező önkormányzati társulások jogintézményt, és ezzel újabb kötelező koordinációs területeket alkosson, ugyanakkor ez sok szempontból szembe menne a 2010 óta tapasztalható centralizációs államfelfogásnak és közpolitikaalkotásnak, így valószínűsége roppant csekély.
5. A városok, járasszékhely városok számára szóló differenciált hatáskörtelepítésről az önkormányzati törvény általános jelleggel több passzus keretében is ren-

delkezik–.¹⁶¹ Ugyanakkor ez jelenleg nincs megfelelő mértékben összekötve akár az ágazati közfeladatellátásokat érintő joganyagokkal (törvények, kormány- és miniszteri rendeletek), akár az Mötv. társulások passzusaival – egy ilyen lehetséges jövőbeli jogalkotási irány segíthetne „tisztítani” és konkretizálni a kis- és középvárosok feladatellátási funkcióit.

Felhasznált irodalom

- BARTKE István (1985): *A vonzaskörzetek gazdasági (társadalmi) tervezése*. In: A vonzaskörzetek gazdasági és közigazgatási kérdései – Nemzetközi Tudományos Konferencia, Pécs, 1983. november 1-3., Pécs, MTA Regionális Kutatások Központjának Dunántúli Tudományos Intézete
- BEKÉNYI József – BÉRCESI Ferenc – NÉMETH Jenő (2003): A kistérség fogalma, funkciói, intézményrendszere (Előzetes koncepció – Vitaanyag) In: *Magyar Közigazgatás* 2003/4. 194-209.pp. ISSN: 0865-736X
- BELUSZKY Pál (1985): *A vonzaskörzet-kutatás néhány kérdése*. In: A vonzaskörzetek gazdasági és közigazgatási kérdései – Nemzetközi Tudományos Konferencia, Pécs, 1983. november 1-3., MTA Regionális Kutatások Központjának Dunántúli Tudományos Intézete, Pécs
- BELUSZKY Pál – SIKOS T. Tamás (2020): *Városi szerepkör; városi rang*. Dialóg Campus, Budapest, 2020. ISBN 978-963-531-268-9
- CSEFKÓ Ferenc (2000): A települések differenciált hatásköri rendje kialakításának elvi alapjai *Magyar Közigazgatás* 2000/2. 66-82.pp. ISSN: 0865-736X
- DUDÁS Ferenc – SÁROSI Magdolna – VIRÁG Rudolf (1998): *Önkormányzati együttműködés és társulás*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest ISBN 963-224-224-6 ISSN 1418-4052
- FÜRCHT Pál (1994): Körjegyzőségi modell. *Magyar Közigazgatás* 1994/4. szám 193-202.pp. ISSN: 0865-736X
- FÜRCHT Pál (2000): A települési együttműködés egyes kérdései. *Magyar Közigazgatás* 2000/9. szám 532-538.pp. ISSN: 0865-736X
- FÜRCHT Pál (2009): Sok a helyi önkormányzat Magyarországon!? *Új Magyar Közigazgatás* 2009/3. szám 43-47.pp. ISSN 2060-4599
- HENCZ Aurél (1973): *Területrendezési törekvések Magyarországon*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- HOFFMANN István (2011): A helyi önkormányzatok társulási rendszerének főbb vonásai. *Új Magyar Közigazgatás* 2011/1. szám 24-34.pp. ISSN 2060-4599

¹⁶¹ Mötv. 11. § (1)-(3) bekezdés; 21. § (1) bekezdés.

- HORVÁTH M. Tamás (1995): Az önkormányzatok közötti együttműködés keretei és problémái. *Magyar Közigazgatás* 1995/10. 570-576.pp. ISSN: 0865-736X
- ILLÉSY Miklós – T. NAGY – SZÁMADÓ Róza (2019): *21. századi önkormányzati sikertényezők vizsgálata az ÖFFK II. projekt kutatásainak tükrében – Összegző tanulmány.* Belügyminisztérium Önkormányzati Koordinációs Iroda, Budapest
- IVÁNCICS Imre (1985): *A városkörnyéki igazgatás szerepe a területfejlesztésben.* A vonzásokörzetek gazdasági és közigazgatási kérdései- Nemzetközi Tudományos Konferencia, Pécs, 1983. november 1-3. MTA Regionális Kutatások Központjának Dunántúli Tudományos Intézete, Pécs 277-284.pp.
- KARA Pál (1996): A város és vonzásokörzetének szervezeti, strukturális lehetőségei. *KÖOSZ-MJVSZ-MKI: Város és vonzásokörzete Szerk.: Szabó Gábor, ÖNKORKÉP,* Budapest, 93-106.pp.
- KOVÁCS Katalin (2008): Kényszer szülte és önkéntes együttműködések a kistéleplési önkormányzatok körében. Kovács Katalin – SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit (szerk.): *Közszolgáltatás-szervezés a kistéleplések világában* KSZK ROP 3.1.1 Programigazgatóság, Budapest, 211-232 pp. ISBN 978-963-87778-0-5
- KOVÁCS Katalin – LADOS Mihály – SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit (2008): Közszolgáltatás-szervezési kihívások kistéleplési környezetben. Kovács Katalin – SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit (szerk.): *Közszolgáltatás-szervezés a kistéleplések világában* KSZK ROP 3.1.1 Programigazgatóság, Budapest, 9-41.pp. ISBN 978-963-87778-0-5
- LAKI Ildikó – SZABÓ Tamás szerk. (2019): *Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban.* Homo Oecologicus Alapítvány – TÖOSZ, Budapest ISBN nyomtatott: 978-615-00-4925-0 ISBN elektronikus: 978-615-00-4926-7
- OBÁDOVICS Csilla – TÓTH G. Csaba (2021): A népesség szerkezete és jövője. KSH Népességtudományi Kutatóintézet: *Demográfiai portré 2021* 251-275.pp.
<https://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaiportre/article/view/2836/2726> ISSN 2061-3741 (nyomtatott) ISSN 2630-8894 (online)
- RÁCZ Katalin (2008): Szociális feladatellátás a kistélepléseken és a többcélu kistérségi társulásokban. Kovács Katalin – SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit szerk.: *Közszolgáltatás-szervezés a kistéleplések világában.* KSZK ROP 3.1.1 Programigazgatóság, Budapest, 183-209. pp. ISBN 978-963-87778-0-5
- SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit (1990): *A kisközségek az önkormányzattá válás útján.* MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs
- SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit (2001): A településhálózat fejlesztésének helye az önkormányzati rendszer jövőjében. *Magyar Közigazgatás* 2001/3. 146-150.pp. ISSN: 0865-736X
- SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit (2009): A befejezetlen reform – a kistérségi közigazgatási rendszer értékei és dilemmái. *Új Magyar Közigazgatás* 2009/1. szám 33-45.pp. ISSN 2060-4599

- SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit (2019): *A városok szerepe a területi kormányzásban – A közszolgáltatás-szervezéstől a várospolitikáig*. Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest ISBN 978-963-498-080-3 (PDF)
- SZABÓ Tamás (2015a): A várossá nyilvánítás kérdésköre 2015 után – az elmúlt negyedszázad kapcsolódó folyamatainak értékelése *Új Magyar Közigazgatás* 2015/december 28-36.pp. ISSN 2060-4599
- SZABÓ Tamás (2015b): A differenciált hatáskör-telepítés eszközének alkalmazása a magyar önkormányzati rendszerben 1990 után. *Acta Humana* 2015/5. 21-37. pp. ISSN 0866-6628
- SZABÓ Tamás (2019a): Együtműködések és kistelepülési önkormányzati koordinációk - az elmúlt évtized jogalkotásának közpolitikai hatásai. In: LAKI Ildikó – SZABÓ Tamás szerk.: *Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban* Homo Oecologicus Alapítvány – TÖÖSZ, Budapest, 98-133.pp. ISBN nyomtatott: 978-615-00-4925-0 ISBN elektronikus: 978-615-00-4926-7
- SZABÓ Tamás (2019b): A megyei önkormányzatok koordinációs feladatköréből fakadó fejlesztési lehetőségek. In: HOMICSKÓ Árpád Olivér – LÓTH László – KOVÁCS Róbert szerk.: *Ipar 4.0 Jogi-társadalmi-gazdasági kihívások és válaszok* Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 281-292. pp. ISSN 2063-4757 ISBN 978-615-5961-08-3
- SZABÓ Tamás (2020a): A községi együtműködések alakulása az önkormányzati társulási szabályok átalakítását követően II. *Comitatus* 30. évf. 236. szám 2020. ősz 54-59.pp. ISSN 1215-315x (Nyomtatott) ISSN 2732-1797
- SZABÓ Tamás (2020b): A községi együtműködések alakulása az önkormányzati társulási szabályok átalakítását követően I. *Comitatus* 30. évf. 234. szám 2020. tavasz 53-59.pp. ISSN 1215-315x (Nyomtatott) ISSN 2732-1797
- SZABÓ Tamás (2023a): A fővárosi agglomeráció szabályozási, közpolitikai és köz-igazgatási dimenziója a rendszerváltás óta II. *Comitatus* 33. évf. 245. szám 2023. tavasz 5-21.pp. ISSN 1215-315X (Nyomtatott) ISSN 2732-1797 (Online) DOI:10.59809/Comitatus.2023.33-245
- SZABÓ Tamás (2023b): A fővárosi agglomeráció szabályozási, közpolitikai és köz-igazgatási dimenziója a rendszerváltás óta I. *Comitatus* 33. évf. 244. szám 2023. tavasz 7-31.pp. ISSN 1215-315x (Nyomtatott) ISSN 2732-1797 (Online) DOI:10.59809/Comitatus.2023.33-244
- SZIGETI Ernő (1994): A körjegyzőségek területi struktúrája. *Magyar Közigazgatás* 1994/10. szám 609-619.pp. ISSN: 0865-736X
- SZIGETI Ernő (1996): A községalakítások múltja és jelene. *Magyar Közigazgatás* 1996/9. 513-527.pp. ISSN: 0865-736X

- SZIGETI Ernő (2010): A körjegyzőségi rendszer térszerkezeti jellemzői. *Közigazgatástudományi Közlöny* 2010/1. 41-64.pp. HU-ISSN 2061-2419
- TAGAI Gergely (2015): Járási népesség-előreszámítás 2051-ig. In: CZIRFUSZ Márton – HOYK Edit – SUVÁK Andrea szerk.: *Klímaváltozás – társadalom – gazdaság: hosszú távú területi folyamatok és trendek* Pécs, Publikon Kiadó <https://core.ac.uk/download/pdf/50569912.pdf> ISBN 978-615-5457-62
- VEREBÉLYI Imre (1993): Kis vagy nagyméretű alapszintű önkormányzatok. *Magyar Közigazgatás* 1993/4. szám 193-205.pp. ISSN: 0865-736X
- ZONGOR Gábor (2019): A községi önkormányzatiság Magyarországon 1990 után napjainkig. In: LAKI Ildikó – SZABÓ Tamás szerk.): *Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban* Homo Oecologicus Alapítvány – Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége, Budapest, 17-33.pp. ISBN 978-615-00-4925-0 (nyomtatott) ISBN 978-615-00-4926-7 (elektronikus)

SZEGVÁRI PÉTER

A MAGYARORSZÁGI KISVÁROSOK FEJLESZTÉSPOLITIKAI POZÍCIÓI ÉS LEHETŐSÉGEI

1. Bevezetés

A tanulmány szisztematikusan felépített kritériumrendszer mentén elemzi a magyar kisváros-hálózat fejlesztését befolyásoló tényezőket. A feldolgozás szükség szerint visszatekint a 2011-ben lezajlott államszervezési reform óta eltelt időszakra, és aktuálisan foglalkozik a 2023-ban elkezdett területpolitikai folyamatok keretébe illeszthető országos szintű döntésekkel, jogszabályi változásokkal. A tanulmány célja, hogy elsősorban gyakorlati szempontból, a magyar kisvárosok fejlesztésében érdekelték számára szintetizálja, és saját szempontok szerint újra rendezze a városfejlesztésről és a kisvárosi kormányzásról meglévő ismereteket. A tanulmány módszertani szempontból elsősorban a témában fellelhető rangos publikációk és elsődleges kutatási eredmények feldolgozásával, s nem önálló kutatásra alapozva kívánja bővíteni a magyarországi kisvárosok fejlesztéspolitikai pozíciójáról és lehetőségeiről megszerzhető tudást az olvasók számára.

A tanulmány a fenti célnak megfelelően sajátos értelmezésben tárgyalja a magyarországi kisvárosok esetében a városfejlesztés szerepét a városkormányzásban. Elsősorban azokra a sajátosságokra koncentrálna, amelyek a nagyvárosoktól eltérő módon határozzák meg a települési versenyképesség és az élhetőség, a népességmegtartó képesség szempontjából a városfejlesztés pozícióját és lehetőségeit.

A tanulmány külön elemzi a kisvárosok hazai városhálózatban betöltött és ezzel összefüggésben a területi politikában meghatározható helyzetét, különös tekintettel a 2023-ban megszületett új területfejlesztésről szóló törvényben¹⁶² meghatározott területfejlesztési célokra és a területfejlesztési koncepcióban¹⁶³ rögzített célkitűzésekre. A magyarországi kisvárosok jövőbeni fejlesztési dimenziói keretében a fejezet külön is áttekinti azokat a nemzetközi tapasztalatok alapján is használható eszközöket és intézményeket (pl. CLLD és ITI intézmények, határon átnyúló fejlesztések, EGTC), amelyeknek a hazai településhálózat-fejlesztésben és területfejlesztésben

¹⁶² 2023. évi CII. törvény a területfejlesztésről.

¹⁶³ OFTK [Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció] (2014.): 1/2014. (I. 3.) OGY határozat, Magyar Közlöny, 2014. évi 1. szám

való alkalmazása és intézményesítése esetén a lokális városfejlesztés még hatékonyabb és eredményesebb lehetne. Ugyancsak kitér az együtt kezelendő térségek¹⁶⁴ (kiemelt térségek, funkcionális várostérségek, nagyvárosi térségek) és a határ menti térségek esetében a kisvárosok fejlesztési lehetőségeire, figyelemmel a városokra alapozott új területpolitikai elképzelésekre.

A tanulmány külön foglalkozik a városfejlesztés stratégiai tervezésének és programozásának a szervezeti és módszertani kérdéseinek a bemutatásával, mivel ezek is fontos feltételei a hatékony városfejlesztésnek. Ezért a tanulmány részletesen bemutatja az integrált városfejlesztési stratégiai tervezés, a városrehabilitációs programozás legjobb gyakorlatait és lehetséges megoldásait. Ebből a szempontból áttekinti azt, hogy a városfejlesztési politika mennyiben törekszik a közfejlesztések megvalósításával együtt a magánberuházások és -fejlesztések szabályozásával is elősegíteni az integrált városfejlesztést.

A városfejlesztés legfontosabb és leginkább érdeklődésre számotartott elemeként a tanulmány igyekszik áttekinteni a városfejlesztési politika finanszírozási feltételeit. Ebből a szempontból a saját források körében külön is taglalja az ingatlanfejlesztési stratégiák és a helyi adópolitikák lehetőségeinek kihasználását. A külső források bevonása szintén fontos eleme a hazai kisvárosok esetében a fejlesztéspolitikai célok megvalósításának, ezért a korábbi területfejlesztési támogatások rendszerének bemutatása mellett a tanulmány értékeli a jelenlegi tervezési időszakban elérhető hazai városfejlesztési források potenciális megszerzésének lehetőségeit is. A magyarországi kisvárosok fejlesztéspolitikai céljainak megvalósulásához jelentős segítséget adhatnak az operatív programok keretében és a közvetlenül európai uniós intézményeken keresztül elérhető nemzetközi források, amelyek lehetőségeit is törekszik a fejezet a korábbi jó gyakorlatok alapján feltérképezni. Ugyancsak bemutatásra kerülnek a városfejlesztés számára elérhető hitel- és tőke-piaci megoldások. A tanulmány továbbá kitér azon innovatív finanszírozási megoldások (pl. térség-fejlesztési alapok) kisvárosok esetében is elképzelhető alkalmazási lehetőségeivel, amelyek nemzetközi tapasztalatok alapján jól adaptálhatók, amennyiben ahhoz a hazai területpolitika újonnan kialakítandó intézményrendszere is megfelelő támogatást biztosít. A városfejlesztés hatékony megvalósításának feltétele a megfelelő intézményes kapacitások megléte. Ezért a tanulmány áttekinti azokat a szabályozási technikákat és intézményes megoldásokat (pl. városfejlesztési társaságok létrehozását), amelyek érdemben segíthetik a városfejlesztési politikai célok megvalósítását.

---

¹⁶⁴ Vö.: 2023. évi CII. törvény 5. § 3. pont.

2. A városfejlesztés szerepe a térségfejlesztésben valamint az európai uniós vonatkozások

Az alábbi fejezet a városfejlesztés kifejezetten kisvárosokra fókuszáló elméleti értelmezését tartalmazza. Továbbá foglalkozik a városfejlesztés és a széles értelemben vett térségfejlesztés összefüggéseivel. A városfejlesztés európai uniós vonatkozásainak felvázolásával pedig egy tágabb európai makroregionális keretrendszerbe ágyazzuk a városfejlesztés kérdéskörét. A városfejlesztésre vonatkozó EU-s szakpolitikák és források ismerete, számbavétele nélkül nehezen értelmezhető az európai városfejlesztés. Izgalmas és egyben aktuális kapcsolódás, mivel Magyarország fogja betölteni az Európai Unió soros elnöki tisztjét 2024. második felévében. A soros elnökség mindig nagy felelősség, de egyben lehetőség is az európai politikai agenda alakítására, befolyásolására. Kérdés, hogy a térség-, és benne a városfejlesztés és a kisvárosok fejlesztése milyen súlyt kapnak a következő időszakban az Európai Unióban és Magyarországon.

2.1. A városfejlesztés szerepének értelmezése a kisvárosokban

A városfejlesztés a városkormányzás egyik leginkább látványos és összetett eleme, amelyik alapos helyzetelemzésre épül, és jövőképek megvalósítását célozza meg. Ezért a városfejlesztés a stratégiai várostervezéssel szorosan összekapcsolódik és fontos eleme az integrált városfejlesztési stratégiai tervek és programok előkészítése, amely egyben a helyi demokrácia fokmérője is, amennyiben a részvételi tervezés módszerével készül. A hatékony városfejlesztés módszertani eleme a közhatalmi döntési szintek közötti, a többszintű kormányzás elvére alapozó (*Piattoni, 2009; Somlyódyné 2019: 77.*) és többszektörű együttműködést megvalósító, így a partnerség elvét érvényesítő (*Manchester City Council, 2013*) városkormányzás.

A gazdaság egyre növekvő globalizációjában a városok azok a térbeli helyek, ahol a nemzetközi gazdaság fejlődését meghatározó funkciók, tevékenységek és szolgáltatások biztosítják az ökoszisztéma fejlesztését. A városok – függetlenül azok jogállásától – funkcionális értelemben központi szerepet töltenek be a térségükben, tehát feladataikat nemcsak a saját településükön belül látják el, szolgáltatásaikat valamilyen mértékben kiterjesztik a környezetükre is. A városfejlesztési stratégiák legfőbb célja jelen tanulmánykötet témájául szolgáló kisvárosokban a települési versenyképesség és a népességmegtartó képesség biztosítása.

A városok versenyében a települési versenyképesség azt jelenti, hogy az adott település milyen mértékben vonzza a befektetőket, a vállalkozásokat, a közösségi forrásokat és a látogatókat (*van den Berg et al., 1995; Farkas et al., 2000; Sabján et al., 2018*). Ezért a kisvárosok esetében a települési versenyképesség feltételeinek

biztosítása elsősorban helyi gazdaságfejlesztésként jelenik meg. Habár a települési versenyképesség tényezőire leginkább a nagyvárosok és a metropoliszok esetében készültek eddig elemzések, ezek adaptációjával azonban a kisvárosok esetében is fontos kiemelni a települési versenyképesség szempontjából a „kemény tényezők” – mint munkaerő, tőke, használható földterület, infrastruktúra –, és a „lágy tényezők” – életminőség, üzletbarát környezet, tudásbázis – mellett a „szervezési/városhelyi tényezők” – mint közösségi támogatás, megfelelő koordináció és együttműködés – jelentőségét (Bóhm, 1999; Rojas et al., 2007: 42-45.).¹⁶⁵

A fenti települési versenyképességi mutatók számbavétele alapján a városfejlesztési stratégiák kiindulópontjaként elvégezhető az a helyzetelemzés, aminek a figyelembevételével rögzíthetők a jövőképek, az elérendő célok és a tervbe vett intézkedések. A magyarországi kisvárosok esetében kijelenthető, hogy a települési versenyképességhez, az eredményes gazdaságfejlesztéshez szükséges tényezők kritikus tömege térségi alapon szerveződve teremthető meg, ezért is fontos a kisvárosok esetében a hálózatosodás, és valamilyen klaszterizációval együtt járó várostérségi együttműködés. A települési versenyképességi tényezők közül a kisvárosokban különös jelentősége van az ún. *orgware* faktoroknak – mint a városkormányzási- és szervezési tényezőknek. Nemzetközi példák is bizonyítják, hogy az eltérő érdekek feltárása, a párbeszéd, az egyeztetés – és az ennek teret adó fórumok – illetve a közös gondolkodás valamint tervezés hozzájárulnak a problémák megoldásához, közvetve pedig a várostérségi fejlődéshez (Atkinson, 2019; Barber, 2013; Barnett, 1997; Dodge, 1996; Servillo et al., 2017; Tosics, 2008).

A települési versenyképesség elemzése során tekintsük át azon helyi tényezőket, amelyek nagymértékben meghatározhatják a kisvárosok fejlesztéspolitikai adottságait és lehetőségeit. Ennek alapján nemcsak a települési, hanem a várostérségi versenyképesség feltételei és lehetőségei is könnyebben körvonalazhatók (Camagni, 2017). Korábban folyt kutatás Magyarországon ezen tényezők mentén a középvárosok versenyképességének összehasonlítására, de a kisvárosok tekintetében még nem. Ugyanakkor módszertani szempontból a középvárosok tekintetében már kidolgozott, a materiális és az immateriális faktorok figyelembe vételével kialakított mérőrendszer alapján a városfejlesztési stratégiát megalapozó helyzetelemzéshez ezek a tényezők is felhasználhatók, és a stratégiai tervezéshez és programozáshoz a települések fejlesztési potenciálja is jobban meghatározható (Tóth, 2013: 6.).¹⁶⁶

A város települési és városkörzeti-, térségi funkciójához szervesen kapcsolódik, hogy a városfejlesztési politikáját mennyiben kívánja térségi szinten is érvényesíteni, mennyiben kapcsolódik a területfejlesztési célkitűzésekhez. Ezzel összefüggésben

¹⁶⁵ Lásd 1. ábra (256. oldal): Települési versenyképesség faktorai.

¹⁶⁶ Lásd 2. ábra (256. oldal): A területi tőkét meghatározó faktorok és az 22. térkép (276. oldal): A magyar középvárosok osztályozása a területi tőke szempontjából.

értékelhető a térségi együttműködési formák (koordinációs és társulások intézményesülés) alkalmazása a városfejlesztésben. A térségi együttműködés szintje és intézményesítettsége kiemelkedő jelentőséggel bír a magyarországi kisvárosok fejlesztési pozíciójában és lehetőségeiben. A hazai városfejlesztés helyzetét nem lehet az európai uniós és egyéb nemzetközi településhálózati és regionális rendszerektől függetlenül értelmezni, különös tekintettel a határon átnyúló városfejlesztési együttműködésekre, beleértve az önkormányzatok nemzetközi szervezetekben betöltött szerepét és a testvérvárosi együttműködésekben megtestesülő lehetőségeit.

A városfejlesztési politika másik fő célja a települési és várostérségi versenyképesség biztosítása mellett, azzal sokszor szervesen összekapcsolódva, az élhetőség és a népességmegtartó képesség elérése. Az ezzel kapcsolatos stratégiai helyzetelemzést segítheti a kisvárosok népességszám-változáson alapuló népesedési dinamikájának értékelése. A demográfiai tendenciákat nézve 1990 és 2021 között a belföldi vándorlás egyenlege főként a vidéki térségeket, a periferián lévő kisvárosokat érintette kedvezőtlenül.¹⁶⁷ A további elemzéshez segítségül hívható azon értékelő kutatás, ami két évtized (2001-2011, illetve 2011-2022) népmozgalma alapján hét kategóriába sorolta a kisvárosokat a népesedési dinamikájuk szerint (*Horeczki et al., 2023*).¹⁶⁸ A kutatás eredményei alapján kimutatható, hogy a dinamizálódó kisvárosok elsősorban a fővárosi agglomerációban és a versenyképesebb megyei jogú városok köré szerveződött funkcionális várostérségekben találhatók,¹⁶⁹ illetve a turisztikai-rekreációs funkcióval bíró kisvárosok még a kevésbé dinamizálódott régiókban is meg tudták tartani növekvő népesedési dinamikájukat. A dinamikájukat vesztő és zsugorodó kisvárosok elsősorban a kevésbé fejlett periferikus térségekben dominálnak, illetve az 5 ezer fő alatti népességszámú városok, valamint az ún. alig városok és címzetes városok (*Beluszky et al., 2020; Kovács et al., 2021*) körében helyezkednek el.¹⁷⁰

A városfejlesztést megalapozó helyzetelemzéshez a népességmegtartó képesség szempontjából jól használható a társadalmi innovációs potenciál vizsgálata (*G. Fekete, 2001; Landry, 2006; LEADER, 2001; OECD, 2014; Rittgasser, 2009; Szörényiné Kukorelli, 2015*). Bár a települési és térségi versenyképesség szempontjából is jelentős szerepe jut a kisvárosok innovációs képességének a versenyelőny eléréséhez, de még inkább meghatározó szerepe van annak a társadalmi egyenlőtlenségek, a népességfogyás, a munkanélküliség és az életminőség romlásának csökkentésében. Különösen a hátrányos helyzetű térségekben a társadalmi felzárkózás egyik lehetséges

¹⁶⁷ Lásd 23. térkép (277. oldal): Demográfiai tendenciák – 1990-2021.

¹⁶⁸ Lásd 24. térkép (277. oldal): A kisvárosok népességszám-változás dinamikájának területi eloszlása.

¹⁶⁹ Lásd 25. térkép (278. oldal): Demográfiai tendenciák a funkcionális várostérségekben 2017-2021.

¹⁷⁰ Lásd 3. ábra (256. oldal): A kisvárosok komplex típusainak megoszlása (%) a népesedési dinamika alapján képzett kategóriák szerint.

eszközeként használható a társadalmi innováció a leszakadó településeknek a gazdasági és társadalmi helyzetük, a környezetük és az életképességük javítására.

„A társadalmi innováció olyan új - vagy új megközelítésű - megoldásokat jelent, amelyek egyszerre elégitik ki a társadalmi szükségleteit és fokozzák a társadalom cselekvőképességét.” (Veresné Somogyi et al., 2023: 449.). Ebben a megközelítésben a városkormányzási stratégia elsősorban arra fókuszál, hogy a rendelkezésre álló eszközök és erőforrások újra gondolt felhasználásával, kreatív alkalmazásával adjon eredményes választ a társadalmi kihívásokra, s idézzen elő pozitív társadalmi-gazdasági-környezeti változásokat, elsősorban a helyi közösség aktív részvételére alapozva. A társadalmi innovációs potenciál elemzésével megállapítható, hogy rendelkezésre állnak-e azok a feltételek és képességek, amelyek elősegítik a társadalmi innováció megvalósulását egy hosszú távú városfejlesztési stratégia keretében.

A társadalmi innovációs potenciál feltérképezéséhez a kisvárosok esetében is célszerű használni azt az indikátorrendszert, amelyiket a települések és a járáások elemzésénél használtak és publikáltak a kutatók (Veresné Somogyi et al., 2023).¹⁷¹ A városfejlesztési stratégiák szempontjából ezek az indikátorok a települési versenyképesség mellett sokkal erőteljesebb összefüggésbe hozhatók a városok élhetőségével, a jólét és a jóllét (*well-being*) feltételeivel és az életminőséget is befolyásoló életszínvonallal. A magyarországi települések társadalmi innovációs potenciáljuk alapján öt kategóriába sorolhatók, amelynek alapján látható, hogy az ötödik ötödbe tartozó kimagasló potenciállal rendelkező települések elsősorban a budapesti agglomerációs térségben és a dinamikusan fejlődő megyei jogú városok körüli funkcionális várostérségeiben található, míg az első ötödbe tartozó települések az ország fejletlenebb, periférikus térségeiben helyezkednek el.¹⁷² Ebből a szempontból fontos hangsúlyozni azt, hogy a valós társadalmi innovációval jellemzett városok és a dinamizálódó települések elhelyezkedése között szoros összefüggés mutatható ki. Az elmaradott, periférikus térségekben elhelyezkedő kisvárosok esetében ezért a hatékony és eredményes városfejlesztés igényli a sajátos területi igényekre reagáló várostérségi területfejlesztési programok megvalósítását a jólét, az élhetőség feltételeihez való hozzáférés egyenlő eséllyel történő biztosítása érdekében.

A társadalmi innovációs potenciál feltérképezése alapján a helyi innovátoroknak nemcsak arra kell figyelniük, hogy milyenek a külső adottságok a városban, hanem arra is, hogy milyenek az élhetőséget biztosító feltételek, és hogy a városkormányzás milyen módon támogatja a demokratikus politikai kultúrát (Egedy, 2017; Howard,

¹⁷¹ Lásd a 4. ábra (257. oldal): Társadalmi innovációs potenciál összetevőinek indikátorrendszere.

¹⁷² Lásd 26. térkép (278. oldal): Magyarország településeinek társadalmi innovációs komplex mutatója 2020.

1902; Mislivetz et al., 2013). Egy kreatív város innovatív vezetőinek mindennap fel kell tenniük a kérdést: „Mik azok a feltételek, amelyeket az én városom képes nyújtani az itt élő embereknek és az itt működő intézményeknek ahhoz, hogy képzelő erejüket használva gondolkodjanak, tervezzenek és tevékenykedjenek, és a város javára legyenek képesek fordítani a változások hullámait?” (Laundry, 2000: 18.).

2.2. A városfejlesztés és térségfejlesztés összefüggései

A helyi fejlesztések csak egy integrált városhálózati és térségi rendszerben képesek szerkezeti változásokat és eredményeket elérni. Ezért a város települési és városkörzeti funkciójához szervesen kapcsolódik az, hogy a városfejlesztési politikáját mennyiben kívánja térségi szinten is érvényesíteni, és a fejlesztési stratégiája mennyiben kapcsolódik a területfejlesztési célkitűzésekhez. Külön figyelmet érdemel a magyarországi kisvárosok pozíciója a hazai településhálózati rendszerben. A települési versenyképességet és a népességmegtartó képességet megalapozó „jövedelmi helyzetet, az életminőséget és a szolgáltatásokhoz való hozzáférést továbbra is determinálja a lakóhely típusa” (Somlyódyné 2023: 174.). Ahhoz, hogy a kisvárosok is felelőseivé válhassanak a lokális és várostérségi fejlesztéseknek a városhálózatokra épülő, az eltérő települések fejlődését meghatározó decentralizált területpolitikára van szükség, különös tekintettel a városok egymás közötti kapcsolatára, valamint a város és vidéke viszonyrendszerére (Farragó, 2006; Szegvári, 2023). A településhálózatok funkcionális fejlesztése azért fontos, mert a települések nem önmagukban álló, zárt egységek, hanem társadalmi, gazdasági, kulturális szerveződések, amelyek kiegészítik egymást.

A hazai településhálózat egy lehetséges változata olyan modellt képez, amiben a potenciális európai metropolisztérség (Budapest és térsége) mellett a nagyvárosok (regionális központok), a megyei városok (megyei, térségi szervező funkciókat ellátó települések), a középvárosok (a városkörzeti funkciót betöltő települési központok), a kisvárosok (sajátos funkcióra épülő települések), valamint a falvak helyezkednek egy hierarchikus, ám az adottságok alapján rugalmasan változó rendszerbe (Horeczki, 2023; Rácz, 2023; Szegvári, 2022).¹⁷³ A magyarországi területfejlesztési politika két önálló orientációs alapelve a területi versenyképesség és felzárkózás megvalósítása. Az Országgyűlés által 2014-ben elfogadott Országos Fejlesztési Területfejlesztési Koncepció (a továbbiakban: OFTK) erre fűzte fel a policentrikus városhálózat kialakításának, valamint az elmaradott települések, térségek felzárkóztatásának átfogó céljait. Igaz ugyan, hogy az OFTK alapján nem érvényesült egy városokra alapozott differenciált területpolitika és nem készültek stratégiai fejlesztési tervek, valamint programok, de a különböző jogcímenen juttatott központi kormányzati támogatá-

¹⁷³ Lásd 5. ábra (258. oldal): Magyarország városhierarchiája és a 27. térkép (279. oldal): Magyarország városhálózata lakosságszám szerint 2023.

sok egy részéből a kisvárosok is részesültek. Ilyen volt például a 93 5 000 lakos alatti városi jogállású települést is magába foglaló kormányzati Magyar Falu Program; a 445 településre kiterjedő Gazdaságélénkítő Program; a 300 települést érintő Felzárkózó Települések Program; vagy az 1 202 települést érintő „Szabad Vállalkozási Zónák” címen biztosított támogatási formák mind bizakodásra adtak alapot a kisvárosi fejlesztések számára is.¹⁷⁴ Igaz azonban, hogy a támogatott kisvárosok aránya alacsony, és még sok a kimaradt település, a települések közel egyharmada nem jutott pályázati forráshoz.¹⁷⁵

A koncepcionális célkitűzések és a kormányzati támogatások ellenére a versenyképességet biztosító policentrikus városfejlődés nem valósult meg. A hazai településhálózat egyik gyengesége, hogy a magyar településhálózat fejlődésében hagyományosan fontos szerepet betöltő megyeszékhelyek, illetve megyei jogú városok, mint hagyományos középszintű térségi központok térszervező funkciója gyengült (*Rechnitzer – Berkes, 2021*). Ugyancsak nehézséget jelent, hogy a magyarországi középvárosok hálózata igen vékony (*Beluszky, 2020*).

A hazai területpolitika 2013-2021 között viszonylag jelentős eredményeket ért el az egy lakosra jutó személyi jövedelem növelésében, a munkanélküliség csökkentésében és a területi gazdasági növekedésben, valamint a javuló területi elérhetőségben.¹⁷⁶ *Mégis megmaradt a jelentős területi kiegyensúlyozatlanság, ami újabb kihívásokat állít a hazai területpolitikával szemben, különösen a kisvárosok fejlesztési lehetőségeit figyelembe véve. Ennek okaiként megjelölhető, hogy „az elmúlt évtized területfejlesztési politikájából arra lehet következtetni, hogy az állam kormányzási szerkezete és mind centralizáltabb működése nem alkalmas a policentrikus térszemlélet befogadására, hiszen hiányoznak hozzá egyrészlől a területi integrációt biztosító intézmények, másrészlől a horizontális koordinációs és kooperációs mechanizmusok”* (*Somlyódyné 2023: 179-180.*)

Ugyancsak kijelenthető, hogy a fejlesztések, beruházások, illetve a közszolgálati feladatellátás településszintű, településközi koordinációja nem valósult meg, és az ehhez kapcsolódó országos iránymutatás hiányos, ahogyan ezt több empirikus vizsgálat is megállapítja (*Dusek, 2014; Somlyódyné, 2003, Somlyódyné 2019*). További nehézséget jelent, hogy a vidéki települések integrálása a városok által hordozott vérkeringésbe nem valósult meg¹⁷⁷, a város-vidék viszonyt ellentmondások jellemzik,

¹⁷⁴ Lásd 28. térkép (279. oldal): Hátrányos helyzetű, fejlesztendő térségek és települések és 29. térkép (280. oldal): Kedvezményezett járásek a hatályos besorolás szerint.

¹⁷⁵ Lásd 6. ábra (258. oldal): Magyar Falu Programból támogatott kisvárosok és 30. térkép (280. oldal): Hazai programokból nem támogatott települések.

¹⁷⁶ Lásd 31. térkép (281. oldal): Egy lakosra jutó SZJA alapot képező jövedelem 2013-2021 és 32. térkép (281. oldal): Nyilvántartott álláskeresősek aránya 2013-2021, valamint 33. térkép (282. oldal): Gazdasági növekedés a vármegyékben 2011-2021, továbbá a 34. térkép (282. oldal): Javuló területi elérhetőség 2019.

¹⁷⁷ Lásd 35. térkép (283. oldal): A periférikus térségek kialakulásának okai.

az integrált megközelítésük – az európai szemlélettel ellentétbe – nem jelenik meg, az ehhez kapcsolódó eszközök nem illeszkednek szervesen a település- és területfejlesztés szakpolitikai rendszerébe (*Lukovics 2006; Szegvári 2022*).

A település- és a területfejlesztés elsősorban az önkormányzati feladatok között fogalmazható meg koherensen a település- és területrendezéssel, valamint a közszolgáltatások szubszidiaritási elven történő megszervezésével (*Barnett 1997; Dijkstra–Poelman 2012; OECD 2014; Slack 2007*). Ehhez azonban a középszintű önkormányzatiság hiányainak a pótlására, és a szétaprózott települési rendszer gyengeségeinek ellensúlyozására képes településközi (járási vagy kistérségi) és területközi (térségi vagy regionális) intézmények létrehozatalára, illetve önkormányzati jellegű megerősítésére is szükséges (*Abbott 2011; Anderson 2014; Bish 2001; Szegvári 2022*). Ezért is jelent problémát a városokra alapozott differenciált és rugalmas területpolitika szempontjából, hogy a decentralizáció elve az államépítésből eltűnt, ezzel a helyi szereplők nem jutnak kompetenciákhoz ahhoz, hogy a helyi fejlesztési folyamatokat autonóm módon irányítsák (*Pálné 2017*). Ez pedig érzékelhető abban is, hogy jelentős különbségek alakultak ki a vármegyék között a kisvárosok társadalmi innovációs potenciáját illetően,¹⁷⁸ valamint az egyes járások összehasonlítása tekintetében,¹⁷⁹ ami a korábbiakban elmondottak miatt jelentős versenyhátrányt jelent a kisvárosok közösségeinek.

2.3. Az európai uniós szakpolitikák és támogatások jelentősége a hazai városfejlesztésben

Az egyre globalizálódó világban fontos, hogy a városfejlesztés a települést integrálja az európai városhálózati rendszerbe. Ebből a szempontból nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a ténytet, hogy miközben Európa közel fele kis- (30 ezer fő alatti lélekszámú) és közepes méretű (30 ezer – 50 ezer fős lakosságú) városokban él (*Servillo et al., 2014*), addig Magyarországon a 30 ezer fő alatti lélekszámú kisvárosokban élők népességaránya országosan közel egyharmadot tesz ki.¹⁸⁰ Ez a sajátosság abban is megnyilvánul, hogy a kisvárosok népességsúlya főként azokban a vármegyékben jellemző, ahol hiányoznak a nagyvárosok és a terület inkább falusias-rurális jellegű. Mivel Magyarországon – a kelet-közép-európai térség országaihoz hasonlóan – a rurális és átmeneti térségek dominálnak, ezért főként ezekben a terekben értékelődik fel igazán a kisvárosok szerepe, elsősorban, mint foglalkoztató és közszolgáltatási központoké (*Horeczki et al., 2023*).

¹⁷⁸ Lásd 7. ábra (259. oldal): Társadalmi innovációs potenciál vármegyénként 2023.

¹⁷⁹ Lásd 36. térkép (283. oldal): A vidéki járások társadalmi innovációs potenciáljának és gazdasági erejének összehasonlítása 2020.

¹⁸⁰ Lásd a 8. ábra (259. oldal): A népesség aránya a kisvárosokban vármegyénként 2022.

Kérdés, hogy az európai metropoliszok és nagyvárosok mellett milyen szerepük lehet be a kisvárosoknak a nemzetközi területi stratégiákban. A több-központú ún. policentrikus várospolitika megjelenik számos, különböző nemzetközi szintű dokumentumban, illetve az európai politikákban, egyezményekben (*EC 1994; LEADER 2001; OECD, 2017; OECD 2019*). Az Európai Unió 2007-ben elfogadott, 2011-ben időszzerűsített „Területi Agenda 2020” és a 2020. december 1-jén megújított „Területi Agenda 2030” hivatalos dokumentumokban meghatározott fejlesztéspolitikai elvek fontos iránya többek között az a törekvés, amelyik kiegyensúlyozott, policentrikus településhálózatot céloz meg (*EC, 2020*). A policentrikus településhálózat egyik alapvető dokumentuma a 2007-ben elfogadott – és 2020-ban aktualizált – Lipcsei Charta, amely szerint a gazdasági növekedés elősegítése önmagában nem biztosítja a kiegyensúlyozott és fenntartható térszerkezet kialakítását, sőt a jelentős növekedés gyakran jár a területi különbségek erősödésével. Ebből a szempontból megfigyelhető, hogy az Európai Unió regionális politikájában felértékelődött a városi dimenzió. Ez a paradigma-váltás jó esélyt ad a kisvárosok számára is, hogy újra gondolják a nemzetközi városhálózatban betöltött szerepüket. A különböző típusú és funkciójú települések hatékony és fenntartható hálózatként való működésének elősegítéséhez hálózatfejlesztési stratégiára van szükség. Ez persze nem választható el a nemzeti területpolitikai célkitűzésektől. Amennyiben a területfejlesztési döntések decentralizációja valósul meg, akkor a kisvárosok is tényleges tulajdonosaivá válhatnak a helyi fejlesztéseknek.

Az integrált területalapú megközelítés (*integrated place-based approach*) fontos eleme az EU kohéziós politikájának 2013 óta. Ehhez jól felhasználható eszköznek bizonyult nemzetközi tapasztalatok alapján a közösség-vezérelt helyi fejlesztés (CLLD) főként a rurális és az integrált területi beruházások (ITI) alkalmazása a funkcionális nagyvárosi térségekben. A CLLD típusú városfejlesztés a kisvárosok esetében is alkalmazhatónak és viszonylag sikeresnek bizonyult Magyarországon. A főleg a nagyvárosok környezetében lévő kisvárosok számára is decentralizált forrásszerzési lehetőséget biztosító ITI Magyarországon azonban nem került alkalmazásra.

A magyarországi fejlesztési források az EU hétéves tervezési ciklusaihoz igazodnak. A kisvárosok fejlesztési forrásszerzési lehetőségeit jól jellemzi, hogy az EU forrásokból a 2007-2013 közötti tervidőszak utolsó négy évében a tízezer fő lélekszám alatti települések számára az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) falumegújítási pályázat bizonyult a legsikeresebbnek (*Gelencsér et al. 2023*). Az érintett önkormányzatok több mint 46%-a jutott támogatáshoz ebből a forrásból, elsősorban a települések környezetét és megjelenését javító kis léptékű infrastruktúra-fejlesztésekhez, valamint piacok és játszótérek létrehozásához, fejlesztéséhez.¹⁸¹ A második legnépszerűbbnek a tízezer lélekszám alatti települések körében az ÚMVP

¹⁸¹ Lásd 37. térkép (284. oldal): Az ÚMVP falumegújítási programból pályázati támogatásban részesült tízezer fő alatti lélekszámú önkormányzatok 2010-2013.

vidéki örökség megőrzése és fenntartható fejlesztése bizonyult, mivel az érintett önkormányzatok 24%-a nyert ebből a forrásból támogatást, főként a településképzés és a környezet állapotának javítására, az épített környezet és a kulturális örökség megőrzésére, a helyi identitás megtartására, valamint a települések vonzerejének a növelésére.¹⁸²

Ugyancsak megállapítható ennek az időszaknak (2010-2013) az értékelése alapján, hogy népszerű volt – főként a 3 ezer lélekszám alatti települési önkormányzatok esetében – a Környezet és Energia Operatív programból (KEOP) a környezetbarát, megújuló energiaforrások felhasználását ösztönző pályázat. A Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) támogatásából a 10 ezer lélekszám alatti települések 21%-a részesült, főként a hátrányos helyzetű munkanélküliek munkába állását, a tartósan alacsony jövedelműek gazdasági aktivitását elősegítő helyi programokhoz. A Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP) kínálta forrásokból már csak 21%-a jutott az érintett kis önkormányzatoknak a munkaerőpiaci politikák eredményességének javítására. A kistelepülések a legkevésbé a Közlekedés Operatív Program (KÖZOP) pályázatait célozták meg, alig 0,7%-uk jutott ebből a forrásból támogatáshoz, vélhetően azért, mert itt a sikeres pályázathoz közös összefogásra is szükség lett volna (*Gelencsér et al. 2023*).

Ha az európai uniós forrásból nyert támogatások elemzését tovább szűkítjük az 5 ezer fő alatti lélekszámú 103 kisvárosra, akkor látható, hogy a kistelepülések fejlesztési potenciálját nem annyira a népességszám határozza meg, hanem sokkal inkább a település jogállása és földrajzi fekvése (*Csomós 2023:633; Karsai et al., 2019*). A települési jogállásban fontos szerepe van, hogy a kistelepülés városi vagy községi, nagyközségi jogállású.¹⁸³ Az ötezer fő alatti népességszámú városi jogállású településeken – a városi funkciókhoz kapcsolódó térségi szerepük és komplexebb intézményrendszerük miatt – átlagosan másfélszer több fejlesztés valósult meg, s mintegy háromszor nagyobb értékben, mint az 5 ezer lélekszámnál népesebb községekben, nagyközségekben. Az azonos jogállású települések körében pedig a fejlesztési potenciál magasabb a nagyvárosi agglomerációkban elhelyezkedő, jó közlekedési kapcsolatokkal rendelkező településeknél, illetve még a perifériális területeken is a turisztikai funkciókkal rendelkező településeken – pl. Pálháza Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében –, ahol a csekély mértékű lakónépesség ellenére is viszonylag sok fejlesztési projekt valósult meg. Emellett az is megállapítható, hogy a támogatásból elnyert egy főre jutó összegek csekélyek, a települések közel 60%-a nem haladta meg

¹⁸² Lásd 38. térkép (284. oldal): Az ÚMVP vidéki örökség programból pályázati támogatásban részesült tízezer fő alatti lélekszámú önkormányzatok 2010-2013.

¹⁸³ Lásd 9. ábra (260. oldal): Az 5000 főnél népesebb 27 nagyközségben és községben megvalósult európai uniós projektek összesített adatai, 2004-2022 és a 10. ábra (261. oldal): Az 5000 főnél kisebb népességű 27 városban megvalósult európai uniós projektek összesített adatai 2004-2022.

az egy főre jutó 100 ezer forintot, és csak majdnem 4% volt azoknak a településeknek a száma, ahol az egy főre jutó támogatás meghaladta az 500 ezer forintot. Ez inkább arra enged következtetni, hogy nem a célzott támogatások kerültek fókuszba, helyette inkább a „mindenki kapjon valamennyit” elv érvényesült.¹⁸⁴ Ugyanakkor az is feltehető, hogy a legtöbb kisváros nem rendelkezik olyan mértékű többletforrással, hogy önerőből valósítson meg fejlesztéseket, illetve a támogatások is – főként az infrastrukturális fejlesztéseknél – elsősorban „nagy léptékű” projekteket támogatnak.

A hazai területpolitikában különös figyelmet érdemelnek a határ menti kisvárosok. Ennek oka nemcsak abban rejlik, hogy ezek a térségek jellemzően hátrányos helyzetűek, de periferikus elhelyezkedésük okán a társadalmi innovációs potenciáljuk is gyengébb az átlagosnál. Az európai uniós csatlakozással azonban ezek a térségek is felértékelődtek, főként a határon átnyúló együttműködések hazai és európai uniós támogatása miatt. Ez aláhúzza a „mentális tér” használatának jelentőségét, ami így könnyebben átlépheti a mesterségesen kialakított külső (állam)határokat, illetve a belső közigazgatási határokat is (*Samu 2021*). Ebben jelentős szerepet kaptak a határok mentén létrejött interregionális kapcsolatok az INTERREG programokban és az EU makroregionális Duna Stratégiájában. A hazai kisvárosok ezeknek a programoknak a keretében elsősorban úgy jutottak európai uniós forrásokhoz, mint a folyó két oldalán elhelyezkedő „ikervárosok”, illetve az egyes eurorégiók tagjai.¹⁸⁵

A határ menti együttműködésekben lényeges változást hozott az EU szabályozása az európai gazdasági térségi csoportosulás (EGTC/ETE) intézményesítéséről. Az eurorégiók politikai és adminisztratív együttműködése mellett a jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társulások már saját szervezettel és forrásokkal is rendelkező kooperációkat tesznek lehetővé a határokon átnyúlóan (*Szabó et al. 2023*). Ezek intézményesítése az EU makroregionális stratégiájához kapcsolódva új lehetőséget biztosít a határmenti térségekben elhelyezkedő kisvárosok számára is, hogy növeljék a társadalmi innovációs potenciáljukat, s ezzel a városfejlesztési lehetőségeiket is.¹⁸⁶

3. A városfejlesztés hazai feltételrendszere

A stratégiai városfejlesztés feltételrendszerei között a városkormányzás szempontjából lényeges tisztában lenni a tervezés és programozás jogi-technikai szabályaival, kereteivel; a városfejlesztési célok megvalósítását biztosító gazdasági és pénzügyi lehetőségekkel, valamint a tervek előkészítését és végrehajtását szolgáló innovatív megoldásokkal és intézményes keretekkel.

¹⁸⁴ Lásd 39. térkép (285. oldal): Magyarországi kisvárosok pályázatból elnyert forrásai 2010-2013.

¹⁸⁵ Lásd 40. térkép (285. oldal): Az INTERREG B célterülete és 41. térkép (286. oldal): „Ikervárosok” a Duna Stratégia célterületén, valamint 42. térkép (286. oldal): Eurorégiók a Duna Stratégia célterületén.

¹⁸⁶ Lásd 43. térkép (287. oldal): EGTC intézmények a Duna Stratégia célterületén.

3.1. A városfejlesztés stratégiai tervezése és programozása

A városfejlesztés tervezésénél szükséges figyelemmel lenni a jogszabályi keretekre. Korábban a településfejlesztés és településrendezés eszközrendszere különböző tervtípusokat használt, amit az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény 2021-ben történő módosítása jelentősen átalakított.¹⁸⁷ A törvény bevezette a településtervezés fogalmát, ami alapvetően két tervtípust foglal magába: a településfejlesztési tervet és a településrendezési tervet. A településfejlesztési terv felváltja a korábbi településfejlesztési koncepciót (hosszú távú fejlesztési stratégia) és az integrált településfejlesztési stratégiát – ITS (középtávú stratégia), valamint komplexen átveszi azok cél- és eszközrendszerét. A településrendezési terv megszünteti a „településrendezési eszközök” definíciót és elhagyja a korábbi településszerkezeti tervet, így ez alatt jelenleg a helyi építési szabályzat értendő. A törvényt módosítással összhangban a Kormány szabályozta a településtervek tartalmának, elkészítésének és elfogadásának kérdéseit.¹⁸⁸ A jogszabály szerint a településfejlesztési terv a település jövőképeinek meghatározása mellett, a település fejlődésének meghatározására rögzíti azokat a rövid, közép és hosszú távú célokat, feladatokat, településfejlesztési akciókat, fejlesztéseket és intézkedéseket, amelyeket a település a tervszerű, fenntartható és gazdaságos fejlődése és üzemeltetése érdekében megvalósítania.

A 419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet alapján a településfejlesztési tervnek tartalmaznia kell a következő elemeket:

1. *Jövőkép* (integráltan és egyértelműen szemlélteti a reális településfejlesztési célok megvalósításával létrejövő jobb, élhetőbb állapotot, meghatározza a legfőbb fejlesztési elveket és távlati fejlesztési szándékokat).
2. *Stratégia* (a rövid, közép és hosszú távú területi, tematikus és ágazati célokat határozza meg, figyelembe véve a gazdasági szereplők települést érintő terveit és törekvéseit, valamint a helyi társadalom szükségleteit).
3. *Cselekvési program* (meghatározza a rövid és középtávú fejlesztési feladatokat, a fejlesztések pénzügyi tervét és ütemezését, így különösen a települési vízgazdálkodás és csapadékvíz-gazdálkodás fejlesztési feladatait).
4. *Részletes cselekvési program* (tartalmazza a megvalósítandó beavatkozásokat, a fejlesztési projekteket és a nem fejlesztési jellegű önkormányzati tevékenységeket, a fejlesztési akcióterületeket, a településfejlesztési akciók megvalósítási kereteit, a finanszírozási lehetőségeket, a szervezeti kereteket és kompetenciákat, a városokban pedig különösen az antiszegregációs programot, amennyiben ez releváns).

¹⁸⁷ Lásd 2021. évi XXXIX. törvény a településtervezéssel összefüggő egyes törvények módosításáról.

¹⁸⁸ Lásd 419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet a településtervek tartalmáról, elkészítésének és elfogadásának rendjéről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről.

5. *Fejlesztési tervlap* (a településrendezési terv megalapozásához meghatározza a fejlesztési akcióterületek térbeli összefüggéseit, továbbá a település működéséhez szükséges meglévő és tervezett zöld infrastruktúra kialakítását, elrendezését és településszerkezeti szerepét).
6. *Részletes fejlesztési tervlap* (meghatározza a stratégia és a cselekvési terv eleminek főbb térbeli összefüggéseit, a település fejlesztésének térbeli rendszerét és területi irányait, az épített- és a természeti környezet, a táj fejlesztéssel összefüggő jellegét, a megőrzendő és a fejlesztési akcióterületeket, a település üzemeltetéséhez szükséges műszaki infrastruktúra térbeli kialakítását, elrendezését és településszerkezeti szerepét).
7. *Monitoring* (meghatározza a településfejlesztési célok, akciók megvalósításának folyamatos vizsgálatával, ellenőrzésével és értékelésével kapcsolatos feladatokat).

Habár a kormányrendelet lehetővé teszi, hogy az 5 ezer fő alatti településeknél enél egyszerűbb tartalmú településfejlesztési terv készüljön a 4., 6. és 7. pontok elhagyásával, de ezt a kisvárosok fejlesztési potenciáljának fenntartása, illetve fejlesztése érdekében nem célszerű megtenni. Annál is inkább, mert a városi szerepkör betöltéséhez (a település lélekszámtól függetlenül) a várossá nyilvánítás követelményeit figyelembe véve¹⁸⁹ a település fejlettségét, térségi szerepét a városfejlesztési tervezéshez folyamatosan figyelembe kell venni, s így a részletesen települési terv készítése ehhez jobb alapot ad. Feltételezhető, hogy a jogalkotó célja a kisebb települések esetében a településfejlesztési terv egyszerűsítése irányába azért fogalmazódott meg, mert itt vélhetően kisebb adminisztratív kapacitás áll rendelkezésre, mint a nagyobb lélekszámú városokban, de célszerű megfontolni külső erőforrások igénybevételét. Ez történhet a jövőbeni területfejlesztési támogatások köréből történő forrasszerzés alapján, vagy az új területfejlesztési törvényben meghatározott, 2024-ben létrehozandó Területfejlesztési Szolgálat közreműködésével.¹⁹⁰

Miután a településfejlesztési terv *Stratégia* része tartalmazza a helyi gazdasági szereplők települést érintő terveit és törekvéseit, valamint a helyi társadalom szükségleteit, ezért a részvételi tervezésnek is fontos szerepe van településfejlesztési tervezésben. Ez nemcsak a vertikális partnerséget kívánja meg a többszintű kormányzás alapelveinek figyelembe vételével (*Dusek 2014; Somlyódyné 2019: 77.*), a várostervezők részéről, hanem a horizontális partnerséget (*Manchester City Council 2013; Szegvári 2022*) is. Habár a településtervek készítésének követelményei a településhatárokon belül értelmezik a településfejlesztési tervezést, azonban a városok térségi szerepkörére tekintettel a horizontális partnerséget a térségi önkormányzatok együttműködésére is indokolt kiterjeszteni.

¹⁸⁹ Lásd 321/2012. (XI. 6.) Korm. rendelet a területszervezési eljárásról 7. Várossá nyilvánítás 13-14/A. §-ok.

¹⁹⁰ Lásd 2023. évi CII. törvény a területfejlesztésről 7. A Területfejlesztési Szolgálat 9. §.

A várostervezés hatékonyságát lerontja, hogy a friss 2023-ban elfogadott magyar építészeti szabályozás¹⁹¹ lehetővé teszi a beruházók számára, hogy a kiemelt beruházások esetén eltérjenek a helyi szabályoktól és tervektől, ami csökkenti a döntések átláthatóságát és a helyiek beleszólását a települési fejlesztésekbe. Ugyancsak csökkenti a helyi szabályozásoknak érvényt szerezni kívánó önkormányzatok lehetőségeit azon államszervezési megoldás, amely az építési hatósági jogköröket már korábban az államigazgatási szervezetrendszerhez telepítette.

3.2. A városfejlesztés pénzügyi feltételrendszere

A városfejlesztés stratégiai céljainak megvalósításához szükséges a pénzügyi feltételrendszer reális számbavétele. Erre annál is inkább szükséges, mivel a településfejlesztési terv tartalmi követelményei között szerepel, hogy a *Cselekvési program* meghatározza többek között a fejlesztések pénzügyi tervét és ütemezését, a *Részletes cselekvési program* pedig tartalmazza a megvalósítandó beavatkozások, fejlesztési projektek és a nem fejlesztési jellegű önkormányzati tevékenységek, a településfejlesztési akciók finanszírozási lehetőségeit.

A városfejlesztéshez elsősorban az önkormányzat gazdasági alapjai közül a költségvetési saját források és az önkormányzati vagyon hasznosítása vehető számításba. A költségvetési saját források körében elsősorban a helyi adókból származó bevételek vehetők figyelembe. A helyi adóbevételek szempontjából az üzleti típusú iparüzési adó és idegenforgalmi adó bevezetése tűnik célszerűnek és kevésbé „politikailag szenzitívnek”, mint az építményadó vagy a kommunális adó. A helyi iparüzési adó bevezetéséről az önkormányzatok szabadon döntenek, de a kisvárosok esetében is indokolt figyelembe venni, hogy akkor tekinthető – többek között – az átlagos városi fejlettségi szintet elérőnek egy település, ha a helyi önkormányzati bevételeinek legalább 20% része helyi iparüzési adóból folyik be.¹⁹² Emellett az önkormányzatokat a helyi iparüzési adó bevezetésére ösztökéli az is, hogy a kötelező önkormányzati feladataik ellátásához számított feladatalapú központi költségvetési támogatásnál figyelembe veszik a helyi adóerő-képességüket, amit, ha nem használnak ki, akkor e tekintetben is versenyhátrányba kerülnek.

Az idegenforgalmi adóból származó bevételek azokban a kisvárosokban számottevő, amelyek turisztikai központként is funkcionálnak. Bár a helyi önkormányzatok egyéb adókat is bevezethetnek, a kisvárosok többsége esetében nem feltételezhetünk ezekből olyan jelentős többletforrást, ami lehetővé tenné, hogy önerőből válósítsanak meg nagy léptékű vagy akár térségi fejlesztéseket. S bár a helyi iparüzési

¹⁹¹ Lásd 2023. évi C. törvény a magyar építészetről 42. alcím a kiemelt beruházásokra vonatkozó szabályokról.

¹⁹² Lásd 321/2012. (XI. 16.) Korm. rendelet 14/A. § (2) bekezdés k) pontja.

adó egyre inkább redisztribúciós funkciót kapott, de még mindig a helyi pénzügyi autonómia egyik legalapvetőbb pillére, amire a helyi fejlesztések is épülhetnek (*Vasvári 2021: 10.*).

A költségvetési saját bevételek körében számításba vehetők az önkormányzati szolgáltatások után beszedett díjak, amelyek meghatározása szintén „politikailag szenzitív” döntéseken alapul. *„Bár nagyon nehezen bizonyítható a decentralizált feladatellátás költséghatékonyasága, de az információk hiányából adódó problémák kezelésére alkalmas lehet, ezzel csökkentve a költségeket, növelve a helyi közösség elégedettségét”* (Bordás 2020: 29.). Egyfelől a közszolgáltatások esetében mindig felmerül a „társadalmi fizetőképes kereslet” kérdése, másfelől a díjbevételek emelésének korlátot szabhatnak a központi kormányzati intézkedések, különösen az energiaszolgáltatások¹⁹³ terén. Ezért merül fel sokszor a többletforrások megteremtésének lehetséges változataként a közszolgáltatási díjbevételek emeléséből származó nyereség elérése helyett az olyan innovatív technológiák és megoldások alkalmazása, amelyek az üzemeltetési költségek csökkentésével érik el azt, hogy a helyi önkormányzatok többletforrásokhoz jussanak, így teremtve többletforrást a helyi fejlesztéseikhez.¹⁹⁴ Probléma viszont, hogy ezen innovatív technikák és módszerek beszerzése is többletforrást kíván, amihez a kisvárosi önkormányzatok többségének nincs megfelelő forrása, önereje.

Miután a fejlesztési tervekben a fejlesztésekhez, beruházásokhoz pénzügyi tervet kell készíteni, ezért a helyi önkormányzat költségvetésében az ezekhez szükséges fejlesztési és a beruházások megvalósulása utáni működtetéshez az üzemeltetési költségeket is tervezni kell, ezért a korábbi fejlesztési tervben meghatározott beavatkozásoknak és projekteknek az elmaradásából is keletkezhet olyan megtakarítás, ami többletforrást biztosít a településfejlesztési tervben szereplő beruházásokhoz, projektekhez. Ennek alapján a fejlesztési tervek és a gazdasági programok monitorozásával, illetve harmonizációjával is felszabadíthatók működési költségek a dologi kiadásokra, fejlesztésekre. Ez abból is adódhat, hogy a településfejlesztési terv *Stratégia* részében figyelembe vett, a helyi gazdasági szereplők törekvéseiben, terveiben is szereplő fejlesztési elképzeléseket nem az önkormányzat valósítja meg, így azok elhagyhatók a költségvetésből. Ennek egyik eszköze lehet a településrendezési szerződés¹⁹⁵ megkötése az önkormányzat és a magánbefektető között, ami lehetővé teszi, hogy egyes településfejlesztési célokat az önkormányzat nem maga valósít meg, hanem erre közigazgatási szerződésben kötelezi a magánbefektetőt, s így a korábban betér-

¹⁹³ Lásd a 2013 óta alkalmazott kormányzati rezsicsökkentés hatását!

¹⁹⁴ Ilyennek minősíthetők az energia megtakarítások szempontjából az Energy Service Company – ESCO, illetve a műszaki-technikai innováció szempontjából az Innovative Service Company – ISCO modellek.

¹⁹⁵ Lásd 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről 30/A. §.

vezett fejlesztésekhez szükséges forrást átcsoportosíthatja a településfejlesztési tervben megjelölt más fejlesztésekhez, projektekhez. Ugyancsak megoldást jelenthet a gazdasági szereplők bevonására olyan településfejlesztési megállapodás megkötése, ami gazdasági társaságok külső társadalmi felelősségvállalási programjához¹⁹⁶ kapcsolódva partnerségi megállapodás alapján vonja be a gazdasági szereplőket a helyi fejlesztésekbe, ezzel is utat nyitva a többletforrások közvetett megteremtésének. Ezt a megoldást erősítheti az a szabályozás,¹⁹⁷ ami kötelezővé teszi a meghatározott bevétellel rendelkező gazdálkodó szervek számára a fenntarthatósági jelentések (ESG jelentés – *Environmental/Social /Governance*) elkészítését, amelyben beszámolhatnak azon intézkedésekről, amelyekkel a környezetük fenntartható fejlesztéséhez közvetlenül vagy közvetetten hozzájárultak. Erre alapozva a kisvárosok fenntartható fejlesztési projektjeinek a támogatásához is lehet a gazdasági szervezetekkel való együttműködés révén külső forrásokat bevonni a helyi fejlesztési tervek megvalósításához.

A fejlesztési tervekben meghatározott beruházásokhoz, projektekhez a saját forrást, önerőt az önkormányzati gazdasági alapok másik ágán, a vagyongazdálkodás révén is elő lehet teremteni. Ebben persze korlátot jelent, hogy az önkormányzati vagyonelemek többsége a törzsvagyon része, így ezek értékesítése törvényi akadályok miatt sem nem jöhet szóba, viszont ezek egyéb módon történő hasznosításával szintén lehet többletforrásra szert tenni. A kisvárosok esetében feltételezhetően mára már kevesebb üzleti típusú vagyonelem áll rendelkezésre, illetve a vagyongazdálkodás sok esetben már eleve befektetéseket kíván annak érdekében, hogy az ingatlanok állagfenntartását vagy értéknövekedését biztosítani lehessen, ami szintén korlátozza a helyi fejlesztésekben az önerős fejlesztések megvalósítását.

A saját források tekintetében szóba jöhet még a hitel- és tőke-piacon való részvétel, de ennek a kisvárosok esetében részben a „banki hitelképesség” gyengesége, részben a kormányzati jóváhagyás követelménye állít akadályt.¹⁹⁸

A saját források előteremtésének lehetséges formája a közvetlen társadalmi részvétellel történő közösségi finanszírozás (*crowdfunding*), aminek keretében a helyi közösség tagjai vagy támogatói járulnak hozzá adományaikkal a fejlesztésekhez.¹⁹⁹ Ehhez jó kiindulópontul szolgált a településfejlesztési tervnek az a követelménye,

¹⁹⁶ Tőzsdén szereplő gazdasági társaságoknak kötelező CSR-programmal (Corporate Social Responsibility – Vállalati Társadalmi Felelősségvállalás) rendelkezniük, amelynek külső elemei megjelennek a helyi fejlesztésekben való közvetlen részvételt.

¹⁹⁷ Vö.: 2023. évi CVIII. törvény a fenntartható finanszírozás és az egységes vállalati felelősségvállalás ösztönzését szolgáló környezettudatos, társadalmi és szociális szempontokat is figyelembe vevő vállalati felelősségvállalás szabályairól és az azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról.

¹⁹⁸ Lásd a 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól 128. § b) pont.

¹⁹⁹ Ehhez jó példakkal szolgál a TeAM HUB – Természetalapú Megoldások Magyarországi Hálózata honlapja: <https://networknature.eu/team-hub-term%C3%A9szet-alap%C3%BA-megold%C3%A1sok-magyarorsz%C3%A1gi-h%C3%A1l%C3%B3zata>

hogy a *Stratégia* elem figyelembe kell, hogy vegye a helyi társadalom szükségleteit. Márpedig, ha a településfejlesztési terv részvételi alapon, a helyi közösségek bevonásával készül, akkor könnyebben mozgósíthatók a helyi érdekeltek a helyi igényeket kielégítő, a közösségi identitást erősítő fejlesztések finanszírozásában való részvételre is. Ezen a téren kamatoztatható a legjobban a társadalmi innovációs potenciál a kisvárosok kormányzása keretében.

Az európai nagyvárosokban a településfejlesztési célkitűzések megvalósításához innovatív pénzügyi eszközként működtetnek városfejlesztési alapokat,²⁰⁰ amelyek a közösségi és magánforrások összeadásával segítenek a megtérülő, üzleti alapon is értelmezhető beruházásokhoz hitel- és tőke-juttatásokat biztosítani, elsősorban a hosszabb távon megtérülő, a hitel- és tőke-piacon nem keresett beruházásokhoz. Magyarországon jogszabályban²⁰¹ is bevezetésre került a regionális városfejlesztési támogatás intézménye, amely városfejlesztési alapokon keresztül finanszírozott városfejlesztési projektekhez ad hitel- és tőkepiaci támogatást az integrált településfejlesztési stratégiák végrehajtásához. Kecskeméten a kormányzat támogatásával már létrejött ilyen városfejlesztési alap,²⁰² de a kisvárosok által tervezett eddigi bankképes, ám főként „kisléptékű” projektek számára nem célszerű szétszórta ilyen pénzügyi eszközt alkalmazni. Ezen segíthet az új területfejlesztési törvényben már megcélzott, külön törvényben szabályozandó területfejlesztési alap létrehozatala,²⁰³ amit az együtt-kezelendő várostérségekben térségi jelleggel lehetne alkalmazni a kisvárosi fejlesztések megvalósításához.

Magyarország a kisvárosok többsége számára a külső források elérése jelent elsősorban lehetőséget a településfejlesztési célok megvalósításához. A korábbi gyakorlat alapján, és az EU-val kötött 2021-2027 közötti tervidőszakra létrejött partnerségi megállapodás szerint a helyi fejlesztésekhez elsősorban a közvetett (az egyes operatív programok keretében felhasználható), valamint a helyreállítási alpból (RFF) érkező európai uniós forrásokból lehet főként vissza nem térítendő támo-

²⁰⁰ Ennek példaként említhető az EIB társfinanszírozásával megvalósult „Belfius Smart Cities Program”, Belgiumban, amelynek keretében 30 smart city projektet támogattak ilyen alpból, illetve a brit „Evergreen Urban Development Fund”, ami 16 város zöld beruházásait finanszírozza, valamint a „Ginkgo Fund”, ami Franciaországban és Belgiumban fektetett be városi ingatlanok fejlesztésébe elsősorban barnamezős területeken. <https://networknature.eu/team-hub-term%C3%A9szet-alap%C3%BA-megold%C3%A1sok-magyarorsz%C3%A1gi-h%C3%A1ll%C3%B3zata>

²⁰¹ Lásd 9/2018. (X. 19.) PM rendelet a fejezeti kezelésű előirányzatok kezeléséről és felhasználásáról II. Fejezet 7/A. cím A regionális városfejlesztési támogatás.

²⁰² A Kecskemét Városfejlesztési Alap forrása a Pénzügyminisztérium (Támogató) és Kecskemét Megyei Jogú Város (Kedvezményezett) között 2020.01. 08-én létrejött Támogatási szerződés. A 15 milliárd forint forrással rendelkező Kecskeméti Városfejlesztési Alap elsődleges célja Kecskemét gazdasági növekedésének elősegítése és a városban lakók életkörülményeinek javítása.

²⁰³ Lásd 2023. évi CII. törvény a területfejlesztésről 17. §.

gatásokhoz jutni a kisvárosoknak.²⁰⁴ Emellett az érintett települések számára nyitva állnak azok a közvetlen elérhető pályázatok, amelyeket az Európai Bizottság vagy valamelyik európai ügynökség menedzsel (pl. a LIFE, a HORIZON, a BAUHAUS programok keretében). Ezek azonban többnyire a nagyvárosok vagy a középvárosok számára biztosítanak lehetőséget a források elérésére, illetve a kisvárosok számára esetleg csatlakozó társ pályázóként.

A külső források körében indokolt megemlíteni a hazai költségvetésből támogatott fejlesztési lehetőségeket, amelyek a kisvárosok számára – az eddigi tapasztalatok alapján – főként a kisebb volumenű és elsősorban a vidékfejlesztéshez kötődő, főként „zöld fejlesztések”, sport és turisztikai projektek számára figyelembe vehető forráslehetőség (*Jusztin 2023*).²⁰⁵

A magyarországi kisvárosok esetében megállapítható, hogy a kisleptékű fejlesztéseikhez – néhány kivételtől eltekintve – nem rendelkeznek megfelelő saját forrással, az elérhető hazai és európai uniós támogatásokhoz pedig kellő önerővel. A hazai és európai uniós forrásszabályozás továbbra is elsősorban a nagyobb léptékű beruházásokat preferálja, ami főként a nagyvárosok számára biztosít ilyen módon többletforrást a helyi fejlesztésekhez, a kisvárosok ebből a szempontból a központi költségvetés köldökzsinórján lógnak, kiszolgáltatottak az államnak (*Horváth M. et al. 2014.*). A hazai kisvárosok számára alapvetően a térségi összefogásra, illetve a többszektörű együttműködésre épülő támogatások teremtenek lehetőséget a településfejlesztési projektek finanszírozásához.

3.3. A városfejlesztés intézményes szervezeti megoldásai

A települési versenyképesség feltételeinek számbavétele során korábban már rögzítettük a városkormányzati intézmények és kooperációk jelentőségét. A társadalmi innovációs potenciál szempontjából a kutatási tapasztalatok alapján kimutatható, hogy a legtöbb esetben az együttműködési szándék, vagy az azt erősítő intézmények hiánya akadályozza a fejlődést a várostérségekben (*Szörényiné 2015*). A kisvárosok esetében az önkormányzati feladatok hatékony és eredményes ellátásának, valamint a várostérségi fejlesztéseknek hátráltatója az együttműködés hiánya (*Zongor 2020*). A várostérségi kormányzás (*metropolitan governance*) jelentőségét hangsúlyozza az a nemzetközi dokumentum (*OECD 2014: 39-49.*), amely ugyan a metropoliszok kormányzati gyakorlatát veszi górcső alá, mégis hasznos tanulságokkal szolgálhat más várostérségekben is az együttműködési formák intézményesítéséhez. Az OECD do-

²⁰⁴ Lásd 11. ábra (262. oldal): Magyarország EU forrásai 2021-2027 és a 12. ábra (262. oldal): Magyarország EU helyreállítási forrásai.

²⁰⁵ Lásd 13. ábra (263. oldal): Hazai fejlesztési források lehetősége a 2023. évi költségvetés alapján és a 14. ábra (263. oldal): Tematikus fejlesztési pályázatok hazai forrásból.

kumentumban azt vizsgálták, hogy adott metropolisz térségben létezik-e a város-térség kormányzására létrejött intézmény (*Metropolitan Governance Body – MGB*), s az milyen jogi, szabályozási és finanszírozási eszközökkel rendelkezik. Az akkori elemzés megállapította, hogy az érintett 200 metropolisz térség közel kétharmadában volt kifejezetten az együttműködésre létrejött intézmény (MGB), csak 31% esetében nem volt ilyen szervezeti struktúra, másrészt amíg a vizsgált térségek 51%-ban volt működő MGB intézmény jogi és pénzügyi szabályozási jogosítványok nélkül, addig csak 18% esetében rendelkeztek az MGB intézmények saját jogi és pénzügyi szabályozási kompetenciákkal.

Egy másik OECD tanulmány – a 2013-as dokumentumra alapozva – áttekinti a MGB intézmények típusait (*OECD 2015*). Ez megállapítja, hogy 263 vizsgált metropolisz régióból 178 esetben található valamilyen metropolisz kormányzási intézmény, amelyek négy típusra oszthatók:

1. Informális/ laza koordinációs intézmények (*Informal/soft co-ordination bodies*) 52%.
2. Önkormányzati társulások intézmények (*Inter-Municipal Authorities*) 24%.
3. Magasabb szintű hatóságok (*Supra-Municipal Authorities*) 16%.
4. Speciális jogállású „metropolisz városok” (*Special status of metropolitan cities*) 8%.

Ez a négyes tipizálás egyben azt a fokozatosságot is jelzi, hogy a „lágyabb” megoldások felől hogyan lehet eljutni a „szorosabb” együttműködési formáig, illetve azt is, hogy politikai tekintetben melyik valósítható meg „könnyebben” és melyik „nehezebben” (*Tosics, 2008*).

A magyarországi kisvárosi térségekben a helyi önkormányzatok autonómiáján alapuló önkéntes együttműködéseknek – eltekintve az elenyésző kivételektől – nincs érdemleges intézményesülése. Holott az informális, a horizontális partnerségi, laza koordinációs fórumok létesítésének jogi, adminisztratív akadályja nincs. Az önkormányzati társuláson alapuló, erősebb jogi bázison nyugvó intézményes együttműködéseknek elsősorban nem az önkéntes alapon kezdeményezett, hanem a központi kormányzat által jogi és pénzügyi szabályozással „ösztönzött társulások” megoldások körében találunk példát. A hazai területfejlesztési politika ezen a téren élen járt 1996-2008 között az „egycélú” területfejlesztési társulások kialakításának elősegítésében, amit egyéb szakágazatok is szívesen alkalmaztak a „többcélú”, az egyes önkormányzati feladatellátáshoz kapcsolódó területeken. Amint ezek az „ösztönző” szabályozások megszűntek, a társulások intézményesülése is lényegében eltűnt a térségi együttműködés mögül.

A nemzetközi példák alapján a magasabb szintű, illetve speciális várostérségi kormányzati megoldásokat csak törvényben lehetne bevezetni Magyarországon, azonban erre nincs reális lehetőség annak ellenére sem, hogy az Alaptörvény megengedi azt, hogy törvény kötelezővé tegye a társulást valamilyen önkormányzati feladatkör-

ben²⁰⁶. A hazai területpolitika számára fontos jövőbeli kihívás az új területfejlesztési törvény²⁰⁷ milyen speciális szabályokat alkalmaz az együttműködő várostérségekre, s azokban a térségi kooperáció intézményesítésére.²⁰⁸

A kisvárosok fejlesztési tapasztalatai is igazolják, hogy a fejlesztési potenciál szempontjából jelentős szerepe van az önkormányzatok adminisztratív kapacitásának. Minél kisebb az önkormányzat hivatala, annál kevésbé látunk nagyobb szakértelemmel rendelkező közhivatalnokokat a településfejlesztési tervek előkészítése és a fejlesztési projektek menedzselése során. Ezért ilyen esetben – többnyire a fejlesztési projektek külső támogatási forrásokból „lecsíphető” keretei között – külső szakértők alkalmazásával próbálják biztosítani a megfelelő adminisztratív és abszorpciók képességeket. A nagyvárosokban sikeresen alkalmazott intézményes megoldás a városfejlesztési programok és projektek menedzseléséhez az, hogy külön városfejlesztési társaságot alapítanak, ami nagyobb mértékben teszi lehetővé a fejlesztési pályázatokhoz való hozzáférést, s vele a településfejlesztési programok és projektek sikeres megvalósítását. A kisvárosokban a meglévő kapacitáshiányt pótolhatnák a különböző kapacitással rendelkező vármegyei önkormányzatok, de végső segítséget a 2024. január 1-jén felálló Területfejlesztési Szolgálat útján is igénybe vehetnek projekt-támogató tevékenység keretében, beleértve a projektgenerálással és a projekt-előkészítéssel összefüggő feladatokat is.²⁰⁹

4. Összegzés – A magyarországi kisvárosok fejlesztésének lehetséges jövőbeni dimenziói

A magyarországi kisvárosok jövőbeni fejlesztési pozíciói és lehetőségei szempontjából lényeges, hogy miként sikerül az érintett településeket elhelyezni a városhierarchiára épülő hazai és európai településhálózatban. A KSH 2015-ben már megkísérelte kategorizálni a városokat egy komplex mutatórendszer²¹⁰ alapján, egy nemzetközi módszert alapul véve (*Jenks 1967*). A városok kategorizálásának eredményeként a városhierarchiában a kisvárosok helyét és funkcióját, mint alsófokú központ határozták meg. Az akkori városhierarchiában a főváros mellett 8 felsőfokú központ, 29 középfokú központ és 308 alsófokú, helyi jelentőségű központ jelent meg, ezek nem feltétlenül a népességszámtól függően töltenek be térségközponti szerepkört.²¹¹

²⁰⁶ Alaptörvény 34. cikk (2) bekezdés.

²⁰⁷ 2023. évi CII. törvény.

²⁰⁸ A frissen elfogadott 2023. évi CII. törvény záró rendelkezései között a törvényalkotó 13 pontban összegezte a Kormány rövidtávú feladatait a területfejlesztés új rendszeréhez kapcsolódóan.

²⁰⁹ Vö.: 2023. évi CII. törvény 9. § (3) bekezdése.

²¹⁰ Lásd 15. ábra (264. oldal): A városhierarchia-vizsgálat során felhasznált tényezők és mutatók.

²¹¹ Lásd a 44. térkép (287. oldal): A városok városhierarchiában elfoglalt helye 2013 és a 45. térkép (288. oldal): Az alsófokú központok elhelyezkedése 2013.

Amennyiben azt vizsgáljuk, hogy hány településen, mekkora népesség számára érhető el helyben, illetve településen kívül a közszolgáltatások, akkor látható, hogy a középfokú városi térségi szinten 9 középfokú szolgáltatás érhető el, mint például kórház, járóbeteg szakellátás, gimnázium, szakképző központ). A kisvárosi térségben a legjelentősebb a közszolgáltatások várostérségi elérhetősége, s még a vidéki központként funkcionáló „alig városokban” is megtaláljuk legalább hatféle közszolgáltatás (pl. óvoda, általános iskola, házi orvos, védőnő, gyógyszertár) valamelyikének a térségi, szomszédági biztosítását, különösen a nagyvárosok és középvárosok hiányával meghatározható falusias-rurális térségekben.²¹²

Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy a közszolgáltatás-szervezés és a területfejlesztés szempontjából az ország különböző adottságú térségeiben a kisvárosok számára is eltérő szerepeket biztosító, a sajátos területi igényekre reagáló várostérségi fejlesztési programokra van szükség.²¹³ Ennek figyelembe vételével – összhangban az EU funkcionális („*area-based*”) megközelítésével – Magyarországon kialakítható az együtt kezelendő térségek differenciált hálózata, amelyben a kisvárosok, mint alsófokú várostérségi gravitációs pontok határozhatók meg.²¹⁴ Ennek alapján az egyes térségtípusokra – a hagyományos, közigazgatási határokra épülő regionális politika mellett – célszerű a térségi versenyképességet jobban biztosító differenciált területpolitikai célrendszer meghatározása, amely a kisvárosok térségközponti szerepét is felhasználja a városokra alapozó policentrikus településhálózat fejlesztésére.²¹⁵

A 2021–2027 közötti tervezési időszakban az EU kohéziós politikája még szélesebb támogatást biztosít az 5. szakpolitikai célkitűzés: A polgárokhoz közelebb álló Európa égisze alatt az integrált területalapú megközelítések számára. Ezek a szempontok felerősítik a területfejlesztési törvényben nevesített kiemelt térségekben és a jelenlegi funkcionális várostérségek mellett kidolgozás alatt álló funkcionális város-hálózati térségekben²¹⁶ az integrált területalapú tervezés és programozás, valamint az ehhez kapcsolódó irányítási és menedzsmenteszközök hatékonyabb alkalmazásának fontosságát a jövőben a hazai területfejlesztési politikában (*Szegvári 2023*),

²¹² Lásd 16. ábra (265. oldal): Közszolgáltatások térségi szintjei 2023 és 46. térkép (288. oldal): A legközelebbi alsófokú közszolgáltatások térségi elérhetősége 2023., valamint 47. térkép (289. oldal): A legközelebbi középfokú szolgáltatások térségi elérhetősége 2023.

²¹³ Vö.: 2023. évi CII. törvény 3. § (1) bekezdés d) pont.

²¹⁴ Lásd 48. térkép (289. oldal): Nagyvárosi vonzáskörzetek és a kis- és középvárosok mint gravitációs központok.

²¹⁵ Lásd 49. térkép (290. oldal): (Köz)szolgáltatási térségtípusok.

²¹⁶ A 2023-ban a Miniszterelnökség TFM által irányított szakmai felülvizsgálat a KSH által nyilván tartott vármegyei jogú városok köre szervezett „funkcionális várostérségek” térségi funkciói mellett új „funkcionális városhálózati térségek” modellezésére is kiterjedt, pl. az Ajka-Veszprém-Székesfehérvár-Várpalota innovációs és gazdasági tengely ekként való értelmezésével. Lásd 50. térkép (290. oldal): Ajka-Veszprém-Várpalota-Székesfehérvár gazdasági és innovációs tengely.

A társadalmi innovációs kutatások alátámasztják, hogy a magyar önkormányzatok az innovatív gazdasági és társadalmi megoldások alkalmazása során sokkal jelentősebb mértékben támaszkodnak a helyi innovátorok (polgármesterek, gazdasági vezetők, oktatási és kulturális intézményvezetők) saját ötleteire, mint a máshol látott jó gyakorlatok átvételére, adaptálására (*Szörényiné 2015: 109.*). Ebben változtatást eredményezhet a legnagyobb hazai önkormányzati szövetség, a Települési Önkormányzatok Országos Szövetségének (TÖOSZ) programja a helyi önkormányzatok jó gyakorlatainak továbbadására,²¹⁷ de jelentősen növelheti a kisvárosok társadalmi innovációs potenciálját az is, ha a testvérvárosi együttműködések, valamint a nemzetközi szervezetekben való részvételi lehetőség ebben a tekintetben jobban kihasználják.

Irodalomjegyzék

- ATKINSON, Rob (2019): *The Small Towns Conundrum: What do we do About Them?* Regional Statistics, 9(2), 2019. pp. 3-19. DOI:10.15196/RS090201
- BARBER, Benjamin: *If Mayors Ruled the World*. Yale University Press, 2013.
- BARNETT, Rubin R. (1997): *Subsidiarity, Enabling Government, and Local Governance*. In: HOBSON, Paul A. , R. – ST.-HILAIRE, France (eds): *Urban Governance and Finance, A Case of Who Does What*, The Institute for Research on Public Policy, Montreal, 59–78.
- BELUSZKY Pál – SIKOS T. Tamás (2020): *Városi szerepkör, városi rang*. Ludovika Egyetemi Kiadó Nonprofit Kft., Budapest
- BÓDI Ferenc – FEKETE Attila (2006): Fejlesztések és igények a vidéki önkormányzatokban az EU csatlakozás után, *A falu*, 2006/3. pp. 31-41.
- Bordás Péter (2020): *Változások a helyi önkormányzatok közfeladat-ellátásában és finanszírozásában*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, KTI. Budapest
- BŐHM Antal (1999): *A XX. századi magyar társadalom*. Korona Kiadó, Budapest
- CAMAGNI, Roberto (2017): Regional competitiveness: Towards a Concept of Territorial Capital. *Seminal Studies in Regional and Urban Economics*, First online: 10. October 2017, pp. 115-131.
- CSOMÓS György: Az ötezer főnél népesebb nagyközségek, községek és az ennél kisebb népességű városok európai uniós fejlesztési projektjeinek kvantitatív összehasonlítása. *Területi Statisztika* 63. évfolyam 5. szám – 2023. szeptember pp. 633-654. ISSN 0018-7828
- DIJKSTRA, Lewis – POELMAN, Hugo (2021): Cities in Europe: the new OECD definition, *Regional Focus*, 2012/1. European Commission.

²¹⁷ TÖOSZ Legjobb önkormányzati Gyakorlatok Program <http://www.legjobbonkormanyzatigyakorlatok.hu/>

- DIJKSTRA, Lewis – POELMAN, Hugo – VENERI, Paolo eds. (2019): The EU-OECD Definition of a Functional Urban Area, *Regional Development Working Papers*, 2019/11. OECD
- DODGE, William R. (1996): Regional Excellence – Governing Together to Compete Globally and Flourish Locally, *National League of Cities*, Washington DC
- DUSEK Tamás (szerk.): *A városi rendszer működése*. Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2014.
- EC (1994): *Competitiveness and cohesion: Trends in the regions. Fifth periodic report on social and economic situation and development of the regions in the community*. European Commission, Luxembourg
- EC (2020): *Területi Agenda 2030*. Brussels
- EGEDY Tamás (2017): Városfejlesztési paradigmák az új évezredben – A kreatív város és az okos város. *Földrajzi Közlemények* 141(3): 254.262. 2017
- ENYEDI György (2003): Városi világ – városfejlődés a globalizáció korában. A 2002. november 7-én a Pécsi Tudományegyetemen tartott díszdoktori előadás szerkesztett változata. PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola. *Habilitációs előadások* 4. Pécs, 2003 ISSN 1587-6217 ISBN 963 641 956 6
- FARAGÓ László (2006): A városokra alapozott területpolitika koncepcionális meg­alapozása, *Tér és Társadalom*, 2006/2, 83–102.
- FARKAS Beáta – LENGYEL Imre szerk. (2000): Versenyképesség – regionális verseny­képesség, *SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei*, JATE Press, Szeged
- FARKAS Zsuzsanna (2023): *A területfejlesztés aktuális kérdései és tervei*. Előadás. IX. Önkormányzatiság napjainkban konferencia, Nemzeti Közszolgálati Egyetem – Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége / Budapest, Nemzeti Köz­szolgálati Egyetem, 2023. november 10.
- GERA Anna (2023): A magyar városi szlogenek vizsgálata. *Comitatus* 33. évfolyam 245. szám – 2023 nyár; pp. 23-36.
- G. FEKETE Éva (2001): Innovációk a kistérségi fejlesztésben. *Tér és Társadalom*, 2001. 3–4., pp. 39–53.
- GERENCSÉR Ilona – GODA Pál (2023): A tízezer fő alatti vidéki önkormányzatok fej­lesztéseinek eloszlása Magyarországon 2010-2018. *Területi Statisztika* 63. évfolyam 5. szám – 2023. szeptember pp. 603-632. ISSN 0018-7828
- GODA Pál – GERENCSÉR Ilona – VULCZ László (2023): Helyi társadalom és vidéki önkormányzatok kapcsolata a fejlesztési források tükrében. Vidéki közösségek és uniós fejlesztési források 2007-2013. *Comitatus* 33. évfolyam 244. szám – 2023 tavasz, pp. 33-50.
- GROSSMANN, Katrin – MALLACH, Alan (2021): The small city in the urban system: complex pathways of growth and decline. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 2021/3, pp. 169-175.

- HORECZKI Réka (2023): A szegénység kisvárosi dimenziói Magyarországon. *Máltai Tanulmányok* 2023/2. pp. 16-30. DOI: 10.56699/MT202322
- HORECZKI, Réka – EGYED, Ildikó (2021): Small towns development in peripheral areas. *Deturope: Central European Journal of Tourism and Regional Development* 2021/2, pp. 52-65.
- HORECZKI Réka – MOLNÁR Ernő – PIRISI Gábor (2023): „A kicsi szép, de gyenge is”? Tűnődés a magyarországi kisvárosok településhálózatban betöltött szerepéről. *Comitatus* 33. évfolyam 246. szám – 2023 ősz, pp. 191-202.
- HORVÁTH M. Tamás – PÉTERI Gábor – VÉCSEI Pál (2014): A helyi forrásszabályozási rendszer magyarországi példája. 1990-2012. *Közgazdasági Szemle*, LXI. évfolyam, Február, 2014. pp. 121-147.
- HOWARD, Ebenezer (1902): *The Garden Cities of To-morrow*. London, Swan Sonnenschein & Co., Ltd.
- IZSÁK Éva (2003): *A városfejlődés természeti és társadalmi tényezői. Budapest és környéke*. Napvilág Kiadó, Budapest. ISBN 963 9350 34 6
- JACOBS, Jane (1961): *The Death and Life of Great American Cities*. Vintage Books, New York, 1961
- JENKS, George F.: The Data Model Concept in Statistical Mapping. *International Yearbook of Cartography* 7. pp. 186-190.
- JUSZTIN Valéria (2023): *Székesfehérvár – Veszprém várostérségi modellprogram – Székesfehérvári és veszprémi várostérségek támogatási forrásainak elemzése*. Előadás. Miniszterelnökség, Budapest. 2023. október 27.
- KAISER Tamás (2021): Területpolitika 2020 után: narratívák és paradigmák szintézise felé?, In: AGG Zoltán – ZONGOR Gábor (szerk.): *Comitatus 30 év/könyv 1991–2021*, Comitatus Könyvek, Veszprém, 2021, 150–159.
- KARSAI Viola – TRÓCSÁNYI András (2019): Aki kimarad(t), lemarad(t)? – A település sikeressége és a városi cím. *Földrajzi Közlemények*, 2019/4, pp. 339-357.
- KITCHEN, Henry: Efficient Delivery of Local Government Services, Government and Competitiveness Project, *School of Policy Studies*, Queen's University, 1993.
- KOVÁCS Zoltán – BELUSZKY Pál – Tóth Géza – EGEDY Tamás (2021): Városok, In: Kocsis Károly (szerk.): *Magyarország Nemzeti Atlasza – Társadalom, Csillagászati és Földtudományi Kutatóintézet, Földrajztudományi Intézet*, Budapest, 2021. pp. 116-127.
- KSH (2015): *Magyarország településhálózata 2. Városok – falvak*. Budapest, ISSN 2064-8073
- LADOS Mihály (2011): *„Smart cities” tanulmány*. Győr, MTA Regionális Kutatások Központja, Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, 2011
- LANDRY, Charles (2000): *The Creative City: A toolkit for urban innovators*. London, Earthscan

- LANDRY, Charles (2006): *The Art of City Making*. London, Earthscan
- LEADER: *Global competitiveness of Rural Areas, "Rural Innovation."* Leader European Observatory, 2001
- Manchester City Council: *Partnership Governance Framework and Guidance*. Issue 3. Updated December 2013
- MISZLIVETZ Ferenc – MÁRKUS Eszter (2013): A Kraft-index – Kreatív város – Fenntartható vidék. *Vezetéstudomány*, Budapest Management Review 2013, 44(9):1-26.
- OECD (2014): Regions and Cities: Where Policies and People Meet, Policy Briefs. *Third Ministerial Meeting of the Territorial Development Policy Committee*, Marseille, France, 5-6. December 2013. OECD Publishing, Paris
- OECD (2015): *Governing the City*, OECD Publishing, Paris
- OECD (2017): National Urban Policy in OECD Countries, *OECD Publishing*, Paris
- OECD (2018): Policy use of well-being metrics: Describing countries' experiences. SDD Working Paper, No. 94.
- OECD (2019): OECD Principles on Urban Policy, *OECD CFE*, Paris
- OFTK [NEMZETI FEJLESZTÉS 2030-ORSZÁGOS FEJLESZTÉSI ÉS TERÜLET-
FEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ] (2014.): *1/2014. (I. 3.) OGY határozat*, Magyar Közlöny, 2014. évi I. szám
- PÁLNÉ KOVÁCS Ilona (2010): Városi terek kormányzása és városi rezsimek, Egy induló kutatás margójára. *Tér és Társadalom*, 2010/4, 3-2.
- PÁLNÉ KOVÁCS Ilona (2017): A magyar decentralizáció kudarca nyomában. *Studia Regionum*, Budapest-Pécs
- PIATTONI, Simona (2009): Multi-Level Governance in the EU. Does it work? *'Globalization and Politics: A Conference in Honor of Suzanne Berger*. MIT. May 8 and 9, 2009.
- RÁCZ Szilárd (2023): *Településhálózat-fejlesztés Magyarországon – Történeti áttekintés*. Előadás, IV. Területfejlesztők Napja, Mosonmagyaróvár, 2023. március 30.
- RECHNITZER János (2016): A jövő terei, a tér jövője. *Magyar Tudomány*.
- RITTGASSZER Imola (2009): Kreatív kistérségek Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 2009. 23(4):27-44. DOI: 10.17649/TET.23.4.1274
- ROJAS, Eduardo – CUADRADO-ROURA, Juan R. – GÜELL, José Miguel Fernandez eds. (2007): *Governing the Metropolis – Principles and Cases*, Inter-American Development Bank, Washington DC
- SABJÁN Katalin – KOLIN Péter (2018): *Önkormányzati tökevonzás. Az önkormányzatok tökevonzó képessége. Önszervező önkormányzat 4*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018
- SAMU István (2021): Mentális határ az Ipoly mentén. *Autonómia & Társadalom*, 2021. I. évfolyam 1. sz. pp. 84-106. ISSN 2786-085X

- SCOTT, Allen J. (2000): *The Cultural Economy of Cities*. Beverly Hills, Sage.
- SERVILLO, Loris – ATKINSON, Rob – HAMDOUCH, Abdelilla (2017): Small and medium-sized towns in Europe: conceptual, methodological and policy issues. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 2017/4. pp. 365-379.
- SLACK, Enid (1997): Finance and Governance: The Case of the Greater Toronto Area, In: Hobson, Paul – St.-Hilaire, France (eds): *Urban Governance and Finance: A Question of Who Does What*, The Institute for Research on Public Policy, Montreal, 81–111.
- SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit (2003): *Önkormányzati integráció és helyi közigazgatás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs
- SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit (2019): *A városok szerepe a területi kormányzásban*, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest
- SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit (2021): A területi szemlélet és a közpénzügyi kiegyenlítés lehetséges kapcsolata az önkormányzati rendszerben, In: AGG Zoltán – ZONGOR Gábor (szerk.): *Comitatus 30 év/könyv 1991–2021*, Comitatus Könyvek, Veszprém, 176–181.
- SOMLYÓDYNÉ PFEIL Edit (2023): A várostárségi és policentrikus szemléletre alapozott település-hálózat fejlesztés érvényessége és érvényesülése Magyarországon. *Comitatus* 33. évfolyam 246. szám – 2023 ősz, pp. 171-182.
- SZABÓ Tamás – SZABÓ Pál (2023): A területi fejlettség szerepe a visegrádi országok területfejlesztésében. *Comitatus*, 33. évfolyam 244. szám – 2023 tavasz, pp. 85-104. ISSN 1215-315X
- SZEGVÁRI Péter (2022): A magyar településhálózat-fejlesztés kihívásai és lehetséges irányai. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás* 2022/1. pp. 66-77. DOI: 10.32575/ppb.2022.01.4
- SZEGVÁRI Péter (2023): Divat-e még a „retro” a hazai területpolitikában? *Comitatus*, 33. évfolyam 246. szám – 2023 ősz, pp.183-190.
- SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI Irén (2015): Vidéki térségeink innovációt befogadó képessége – Egy kutatás tapasztalatai. *Tér és Társadalom*, 29. évfolyam 2015. 1. szám, pp. 97-115.
- TOSICS Iván (2008): Nagyvárosi kormányzás: A város és környéke együttműködése külföldi példák és hazai relevancia. *Tér és Társadalom*, 2008, 1:3-25.
- TÓTH Balázs István (2013): *A területi tőke szerepe a regionális- és városfejlődésben, Esettanulmány a hazai középvárosok példáján*. PhD értekezés, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron
- VAN DEN BERG, Leo, – VAN KLINK, H. Arjen (1995): Regional Competition, City Marketing and Strategic Urban Networks, In: CHESHIRE, Paul – GORDON, Ian (ed.): *Territorial Competition in an Integrating Europe: Local Impact and Public Policy*, Aldershot, UK: Avebury

- VASVÁRI Tamás (2021): Az iparüzési adó szerepe az önkormányzati gazdálkodás autonómiájában. *Comitatus* 31. évfolyam 238. szám – 2021. Nyár. pp. 9-17.
- VÁTI (2008): *A magyar településhálózat helyzete és távlatai*. Összefoglaló, Munkaváltozat, 2.1.2008
- VERESNÉ Somosi Mariann – TÓTH Géza – VARGA Krisztina (2023): A magyarországi járások versenyelőnyének elemzése társadalmi innovációs potenciál alapján. *Területi Statisztika*, 63. évfolyam 4. szám, 2023. július, pp. 445-465. ISSN 0018-7828
- UN-Habitat (2012): *Urban Patterns for a Green Economy: Clustering for Competitiveness*. Nairobi, 2012 t
- ZORNOZA, Juan (2014): New Trends in Fiscal Decentralization: a Spanish View, In: LÜTGENAU, Stefan A. (ed.): *Fiscal Federalism and Fiscal Decentralization in Europe*, Foster Europe, 2014, 105–127. ISBN 978-3-7065-5240-0
- ZONGOR Gábor (2020): Egyedül nem megy (még az önkormányzatoknak sem). *Comitatus*, 30. évfolyam 236. szám – 2020. ősz-tél, pp. 42-53.

A SZERZŐK ÉS SZERKESZTŐK RÖVID SZAKMAI ÖNÉLETRAJZA

Dr. Gyergyák Ferenc

Jogász, szabályozási (kodifikációs) szakjogász (LL.M.), igazgatásszervező. 2003 óta oktat a felsőoktatásban, címzetes egyetemi docens a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Alkotmányjogi Tanszékén, mesteroktató a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Közszervezési és Infotechnológiai Tanszékén. Rendszeresen publikál, számos szakcikk és könyv szerzője, társszerzője, a Magyar Tudományos Művek Tárában (MTMT) rögzített közleményeinek száma 255. 1981 óta dolgozik a közigazgatásban. 2003-2016 között a Közszolgálati Tisztviselők Szakmai Szervezeteinek Szövetsége (KÖZSZÖV) főtítkára, 2010-2016 között a Magyar Birtokvédelmi Szövetség (MABIV) alapító tagja és 2010-2016 között főtítkára, 2017 óta a Közigazgatási Eljárás Jogi Egyesület (KEJE) alapító tagja és alelnöke. 2016. szeptember 1-jétől tölti be a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége (TÖOSZ) főtítkári tisztségét. 2010-2022 között az Új Magyar Közigazgatás szakmai-tudományos folyóirat főszerkesztője, 2016 szeptemberétől az Önkormányzat folyóirat főszerkesztője.

Dr. Szabó Tamás

Politológus-történész, a Homo Oecologicus Alapítvány kuratóriumi elnöke, a tanulmánykötet társszerkesztője és társszerzője. A Budapesti Corvinus Egyetemen doktorált politikatudományból (Ph.D.). Dolgozott minisztériumokban, központi közigazgatási intézményeknél. Két évtizedes felsőoktatási gyakorlattal rendelkezik. Jelenleg a budapesti Milton Friedman Egyetem és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem docense. 2019 óta a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége (TÖOSZ) Legjobb Önkormányzati Gyakorlatok Irányító Bizottságának (LÖGY IB), valamint az Európa Tanács égisze alatt működő hazai Európai Kiváló Kormányzás (ELoGE) Irányító Bizottságának tagja. 2013-2018 között a Homo Oecologicus Alapítvány kurátora és ügyvezető elnöke, 2018 óta pedig kuratóriumi elnöke.

Dr. Szegvári Péter

Jogász, közigazgatási szakértő, Budapest főpolgármesterének korábbi főtanácsadója. Tanulmányait az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán végezte, ahol jelenleg is címzetes egyetemi docensként, az egyetem tiszteletbeli tanáraként oktat. Emellett a helyi önkormányzás és az európai regionális politika témakörökben rendszeresen publikál.

resen publikál, és előadásokat tart hazai és nemzetközi konferenciákon. Korábban kormányzati szakértőként dolgozott a területfejlesztési és a közigazgatás-fejlesztési programokban, valamint tapasztalatokat szerzett a helyi önkormányzatok működtetésében, mint Budapest Főváros Önkormányzata főjegyzője.

Dr. Zongor Gábor

1977-ben szerzett jogi diplomát az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán. 1977-1980 között a Veszprémi Járási Hivatal főelőadója, 1980-tól a Veszprém Megyei Tanácsnál dolgozott különböző pozíciókban. A jogi szakvizsgát 1981-ben tette le. 1990-1998 között a Veszprém Megyei Önkormányzat Közgyűlésének elnöke. 1998-1999-ben országgyűlési képviselő, majd 1999 és 2016 között a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége (TÖOSZ) főtítkára. 1991 júliusától a Comitatus Önkormányzati Szemle szerkesztőbizottságának alapító elnöke. 2002 óta a Magyar Regionális Tudományi Társaságnak, 2008 óta az Új Magyar Közigazgatás szerkesztőbizottságának tagja. Harmincegy szakmai folyóiratban több mint száz, míg könyvekben több mint hatvan tanulmánya jelent meg. Négy könyv szerzője, és hétnek szerkesztője, társszerkesztője. Hobbija a festészet, önálló hazai kiállításainak száma több mint ötven.

A KÖTETET KIADÓ SZERVEZETEK

Homo Oecologicus Alapítvány

A Homo Oecologicus Alapítványt Magyarországon 2013-ban hozták létre egyetemi oktatók és tudományos kutatók azzal a céllal, hogy az Alapítvány keretében különböző kutatási és oktatási, képzési programok révén erősítsük a gazdasági, társadalmi, valamint a környezeti fenntarthatóságot. Legfontosabb együttműködő partnereink települési (nagyvárosi, fővárosi kerületi, városi és községi) önkormányzatok. Hivatalos stratégiai együttműködő partnerünk a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége (TÖOSZ), mint a legnagyobb, 1652 települést tömörítő magyarországi önkormányzati szövetség. A Homo Oecologicus Alapítvány az önkormányzati területen kifejtett szakmai tevékenység elismeréseként 2020 szeptemberben TÖOSZ Emléklap kitüntetésben részesült. Az Alapítvány 2019 óta tagja az Európa Tanács támogatásával működő TÖOSZ Legjobb Önkormányzati Gyakorlatok Irányító Bizottságának (TÖOSZ LÖGY IB), valamint a 2021 tavaszán megalakult Európa Tanács Európai Kiváló Kormányzás Védjegye (ELoGE) Nemzeti Bizottságának.

A Homo Oecologicus Alapítvány az elmúlt évtized során különböző stratégiai kutatásokat gondozott termékhamisítási és fogyasztóvédelmi, digitális oktatásfejlesztési területeken, fontos kutatási fókuszunk a városi, fővárosi kerületi szociális térképek, ifjúsági és időügyi koncepciót megalapozó kutatások, intézményi hatásvizsgálatok.

A Homo Oecologicus Alapítvány különösen aktív a helyi-lokális politikai, gazdasági és civil döntéshozói kompetenciák, készségek és képességek erősítésében, amelyhez különböző speciális képzésig tréningprogramok kapcsolódnak (Smart Leader Önkormányzati Vezetőképző Program; Nemzetiségi Civil és Önkormányzati Akadémia).

A Homo Oecologicus Alapítvány programjairól és szakmai tevékenységéről bővebben a <https://www.hoec.hu> oldalon tájékozódhatnak az érdeklődők.

Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége

A Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége (TÖOSZ) 1989. március 10-ei megalapítása óta 35 éves szakmai múltjával a háta mögött, jelenleg is az ország legnagyobb, legerősebb, több mint 1650 önkormányzatot a tagjai között tudó, jelentős nemzetközi kapcsolatokkal, korszerű infrastruktúrával, elismert szakértőkkel és magasan képzett apparátussal rendelkező érdekvédelmi szervezete. Helyzetéből adódóan jelenleg az egyetlen olyan önkormányzati érdekvédő szervezet, amely képes az érdekképviselőten és érdekegyeztetésen túl, színvonalas szolgáltatásokat is nyújtani tagjainak, illetve igény esetén az egész önkormányzati szférának.

A TÖOSZ jelszava – „Szakszerűség és szolidaritás” – alapítása óta változatlan. Célja, hogy az önkormányzati érdekek feltárásával, megfogalmazásával, képviseléssel, érvényesítésével járuljon hozzá az önkormányzatbarát társadalmi, gazdasági, jogi és helyi politikai környezet kialakításához, egyben erősítve a decentralizációt, valamint a többszintű kormányzást.

A TÖOSZ betölti országos érdekvédelmi szerepét, kiteljesíti szolgáltató funkcióját, tudatosan bővíti hálózati együttműködését és folyamatosan növeli taglétszámát és önkormányzati érdekvédelmi befolyását. A TÖOSZ az új önkormányzati törvény szabályozása alapján is országos érdekszövetségnek minősül és a kormányzat stratégiai partnere.

A TÖOSZ szolgáltatásairól, programjairól és szakmai tevékenységéről bővebben a toosz.hu oldalon tájékozódhatnak az érdeklődők.

VÉDNÖKÖK

Bábolna Város Önkormányzata

Történet

A település első írásos emléke 1268-ból származik és 1338-ban már, mint templommal rendelkező falut említik. A település a nevét feltehetően a „Babunay” családról kapta. Az 1500-as években a török hódítások eredményeképpen a település elpusztult, majd fokozatosan újjáéledt.

Az 1700-as évek, hasonlóan hazánk sok más településéhez, a bővülés évtizedeit hozták magukkal. A közigazgatásilag a szomszédos Bana községhez tartozó Bábolna pusztja földrajzi fekvése kedvezőnek bizonyult a fejlődéshez, ugyanis a településen keresztül húzódott a „Mészárosok útja”, amely állathajtó útvonalként Budáról Bécsbe vezetett. A kereskedelem kiszolgálására már 1758-ban felépült a mai Tiszti Kaszinó épülete, a XVIII. század elején a kastély és a templom is.

A Habsburg birodalomnak korszerű és ütőképes hadseregére volt szüksége, amely megfelelően tenyésztett és képzett lovak használatát sem nélkülözhetette. Báró Csekonics József tervezetet dolgozott ki II. József számára a loállomány javítására. Csekonics Józsefet tette meg az uralkodó 1785-ben alapított mezőhegyesi ménésintézet vezetőjéül és később rábízta, hogy a Habsburg Birodalom nyugati részein folyó háború miatt felmerülő ló és szarvasmarha szükségletet Mezőhegyesről fedezze. Csekonics József 1787-ben azt javasolta, hogy Bécs és Mezőhegyes között Bábolna pusztán alapítsanak egy fiókintézményt, amely átmenő és pihenőhelyként szolgál, illetve saját tenyésztést is folytat. Javaslata 1789-ben az Udvari Haditanács megvásárolta Szapáry Józseftől Bábolna pusztát és a hozzá tartozó létesítményeket. 1867-ben a bábolnai ménés és a Ménésintézet a magyar államhoz került, amely komoly változást jelentett az intézmény életében, hiszen a magyar igazgatás célja a hazai lótenyésztés modernizálása volt.

Az I. világháború megakasztotta Bábolna fejlődését, a II. világháború viszont komoly károkat okozott mind a ménésben, mind a gazdaságban. 1948-ban alakult meg a Bábolnai Állami Gazdaság Nemzeti Vállalat. A Bábolnai Állami Gazdaság feladatként termelőszövetkezeti gazdálkodás fejlesztésének előmozdítását, a termelési és

állattenyésztési iránynak megfelelő nemesített vetőmag és magas hasznosítású tenyészállatok előállítását irták elő. Mind Bábolna település, mind a Bábolnai Állami Gazdaság életében meghatározó dátum 1960. május 1., amikor a Bábolnai Állami Gazdaság élére Burgert Róbert került, aki átszervezte az állami gazdaságot azzal, hogy a korábbi üzemegegyeségi szisztéma helyett ágazati rendszert épített ki és bevezette a mezőgazdasági iparszerű termelési rendszereket. Burgert Róbert munkájának köszönhetően a Bábolnai Állami Gazdaság a hazai mezőgazdaság „zászlóshajójává” vált, amely jó alapot teremtett a település további fejlődéséhez.

Bábolna puszta életében 1958 fordulópont volt, ekkor vált el közigazgatásilag Bana községtől, Bábolna község néven. Bábolna község élete továbbra is szorosan összefonódott a gazdasággal, a rendszerváltást megelőzően a helyi társadalom megszervezésében, nem a helyi tanács, hanem a Bábolnai Kombinát játszotta a döntő szerepet, mivel a Bábolnai Kombinát volt a község fő foglalkoztatója. A Bábolnai Kombinát településfejlesztési tevékenységének eredményeképpen 1970-re a község urbanizáltsági foka messze lekörözte a környék településeit, 1975-ben községi tanács alakult Bábolna és Bana közigazgatási összevonásával (székhely: Bábolna). 1977-ben Tárkány is csatlakozott a közös tanácshoz, majd 1979-ben Bábolnát nagyközségi rangra emelte a Komárom Megyei Tanács.

A rendszerváltástól napjainkig terjedő időszak jelentős része a Kombinát, későbbi nevén Bábolna Zrt. és a frissen megalakuló és a társközségektől függetlenedő Bábolna Nagyközség Önkormányzata útjainak végleges szétválásáról szólnak. A Bábolna Zrt. felszámolás alá került, tevékenységeit más újonnan alakuló, magánkézben lévő vállalatok vették át, illetve létrehozták a bábolnai ménes és a ménesbirtok kezelésére a Bábolna Nemzeti Ménésbirtokot. A lakosság közszolgáltatásokkal való ellátásához szükséges vagyontömeg fokozatosan került az önkormányzathoz.

A rendszerváltást követő években megvalósult nagyobb önkormányzati beruházás volt a régi iskola felújítása, közösségi házzá alakítása, a településközponti területek újragondolása, felújítása, a városi óvoda és bölcsőde felújítása, a szabadidőközpont felújítása, a sportcsarnok felépítése, műfüves pályák kialakítása. A polgármesteri hivatalban körzetközponti szerepkört mutató okmányiroda (napjainkban Kormányablak), gyámhivatal alakult meg. A településen az üres építési telkek többsége beépítésre került, illetve beépítése jelenleg is folyik. Bábolna lakossága 2022-ben 3.424 főt tett ki.

Infrastruktúra

Bábolna infrastrukturálisan az urbanizált települések közé tartozik, hiszen az elektromos áram, az ivóvíz, a szennyvíz, földgáz közművek kiépítettsége 100%-os, illetve 99%-os a kábeltelevízió és a vezetékes telefonhálózat lefedettsége. A telepü-

lésen 4G lefedettséget kínál, a Vodafone, a Yettel és a Telekom így a mobilhálózaton történő kommunikációhoz szükséges infrastruktúra is rendelkezésre áll. Bábolna sportinfrastruktúrája fejlettnak mondható, ugyanis rendelkezésre áll labdarúgópálya 500 fős lelátóval, 2 műfüves sportpálya, sportcsarnok, tekepálya (4 állásos, automata), fedett ugró és díjlovagló lovarda (18×40 m), lovaspálya (100×110 m), tornaterem, edző és fitneszterem és kutyatréning-pálya. A 2020-ban átadott Bábolnai Szabadidőparkban rekortán futópálya, kondipark, erdei tornapálya, tenispálya, BMX-pálya és íjaspálya várja a sportolni vágyókat. A helyi közbiztonság kialakításának érdekében Bábolna Város Önkormányzata fokozatosan térfigyelő-kamerarendszert épített ki. A térfigyelő-kamerarendszer mára közel 50 kamerából áll. A településen helyi televízió is szolgálja az itt élők tájékoztatását. A Bábolna Televízió Nonprofit Kft. kezeli az 1992 óta vezetett, helyi értékű nyilvántartott digitális archívumot.

Intézmények, iskolák, vállalkozások

Az önkormányzat intézményei a Bábolnai Százszorszép Óvoda és Bölcsőde, a szociális gyermekjóléti és gyermekvédelmi feladatokat ellátó Bábolnai Alapszolgáltatási Központ, illetve a kulturális, szabadidős és sport szolgáltatásokért felelős Bábolna Városi Könyvtár, Művelődési és Sportközpont. A Komáromi Tankerületi Központ fenntartásában működik a Bábolnai Általános Iskola, ahol a bábolnai nebulókon kívül az agglomerációban élő diákokat, valamint Bana Község felsőtagozatos tanulóit is oktatják.

A Pettkó-Szandtner Tibor Lovas Szakközépiskola és Kollégium Magyarország egyik legfontosabb középfokú végzettséget adó lovas szakképző intézete, amely az ország egész területéről várja a középfokú és ráépüléssel lovasképzésben (lovász, belovagló) részesülni kívánókat.

Idegenforgalom

A település idegenforgalmi vonzerejének növelése érdekében használaton kívüli, jórészt korábbi ipari területek újrahasznosításával Strand- és Termálfürdő, Szabadidőpark és Csónakház épült. Mára a fürdő és a szabadidőpark is kedvelt úticélja a pihenni, kikapcsolódni vágyóknak.

A kirándulók szívesen látogatják a Bábolna Nemzeti Ménesbirtokot is. A Szapáry-kastély udvarában Kocsimúzeum, fedeles lovarda, Afrika múzeum várja a látogatókat. Itt található Közép-Európa legöregebb akácfája, melyet 1710-ben ültettek. A kastélyhoz tartozó Tiszti Kaszinóban Lovas Múzeum látogatható. A 10 hektáros területen elterülő Arborétum ad otthont az Európában egyedülálló Híres Lovak Emlékhelynek. Bábolna számos országos és nemzetközi lovasverseny helyszíne is.

Az idelátogatók elismeréssel szólnak a település gondozottságáról, biztonságáról és lehetőségeiről. A város természeti értékei, látnivalói, vendégszerető lakosai maradandó élményt nyújtanak az idelátogató hazai és külföldi vendégeknek. Bábolna szép és élettel teli hely, kedves emberek lakják, akik büszkék településükre.

Dr. Horváth Klára polgármester

Berhida Város Önkormányzata

Elhelyezkedés

Városunk közel 6.100 lakosával, Veszprém megyében, a Várpalotai járásban, Várpalotától kb. 10 km-re, az M7-es autópálya és a 8-as sz. főközlekedési útvonal közt található. Településünk ideális célpont azoknak, akik szeretnék néhány órát kisvárosi környezetben eltölteni.

Történet

A mai Berhida három település – Berhida, Peremarton, Kiskovácsi – egyesülésével és Peremartongyártelep felépülésével jött létre.

Berhida már a rómaiak által is ismert település volt. Erre utalnak a XX. század első éveiben előkerült leletek, melyek római telep nyomaira és római kori temetőre utalnak. A sírokban urnákat, vas-, bronz tárgyakat, valamint egykori bronz pénzerméket találtak.

Peremartont Premortun néven említi az I. Szent László királynak tulajdonított 1082-es (XIII. századi hamisítású) oklevél. Kiskovácsi 1352-ben Kovachy néven, Berhida 1363-ban Berenhyda néven szerepel oklevélben.

Berhida nevezetes arról, hogy itt találták meg azt az ónból és horganyból öntött nagy királyi pecsétnyomót, melyet II. Géza királynak tartanak. Az uralkodó ugyanis a hagyomány szerint többször megfordult e helyen, és egyik látogatásakor vesztette el azt. A történelmi ritkaság a Nemzeti Múzeumban található.

Berhida és Peremarton már a 14-15. században népes településnek számított, a Séd-partján több malom épült. Berhida vásártartási joggal bírt, heti vásárát 1436-ban, országos vásárát pedig 1461-ben említik először.

Berhida a mohácsi csata utáni években jelentős község volt, amit alátámaszt az is, hogy 1532-ben rendi országgyűlést tartottak itt. A 18. században már működött katolikus és református iskola is.

A település fejlődése az Ipari Robbanóanyaggyár 1922. évi alapítását követően gyorsult fel. A gyár fejlődésével egy időben a népesség száma is jelentősen megnőtt, a gyár mellett városias jellegű lakótelep épült. A rendszerváltást követően a Peremartoni Vegyipari Vállalat összeomlott, helyén számos új gazdasági társaság alakult, munkahelyeket teremtve.

1985. augusztus 15-én Richter-skála szerinti 4,9 magnitúdójú földrengés pusztított városunkban. A lakóházak, középületek súlyosan megrongálódtak, 72 házat teljesen le kellett bontani, szerencsére emberéletben nem esett kár. A széleskörű összefogás eredményeként a károk elhárítása két év alatt megtörtént, és egy modern település-központ épült ki. A földrengés 30. évfordulóján az akkori összefogásra emlékezve avattuk fel Szilágyi Bernadett szobrászművész „A város” című alkotását, mely a városháza előtti téren található.

Infrastruktúra

A település résztvevője volt a Várpalota és régiója környezetvédelmi rehabilitációs programnak, eredményeként a település infrastruktúrája 100%-ban kiépült.

A Magyar Köztársaság Elnöke 2004. július 1-jétől Berhida településnek városi címet adományozott, az ünnepélyes átadásra a 2004. szeptember 11-én került sor.

A város kiterjedt és jó színvonalon működő oktatási-, kulturális, egészségügyi- és szociális intézményhálózattal rendelkezik. A településen található két óvoda, bölcsőde, két általános iskola, alapfokú művészeti iskola, két művelődési ház, két könyvtár, családsegítő központ, idősek otthona, okmányiroda, benzinkút, takarékszövetkezet.

Az elmúlt években számos olyan fejlesztést valósítottunk meg, amelyek a helyiek számára élhetőbbé teszik a várost.

Felújításra került a II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola, megvalósult a város rehabilitációs program, amelynek keretében részben felújításra került a városháza, létrejött egy sportpálya, játszótér, kiszolgáló épület, piactér. Mindkét iskolában jelentős informatikai eszköz bővítés történt.

A Peremartoni Ipari Park területén a korábbi ipari termelés az évtizedek során elszennyezte a talajt és a talajvizet. A terület kármentesítése 2013-2015 között sikeresen megtörtént, ezáltal egészségesebb, élhetőbb lett a környezetet és lehetőség nyílt új munkahelyek, vállalkozások létrehozására.

A Kistó és a Séd patak mellett új szabadidőpark létesült, ahol szabadtéri színpad, gördeszkapálya, készségfejlesztő és vízi játszótér, szabadtéri fitnesseszközök, szalonnasütő- és bográcsozó helyek, szabadtéri kemence várja az idelátogatókat.

Büszkek vagyunk arra, hogy mások által is elismert a település közművelődési tevékenysége, melyért a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 2002-ben Közművelődést Pártoló Önkormányzat címet adományozott. Több művészeti csoport

őrzi és viszi tovább a település színes kulturális örökségét, valamint több elismert festőművész és csont-, szaru- és fafaragó is él és alkot itt. Képzőművészeink, amatőr alkotóink, művészeti és hagyományörző együtteseink színes kulturális életünk meghatározói, rendszeresen bemutatkoznak és fellépnek a városi rendezvényeken. A település legrangosabb kulturális eseménye a háromnapos Berhidai Napok rendezvénysorozat, mely felöleli a különféle művészeti ágakat bemutató programokat.

Látnivalók

A település legfőbb látnivalói a templomai. A város legrégebbi épülete a XIII-XIV. század fordulóján a jellegzetes késő románkori, kora gótikus stílusban épült Szent Kereszt Kistemplom. A kettős kőfedélszékű templom különlegességét az adja, hogy a boltozat és a tetőzet építéskor is csak követ használtak, a tetőszerkezetet is falzták. Az épületnek egyetlen párja van Európában: Montataire kolostortemploma Franciaországban. A berhidai református templom 1768-ra készült el. A bejárat fölötti vörös márványablán a felirat: „Ó Jézus, adj nekünk és e tornyodnak békét A Szent László római katolikus templom a város északi részén, a Hősök terén található. Az 1778-ban felszentelt barokk stílusú épület legértékesebb kincsei a szentély faliképei, készítőjük a neves művész, Johann Cymbal. A templom nevezetessége még a barokk szószék és a sekrestye gyóntatószéke A Kiskovácsi városrészben található késő barokk stílusú református templom 1792-ben épült fel, mai formáját 1882-ben történt átépítéssel nyerte el. Városunk legfiatalabb temploma, a peremartongyártelepi Szent István király templom.

Városunkban több hősi és szakrális emlékmű található. A kiskovácsi református templom kertjében felállított hősi emlékmű az első világháború 16 hősi halottjának és 49 résztvevőjének nevét örökíti meg. A Szent László Katolikus Templom mögötti Hősök terén több emlékművet találhatunk: A II. világháború áldozatainak állít emléket a 2002-ben felállított emlékmű. A tér keleti végén három emlékmű található. Az I. világháború peremartoni, valamint az egyesített Berhida II. világháborús áldozatainak emlékműve. A Kisfaludy Stróbl Zsigmond által tervezett emlékmű 1943-ban készült el, mellette az 1993-ban emelt doni és a 2010-ben felállított 56-os emlékmű áll. Az I. világháború berhidai áldozatainak emlékműve a város központjában, a körforgalom közepén áll. A szobrot 1926-ban leplezték le, alkotója Betlen Gyula.

Berhida északi részén az Ősi felé vezető út és a Rákóczi Ferenc utca sarkán áll a 19. században emelt Szent Flórián-szobor. A hagyomány szerint Peremartonban hatalmas tűzvész pusztított, amely csodával határos módon Berhidán megállt, ennek emlékére állították fel a tűz védőszentjének szobrát. Tovább haladva az Ősi úton két útmenti feszület található. Kiskovácsi felé a Kistó szabadidőpark szomszédságában a hidakat, vízimalmokat oltalmazó a Nepomuki Szent János-szobor látható.

Peremartongyártelep városrész egyedi látványossága a víztorony, melyet 1921-ben építettek.

Pergő Margit polgármester

Budaörs Város Önkormányzata

Elhelyezkedés

Budaörs, a budapesti agglomeráció egyik legdinamikusabban fejlődő kisvárosa, amelyet ma már nem csak a bevásárlóközpontjai, a területén megtelepedett multinacionális cégek, de a nivós színháza, tematikus fesztiváljai, nemzetközi sporteseményei, és az országos hírű gimnáziuma révén is ismernek és becsülnek.

Budaörs festői környezetben, a Budai-hegység déli peremén fekvő, hangulatos kisváros, ahol harmonikus egységet alkotnak a modern építészet elismert alkotásai, a megkapó természeti környezet és a történelmi múlt emlékei. A város kereskedelmi negyedénél halad át a fővárost Béccsel, illetve a Balatonnal összekötő, M1-M7-es autópályák közös szakasza, ezért is nevezhető Budaörs – a közvetlen a szomszédságában elhelyezkedő – Budapest nyugati kapujának. A 30 ezres lélekszámú település a fővárosból közúton, de vonattal is egyaránt gyorsan elérhető.

A budaörsiek kedvelt kiránduló helyéről, a festői szépségű Kőhegyről lepillantva, az óváros hangulatos utcáit, a múltat idéző egykori borospincéket, a Kálvária-dombot a felújított stációkkal, a 200 éve épült, messzire tekintő barokk katolikus templomot láthatjuk. Az Ótemetőben régi, faragott gótkeresztes sírkövek őrzik a német nemzetiségi múltat. A lakótelepet virágos parkok, tágas játszóterek kialakításával, az épületek felújításával igyekezett az önkormányzat barátságosabbá tenni. A település kertvárosi részei egyre népszerűbbek azok körében, akik a nagyvárosi forgatag helyett kellemes, nyugodt lakókörnyezetre vágyanak.

Története

Az első földművelő, állattenyésztő csoportok időszámításunk előtt 3500 körül jelentek meg ezen a területen. Bronzkori leletek (i.e. - 1900-800) a Hosszúréti-árok táján kerültek felszínre. A rómaiak előtt közel száz éven keresztül a kelta eredetű eraviscus törzs élt a környéken. A római korban több villatelepülés jött létre, amelyek épületmaradványai a Kamaraerdőben kerültek elő.

Budaörs a honfoglalás után nem sokkal már újra lakott település. Neve törzsnév-

ből, mégpedig a honfoglalás előtt a magyarsághoz csatlakozott három kabar törzs egyikének nevéből származhat.

Az Örsre vonatkozó első írásos emlék IV. Béla királyunk egyik oklevele, mely arról tudósít, hogy a még ifjú király a kelenföldi Szent Gellért egyházat, a hozzátartozó örsi Szent Márton és a sasadi Szent András kápolnával együtt a belakuti cisztercita monostornak adományozta. Az oklevél 1236-ban kelt, és egy 1504-ben készült másolatban maradt fenn.

A mai Budaörs területén még két falu volt, Csik és Horhi. Mindkettő a hódoltság időszakában néptelenedett el.

A török elleni felszabadító harcok idejére esik egy történet a város címerében is szereplő Törökugrató nevű hegyről. Az egyik török vezér, hogy üldözőjének fogságába ne essen, bekötött szemű lovával a mélybe ugratott.

Budaörsöt 1720-ban telepítette újra gróf Zichy Péterné, gróf Bercsényi Zsuzsanna, aki 1719-ben váltotta vissza saját nevére a községet, s kinek tulajdonában is maradt 1745-ben bekövetkezett haláláig. 1739-ben pestis sújtotta a községet, mely az itt lakók közül 259 fővel végzett. Ezután újabb ötven sváb telepes családot költöztetett a faluba.

A XIX. században a lakosság száma folyamatosan nőtt. 1821-ben már 3775 főt számláltak, 1900-ban pedig 6104 fő vallotta magát budaörsinek. Az első világháborúban nagyon sok budaörsi katona vesztette életét. Nevezetes esemény volt az 1921. október 22-i királypuccs, melyhez az úgynevezett „budaörsi csata” kapcsolódik.

A település történetének legtragikusabb éve 1946, mert itt, Budaörsön kezdődött meg a magyarországi németek kitelepítése. Ekkor a lakosság 90 százalékát marhahagyonokban Németországba hurcolták.

A történelmi emlékeket a város régészeti parkja és egy régészeti kiállítás mutatja be, de mélyreható helytörténeti kutatómunkát végeztek a Heimatmuseum munkatársai is, akik tárlatokon és számtalan kötetben dolgozták fel a budaörsi svábok történetét. A városban mind a mai napig erősen jelen van a német nemzetiség az oktatásban és a kultúrában is. A kapcsolattartás az előzőttekkel az 1980-as évek közepétől erősödött fel, amelynek egyik csúcspontja a németországi Bretzfelddel kötött testvérvárosi megállapodás volt. Az ebből a kapcsolatból származó közigazgatási, gazdasági, jogi tapasztalatok nagyban segítették Budaörsöt, hogy az 1990-ben bevezetett, mindenki számára vadonatúj önkormányzati rendszert gyorsan kiismerje a helyi vezetés és annak működtetését a város javára kamatoztassa.

Budaörs 1986-ban emelkedett városi rangra, és a rendszerváltást követően a térségben is egyedülálló dinamikájú fejlődésnek indult. A Központi Statisztikai Hivatal 2006-ban az ország legfejlettebb településének minősítette Budaörsöt, de ugyanígy az első helyen végzett a 2011-ben a megismételt felmérés során is.

Infrastruktúra

A város robbanásszerű fejlődését a rendszerváltás után az alapozta meg, hogy földrajzi helyzetét, például a településen áthaladó autópálya előnyét kihasználva, elsőként hozott létre nagy területen bevásárlóközpontokat. Ezek kezdték el vonzani a logisztikai és egyéb ipari vállalkozásokat. A kedvező helyi adók és a befektetők profi kiszolgálása eredményezte, hogy egyre több vállalkozás telepedett meg a településen, egy idő után már a K+F szektor képviselői közül is.

A helyi önkormányzat tudatos várospolitikával nagyon gyorsan kiépítette a közműveket, a szolgáltatások legszélesebb spektrumát, méghozzá úgy, hogy közben ügyelt az épített és természeti környezet egyensúlyának fenntartására is. Kiemelten kezelték az oktatás, a rekreáció, a tömegsport, a kultúra, a civil szektor fejlesztését. Eredeti megoldásokkal biztosították az egészségügy rendkívül magas színvonalát, de ugyanígy a helyi szociális biztonság is messze az országos átlag fölött van.

Hozzájárulhatott ehhez, hogy a város vezetésében a rendszerváltástól kontinuitás van Wittinghoff Tamás polgármester személyében, akinek csapata az első ciklus óta vezeti folyamatosan a települést. Budaörsön alkalmazták először sikeresen azt a modellt, már 2010-től, hogy pártok felett álló, civil ernyőszerkezettel indultak az önkormányzati választásokon. De a város a helyi tájékoztatásban sem követte az országosan elterjedt rossz gyakorlatot. Budaörsnek nincsen önkormányzati lapja, egymással versenyben lévő független print és online kiadványok biztosítják a tájékoztatást. De a helyi rádiót és televíziót sem ellenőrzi az önkormányzat.

A fővárosból is sok látogatót vonzó helyi színház, az országos hírű Illyés Gyula Gimnázium, az iskolai bukásokat megszüntető Budaörsi Tanoda bizonyították, hogy az értelmiségi közösségek autonómiájának teljes körű biztosítása és az innovációk támogatása nagyon komoly eredményekhez vezet. Egy ilyen innovációból nőtt ki például a ma már nemzetközi hírű Primanima animációs filmfesztivál.

A budaörsiek a szabadság kis szigeteként tekintenek városukra, amelyhez való őszinte kötődésüket bizonyítják azok a kutatások, amelyek szerint az itt lakók 97 %-a szeret a településen élni.

*Wittinghoff Tamás
polgármester*

Bük Város Önkormányzata

Elhelyezkedés

Bük Vas megye északi részén, az Alpokalja és a Kisalföld találkozásánál, a Répce folyó mentén helyezkedik el. Helyén a középkorban három nemesi falu – a folyó folyásirányát követve – Felső-, Közép- és Alsó-Bük sorrendben, amelyek 1902-ben Bük nagyközség néven egyesültek.

Történet

1865-ben a Bécs – Sopron – Szombathely – Nagykanizsa vasútvonalon állomást kapott, amelynek hatására 1867-ben cukorgyár épült itt. A gyár a térség legnagyobb foglalkoztatója volt, ami a monarchia egészéből vonzotta a munkaerőt. A lakosság szám egyenletesen növekedett és 1890-ben átlépte a 3.000 főt.

1917-ben a cukorgyár leégett és a település hanyatlásnak indult, községgé fokozták le.

Pozitív irányú változás akkor következett be, amikor 1957-ben kőolajkutató-fúrás alkalmával hévizet találtak. Ennek bázisán 1962. augusztus 19-én megnyitott a büki fürdő.

A létesítmény a folyamatos fejlesztéseknek köszönhetően nemzetközileg is ismertté vált és növekvő pályára állította az addig sorvadó települést. 1983-ben visszakapta nagyközségi rangját, 2007-ben pedig városi rangra emelték.

Lakosság száma bő fél évszázada folyamatosan növekszik, a 2022-es népszámlálás szerint 3.520 fő volt a lakónépessége.

Infrastruktúra

Annak ellenére, hogy Bük viszonylag kis lélekszámú város, több szinten és tekintetben központi szerepkört tölt be:

Nemzetközi szintű turizmus: városunkban működik Magyarország 2. legnagyobb területű és 3. lelátogatottabb gyógyfürdője. A mintegy 6000 férőhelyen évi 700-800 ezer vendégéjszakát töltenek el a vendégek.

Regionális jelentőségű ipar: a város legnagyobb foglalkoztatója a mintegy 1500 embernek munkát adó Nestlé Purina állateledelgyár, amelynek most is zajló beruházás-sorozata nemzetgazdaságilag kiemelt jelentőségű státusszal rendelkezik.

Térségi szintű közszolgáltatások: a jellemzően aprófalvas Észak-Vas vármegyében több közszolgáltatás (óvoda, bölcsőde, családsegítő és gyermekjóléti szolgálat, mentőállomás, orvosi ügyelet) vonatkozásában központi feladatokat lát el, a térség egyik térszervező centruma.

Dr. Németh Sándor polgármester

Gyöngyös Város Önkormányzata

Elhelyezkedés

Gyöngyös a Mátra fővárosa, Heves megye második legnépesebb települése. A járási központ 690 évvel ezelőtt, 1334-ben emelkedett városi rangra, történelme során több mint tucatnyi alkalommal égett le, utoljára 1917-ben. A város fönixként valamennyi alkalommal újjáéledt hamvaiból, az 1960-as évek óta pedig addig soha nem látott tempóban fejlődik.

Történet

A legújabb kutatások szerint Gyöngyös már a honfoglalás korában is létezhetett, de a környék jóval régebb óta lakott, az időszámításunk előtti 7-8. században már éltek itt emberek. Gyöngyös történetét meghatározza a mezőgazdaság és a szőlészet-borászat, a kiváló adottságokkal rendelkező térségben évszázadok óta termelnek szőlőt, ez az ágazat pedig egészen az 1950-es évekig a városban élők többségének a megélhetését biztosította. Az 1950-es évek elején intenzív iparosodás indult az addig legfeljebb csak céhes iparral rendelkező településen, és ennek nyomán a városkép is teljesen átalakult, az addigi kisvárosias, szűk utcás városképet felváltották a lakótelepek, a város alkossága pedig gyors gyarapodásnak indult. Az időszak több, a városképet máig alapvetően meghatározó emblematikus épülettel gyarapította a várost, mint a Mátra Művelődési Központ épülettömbje, vagy Heves vármegye legmagasabb épülete, a húszemeletes Toronyház.

Gyöngyös története nem mentes a tragédiáktól sem, nem véletlenül szolgál a Fönix a romjaiból többször is újjáépült város jelképéül. A csapások között jelentős volt a 19. század végén tombolt filoxerajárvány, amely valamennyi szőlőterületet elpusztította, ezeket fosztva meg szőlőből származó jövedelmüktől. Gyöngyöst a tüzek városaként is szokás emlegetni, a település tucatnyinál is több alkalommal égett le. A legnagyobb pusztítást az 1917-es tűzvész okozta, amely szinte a teljes történelmi belvárost elpusztította. A szerencsétlenség után országos összefogás jött létre a városért, s a IV. Károly által kiadott, utolsó király által aláírt magyar törvény épp Gyöngyös újjáépítéséről szól.

Infrastruktúra

Gyöngyös nemcsak a 22 település mintegy 74 ezer lakosát tömörítő Gyöngyösi járás székhelye, hanem fontos kistérségi központ is. A Gyöngyös Körzete Kistérség Többcélú Társulása 25 önkormányzat együttműködésével lát el szociális feladatokat, úgy, mint gyermek- és családgondozás, idősgondozás, hajléktalanellátás, pszichiátriai és szenvedélybetegek, fogyatékkal élők gondozása a Kistérségi Humán Szolgáltató Központon keresztül. Az Idősek Otthona 100 férőhelyen biztosít lakhatást és teljes körű ellátást bentlakásos formában, a központ kínál jelzőrendszer házi segítségnyújtást, napköziotthonos formában pedig számos megváltozott munkaképességű vagy fogyatékkal élő gondozottnak kínál munkalehetőséget. A Kistérségi Humán Szolgáltató Központ 2005. április 1-jétől működik Gyöngyös városában és a Gyöngyös Körzete Kistérség Többcélú Társulását alkotó települések közigazgatási területén. Célja a hatékonyabb, széleskörű és színvonalas feladatellátás biztosítása a térség településein.

Gyöngyös mára a térség és a vármegye fontos ipari központja, a 2000-es évek elején kialakított mintegy 200 hektáros ipari parkja gyakorlatilag betelt, olyan nemzetközi óriásvállalatoknak ad helyet, mint a Procter & Gamble vagy a Giant. A befektetői érdeklődés azonban továbbra is élénk az M3-as autópálya és Budapest közelsége miatt kiváló adottságokkal rendelkező település iránt, ezért a további ipari bővítés érdekében az önkormányzat egy százhatvan hektáros ipari területet alakított ki a potenciális befektetők számára teljes közműellátással.

Gyöngyös központi szerepet tölt be a térség idegenforgalmában, a 20. század első felében itt fektették le a szervezett mátrai turizmus alapjait. A város közigazgatási területén található hazánk legmagasabban fekvő tava, a közelmúltban jelentősen megújult Sás-tó, amely magas színvonalú kempinggel és kalandparkkal is csábítja a vendégeket. Ugyancsak fontos turisztikai célpont Mátrafüred és Mátraháza, valamint hazánk legmagasabb hegycsúcsa, az 1014 méter magas Kékestető – ezek ugyancsak Gyöngyös közigazgatási területén helyezkednek el.

A város nem csak a Mátra révén vonzza a látogatókat, számos szabadidős és kulturális attrakcióval rendelkezik, amelyek egytől egyik népszerűek a turisták körében. A városban működő magánállatkertben az oroszlánok a legnépszerűbbek, de számos állatfajt tekinthetnek meg a látogatók. Ugyancsak népszerű célpont a Mátra Múzeum, amely hazánk második legjelentősebb természettudományi gyűjteményével rendelkezik, kastélyépülete pedig a város egyik legimpozánsabb épített emléke. Felújításával a város Europa Nostra-díjat nyert. A Szent Bertalan-templomban IV. Károly ereklyéjét őrzik, a szomszédos plébániaépületben pedig a korábban az év múzeumának választott kincstár hazánk második legjelentősebb egyházi gyűjteményét mutatja be. A templom toronysisakjai az 1917-es tűzvészben semmisültek

meg, helyreállításukra csak 2018-ban került sor. A felújítás során kilátót és a tűzvést bemutató kiállítást is berendeztek a templom déli tornyában. A ferences rendtartomány páratlan könyvritkaságokat őriz Gyöngyösön, az általuk működtetett Autista Segítő Központ pedig az ország egyik legjelentősebb, autizmussal élők oktatását végző intézménye. A kisvasút szerelmeseit a Mátravasút szerelvényei két irányba szállítják a festői Mátrában.

Gyöngyös jelentős sportélettel rendelkezik. Az elmúlt évek erőfeszítéseivel a rendszerváltáskor felszámolt egykori honvédlaktanyából az önkormányzat saját erőből, illetve pályázatok segítségével valódi sportközpontot hozott létre, amely 1100 néző befogadására alkalmas sportcsarnokkal, bemelegítőcsarnokkal, füves és műfüves labdarúgópályával, valamint a 2023-ban átadott, Aktív Házra keresztelt sport- és szabadidőközponttal szolgálja ki a városban működő sportegyesületeket. Ez utóbbi épületben állandó kiállítás mutatja be a város gazdag sportmúltját. Gyöngyös első osztályú kézilabdacsapattal büszkélkedhet, amely immár több mint egy évtizede biztos középcsapatként szerepel a hazai NB I.-ben, eredményeik között európai kupaszereplés, valamint Ligakupa-győzelem is szerepel, mérkőzéseikre rendszerint megtelik a városi sportcsarnok.

Gyöngyös számos hosszú távú stratégiával és koncepcióval rendelkezik, amelyek együtt szolgálják a legfontosabb célokat, a fiatalok megtartását, az életminőség javítását, az autók egyre növekvő számából adódó kihívások kezelését, illetve a klímaváltozás hatásainak enyhítését. A város önkormányzata elkötelezett a fenntartható energiagazdálkodás iránt, ezért nagy hangsúlyt fektet a geotermikus energia kutatására. A projekt keretében jelenleg a próbafúrások előkészítése zajlik. Az önkormányzat célja egy geotermikus erőmű létrehozása, amely nemcsak energetikai, hanem egy melegvizet fürdő építésével fontos turisztikai lehetőségeket is tartogat a város számára.

*Hiesz György
polgármester*

Kisvárdai Város Önkormányzata

Elhelyezkedés

Ha felvázolnánk egy képzeletbeli térképet Kisvárdai érték, valamint turisztikai különlegességeire épülő kuriózumaiból láthatnánk, hogy a közel 17.000 főt számláló város az elmúlt évek alatt nemcsak idegenforgalmi központtá nőtte ki magát, de a kulturális szintér egyik fontos állomásává is vált.

Megújuló tereink a folyamatos innováció útján minőségi és mennyiségi fejlődést is eredményeztek. Család- és vendégközpontúvá vált az a kisváros, amely légköre mindig is egyedülálló volt. Kisvárdai belvárosának látkepe olyan hangulatos érzésvilágot tükröz a régi korok egyediségét hangsúlyozó kávézóit, cukrászdáit által, amely a megújult és szemet gyönyörködtető impozáns épületek gyűjteményében egyediséget és minőséget közvetít.

Kisvárdai innovációja, gazdasági és életviteli érintettsége folyamatosan a fejlődés irányába mutat, amelyek terveink és elhatározásaink tekintetében markáns előre haladást példáznak. Beruházásaink mára már a jövőbe vetített célokat engedik láttatni. A gazdaság és a turizmus, továbbá az élhetőbb korszerű város összhangba hozását oly módon igyekszünk megvalósítani, hogy a családok, vendégeink és valamennyi korosztály igényeit szem előtt tartva válhassunk a biztos otthon védjegyévé. Jelenleg folyamatban lévő beruházásainkat tekintve a legkiemelkedőbb és a legjelentősebb a Kisvárdai vár turisztikai célú fejlesztése, amely nemcsak látványosságként, de történelmi szempontból rangként, valamint a jelenben megnyíló történelemként is értékelhető.

A kultúra és művészetek elkötelezett híveként valósítjuk meg az Új Múzeum és Tájház kialakításának monumentális projektjét. A multifunkcionális terekkel ellátott épület már a 21. század igényeit elégíti ki a legkorszerűbb elvárásoknak megfelelően. Számunkra a fennmaradó értékek és a jelen művészei által idealizált alkotások, olyan fontosak, mint azok az antik könyvek, amelyek korokról, emberekről, érzésekről és átörökíthető hagyományokról mesélnek.

Tudatosan formáljuk Kisvárdai jövőjét és életterét, hogy értékeink megújuló és újjáéledő hálójában, mindenki számára olyan pluszt tudjunk nyújtani az itthon ma-

radásban, a haza településben, valamint a mentális és szellemi tovább fejlődésben, amelyek bizonyíthatják az előre vetített koncepcióknak sikerességét.

A sport, ide értve a Várkerti Stadion, a Multifunkciós Csarnok, a Küzdősportok Háza mind az újításokra törekvő nyitottságát tükrözik. Kisvárdai fejlődése rohamos léptekben halad, hiszen városunk megfelelő adottságokkal rendelkezik örökség-, kulturális-, aktív-, fürdő-, öko-, és a gasztronómiai turizmust is magában foglaló komplex és versenyképes attrakciók fejlesztéséhez, valamint szolgáltatások nyújtásához.

Történet

A történelmi múlt nagysága kellett ahhoz, hogy gyökereinkhez visszanyúlva az alkotás és tenni akarás példáját követni tudjunk. Röviden így vázolhatnánk fel városunk történetét, amely emlékezet és büszkesége mai napig bennünk él. Felső-Szabolcs népeinek a története több mint 6000 év távlatába nyúlik vissza. Magyarországon a rézkori fémművesség alkotásainak túlnyomó része a Nyírségben került elő. A későbbi időkben számos nép élt vidékünkön: gepidák, kelták. A honfoglalás idejéből származó régészeti lelőhelyeknek egyik leggazdagabb vidéke. Kevésbé köztudott, hogy a Kisvárdáról a Nemzeti Múzeumba eljuttatott tárgyak képezték alapját a múzeum mai, gazdag honfoglalás kori régészeti tárának. Szent István folytatva a Géza fejedelem által megkezdett művet, vármegyékre osztotta fel az országot. Kisvárdai a X. században a keleti határokat védő gyeperendszer fontos erőssége volt. A mai vár helyén akkoriban egy földvár állt. Az egykori mezőváros a honfoglalás óta lakott település, fontos közlekedési és kereskedelmi utak találkozásánál fekszik. Várunkat a Várday család építtette, mely egyben birtok központjuk is volt. Kisvárdai az Árpád-kor első századaiban létezett Bihari dukátus északi központja, vezetését 1077-ig maga Szent László látta el, aki 1085-ben a Salamon és Kutesk vezette besenyő sereg fölött győzelmet aratott.

A város tulajdonosa, a Gut-keled nembeli Várday család jelentős szerepet játszott a város felvirágoztatásában. Országos vásártartási jogot is szereztek, és 1421-ben városi joggal ruházták fel a települést. 1468-ban Várday István bács-kalocsai érsek, bíboros, I. (Hunyadi) Mátyás király fő és titkos kancellárja jelentősen bővítette a település önállóságát. A Rákóczi szabadságharc alatt II. Rákóczi Ferenc fejedelem több alkalommal is megfordult várunkban. Legutolsó nagy seregszemléjét is itt tartotta. A város a szabadságharc utáni zűrzavaros időkben majdnem elnéptelenedett, de a helyi lakosság képes volt újra felépíteni és benépesíteni a települést.

Fontos megemlítenünk a zsidóság Kisvárdán betöltött szerepének kiemelkedő jelentőségét. A gazdasági és kereskedelmi élet főszereplői voltak. A feljegyzések szerint Kisvárdai mezővárosában 1796-ban alakult meg a hitközség, bár ekkor még helyesebb zsidó közösséget, közösséget (Communitas Judeorum) említeni, illetve ezt

felváltotta a főúri majd vármegyei Civitas Judaica, az Esterházyak esetében pedig – akik Kisvárdán is legfőbb birtokosok voltak – a „Separata Civitas Judaica”.

Kisvárdai város történelme, emlékiratai, tárgyai olyasfajta grandiózus utazást jelenítenek meg a történelem mezsgyéin, amely válaszokat adhat a honnan hová kérdésre. Jelene ma is azokból a historialis építőkövekből, gyökerekből táplálkozik, amelyek megóvása és tovább építése feladatunk és kötelességünk! Az örökség, mely ránk maradt, méltón tisztos megbecsüléssel jelzi az egykori mezőváros, majd város számunkra provinciális jelentőségét. Őseink nagysága és törekvő munkája tett minket azzá, amik ma vagyunk! Az emlékek legyen az írott vagy íratlan, egy város tanszójának azon elemei, amelyekből az idő során kivehetünk egy-egy darabot és visszaemlékezhetünk arra, amit őseink küzdelmes harcok árán megteremtettek számunkra. Gyökereink a földből kimagasló fa kapaszkodó és életet adó, teremtő, mára már láthatatlan hálói. Ebből táplálkozva mi vagyunk az építők, harsonái a múltnak és iránymutatói a jövőnek. Többek vagyunk egy egyszerű történelmi múltidézésnél, mert az emlékek őrzése és a hagyományok ápolása a megemlékezéseink tükrében mai napig életető jellegűek. Megmutattuk, hogyan váltunk jelentőséggel bíró mezővárossá és hogyan magasodtunk ki a szorgalmas polgárság, valamint számunkra megadatott kiváltságok révén, fejlődni tudó és akaró várossá. Megbecsüléssel tiszteljük a múltat és tervekkel tekintünk a jövő felé! Példaként állnak előttünk az „alapítók” akik munkájuk és szorgalmuk gyümölcseinek magjából ma újabb fákat nevelhetünk!

Büszke vagyok városomra, büszke a történelmi múltra és büszke a jelenből mutatkozó, iránymutatást adó jövőre! Mi hiszünk a tervezhetőségben és a jövőbe fektetett energia sikerességében! Mert Kisvárdai a város ahol a jövő elképzelhető és a „Város ahová visszatérsz!”

*Leleszi Tibor
polgármester*

Lajosmizse Város Önkormányzata

Elhelyezkedés

„Isztambul és London között félúton” az Alföld szívében, a Kiskunság északi peremén helyezkedik el a 12.000 fős Lajosmizse.

Történet

Régészeti leletek bizonyítják, hogy a térség már a bronzkortól kezdve lakott volt. Szkíta, kelta, szarmata, avar és a honfoglaló magyar régészeti anyag tanúsítja, hogy milyen fontos volt ez a homokos legelőkkel és szikes tavakkal tarkított föld a népvándorlás idején. A környéken a tatárjárás után betelepedett kunok létesítettek szállásokat. A 15. századtól írott források is előbukkantak Mizseszék, Kunmizse, Lajosszállás (Lajosülése), Beneszállása nevekkkel. Egy 1469-es dokumentumban Mátyás király a mizsei kunok adójának egy részét elengedte. A török uralom fél évszázadon keresztül megkímélte Lajos és Mizse kunjait, és a szomszédos Benét. A halmozottan nehéz kettős adózást és a háborúk zivataros évtizedeit azonban a kis falvak nem bírták átvészelni. Először Bene, majd 1593-ban Lajos és Mizse is elnéptelenedett. A török birodalomban a pusztákat Nagykovács és Kecskemét bérelte, az oszmán hatalom megszűnte után a Habsburg-ház önkényesen használta, adta-vette azokat. A tudatos jászok és kunok elérték, hogy 1745-ben megválthassák pusztáikat, ennek a máig fennmaradt elnevezése a Redemptio. Az 1745-ös esztendőől kezdve 1876-ig Lajost, Mizsét és Benepusztát Jászberény birtokolta. A jász gazdák először csak nyaralóknak, nyári kerteknek és legeltetésre alkalmas területeknek használták a pusztai birtokokat. Jászberény hasznát látva a sok utazásból, három csárdát építtetett. A központi nagy vendégfogadó a fennmaradt archaikus helynévről kapta a Földeáki Csárda nevet. Az épület 2003-ig a polgármesteri hivatal épülete volt. 1876-ban a Jászkun kerületet megszüntették, s a területét beolvastották az új megyerendszerbe. 1877-ben Lajos, Mizse és Fél-Bene pusztából létrejött Lajos-Mizse (Lajos-

mizse, Jászlajosmizse) község, melyet Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye területéhez soroltak be. 1855-ben még csak alig 2000, 1890-ben már mintegy 7000 fő lakosa volt. A népesség folyamatosan emelkedett: 1910-ben már 9000 lakosát írták össze. A római katolikus templom 1896-ban, a református 1902-ben épült fel közadakozásból és hitelből. 1899-ben egy kis zsidó templom is épült a Fő utcán, de ez a második világháború alatt megromlott, utána államosították és értékesítették, az új tulajdonosok pedig lebontották. A Budapest-Lajosmizse-vasútvonalat 1889-ben, a Lajosmizse-Kecskemét közti vonalszakaszt pedig 1905-ben adták át a forgalomnak. 1970-ben Lajosmizse nagyközségi rangot kapott. Ekkor még 14 külterületi iskola működött, többségük a Klebelsberg-féle iskolareformnak köszönhetően. A település 274 férőhelyes központi kollégiumának 1976-ban történő átadásával egyidejűleg a külterületi iskolákat egy részét bezárták. 1986-ban az addig Lajosmizséhez tartozó Felsőlajos önálló község lett. Lajosmizse 1993 óta város. A lakosság nagy része büszkén vallja és vállalja azt, hogy az eredeti jázsági telepések leszármazottja.

Infrastruktúra

A kiterjedt tanyavilággal rendelkező kisváros lakóinak szorgos munkája eredményeként a település mára jelentős állattenyésztéssel és növénytermesztéssel rendelkezik. A helyi gazdálkodók közül sokan természetnek számocát, így méltán nevezzük Lajosmizsét a „Szamóca fővárosának”. Számos gazdaság épül gyümölcs-, szántóföldi és melegházi növénykultúrák termesztésére. Mindemellett gyorsan fejlődött az ipar is, amely köszönhető az 1889-ben átadott vasútvonalnak, a települést kettészelő 5-ös számú főútnak és az M5-ös autópályának, amely déli irányban eléri az országhatárt, északi irányban pedig 35 perc alatt megközelíthető Budapest, az M0-ás körgyűrű és a Liszt Ferenc Repülőtér. Az itt lakók és az idetelepülni vágyó lakosok és vállalkozások kiszolgálására fejlesztésre került a csatornahálózat, részt vett a település az ivóvízminőség javító programban, így joggal mondhatják a Lajosmizseiek, hogy náluk már a csapból is MIZSEVÍZ folyik. Nagy hangsúlyt helyez Lajosmizse városvezetése arra, hogy a jelenlegi és az érdeklődő befektetők igényeit kiszolgálja, ezért jelentős területeket sorolt ipari övezetbe, ahol a vállalkozások részére valamennyi közműszolgáltatás könnyen elérhetővé válik, így a szennyvízhálózat, a jó minőségű ivóvíz, az energia-hálózat és a mai informatikai világban elengedhetetlen optikai hálózat is.

A település központjában kapott helyet a magas színvonalú alapellátást és szakrendelést biztosító Egészség ház, ahol az Országos Mentőszolgálat Mentési Pontja is elérhető. Itt található a családsegítő és gyermekjóléti szolgálat, az idősek klubja, valamint a feltöltődést, rekreációt biztosító Kutas-parkként emlegetett idősek parkja.

A város intézményhálózata teljes körű szolgáltatást nyújt a bölcsődés kortól a nyugdíjas korig.

2011. júniusban nyitotta meg kapuit a minden igényt kielégítő, modern két csoportos bölcsőde, amely 2022-ben újabb két csoporttal bővült.

Az óvodai ellátást a 16 csoportos, teljes körűen felújított zöldsóvodai címmel büszkélkedő Meserét Napközi Otthonos Óvoda nyújtja, míg az általános iskolai nevelést a 800 fős sportiskolai lehetőségeket is biztosító Fekete István Sportiskolai Általános Iskola biztosítja. A Polyák Imre Sportcsarnok helyet ad a testnevelési óráknak és a sportegyesületeknek is.

A labdarúgás szerelmeseinek az edzésekhöz és a mérkőzésekhez az óvodás kortól a felnőtt korig biztosítja a helyet a Lázár Bence Lajosmizsei Labdarúgó Sportcentrum.

A város központi részén található a jelentős fejlesztéseknek köszönhetően szabadidős központtá kialakított Iskola-tó és környezete, melynek partján helyezkedik el a helytörténeti gyűjteménynek helyet adó egykori Földeáki Csárda és mellette a 2003-ban átadott új impozáns Városháza.

Az épületben a helyi önkormányzat és a Közös Önkormányzati Hivatal működik. 2019-től külön épületben már Kormányablak is működik városunkban.

A kulturális és szellemi feltöltődésnek a Művelődési Ház és Könyvtár sokszínű programjai nyújtanak lehetőséget, színházi előadásokkal, önálló előadóművészi estekkel, könyvbemutatókkal és gyermekprogramokkal. Otthont ad a helyi művészeti csoportoknak is.

Egy élhető kisvárossá teszik Lajosmizsét az elsősorban a főút mellé települt üzletek, szupermarketek és szolgáltatók, de könnyen megközelíthető az országos híré grillázsguru Rimóczi László kulináris élvezeteket, különlegességeket nyújtó csokoládéboltja, és a Venesz József díjjal büszkélkedő Kiss Zoltán cukrászmester cukrászdája is, ahol megkóstolhatóak messze földön híres süteményei. Sokan keresik fel a téli hónapokban a Szőrös és Kisjuhász kertészetet, ahol a szedd magad akció során megcsodálhatják Magyarországon egyedülálló citromültetvényét.

A város mára már jelentős turisztikai és gasztronómiai központtá nőtte ki magát. Nemzetközi hírnévnek örvend a népszerű Tanyacsárda, Geréby kúria, továbbá magas színvonalon működik az Ezüst Villa rendezvényház, amelyek helyet biztosítanak konferenciáknak, esküvőknek, céges rendezvényeknek is. A csendesebb pihenésre vágyókat a falusi turistaházak, horgásztavak várják.

Az elmúlt években Lajosmizsén jelentős településfejlesztési és gazdaságélénkítő beruházások valósultak meg, amelyek új lehetőségeket nyitnak.

Kedvező feltételek alakultak ki a vállalkozások számára, amelyet a kiváló földrajzi és közlekedési adottságok tovább erősítenek, ezáltal a helyi vállalkozások is jelentős fejlesztéseket tudhatnak maguk mögött az elmúlt években.

Lajosmizsén kiemelt hangsúlyt fektetünk arra, hogy éljünk a lehetőséggel, amit a mindössze 15 km-re lévő Kecskemét és környéke biztosít azáltal, hogy az ország egyik legdinamikusabban fejlődő térségéhez tartozhatunk.

Basky András polgármester

Lőrinci Város Önkormányzata

Elhelyezkedés

Lőrinci Heves vármegye nyugati részén fekvő város, a Hatvani járásban. A vármegye nyugati részén terül el a Zagyva folyó völgyében, a Mátra és az Alföld találkozásánál. Legfontosabb közúti megközelítési útvonala a Hatvan és Salgótarján térségét összekötő, a nemzetközi forgalomban is jelentős 21-es főút, mely a lakott területeit nyugat felől elkerülve húzódik. Településünk sok szempontból kiemelkedő, egyik ilyen az elhelyezkedése és annak tagolása. Maga a város 3 nagy, külön településnévvel, ám összefüggő részre tagolható. Az északi részén fekvő Selyp a város egyik kiemelkedő jelentőségű része, tőle nyugatabbra fekszik Vörösmajor, illetve hozzá tartozik még a Mátravidéki Erőmű területe is, mely az egyik legjelentősebb üzemei közé tartozott a település gazdaságának szempontjából.

Infrastruktúra

1950-es évek Magyarországnak egyik legnagyobb és legkorszerűbb széntüzelésű hőerőműve volt Lőrinciben. Működése a fenti név alatt 1995-ben megszűnt. A telephelyet 1995-ben a Magyar Villamos Művek (MVM) vásárolta meg a Mátrai Hőerőmű Rt.-től. A meglévő infrastruktúra hasznosításával 1997-től egy 170 MW névleges teljesítményű gázturbinás erőmű beruházását kezdte meg az MVM. Az erőmű környékének lakosai, illetve a környező településekről is szívesen látogatnak ide, hiszen az Erőmű-tó remek horgász és kikapcsolódási lehetőségeket kínál bárki számára. Az aktív rekreációs tevékenységet kedvelők számára pedig remek lehetőség lehet a kondipark használata is. A közelmúltban megújult Erőmű tér mellett, hogy csendes, zöld környezetet nyújt a lakóknak, köszönhetően a rendszeres gondozásnak, virágosításnak ez a településrész folyamatos fejlesztések központja. A központi utcák is felújításra és kiszélesítésre kerültek a lakosok és az idelátogatók kényelmesebb utazása és közlekedése érdekében. Szintén ezen a városrészben, a Lőrinci Erőmű

téren találjuk meg az Idősek Otthonát is, mely szép környezetben, parkosított udvarral, virágokkal, örökzöld növényekkel körülvéve biztosítja a megérdemelt pihenést és a kellemes közérzetet. Kettő óvoda, egy bölcsőde és egy kétépületes általános iskola és alapfokú művészeti iskola található a településen, ahol tehetséggondozó és korrekciós képzés is működik. A város helyet ad egy szakképző iskolának és kollégiumnak, több szakmában van szakmunkás- és szakközépiskolai oktatás. Lőrinci kulturális életének egyik jelentős színtere a könyvtár, amely az olvasáson kívül kulturális rendezvényeket is kínál, utóbbi nagyrészeinek székhelye a Művelődési Ház, aminek története egészen 1889-ig nyúlik vissza. Már a háború előtti időszakban is volt kulturális élet a településen, melynek az iparoskör adott otthont. Működött mozi, könyvtár, itt tartottak bálakat, itt próbált a Cukorgyári Dalkör és a Színjátszókör.

A Cukorgyár több mint száz év működés után bezárt, így a Kultúrházra sem volt már szükség. 1996-ben Lőrinci városa megszerezte az épületet, és a helyreállítás után továbbra is Művelődési Házként működtette. Ezek után évekig itt rendezték a Lőrinci Városnapot, és a Gyermeknapot. Elindultak a Művelődési Házban a különböző kiscsoportok, klubok: zumba, akrobatikus rock and roll, jóga, hastánc, Selypi Nyugdíjas Klub. A Pitypang Egyesület belakta az egyik helyiséget, az önkormányzat anyagi támogatásával, és az egyesület tagjainak önkéntes munkájával létrehozták a felújított Pitypang termet. Az egyesület ma már a saját ingatlanában, a Pitypang-házban tevékenykedik. Az oktatás és a kulturális élet mellett a központi kérdés a szabadidő értékes eltöltése. Örömmel tapasztaljuk, hogy városunkat egyre több kisgyermekes család választja, mint lakóhelyének, mint turisztikai célból. A gyermekek önfelelt időtöltését a nagy odafigyeléssel, gondozással karbantartott park, zöld területek mellett az évek óta zajló, összesen többmilliárdos városfejlesztési projekt utolsó állomása, a 2020-as évben átadott vadonatúj játszótér szolgálja ki. Az aktív időtöltést segíti elő a szintén ebben az évben átadott kondipark és multifunkcionális sportpálya is, ahol lehetőség van többek között kosárlabdázásra, futballmérkőzésekre is, aki pedig egy pihentető ám mégis aktív sétára vágya a játszótér melletti Gesztenyés parkban ezt megteheti. Azok számára, akik akár profin üzik a labdarúgást akár csak hobby szinten, lehetőségük van a selypi futballpályán megmérgetni magukat. A rengeteg zöld terület, a virágos parkok olyan érzést nyújtanak, mintha a várostól távol egy zöldövezetben sétálgatnánk, azonban mindezt a városközpontban, Lőrinci szívében leljük fel, a helyiek által jól ismert „Árkád körüli park”-ban. Ez a megnevezés a Lőrinci Árkádkhoz köthető, melyről egészen pontosan 2021. áprilistól beszélhetünk, Szabó Zsolt országgyűlési képviselő, Víg Zoltán polgármester és Pálkás Péter alpolgármester ekkor adta át a városközpont legújabb beruházását, a mintegy 350 millió forintból megújult Közösségi Házat és a piacteret. Az átadón Szabó Zsolt így fogalmazott: „Ezek a fejlesztések a jövőnek szólnak, amikor ismét korlátozások nélkül lehet közösségi életet élni, s az emberek találkozhatnak, beszélgethetnek, vásárolhatnak

vagy szórakozhatnak.” – Ez a gondolat mondhatni teljes mértékben megvalósult, ugyanis a piactér minden héten helyt ad a helyi nagypiacnak és az időközönként megrendezésre kerülő Kézműves Piacnak is. Emellett pedig a helyi fiatalok előszeretettel töltenek itt időt, vásárolnak és szórakoznak. A tér mellett a Községi Ház is egyik kulcspontja lett a kulturális életnek, hiszen átadása óta számos zenei, játékos felnőtt és gyermekprogramnak adott helyszínt. A városvezetés, a szervezők és a lakosok várják Önt is városukba, zenei és kulturális programjaikra. Többek között az augusztusi Városnapra, mely minden évben megrendezésre kerül, a szintén nagy hagyománynak örvendő főzőversenyre, egyéb évközi programokra, de a karácsonyi meghitt adventi rendezvénysorozatra is.

Reméljük, találkozunk Lőrincin! Kultúra, szórakozás, fejlesztés és fejlődés... ez a mi városunk. Ez Lőrinci városa.

Vig Zoltán polgármester

Marcali Város Önkormányzata

Történet

Marcali a XIII. századtól birtokközpont volt és a török hódoltságot követően emelkedett ki a környező falvak közül, majd vált járásszékhellyé, amely rangját mindig megőrizte.

Infrastruktúra

Az államhatalom és államigazgatás minden szereplője megtalálható a városban, emellett rendelkezik kórházzal, középiskolákkal ezért az államháztartás alrendszeribe tartozó munkáltatók több mint ezer embernek biztosítanak fizetést, ami egy tizenegyezer lakosú kisvárosban jelentős létszám. A foglalkoztatást tekintve hol önkormányzati, hol kormányzati szerveknél dolgoztak többen a feladat és hatáskörök folyamatos változása miatt.

Marcaliban az 1950-es évek elején két laktanyát is építettek, amelyekben egy időben több mint ezer sorkatona szolgált, természetesen a hozzájuk tartozó hivatásos állománnyal. 1990 után megkezdődött az alakulatok felszámolása, más településre történő vezénylése, ennek hatására az akkor közel tizenháromezer lakosú város létszáma mintegy ezer fővel csökkent. Azóta a csökkenés kisebb mértékű és évek óta a fent említett tizenegyezer főben állandósult, úgy, hogy az elmúlt tíz év mindegyikében közel duplája az elhunytak száma a megszületetteknek.

A városra is jellemző a belső migráció. Többen, főleg, akik nagyobb városokban szereznek diplomát vagy szakmát, ott maradnak és csak látogatóba járnak vissza szülőhelyükre. Ugyanakkor jelentős a környező falvakból történő beköltözés, elsősorban a munkalehetőségek miatt. Ez természetesen nem jó dolog, hiszen a községek elnéptelenedéséhez vezethet, a Marcali járásban már most is négy, száz főnél kisebb falu található. A város állandó népessége és lakónépessége között nincs lényeges különbség, Marcaliból is több százan dolgoznak idényjelleggel Ausztriában,

Észak-Olaszországban, ugyanakkor elég sokan bár itt élnek életvitelszerűen, de állandó lakhelyük a Balaton dél-nyugati településein van.

Marcaliban az 1960-as években indult el az iparosítás és vált a város mezőgazdasági településből ipari, kereskedelmi szolgáltató központtá, amely harmincöt-negyven község igényeit szolgálja ki. A szocialista ipartelepítés vállalatai 1990-1992 között gyakorlatilag egy-két kivételtől eltekintve megszűntek, vagy jelentősen átalakultak, ami szintén hozzájárult a lakónépesség csökkenéséhez. Ez alól az egyik kivétel a Palota Bördíszmű marcali gyára volt, amely mai is működik Marylla Kft. néven, ennek privatizációja az úgynevezett dolgozói rész tulajdonosi program keretében valósult meg és azon kevés üzem közé tartozik, ami sikeres volt az országban. A privatizációk során a városi önkormányzat mindig bent hagyta a földtulajdon után járó részesedését az átalakuló cégekben és azt később a tulajdonosok megerősödésüket követően kivásárolhatták. Ezek közül mai is jó pár működik a városban.

Ma Marcaliban 587 társasvállalkozás fizet iparüzési adót, melyek közül 321-nek van helyben a székhelye. Ezek közül a legnagyobb több mint nyolcszáz főt foglalkoztat, de több cég dolgozói létszáma is meghaladja a száz főt. Emellett legalább ilyen fontos, de lehet, hogy fontosabb, hogy 1090 egyéni vállalkozó működik a városban, biztosítva legalább saját családjának megélhetését. Munkájuknak köszönhetően Marcaliban valamennyi karbantartáshoz, javításhoz, építkezéshez kapcsolódó szakma jelen van. Jelenleg a város gazdaságában foglalkoztatottak több mint negyven százaléka a környező településekről jár Marcaliba dolgozni. Jelentős részük úgy, hogy a vállalatok maguk oldják meg a beszállításukat, akár 40-50 kilométerről is.

Hasonlóan a nemzetközi folyamatokhoz, városunkban is jelentős szerepet foglal el a kereskedelem, az országosan ismert láncok szinte mindegyike jelen van Marcaliban több száz családnak biztosítva megélhetést. Továbbra is fájdalmas számunkra, hogy a városi strand megépítését, amely azóta a gyógyfürdő minősítést is elnyerte, nem követte jelentős idegenforgalmi fejlődés, nincs a városnak szállodája és csak pár panzió és magánlakás elégíti ki az ide látogatók igényeit.

A mezőgazdaságban Marcaliban is megkezdődött a földek koncentrációja és pár jelentősebb gazdálkodó műveli sajátjaként, vagy bérben a termőterületek nagyrészét. A termelőszoövetkezet idejében jelentős volt a városban és környékén az állattartás, amely gyakorlatilag megszűnt. A várost nyugatról a Marcali-hát öleli át és sok száz kiskert tulajdonosnak biztosít hobbít, és a barátok számára jó borokat és gyümölcsöket. Tavasz, őszi hétvégéken szinte többen vannak kint a „hegyben” mint bent a városban.

A városban már PHARE program óta folyamatosak a beruházások az elnyert pályázatok eredményeként, így gyakorlatilag a jelenleg folyamatban lévő fejlesztésekkel együtt minden városi intézmény és jelentősebb közterület megújul.

A kórházak államosítása óta az egészségügyi ellátást kettősség jellemzi, míg az alapellátás személy és tárgyi feltételei az önkormányzat által biztosítottak, addig a kórház és járóbetegellátás folyamatos szakember gondokkal küzd és már az alapszakmákban sem tudja ellátni a lakosságot. A város közigazgatási területén két középiskola működik, amelyek közül a gimnázium tanuló létszáma folyamatosan csökken, míg a szakképző iskola elsősorban a jelentősebb cégekkel kötött együttműködési megállapodásnak és kihelyezett képzésnek köszönhetően stabil és folyamatosan bővíti a választható szakmák körét. Somogyzsitfa, Szöcsény-pusztán is működik egy a város tulajdonában, de hasonlóan a többi intézményhez államosított szakképző intézmény, amely az egész Dunántúlról iskoláz be, és mely dolgozóinak nyolcvan százaléka Marcaliban lakik. A város két általános iskolája, az egyikben művészeti, másikban sport tagozatos osztályokkal ellátja feladatát, korábban csökkenő, jelenleg stagnáló gyermeklétszám mellett. Az önkormányzat fenntartásában megújult jó színvonalú óvodák és bölcsőde várják a gyermekeket.

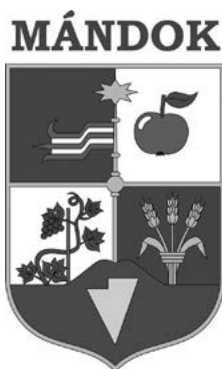
A város kulturális intézményei a most felújítás alatt lévő könyvtárban a minden igényt kielégítő kulturális korzóban és önként vállalt feladatként egy térségi feladatokat is ellátó múzeumban szervezik a közösségi életet, együttműködve a városban dolgozó civil, sport és kulturális egyesületekkel, melyek szinte minden érdeklődési kört kitudnak elégíteni, és jelenlétükkel színesítik rendezvényeinket.

Marcaliban a folyamatosan változó törvényeknek megfelelően csökkent a képviselő-testület létszáma, de egy választást leszámítva annak többségét sohasem párttagok adták. A város polgármestere 1990-től látja el feladatát, korábban tanácselnök volt a településen, így jelentős államigazgatási gyakorlattal rendelkezik. Jelenleg a Marcali az Otthonunk Egyesület adja a testület többségét, amely 2010-ben alakult pártoktól függetlenül, és első elnöke egy köztisztviselőben álló, mindenki által tisztelt jobboldali ember volt.

Dr. Sütő László polgármester

Mándok Város Önkormányzata

Elhelyezkedés

Mándok gazdag történelmi múlttal rendelkező város, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye legkeletibb részén található.

Történet

A török megszállás idején Mándok térsége kimaradt a pusztításból. A lakosság főleg mezőgazdasággal foglalkozott, de megjelent az iparosság is, 1595-ben Rudolf magyar király vásártartási rangot adott Mándoknak, és szabadalomlevelet néhány lakosnak. Fontos mérföldkő volt Mándok történetében, hogy 1720-ban mezővárosi rangot kapott, és a lakosok polgárjogot nyertek. Ez az ipar és a kereskedelem fellendüléséhez vezetett, a nemesi Forgách család Mándokot tette meg uradalmuk központjának, az 1750-re épült fel a kastélyuk Mándokon. 1876-ban a város a Tisza járás székhelye lett, ebben az időszakban a település ipari centrummá alakult. 1950-ben a Tiszai járás megszűnt, a járási székhely Kisvárdára kerülésével Mándok fejlődésében bizonyos megtorpanás volt tapasztalható. Az 1960-as évektől viszont új fejlődési periódus következett be: gimnázium létesült és tüdőgondozó kórház működött itt. Megalakultak a termelészövetkezetek, a takarékszövetkezet, a Hangya szövetkezet, új iskola épült, a Forgách kastélyban gimnázium működött.

1971-ben a község nagyközségi rangot kapott, közös tanács alakult Mándok, Benk, Eperjeske és Tiszamogyorós települések tanácsaiból, valamint egyesült a két termelészövetkezet. Az általános iskola is körzeti szerepet töltött be. Ezt követően Mándok ismét megtorpant a fejlődésben: Záhony kapta meg a térségi központi szerepkört. Áthelyezték a gimnáziumot, a térségi ÁFÉSZ központját és a különböző közszolgáltatók központjait. Kisvárdába került a Takarékszövetkezet központja.

Infrastruktúra

1978-79-ben kiépült az ivóvízhálózat, az 1990-es években a szennyvíz- és a gáz-hálózat. 1999-ban épült meg a regionális hulladéklerakó. A 2000-es évek elején korszerűsítették a közvilágítást és fejlesztették a telefonhálózatot. 1995-2002 között jelentős úthálózat-fejlesztés történt. 1975-ben új óvoda épült, 1979-ben, 1989-ben és 2002-ben egy-egy új iskolaépülettel gazdagodott a település. 2006-ban korszerű szennyvíztisztító telep váltotta fel a régi szikkasztó rendszert, bővült a csapadékvíz elvezető hálózat, megújult a Művelődési Ház. A 2007-es városi cím elnyerése részben a korábbi eredményeink elismerése, részben megelőlegezett bizalom a további életminőséget és városképet javító önkormányzati fejlesztéspolitika iránt.

1998-tól Családsegítő Szociális és Gondozási Központ működik 18 férőhelyes idősek otthonával. Ekkortájt kezdte meg működését a görög-katolikus egyház fenntartásában lévő „Szent Miklós” Szeretetotthon, ahol 50 idős ember ellátásáról gondoskodnak. 2004 szeptemberétől egy alapítványi iskolának köszönhetően ismét van középfokú gimnáziumi oktatás a településen. Az intézményhálózata (iskola, fogorvos, összevont hétvégi háziorvosi ügyelet) révén Mándok térségi szerepkört tölt be. Találhatóak itt kereskedelmi és egyéb szolgáltatások – benzinkút, háztartásigép-javítás, kozmetikus, piac – ezek a környező települések lakosságának igényeit is kielégíti.

Pekó László polgármester

Mátészalka Város Önkormányzata

Mátészalka a Fény Városa, Hollywood bölcsője

E két városszlogen remélem, sokaknak már ismerősen cseng. Ha mégsem, javaslom, látogassanak el hozzánk, hogy személyesen győződhesse meg arról, milyen kincseket rejt szeretett városunk, Mátészalka!

Szerencsésnek tartom magunkat, hiszen az évek során egyre könnyebbé vált a megközelítésünk közúton mind a fővárosból, mind a vármegyeszékhely Nyíregyháza irányából. Városunk Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a Szatmári-síkság és a Nyírség találkozásánál, a megyeközpont Nyíregyházától 51 kilométerre található. Budapesttől az M3-as autópályán, a 71 kilométerre lévő Debrecentől a 471-es úton érhető el. A várostól 30 kilométerre található a román és 50 kilométerre az ukrán határ.

A Fény Városa

A városmarketing két pillére, miszerint Mátészalka a Fény városa és Hollywood bölcsője az utóbbi években országos szinten ismert és elismert mottóvá vált. A kulturális élet központi témája a városban a fény, mint toposz, hiszen a településen gyulladt fel a mai Magyarország területén elsőként 1888-ban az elektromos közvilágítás fénye. Erre emlékeztet minden év augusztusában a Fényes Napok fáklyás felvonulása, a Mécesst tartó fiú szobrának életre keltése, ami olyan különleges jellegzetessége a településnek, amit mindenkinek látnia kell. Jellemző, hogy a Fény városa mottó elterjedésével a magánszféra is szívesen használja ezt az elnevezést, nemrégiben nyílt meg a fény olasz nevét viselő pizzéria, de „fényes” fitnessterem, tanoda és ajándékuzet is működik a településen. A fényt nem csupán fizikai jelenségként kezelik a település lakói: a lélek, a szeretet, az összetartozás fénye is számos alkalommal megnyilvánult már Mátészalkán. Az utóbbi évek turisztikai fejlesztései nyomán kellemes sétát tehetünk a platánsorral övezett Kossuth utcán a település óvárosában.

Megtekinthetjük az első villamosított lámpaoszlopot, megnézhetjük az első villamosított lakóházban az ún. Szalkai-Schwartz-házban berendezett villamosítás történeti kiállítást. Ha leszáll az éj, az utca új arcát mutatja: kivilágított utcabútorok és fényakváriumok színesítik az esti sétákat.

Hollywood bölcsője

Mindezek mellett Mátészalkát Hollywood bölcsőjeként is szokás emlegetni, hiszen a Paramount Pictures tulajdonosa, Zukor Adolph itt folytatta tanulmányait, és a színészlegenda Tony Curtis szülei is a városból emigráltak az Egyesült Államokba. Az álomgyári gyökerek tiszteletére már több alkalommal rendeztek nemzetközi filmfesztivált a „bölcsőben”. A név kötelez, tartja a mondás, így Hollywood bölcsőjének kiemelt fontosságú volt az is, hogy újra működjön a városban mozi. A Zukor Adolph Filmszínház 2021-ben nyitotta meg kapuit, az országban egyedülálló lézertechnológiával vetítik a legfrissebb premierfilmeket a Tony Curtis és a Zukor Adolph termekben. Akkor is érdemes benézni a moziba, ha épp nem engedi az időnk egy-egy kasszasiker megnézését, hiszen Hollywood magyar gyökereiről sokat tudhatunk meg az itt berendezett kiállításnak köszönhetően. Természetesen a legnagyobb attrakciónk e téren a Tony Curtis kávézó és a személyes relikviákból berendezett emlékszoba. A híres színész foteljában ülve, kalapját feltéve egy kis időre hollywoodi sztárnak érezhetik magukat a kedves vendégek. A tárgyak láttán könnyekig hatódott Hollywood hercegének lánya, Jamie Lee Curtis is 2021-es látogatása során. Rendkívül hálás volt nekünk azért, amiért édesapja emlékét ilyen méltó módon és szeretettel őrizzük.

További látnivalók

Ha a Kossuth utcán jár a kedves vendégünk, mindenképp nézzen be a Szatmári Múzeumba is. Közép-Európa legnagyobb szekér-, kocsi- és hintógyűjteménye mindenképp megér egy látogatást. Ízelítőt kaphat az egykori szatmári hétköznapokból, megismerheti városunk történetét és megtudhatja, honnan származik a „Mátészalka gyászban van” című dal. A múzeum falai közt az időszakos kiállításokat se hagyja ki: a régió művészeinek kiállításai mindig színvonalasak és változatos művészeti élményt tartogatnak.

Kicsit tovább sétálva az Alkotmány út mentén újabb kincsre bukkanhatunk. A Városi Uszoda és Strandfürdő kiváló minőségű gyógyvizet rejt, hatása a vendége elmondása szerint a hajdúszoboszlóival vetekszik, mozgásszervi problémák kezelésére javallott. A termálvizet „Szatmár Kincse” néven tartják nyilván. Ez a kincs az uszoda melletti tóban meglehetősen, a Gólyakerti-tó névre hallgat. A tó hármas

funkciót lát el: a kialakított futópályán az aktív pihenés szerelmesei sportolnak, de számos kisgyermekes család is rendszeresen látogat ide, hiszen a színes aranyhalak, békák és a rájuk vadászó vízimadarak is érdekes látnivalót jelentenek a családoknak.

Végezetül elárulom, hogy a hozzánk járó vendégek mit szoktak a leggyakrabban szövé tenni velünk kapcsolatban. A legtöbben egyszerűen beleszeretnek a szatmáriak vendégszeretetébe, abba hogy nálunk a látogató nem turista, sokkal inkább várt vendég. Ételeink országsherte híresek, a legjobb pálinkákat itt lehet kóstolni, de az igazi „fűszere” a helyi turizmusnak az a szeretet, amivel a hozzánk látogatót fogadjuk.

Szeretettel várjuk tehát Mátészalkán, legyen Ön is a vendégünk!

Dr. Hanusi Péter polgármester

Pápa Város Önkormányzata

Elhelyezkedés

Pápa a Kisalföld délkeleti peremén, a Bakony nyúlványainak lábánál terül el.

Történet

A mai város területén a magyar középkor folyamán több mint egy tucat falu helyezkedett el: Pápa, Agyaglik, Asszonyfalva, Bellérszeg, Böröllő, Döbrés, Hanta, Hodoska, Igar (Igal), Parlagszeg, Répás, Sávoly, Simaháza (Simonháza), Udvarsoka (Ozorsuka), Újfalú, Zsemlér. Pápa a királyi udvarnokok ispánjának székhelye volt. A királyi megyerendszer kialakulása idején a Bakony erdőrengetegének szélén terült el; ez az óriási erdőség alkotta a Bakonyi Erdőispánságot, amely a XV. században egyesült Veszprém vármegyével. A település fejlődése a XIV-XV. század folyamán felgyorsult. A kedvező természeti adottságok – Bakony-Kisalföld találkozási pontja, Tapolca patak, úthálózat – elősegítették ezt a fejlődést. Pápa vásártartási jogáról 1363-tól van tudomásunk, de nemcsak a gazdaság, hanem a közigazgatás fejlődése is a várossá válás folyamatát segítette elő: a közösséget választott bíró és 12 esküdt irányította, a XIV. század végétől saját városi pecséttel rendelkeztek. A települést különböző korabeli oklevelek civitasnak (városnak) 1444-ben castrumnak (vár), általában azonban oppidumnak (mezővárosnak) nevezik. A várossá válás során fontos szerep jutott a céheknek és a fejlett kézműiparnak: csapók, szücsök, csizmadiák, vargák, pékek, mészárosok, szabók, tímárok stb. céheiről tudunk. Az 1488-as adólajstrom alapján megállapítható, hogy Pápa a maga 236 összeírt portájával ekkor Veszprém vármegye legnépesebb települése volt.

A város kezdetben királyi birtokként létezett (XI-XV. század). A király mellett a legjelentősebb birtokos a Zsemléri, vagy más néven Pápa család volt. Birtoklásuk 1464-ig tartott, amikor hűtlenség miatt kegyvesztettek lettek és javaikat elkobozták. A királyi részt az uralkodó mezőlaki Zámbó Miklós tárnokmesternek adta zálogba, aki azt 1389-ben visszaadta Zsigmond királynak. Ő rögtön továbbadományozta a

Garai-familiának. A Garaiak nádori ága 1480-ig, Garai Jób haláláig bírta Pápát. 1481-től a Mátyás király által felemelt Szapolyai család lett a birtokos: Szapolyai Imre, majd Szapolyai István nádor, aztán pedig a magyar királlyá választott Szapolyai János. (Ekkor Pápa ismét királyi magánbirtokká vált.) Szapolyai János a birtokot és az uradalmat 1528-ban Thurzó Eleknek adományozta, 1535-től pedig a híres törökverő Enyingi Török Bálint lett a város földesura. Leányági örökösödéssel került a bedegi Nyáryak kezére, majd 1628-ban – házasságkötés révén – a felemelkedő Esterházyak birtokába. Rövid időszaktól eltekintve ők voltak a birtokosok 1945-ig. A pápai végvár fontos szerepet töltött be a második dunántúli végvári védelmi rendszerben, kapitányai híres törökverő vitézek voltak. A reformáció eszméi már az 1520-as évektől ismertek városunkban, térhódításuk azonban hosszabb időt vett igénybe. Forrásaink és a történeti hagyomány szerint a pápai plébániai iskola 1531-ben, Thurzó Elek (1527-1535) földesúr támogatásával vált protestánssá.

Hagyományosan az 1531-es dátumhoz kötjük a híres Református Kollégium alapítását. Az iskola az 1570-es évek második felétől a kálvini irányzatot követte, szervezete a XVI. század második felében szilárdult meg; és az intézmény működését az 1585-ből fennmaradt iskolai törvények szabályozták. Ekkoriban mind a város, mind a várban tartózkodó katonaság nagyobbik része református hitre tért. A korai reformátorok közül Sztárai Mihály, Dévai Bíró Mátyás, Huszár Gál és fia, Huszár Dávid működtek Pápán Ez utóbbi 1577-ben Pápán nyomtatta ki a Hercegszőlősi Kánonokat magyar és latin nyelven, valamint a Heidelbergi Kátét szintén magyar nyelven. Ebben az időszakban a városban alig éltek katolikusok. A protestáns földesúr és a katonaság 1560 táján a ferenceseket is a város elhagyására kényszerítette. Megindult a reformáció irányzatainak szétválási folyamata is. A dunántúli református egyházkerület 1595-ben alakult meg, első püspöke Beythe István (1595-1612) németújvári lelkész lett. 1617-ben Pápán született meg a magyarországi presbiteriális egyházszervezet alaptípusa. A tizenöt éves háború idején kiújultak a harcok Pápa környékén is. A pápai vár 1594 októberében lett a török zsákmánya, s három évig állt uralmuk alatt: 1597 augusztusában foglalták vissza a felmentő csapatok Miksa főherceg vezetésével. Katonailag talán nyugalmasabb idők jöttek ezután, vallási téren azonban a XVII. század közepétől ismét villongások következtek protestánsok és katolikusok között. Az 1630-as évekig Pápa még mindig a protestanizmus egyik legjelentősebb bástyája. A katolikus földesúr, a buzgó vallásosságáról ismert gróf Csáky László igyekezett a szinte nem is létező katolikus hitéletet helyreállítani: 1638-ban a városba hívta és letelepítette az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend, a pálosok tagjait. A lelképásztorkodáson kívül a pálos atyák gimnáziumot is alapítottak, melyet 1786-ig vezettek.

1660-ban visszatértek a városba a ferencesek, akiket a földesúr, gróf Esterházy Ferenc és felesége, gróf Thököly Katalin támogatott templomuk és kolostoruk fel-

építésében. A gimnáziumot felépítő pálosok, a hittérítéssel foglalkozó ferencesek, a Pápán házat vásárló és 1726-ig itt élő zirci cisztercita szerzetesek működése nyomán a reformátusok fokozatosan háttérbe szorultak. 1718-ban a földesúr kezdeményezésére még csak a templomukat vették el, 1752 tavaszán azonban királyi parancslevél következtében megszüntették szabad vallásgyakorlatukat is. Ekkor az egyházközség és a kollégium a városhoz közeli Adásztevelre költözött, itt működött 31 évig: csak II. József türelmi rendelete után térhetett vissza Pápára. A Rákóczi-szabadságharcban Pápa és a város birtokosa, gróf Eszterházy Antal is a fejedelem híve lett. Bottyán János kuruc generális a pápai várban rendezte be főhadiszállását (1705-1707), itt kötötte meg második házasságát. A császári csapatok többször elfoglalták és föléggették a várost, amely 1709-ben kerül végleg császári kézre. A végvári szerep és a szabadságharc gazdaságilag tönkretette a késő-középkorban fejlett és jómódú várost, amely szinte teljes egészében újjáépítésre várt. A XVIII. század második fele a település gyarapodásának, anyagi fejlődésének a virágkora: idősebb gróf Eszterházy Ferenc a romos várat lebontatta, alapjaira barokk főúri kastélyt építtetett. Egyik fia, ifjabb Ferenc (később királyi kancellár) 1757-ben letelepítette az irgalmasrendet, akik számára kórházat, patikát és rendházat alapított. Másik fia, Károly, egri püspök, a város földesura a középkori templom helyén római mintára copf stílusú plébániatemplomot emeltetett (1774-1785) Fellner Jakab tervei szerint, Franz Anton Maulbertsch freskóival. 1771-ben lecsapoltatta a mocsaras tavat, majorságokat létesített, a Fő tér és az utcák rendezésével egyedülálló barokk város-szerkezetet hozott létre. A város lakossága a század végére megkétszereződött: németek és zsidók is jelentős számban települtek Pápára. Fellendült a céhes ipar, felélénkültek a kereskedelmi kapcsolatok.

A XIX. század első felében szellemi pezsgés jellemezte a városi közéletet, elsősorban a Református Kollégium hatásának köszönhetően. Mándi Márton István (1760-1831), az első kantianus filozófusok egyike, a kollégium rektora, majd annak halála után a hegelianus Tarczy Lajos (1807-1881) és a felvilágosult liberális Bocsor István (1807-1885) tanárok voltak azok, akik meghatározó módon befolyásolták a város szellemi arculatának alakulását. Tarczy és Bocsor keze alatt tanult 1841/42-ben a két híres diák, Petőfi (akkor még Petrovics) Sándor és *Jókai Mór* is. A kulturális élet alakításában jelentős szerepet játszott az 1834-ben alapított Kaszinó. 1842-ben a három városrész (Alsóváros, Felsőváros, Belváros) egyesülésével megszületett a közigazgatásilag is egységes Pápa. Az 1848/49-es polgári forradalom és szabadságharc idején a város lakossága és vezetése egyértelműen a haladás mellé állt. A Kollégium diákjaival az élen sokan lettek önkéntes nemzetőrök, honvédek. A szabadságharc bukása után, a Bach-korszakban Pápa kereskedelmi és gazdasági jelentősége csökkenni kezdett. A Győr-Szentgotthárd-Graz vasútfejlesztésből – egy rossz döntés miatt – kimaradt, s ez nagyban hozzájárult gazdasági hanyatlásához. A század végén némiképp javult a helyzet az állami dohánygyár (1894), és a Perutz-testvérek textilgyárának (1901)

idetelepítésével. 1898-ban kiépítették a vezetékes ivóvízhálózatot, 1904-ben városi villanytelepet létesítettek. Mintegy félszáz különféle igényeket kielégítő egyesület működött városunkban; ezek közül a legjelentősebb a Polgári Kör és a Jókai Kör volt. A helyi sajtó első darabja az 1848-ban kiadott Magyar Zsinagóga (az első magyar nyelvű zsidó újság volt). Ezt követően 1873-ban jelent meg a rövid életű Pápa és Bakonyvidék, majd 1874-től indult a folyamatos helyi lapkiadás az 1919-ig megjelenő Pápai Lapokkal. Közben más orgánumok is születtek (Pápai Hírlap, Pápai Közlöny, Pápa és Vidéke, Pápai Független Újság). 1881-ben felépült a Jókairól elnevezett városi színház is.

A XX. század első felében az 1771-ben lecsapolt tó helyén Tökertváros néven új városrész épült. Munkások kertés házakat, közép- és nagypolgárok villákat építettek. A két világháború között Pápa – iskolavárosi jellegéből következően – jelentős szellemi tartalmakkal rendelkezett, a komolyabb gazdasági beruházások és az iparosítás azonban elkerülte. Csekély gazdasági fellendülés csak a 30-as évek második felében következett be, elsősorban az építőiparnak köszönhetően (repülőtér, református templom, tókerti házsorok stb.). A városi vágóhídból ekkor lett a külpiacokon is versenyképes Bacon-húsüzem. A katonai helyőrség jelenléte is pezsdítette a város életét, sőt, 1939-ben itt jött létre az első magyar ejtőernyős alakulat.

A második világháború végén, 1945. március 26-án a szovjet csapatok ellenállás nélkül vették birtokukba a várost. 1948-ig ígéretes fejlődésnek indult a pápai élet – elsősorban Sulyok Dezső polgármester, országgyűlési képviselő munkálkodása nyomán -, a „fordulat éve” azonban megakasztotta ezt a lendületet: a nagy múltú, haladó hagyományú egyházi iskolákat államosították, bezárták vagy összevonták más intézményekkel, a kisipari tevékenységet fölszámolták, a polgári réteget háttérbe szorították. Ezzel kezdetét vette Pápa történetében a passzív rezisztencia (ellenállás) második korszaka. (Az első az 1849 után Bach-korszakban volt.)

1956-ban a városban is megalakultak a Munkástanácsok, az alkalmatlan vezetőket eltávolították. 1957-ben a szovjet katonaságot a belváros középületeiből – Várkastély, Nőnevelő Intézet (Nátus) – kiköltöztették. Megkezdődhetett a tönkretett, kifosztott főúri kastély átalakítása: az 1952-ben megszervezett Városi Könyvtár, az 1960-ban alakult Helytörténeti Múzeum, a Jókai Mór nevét viselő kultúrház és az 1936-ban létesített Városi Zeneiskola kapott itt helyet. Az azóta helyreállított kastélykápolna 1991-ben „Európa Nostra” díjat kapott.

Az 1960-1970-es évek a megyén belüli mellőzöttség évei voltak. A források elosztásánál első helyen állt Veszprém, a megyeszékhely, utána következtek a „szocialista városok”. Balatonfüred, Tapolca, Keszthely, Pápa a maradék forrásokból részesülhetett.

Infrastruktúra

A város lakossága ma kb. 29 ezer fő, régi iskolavárosi hagyományai újjáéledtek, az óvodától a felsőfokú teológusképzésig változatos oktatási formák honosodtak meg. Az elmúlt években Pápa olyan gazdasági fejlődésen ment keresztül, amelyre 60-70 esztendeje nem volt példa. Megépült a várost elkerülő közút, a 83-as főút Győrrel összekötő szakasza, a Széchenyi-terv turizmusfejlesztési koncepciójára építve új uszoda, termálfürdő, sportcsarnok és sportcentrum, kemping létesült, bérlakások épültek és a volt szovjet laktanya helyén létrejött az Ipari Park, segítendő a helyi vállalkozások munkahely teremtési törekvéseit, egyúttal készen állva a magyar és külföldi befektetők fogadására. Sokszínű kulturális élet jellemzi városunkat: kiállítások, konferenciák, tudományos tanácskozások, hangversenyek sorát szervezik egész évben a városban működő egyesületek és vállalkozások. Pápa ma jogi-igazgatási, kulturális és kereskedelmi középpontja annak a közel ötven községből álló kistérségnek, amely Veszprém megye északi részén terül el.

Dr. Aldo Zoltán Tamás polgármester

Rácalmás Város Önkormányzata

Elhelyezkedés

Az „Év Települése” és „Fejér megye legkedveltebb kirándulóhelye” címeikkel is ki-tüntetett településünk az ország szívében, Fejér megye keleti határán, a Duna men-tén, Dunaújvárostól 10 km-re északra fekszik. Közúti megközelíthetősége kiváló, autópályák használatával Budapest központja mintegy 75, a két megyei jogú város közül Székesfehérvár 55, Dunaújváros pedig a 6-os főúton mindössze 10 km-re fekszik a településtől. Városunktól mintegy 40 km-re található a Velencei-tó. Települ-ésünk vasúton, illetve autóbusszal is megközelíthető.

Történet

Rácalmás területe már az őskorban is lakott hely volt. Régészeti leletek bizonyítják, hogy a neolitikum és a bronzkor embere is megtelepedett a Duna fölé magasodó löszparton, de megfordultak itt kelták, avarok, longobárdok és hunok is. A honfoglalás után magyar törzsek szálláshelye volt. Az első, a községre utaló írásos feljegyzés 1025-ből származik, egy királyi adománylevelé említi Szigetfő néven. 1329-ben már Almás néven említik. A török hódoltság idején a település elnéptelenedett, majd 1690 körül a törökök elől menekülő rácok népesítették be. 1696-ban a többségi rác lakosság következtében a területen fekvő három település – Almás, Tikos, Szigetfő – Rác-Almás néven egyesült. A település gyarapodását az Almási, Paksy, Jankovich nemesi családok, valamint a kedvező földrajzi helyzetből következően meggazdagodó kereskedő réteg alapozta meg. Rácalmás Dunaújváros első településgyűrűjében fekszik, ezért a megyei jogú város hatása a település életére jelentős. Rácalmásról sokan járnak naponta Dunaújvárosba dolgozni, míg a tisztább levegőre, a természet közelségére vágyó dunaujvárosi családok szívesen költöznek ki Rácalmásra. A település népessége dinamikusan növekszik, Rácalmás lélekszáma napjainkban már meghaladja az 5000 főt.

Rácalmás fiatal városa, a köztársasági elnök 76/2009. (VI. 30.) KE határozata alapján 2009. július 1-étől kapott városi rangot. Az önkormányzat folyamatos fejlesztésekkel igyekszik azon, hogy településünk meg is feleljen egy jól működő kisvárossal szemben támasztott kritériumoknak.

Infrastruktúra

Intézményeink közül a Jankovich Miklós Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény napjainkban több mint 350 fős tanuló létszámmal működik. Pedagógiai programjának alapvető célkitűzései között szerepel, hogy tanulóinak általános műveltsége, tudásszintje megfeleljen a hazai és nemzetközi elvárásoknak. A pedagógusok tevékenységének legfontosabb eleme a szakértelem, a felkészültség, a türelem, az empátia. Személyes példamutatással, családi és biztonságos légkörben oktatják a tanulókat. Bár az intézmény a Klebelsberg Központ fenntartásában működik, az önkormányzat lehetőségeihez mérten, folyamatosan részt vesz a műszaki és oktatási infrastruktúra fejlesztésében. A Manóvár Óvoda és Bölcsőde minden igényt kielégítően korszerűsített, természetközeli stílusú épületben jelenleg hét csoporttal működik, kiegészülve a bölcsőde három csoportjával. A Zöld Óvoda és Madárbarát Óvoda címmel is kitüntetett intézményben a művészetek eszközeivel nevelő óvodai program alapján, környezettudatos szemléletben nevelkednek a rácalmási kisgyermek, a helyi hagyományokat ápolva, a közösségi rendezvények aktív részeseiként.

A Rácalmási Művelődési Ház és Könyvtár integrált közművelődési intézmény. Benne a városi könyvtár több mint 10 000 kötettel és számos, az olvasást népszerűsítő programmal várja az olvasókat. A művelődési ház több mint húsz közösség rendszeres foglalkozásait segíti szakmailag, változatos programlehetőséget kínálva a város lakóinak. Emellett helyszínt biztosít városi rendezvényeknek, ünnepségeknek, valamint az intézmények és civil szervezetek programjainak is. A Jankovich-kúria Rendezvény- és Turisztikai Központ az ország egyik legkedveltebb ökoturisztikai centruma. A Jankovich-kúria kezelésében a rácalmási Nagyszigeten, a Duna-Ipoly Nemzeti Park területén ártéri tanösvény várja az érdeklődőket. A Rendezvényközpont és Sportcsarnok 2500 m²-es épületében két beltéri és két kültéri sportpálya várja a mozogni vágyókat. Rácalmás kiváló lehetőségekkel bír a víziturizmus fejlesztéséhez, a Duna-part egyedülálló szépsége mellett még számos kiaknázatlan adottsággal rendelkezik.

A Szociális Központ épülete a tavalyi évben újult meg teljesen. A központ otthont ad a városi szociális ellátásnak, a család- és gyermekjóléti szolgálatnak, a Fejér Megyei Kormányhivatal Járási Hivatal ügysegédi ügyfélfogadásának, valamint a körzeti megbízott irodájának. A rácalmási Egészségházban két felnőtt háziorvosi körzet, egy

gyermekorvosi körzet, valamint felnőtt és gyermek fogorvosi ellátás is a helyi lakosság rendelkezésére áll. Emellett nőgyógyászati magánrendelés, csecsemő és gyermek prevenciós rendelés is elérhető. A védőnői szolgálat két védőnővel működik. A helyi gyógyszertárban a hét öt munkanapján beszerezhető a szükséges gyógyszerek. A város gazdasági életének meghatározó szereplője, a Hankook Tire Magyarország Kft. 2006-ban épített gumiabroncsgyárat a település közigazgatási területén. A cég több mint 180 országba szállítja termékeit, és világszinten több mint 20 000 alkalmazottat foglalkoztat.

A dinamikusan bővülő, sokszínű helyi gazdaság Rácalmás város népességvonzó képességét hosszú távon alapozza meg. A vállalkozásbarát városi környezet folyamatos fejlesztésével, a minőségi életkörülmények megteremtésével, a helyben elérhető szolgáltatások körének bővítésével hosszabb távon Rácalmás, mint regionális gazdasági centrum pozíciójának megalapozásáért dolgozunk. Legfőbb célunk az élhető kisvárosi környezet fenntartása, Rácalmás turisztikai vonzerejének növelése és a gazdaság további fejlesztése. Büszkék vagyunk kiváló földrajzi elhelyezkedéssel, csodálatos természeti környezettel és remek infrastrukturális adottságokkal rendelkező településünkre. Varázslatos hangulatú, többszáz éves utcaszervezetét megőrző Ófalunk, a Duna közelségére épülő vízisportolási, horgászati és természetjárási lehetőségek, műemlék épületeink, köztéri szobraink, országos hírű fesztiváljaink mind-mind olyan értékek, amelyek vonzóvá teszik településünket az itt élők és az ide látogató vendégek számára egyaránt. Igyekszünk óvni értékeinket, ápolni hagyományainkat és összefogással, sok-sok munkával gyarapítani településünket.

Schrick István polgármester

Szarvas Város Önkormányzata

Elhelyezkedése

A Szarvasi járás 485 km² kiterjedésű, hat települést foglal magában 25.773 lakossal, ebből Szarvas lakosságszáma 14.928 (2023. január 1-jei adatok). A város megközelítését jelentősen javította a M44-es gyorsforgalmi út megépítése.

Története

A régészeti leletek tanúsága szerint a mostani város és annak környéke már az őskorban lakott terület volt, az itt fellelt népvándorlás kori leletek pedig az avarok jelenlétét igazolják. Anonymus krónikájában a település „Szarvashalom” néven jelenik meg, Kun László király pedig több rendeletét is innen keltezte a XIII. század végén. A török időkben a Hármas-Körös menti átkelőhely védelmére palánkvár épült, amely 1686-ban végleg elpusztult. A török hódítás után a település és vidéke lakatlan pusztává vált. A város újkori történelme 1722-től számítható, amikor a környék új földesura, báró Harruckern János György főként a felvidéki vármegyéből érkező szlovák családokkal újra benépesítette. Szarvas 1723-ban már mezővárosi rangot kapott, ám komolyabb fejlődésnek csak a XVIII. század végén indult döntően az evangélikus lelkész, agrárreformer Tessedik Sámuel áldásos tevékenységének köszönhetően, aki felvirágoztatta a fiatal mezővárost, amikor itt alapította meg Európa első gazdasági iskoláját. A szikések megjavításának módszerét kidolgozva megismertette a város lakóival a kor legkorszerűbb mezőgazdasági technikáit. Iskolája ma is áll, múzeumként szolgálja az érdeklődőket. Nevéhez fűződik a város egyik jelképeként ismert evangélikus Ótemplom felépítése és a település szabályos sakk-tábla-alaprajzú utcahálózata. 1834-ben ide települt az Evangélikus Főgimnázium is, ami megalapozta Szarvas iskolaváros-jellegét. Az olasz származású gróf Bolza család a XIX. században töltött be kiemelkedő szerepet a település fejlődésében: kastélyokat varázsoltak a Körös partjára, felépítették a ma már kuriózumnak számító szárazmalmot és a Bolza Józsefről elnevezett Pepikert létrehozásával megteremtették a város talán legismertebb látványosságát, mai nevén a Szarvasi Arborétumot. Az

1848-as szabadságharc idején még rendezett tanácsú város 1872-ben a szomszédos községek önállósulása miatt elvesztette városi címét, amelyet csak 1967-ben kapott vissza. Szarvas mindvégig mezőgazdasági jellegű volt, a XX. századi fejlődését is ez határozta meg. A II. világháború után az oktatás és a kutatás vált a város életének legfontosabb tényezőjévé: az Öntözési Kutatóintézet és a Haltenyésztési Kutatóintézet, valamint a Debreceni Agrártudományi Egyetem mezőgazdasági víz-és környezetgazdálkodási kara és a hazai óvónőképzés fellegvárának számító főiskola működésével a város Békés megye szellemi központjává vált. Nagy átalakulásokat követően ma a Magyar Agrár-és Élettudományi Egyetem (MATE) szarvasi campusa, valamint a Gál Ferenc Egyetem szarvasi campusa viszi tovább a szarvasi agrárszakember- és pedagógusképzés hagyományát. A két kutatóintézet szintén a MATE struktúrájába helyezkedve folytatja munkáját. Működésüknek köszönhetően városunk manapság is Békés vármegye egyik jelentős felsőoktatási-tudományos központja.

Infrastruktúra

Szarvas gazdasági szempontból jelentős térségi központként funkcionál, hosszú múltra visszatekintő élelmiszeriparral (pl. GALLICOOP Pulykafeldolgozó Zrt., a rizsfeldolgozásban jeleskedő Oryza Kft. vagy a bio agrártermékek előállításában élen járó Biohungaricum Kft.) rendelkezik, de a világ legnagyobb vetőmag előállító üze- me is nálunk található (CORTEVA Agriscience). A mezőgazdaság és élelmiszeripar mellett sikeres és országosan ismert a legnagyobb magyar építőipari családi vállalko- zás, az ugyancsak szarvasi székhelyű INTEGRÁL Építő Zrt, és ugyancsak itt műkö- dik a klimatechnikai ipar piacvezető márkájának magyarországi vezérképviselete, a GREE Magyarország Kft. A nagymúltú Szarvasi Vas-Fémipari Kft. felszámolása után egy újabb társaság alakult a hírneves, több generációt is kiszolgálni képes szarvasi kávéfőző gyártásának folytatására.

A városban egyre nagyobb szerepet kap a kulturális és gasztronómiai turizmus. A színvonalas programok tavasztól ősziig biztosítják a térségbe érkező turisták szóra- kozását. Kiemelendő az egyedülálló Szarvasi Vízi Színház, amely 2011 júniusában nyitotta meg kapuit, 1100 fős nézőterével nyaranta mintegy hetven estén át nyújt folyamatos szórakozást a színházkedvelőknek. A színház ma már a határainkon túl is híres, a nyári szállásfoglalások pedig gyakran már az előadások napjaihoz igazodnak. A Vízi Színházat a Békéscsabai Jókai Színházzal és a Magyar Teátrumi Társasággal kötött együttműködési megállapodás keretében működtetjük, a létesítmény fejlesztéséről pedig önkormányzatunk gondoskodik. Kizárólagos tulajdonunkban álló gaz- dasági társaság a Szarvasi Cervinus Teátrum Nkft., amely a közművelődés kötelező önkormányzati feladatainak ellátásán túl színházként is működik. A művelődést szolgálja a Tessedik Sámuel Múzeum, Szárazmalom és Városi Könyvtár elnevezésű

intézményünk is. Az előzőekben említett felsőoktatási intézményeken túl több általános iskola és középfokú oktatási intézmény is működik Szarvason. A városvezetés évtizedes törekvése volt, hogy minden szarvasi szülő találja meg a gyermekének leginkább megfelelő iskolát. Négy általános iskolánkból egy állami fenntartású, egyet az Országos Szlovák Önkormányzat tart fenn, egy a Gál Ferenc Egyetem gyakorló iskolája, valamint működik a Magyarországi Evangélikus Egyház által fenntartott Benka Gyula Általános Iskola. Utóbbi három intézmény egyben óvodai feladatokat is ellát. Az önkormányzat működteti Szarvas Város Óvodája és Bölcsődéje intézményt. Két középfokú oktatási intézmény fogadja tanulót Szarvason: a Magyarországi Evangélikus Egyház által fenntartott Vajda Péter Evangélikus Gimnázium valamint az állami fenntartású Székely Mihály Technikum, Szakképző Iskola és Kollégium. A tehetséges gyermekek fejlődését az állami fenntartású Chovan Kálmán Művészeti Alapiskola biztosítja. A gyermekek étkeztetéséről az eredményesen működő önkormányzati tulajdonban álló Szarvasi Gyermekelelmezési Kft. útján gondoskodunk, ami egyben szálláshelyeket is üzemeltet, résztvevője a MintaMenza programnak. Szarvas és környéke az Alföld viszonylatában rendkívül gazdagnak mondható természeti szépségekben, viszont a térségben nincsenek nyersanyagforrások, mindössze helyi jelentőségű anyagnyerő helyek. Gazdagok vagyunk viszont geotermikus energiában, amelynek kiaknázása már több mint negyven esztendeje folyik. Kezdetben csak strandfürdők üzemeltetéséhez használták, ma már mezőgazdasági létesítmények és épületek fűtésében is egyre nagyobb szerep jut ennek. Az önkormányzat által fenntartott valamennyi intézmény, gazdasági társaság fűtése termálvízzel megoldott. A közelmúltban bekövetkezett energiaár-emelkedések részben az előbb említett termálenergia, másrészt pedig az elmúlt tíz évben töretlen lendülettel megvalósított napelemes rendszereink miatt nem okoztak jelentős nehézségeket a gazdálkodásunkban. Legtöbb intézményünk áramellátását napenergiával biztosítjuk, az eddig kimaradt néhány épület pedig a közeljövőben áll át erre az áramforrásra.

Az elmúlt több mint két évtizedben a város arculata jelentősen megváltozott. Több milliárd forintnyi európai uniós és hazai forrásból megújultak közintézményeink, közterületeink. Valamennyi szarvasi iskola teljes korszerűsítésen, bővítésen ment keresztül, ugyanez mondható el az egészségügyet szolgáló épületeinkről. A városrehabilitációs projekt keretében a városközpont született újjá oly módon, hogy annak eredményeként ez a kisváros ma már két központtal is bír: a város terjeszkedése folytán a XIX. században kialakult Fő tér mellett újra visszanyerte rangját és fényét a Templom tér, amelyet Szarvas legrégebbi, patinás épületei (Tessedik hatalmas Ótemploma és a nevét viselő múzeum, amely az általa alapított gazdasági iskola épületében kapott helyet) fogják keretbe. Ettől csak pár lépésnyire, a Körös holtágán átkelve pedig alakul egy újabb városrész, amit az ott élők szívesen neveznek Újvárosnak, és amelynek kapujában a GREE Magyarország futurisztikus, mégis a

környezetbe tökéletesen illeszkedő üvegpalotája fogadja az odaérkezőt. Nem csak a központra figyelünk: évszázados elmaradásokat pótolunk nagy ütemben, amikor felújítottuk a város úthálózatának nagy részét. A néhány burkolatlan vagy rosszabb minőségű út építése vagy felújítása lakossági közreműködéssel, ütemesen halad. Kedvelt turisztikai célpont lettünk. Ez nagyban köszönhető annak a kerékpárút építési programnak, amelynek keretében 29 kilométer út áll a kerékpározni vágyók rendelkezésére, amelyek mindemellett a közlekedésbiztonságot is nagyban megnövelik. Talán egy egész könyvet is megtölthetnénk az elmúlt negyedszázad eredményeinek aprólékos felsorolásával, amelyek elsősorban mind az itt élők életkörülményeinek, komfortérzetének javítását szolgálták nem titkoltan azzal a céllal, hogy megtartó erőt jelentsenek. Azon munkáldtunk, hogy itt, a Történelmi Magyarország mértani közepén naponta okkal mondhassák ki - vagy akár csak gondolják magukban - az emberek, hogy „jó szarvasinak lenni”. Ez a mi munkánk igazi célja és egyben elismerése is!

Babák Mihály polgármester

Tab Város Önkormányzata

Elhelyezkedés

A Balatontól délre fekvő Koppány-völgye központi települése Tab. A város a térség 23 kistelepülésének infrastrukturális és oktatási központja is. Domborzata változatos, völgyek és dombhátak együttese jellemzi a lankák békés birodalmát.

Történet

Tab és térsége az ősidőktől fogva lakott terület. Hajdan Koppány, később az Ugali család ősi birtoka volt. Az évszázadok során többször cserélt gazdát. A törökök alatt a budai pasa és a Koppányi szandzsák birtoka volt a település, majd a Nádasdy-birtokok között találjuk, 1660-ig pedig a szigligeti várhoz tartozott. Lakosai magyar, tót és német nemzetiségűek voltak, később nagyobb számban telepedtek le itt zsidó vallásúak is.

A város egyik meghatározó épülete a katolikus templom, melynek újjáépítése 1759-ben fejeződött be. Kupoláját, szentélyét, falait Dorffmeister István későbarokk stílusú freskói díszítik. Itt látható a Szent Korona másolata, mely a helyi órásmester, Erényi Alajos alkotása. A templom mellett jellegzetes építészeti emlék a Welsersheimb-kastély is, mely szintén országos védelem alatt áll. 1796-ban már 30 kézműves tevékenykedett a településen, amely 1871-ben járási székhellyé vált (napjainkban ismét ezt a szerepet tölti be), 1822-től vásártartási jogot nyert. Vásárai ma is nagy híresek, minden hónap első szerdáján látogathatók az újonnan átadott vásárcsarnokban. A XIX. század végétől a lakosság száma nőtt, ipara, kereskedelme folyamatosan fejlődött, nyomdája, vasútállomása, cserépgyára, polgári iskolája, hitelszövetkezete, fürdője, kaszinója, mozija mellett 31 egyesület működött a településen. Színes gazdasági, kulturális, társadalmi élet jellemezte a korszakot, létrejött a Járási Főszolgabírói Hivatal, melynek épületeiben ma a kormányhivatal és a helyi önkormányzat kapott helyet. A második világháború idején sok itt élő zsidót deportáltak, emléküket a helyi védelem alatt álló szépen rendezett zsidó temető őrzi. A községben bújtatott lengyel menekülteknek állít emléket egy márványtábla a katolikus templomban.

Infrastruktúra

A második világháború után erős iparosodás jellemezte Tabot, ami biztos megélhetést jelentett a lakosságnak. Az egyik legnagyobb foglalkoztató, a VIDEOTON 1991-ben zárta be kapuit, épületeiben ma a megye legnagyobb cége, a FLEX működik. 2011-től korszerű Egészségfejlesztő Központ szolgálja a kistérség lakosságát. Helyi védelem alatt áll az 1960-ban átadott, ma Zichy Mihály nevet viselő művelődési ház. Az épületben számos egyesület helyet kap: itt próbál a fúvószenekar, de a szőlősgazdák, méhészek is itt tartják összejöveteleiket. Tab 1989-ben városi rangot kapott.

Több megnyert pályázatnak köszönhetően sokat fejlődött a település infrastruktúrája és szolgáltatási színvonala. A város jó kapcsolatokat ápol német, erdélyi és szlovák testvértelepüléseivel. Mára az innovatív fejlődés és a kedvező természeti környezet eredményeként új arculattal várja az idelátogatókat. Átadták a Lullát Balatonrendréddel összekötő útszakaszt, melyen közvetlenül elérhető az M7-es autópálya, így 20 perc alatt elérhető a Balaton, s csak egy óra az út a fővárosba. Kialakították a történelmi városmagot körülölelő új városközpontot, az intézmények megszépültek, megtörtént energetikai korszerűsítésük.

Az uszoda 25 méteres úszómedencével és tanmedencével várja az érdeklődőket, a Koppány-tó körül és több helyszínen szabadtéri sportlehetőségek állnak a lakosság rendelkezésére. Az épített és természeti adottságok mellett számos szociális, nevelési és oktatási, kulturális intézmény szolgálja az itt lakókat. Könyvtára 1950 óta működik. Az állami óvoda és iskola mellett egyházi oktatás is választható, nagyhirű középiskolája távolabbról is tud fogadni diákokat jól felszerelt kollégiumában. A helyiek kincsként őrzik múltjuk értékeit, hagyományait. Itt született Takáts Gyula író szobra a Fő téren látható. Rudnay Gyula és Zichy Mihály élete a szomszéd településekkel fonódott össze.

A Nagy Ferenc Galériában a tabi születésű fafaragó fa-, csont- és szarufaragásaiból látható állandó életműkiállítás. A Magyar Néprajzi Gyűjteményben az Csepinszky Mária városnak felajánlott néprajzi gyűjteménye látható. A kisváros megújult tereivel, színes közösségi életével és természeti adottságaival várja az idelátogatókat!

*Schmidt Jenő
polgármester*

Tamási Város Önkormányzata

Elhelyezkedés

Tamási a járás közepén, a Koppány folyó völgyében, a Gyulaji vadrezervátum mellett fekszik. A 65-ös és a 61-es főút a településen keresztezi egymást. A város területe 12.891 ha, lakossága 7.875 fő. A város Tolna megye észak-nyugati részén, a Somogy-Tolnai dombság területén helyezkedik el. A Kapos folyótól nyugatra fekvő kistájegységet Kelet-külső-somogyi dombságnak nevezik, ettől keletre a Tolnai-Hegyhát található. A Kelet-külső-somogyi dombság jellemzően enyhén hullámos felszínű, széles és viszonylag egyenes dombhátakkal rendelkező terület, amit jellemzően észak-déli irányú kis patakok völgyei tagolnak. A dombvidéki területek felszíni kőzete megfelelő mésztartalmú lösz, melyeken kiváló termőképességű termőföldek alakultak ki. Tamási kiemelkedően nagy szőlőhegyi területtel rendelkezik, itt egyre több lakóház és üdülőépület is megjelenik. A terület éghajlatát kiegyenlített hőmérsékleti és csapadék-viszonyok jellemzik. Az évi középhőmérséklet 10-11 Celsius fok. A térség vízhálózatát kisebb patakok jellemzik, melyeket a Nagy-Koppány patak gyűjti össze és vezet a Kaposba. A Kapos Tamásitól észak-keletre, Tolnanémedinél ömlik a Sióba. Tamási külterületén a vízfolyásokon számos mesterségesen felduzzasztott kisebb-nagyobb halastó található. A Regöly külterületén található Nagy-Koppány vizén felduzzasztott Pacsmagi tórendszer északi nyúlványa Tamási külterületét is érinti. Tamási erdőszültsége csak 17%, (2.181 ha), az erdők zöme a város déli részén összefüggő tömbben található.

Története

A Koppány környékének évezredes települési helye nevét védőszentjéről, Szent Tamásról kapta. Területe már az őskortól lakott volt, ezt bizonyítják a Várhegyen előkerült Kr. e. 1700 körüli időből való bronzkori mészbetétes edények. A római korból különleges leletek kerültek elő, egy ezüstös bronz Concordia szobrocska és Pallasz Athéne szobra. A középkorban a tatárjárás után, a település napjainkban is Várhegynek nevezett dombján a IV. Béla rendeletére vár épült. A tamási várról

1315-ből származik az első írásos emlék. Első birtokosai a Tamássyak voltak, őket a Héderváryak követték, utánuk Werbőczy István tulajdonába került. A település erődítményét 1541-ben foglalta el a török. Tamási a török uralom idején is lakott hely és kerületi központ volt. A törököt Bádeni Lajos seregei üzték el 1686-ban, ez után a település is az Eszterházyak tulajdonába került. Ekkor lakosai elsősorban szerbek voltak, melléjük magyarokat telepített Eszterházy Pál herceg. A Rákóczi-szabadságharc idején a labanc rációk kétszer pusztították végig a községet, a lakosság a Koppány mocsarában lelt menedéket. 1708-ban Béri Balogh Ádám volt a vár parancsnoka. A szabadságharc után a település jelentős fejlődésnek indult, 1730-ban már mezővárosként szerepel. A várat 1777-ben lerombolták, köveiből épült többek között a miklósvári vadászkastély. A vadászatok rajzos emlékei a Nemzeti Múzeumban láthatók. Mint sok más 13. századi eredetű várunk, csak 1315-ben tűnik fel az írott forrásokban, amikor várnagyát említik. Ekkor már királyi vár, egyik várnagya a közeli Ozora birtokosa volt. 1339-ben Károly Róbert más birtokokért a század elején még a Dél-Dunántúl nagy részét uraló, de ekkor már elszegényedő Héder nembeli Kőszegieknek adta. Utódaik, a Tamásiak birtokolták egészen kihalásukig, 1444-ig. Ezután több család, így a Lorántffyak, Szekcsőiek, az Ujlakiak, továbbá a szomszédos Ozorán birtokos Héderváriak igyekeztek megszerezni. A pártharcok során Ujlaki Miklós is elfoglalta, de végül a Héderváriaké lett. Esetleges átalakításairól nem tudunk. A török hódoltság után falait teljesen elbontották. A Koppány-folyó árteréből meredeken kiemelkedő északnyugat–délkeleti irányú domb bokros erdővel fedett északnyugati végén találjuk az egykori vár már nehezen felismerhető helyét.

Infrastruktúra

A település mindig is jelentős helye volt Tolna megyének, központi szerepe az 1890-es években csökkent, amikor az addig Tamási székhelyű dombóvári járást kettéosztották. A Tanácsköztársaság idején az ún. „tamási ellenforradalom” néven írta be magát a történelembe, melyet 1919. május 30-án elfojtottak a dombóvári és szekszárdi vörös őrcök. A település évszázadokon keresztül mezőgazdaságból élt, változás csak az 1960-as években kezdődött, amikor üzemek, gyárak leányvállalatai települtek az akkori nagyközségbe. Az ipar fejlődésétől ezek után sem maradt le a mezőgazdaság, a déli lejtők mindig is kedvező feltételeket biztosítottak a szőlő- és gyümölcsstermesztésnek. A gyors fejlődés eredményeként - a történelmében negyedszer - 1984. január 1-jén városi rangot kapott. A rendszerváltást követő években itt is számos nehézséggel kellett szembenézni, a privatizáció, az ipari nagyüzemek széthullása és a földhöz jutás jelentősen átalakította a helyi társadalom szerkezetét. Nagyszámú társas és egyéni vállalkozás jött létre, melyek megerősödése, jövőbeni fejlődése, új munkahelyteremtő beruházások valósultak meg.

A városban óvoda, általános iskola, zeneiskola, gimnázium, szakképző iskola biztosítja a helyi és környékbeli tanulók oktatását, nevelését. A város kulturális intézményei közül az 1968-ban épült művelődési házat 2006-ban felújították, kibővítették. A város központjában található a Tamási Galéria, ahol többek között Mednyánszky, Borsos Miklós, Vasarely, Dalí, Renior képeiből állandó tárlatot láthatnak a betérők. Egész évben időszakos kiállításokon a képzőművészet csaknem valamennyi ágából rendeznek tárlatot. A művelődési ház mellett épült fel a városi könyvtár 1978-ban, ma sokoldalú könyvtári szolgáltatásokkal áll az olvasók szolgálatában. Számos jól működő, aktív civil szervezet alakítja a város kulturális és közösségi életét. A művészeti csoportok (fúvós zenekar, népdalkör, néptáncsoport, kórus) fellépései mindig jelentős események. A város életéről, az itt történő eseményekről a Tamási Táj című helyi újság, a Tamási Rádió és a Tolnatáj Televízió tudósít rendszeresen. Sok évtizedes hagyományai vannak a helyi sportéletnek, a női kézilabda csapat, a kerékpáros egyesület, a labdarúgócsapat, a súlyemelő szakosztály, a sakkcsapat, a tenisz szakosztály, az atléták jelentős eredményekkel járulnak hozzá a város sportsikereihez. A Horseman Lovassport egyesület szervezi az ország legrégebbi, folyamatosan megtartott lovas eseményét a Tamási Lovasnapokat.

Tamási művelődéstörténeti vonatkozásait tekintve gazdag település, bővelkedik írói, művészi tehetségekben. A fürgedi születésű Vas Gereben „Nagy idők, nagy emberek” című művében a tamási erdő szépségének állít emléket. Itt született Túrmezei Erzsébet költő, akinek számos verses- és elbeszélés-kötete látott napvilágot, illetve Cser László jezsuita pap, író és költő. Ugyancsak Tamási szülötte Könnyű László költő, irodalomtörténész, akinek nevét a városi könyvtár viseli. Családjának adománya a Tamási Galériában látható. Itt született és itt is lelt örök nyugalomra Würtz Ádám Munkácsy-díjas grafikusművész, akinek alkotásaiból már több alkalommal rendeztek kiállítást a galériában, nevét általános iskola viseli. Szintén Tamási szülötte Gyenei Judit szobrász, festő-és grafikusművész, a város több köztéri szobrának alkotója. A város és környéke épített és természeti látnivalókat bőven tartogat az ide érkezőknek. A Várhegy tetején lévő kilátóból a környék látványa tárul elénk. A város műemléke, mely a környék egyik legszebb gótikus építménye, a Kálvária-dombon található Rozália-kápolna, a XVI. századból való. A háromboltszakaszos hajóval rendelkező római katolikus templom 1735-45 között épült, homlokzati toronnyal. A barokk stílusú templom belső berendezése is figyelemre méltó, rokokó főoltár szobrokkal, copfstílusú padokkal. Az Esterházy-vadászkastély 1775-ben épült barokk stílusban, 1819-ben emeletet húztak rá, így nyerte el mai formáját.

A város legnagyobb turisztikai vonzerejét a termálfürdő adja, mely a várhegy és a fenyves erdő alatt található gyönyörű természeti környezetben. A fürdő mellett kemping és két nyaralótelep várja a vendégeket, akik egész évben igénybe vehetik annak szolgáltatásait. A város másik nevezetessége a Gyulaji erdő, melyben a világ

egyik legnagyobb dámpopulációja él, ez az állat a város címerében is látható. Tamásiban van a Gyulaj Zrt. központja, mely a volt Esterházy-birtokon (33000 ha) gazdálkodik és vadásztat. A régió legismertebb természetvédelmi értéke a Gyulaji erdő. A Gyulaji Rezervátum erdeiben él a világ legnagyobb dámpopulációja. A terület kezelője a Gyulaji Erdészeti és Vadászati Zrt. a fakitermelés és erdőtelepítés mellett magas színvonalú vadgazdálkodást folytat. Az erdő területén festői környezetben több vadászház áll, melyek a vadászati szezonon kívül nyaralók számára is igénybe vehetők. Az erdő népszerű a turisták körében, séta közben dámszarvast, őzet, gímszarvast, vaddisznót is láthatnak. A város közelében lévő Pacsmagi halastavak országos fontosságú természetvédelmi terület és nemzetközi jelentőségű vízimadár élőhely (Ramsari terület). Népszerű programlehetőség a horgászat, a város határában lévő halastavakban napi jegy váltásával bárki horgászhat. A tavak körül az elmúlt évtizedekben egész kis üdülőtelep alakult ki. Fontos turisztikai szerepet tölt be a város életében a 2021 májusában megnyílt Dám Pont Látogatóközpont, amely tamási Parkerdőben található. A felsorolt értékeken, gyönyörű természeti környezetben kívül vonzóvá teszi még a nyugodt kisvárost a turisták körében a Balaton közelsége.

Porga Ferenc polgármester

Veresegyház Város Önkormányzata

Elhelyezkedése

Veresegyház Pest vármegyében, Budapesttől mindössze 23 km-re, a Gödöllői-dombság völgyében, a Gödöllő–Vác és a Budapest–Galgamácsa országos közutak találkozásában található. A település népessége 20.783 fő; terület: 28, 56 km². Veresegyház a városi címet 1999. július 1. óta birtokolja.

Története

Veresegyház nevét 1375-ben említi először oklevél. A Szöd-Rákos-patakból elzárással, duzzasztással, medrének kotrásával kialakított, három tóból álló tórendszer városunk gyönyörű természeti kincse. A tavak közül a legkorábbi az Öreg-tó, melyet 1430-ban említi először oklevél, akkor még Lásbas-tó néven. Azóta fontos gazdasági tényező, halastóként üzemelt, vízimalmokat működtetett, napjainkban kiemelkedő idegenforgalmi vonzerő, igazi horgász paradicsom. Veresegyház regionális központi jellege legelőször a Váci egyházmegye szervezetén belül mutatkozik meg, a XIV. század végén főesperesség székhelye. Bár közigazgatási központ sohasem volt, de helyzeténél és teljesítményénél fogva mindig meghatározó szerepet játszott a térségben. Ennek a meghatározó szerepnek az elismeréseként a települést 1970. április 1-jén nagyközséggé nyilvánították, 1999. július 1-jén pedig városi rangot kapott. 2003-tól a nyolc településből álló Veresegyházi Kistérség központja.

A lakónépesség száma az elmúlt húsz évben háromszorosára növekedett. A növekedés aránya 2003-tól látványos. Örvendetes, hogy sok a többgyermekes család. Az önkormányzati intézmények, a bölcsőde, a több egységből álló óvoda, az oktatási intézmények állták a kihívásokat. Mindenki elhelyezése magas szinten megoldott. Nagy lendületet ad a városnak, hogy a betelepülők zömét fiatal családok alkotják. Így, a város korszerkezete évről évre javult, amely hatással van a település szellemiségére. Aktivitásukkal új kezdeményezések jelentek meg a szolgáltatásokban, a kereskedelemben, a kulturális-, művészeti-, és sport területén. Városunk korszerkezete

azt mutatja, hogy a teljes lakosság 33%-a (6795 fő) 25 év alatti, és közel fele (9340 fő) pedig a keresőképes korosztályhoz tartozik. Örömteli a hatvan év felettiek magas számaránya is. Veresegyház lakossága fiatalabb, képzetesebb és mobilabb, mint a magyarországi átlag.

A város gazdaságilag aktív. Veresegyházon számos társas és egyéni vállalkozás működik, mely biztosítja a város fejlődéséhez, működéséhez szükséges gazdasági erőt, valamint megélhetési lehetőséget ad az itt élőknek és a környező települések lakóinak.

Infrastruktúra

A folyamatosan növekvő lakosság ellátását minden új városrészben kereskedelmi- és szolgáltató egységek sokasága biztosítja, melyek képesek kielégíteni nemcsak a város, hanem a környező települések lakóinak ellátását is. Veresegyházon 1924 januárjától működik a piac. A vasút megépítése sok tisztviselőcsaládot bátorított telekvásárlásra, akik hétvégenként biztos vevői voltak a helyi és távolabbi termelők hagyományos piaci termékeinek.

A kiskereskedelmi egységek mellett szükségszerűen jelentek meg a nagy bevásárlóláncok üzletei, melyek áru kínálatukkal minden igényt kielégítenek. Ma már nem kell feltétlenül Budapestre utazni, helyben szinte minden szolgáltatás elérhető. Kávézók, cukrászdák, fagyizók, hangulatos éttermek várják vendégeiket, finomabbnál finomabb kínálatukkal.

Városunk sokszínű település, melynek alapja a múlt századig nyúlik vissza. Egyesületek, együttesek, egyletek, szövetségek, kórusok, asztaltársaságok, alapítványok sora működött és működik mind a mai napig, gazdagítva városunk civil, társadalmi és kulturális életét. Nincs városi ünnep, megemlékezés az ő közreműködésük nélkül. Tevékenységüknek köszönhetően hagyományainkat életben tartják, és sokat tesznek azért is, hogy a felnövekvő generáció is megismerhesse azokat.

A helyi értékeken túl városunk fontos idegenforgalmi vonzereje a Medveotthon és a termálvíz.

A városi önkormányzat tulajdonában lévő és általa fenntartott, öt és fél hektár területen kialakított Veresegyházi Medveotthon hivatalos megnyitójára 1998. november 24-én került sor, mely jelenleg is Közép-Európa egyetlen látogatható Medveotthona. A medvéken és farkasokon kívül látható itt oroszlán, ormányos medve, mosómedve, rénszarvas, hiúz, láma, mocsári teknős, az állatsimogatóban juh, kecske és malac, a szomszédos telepen pedig magyar szürkemarha is.

Az 1987-ben fúrt első termáلكút 1462 m mélyről biztosítja a Széchenyi fürdő vízösszetételével megegyező 65 C°-os termálvizet. 1992-ben épült a ma is használatos Termálfürdő. Ma Veresegyházon valamennyi közintézmény és több mint tíz

nagyüzem környezetkímélő termálvizes fűtési rendszerrel rendelkezik. Ennek eredményeként az évente el nem égetett földgáz mennyisége kettőmillió kétszáz ezer köbméter. Ez a mennyiség évente két tonna káros anyag kibocsátásától mentesíti Veresegyház levegőjét

A város fejlődése megállíthatatlan! A városvezetés azt a célt tűzte maga elé, hogy ez a fejlődés ne a népességszámban mutakozzon meg a továbbiakban, hanem az itt élő emberek számára tegye élhetővé, kiszámíthatóvá és harmonikussá a fejlődési potenciált. Stabil költségvetés, a közlekedés fejlesztése, a városi intézmények és infrastruktúra megerősítése, zöld beruházások és a fenntarthatóság, mind-mind prioritást élveznek, hogy ez a csodálatos város még szebb jövő elé nézhessen, és ne csak az idelátogatóknak legyen vonzó, hanem az itt élő fiatalok is megtalálják benne a saját jövőjüket!

Cserhádi Ferenc polgármester

Zalaszentgrót Város Önkormányzata

Elhelyezkedése

Zalaszentgrót város Zala megye észak-keleti szegletében, a Zala folyó észak-dél irányú alsó szakaszának északi végén, a Zalaapáti és a Zalavári hátság dombvonulata közötti széles völgyben helyezkedik el. A folyó völgyében, annak bal partján található a városi magot alkotó szentgrót (1908-tól Zalaszentgrót), melyhez szervesen kapcsolódik az egykor különálló falu, kisszentgrót településrész. A Zalától nyugatra szentgróttal szemközt a völgyben Aranyod, tőle északra Felsőaranyod, délre a domboldalakra húzódva Csáford és Zalakoppány városrészek fekszenek. A település területe népességéhez viszonyítottan nagy, 8162 hektár, mely a csatolt falvak területével nött ilyen jelentősre.

Története

Zalaszentgrót büszkén hordozza a „100. magyar város” címet és 2024-ben ünnepe-li 40 éves évfordulóját. Zalaszentgrót története évezredekkel korábbra nyúlik vissza. A város területe már a kelta és római időkben is fontos átkelési pont volt a mocsaras folyóvölgyben. A középkori Zalaszentgrót jelentős stratégiai szerepet töltött be a törökellenes harcokban. A 16. században a török hódítás során a település többször is harcok színterévé vált, ami jelentős pusztulást hozott a lakosságra és az infrastruktúrára egyaránt. A török hódoltság idején a város elnéptelenedett, és csak a 17. század végén kezdett újraéledni. A 18. században Zalaszentgrót újjáépítése és fejlődése kezdődött meg. Ebben az időszakban épültek fel a barokk stílusú épületek, köztük a Batthyány-kastély, amely maig a város egyik jelképévé vált. A kastély és a hozzá kapcsolódó uradalmi épületek a városközpont meghatározó elemeivé váltak. A 19. században a város további fejlődése ment végbe. Az 1872-től járási székhelyként betöltött szerepe, a vasúthoz való csatlakozás, és a mezővárosi jog megszerzése mind hozzájárultak a fejlődéshez. Gazdasági életében a mezőgazdaság mellett az ipar is

egyre nagyobb szerepet kapott. Ebben az időszakban épült fel többek között a város első iskolája és a Szent Imre plébániatemplom, amelyek máig fontos közösségi és kulturális helyszínek. A 20. század elején a város modernizálódása folytatódott. A város általános településképe történelmi hagyományából adódóan több rétegből tevődik össze. Ennek legmeghatározóbb eleme a történelmi városközpont, Szentgrót óvárosa, ami az egykori polgári kisváros jellegét megőrizte. A háború előtti polgárság megsemmisülésének ellenére az épületek többsége, a település karaktere fennmaradt. A kisvárosias beépítés jellemzője a zárt sorú, vagy közel zárt sorú, azonos magasságú térfalak kialakítása többnyire földszintes osztatlan egyszerű tömegű épületekkel. E meghatározó karakter mellé főépületként társul a műemléki védelemmel rendelkező barokk templom és környezete, valamint a város központi teréhez parkon át csatlakozó barokk kastély épülete. A városközponttól távolodva a zárt kisvárosias beépítés folytatásaként a két világháború közötti időszakban kisvárosokra jellemző kertvárosias beépítést találunk sokszor villaszerűen kialakított egykor gazdagon díszített lakóházakkal, mely területeket a XX. század második felének családi házas beépítései követnek az egyes korok építészeti stílusában. Az első világháború és a trianoni békeszerződés jelentős változásokat hozott a város életében, de a második világháború idején bekövetkezett pusztítások után újraépítés és fejlődés kezdődött. A szocialista korszakban Zalaszentgrót infrastruktúrája és ipara jelentősen fejlődött. Megalakult az Államigazdaság, Ruhagyár, Élelmiszeripar területén a Sajtgyár. A mezőgazdaság területén az alma és szőlőtermesztés egyre nagyobb területet ölelt fel. A szocialista gazdaságpolitika korlátozta a város gazdasági szabadságát. A rendszerváltást követően a városban új korszak kezdődött, mely a piacgazdaságra való áttérést és a demokratikus intézményrendszer kiépítését jelentette.

Infrastruktúra

A XXI. században Zalaszentgrót a helyi termékekre a turizmusra és a termálvizes gyógyturizmusra helyezte a hangsúlyt. A természetes források és a gyönyörű táj vonzza a látogatókat, és a város környezete egyre népszerűbb célponttá válik. A város gazdag történelme ellenére Zalaszentgrót nem veszítette el kisvárosi jellegét és hangulatát. A második világháború borzalmai és az azt követő változások ellenére a város megőrizte polgárosodott arculatát. A város fejlődése azonban nem ment zökkenőmentesen az utóbbi évtizedekben. Gazdasági változások és a város térségi szerepének gyengülése némi megtorpanáshoz vezetett. Az urbanizáció okozta elvándorlás miatt a népesség stagnál, és a városnak új kihívásokkal kell szembenéznie. Zalaszentgrót elhelyezkedése révén páratlan természeti környezettel büszkélkedhet. A Zala folyó kanyargó vize és a környékbeli erdők csábítanak kirándulásra és pihenésre. A helyiek és látogatók egyaránt élvezhetik a festői kilátást a város környékéről,

valamint a számos szabadidős tevékenységet, mint a kerékpározás vagy a madármelegfigyelés. A természeti kincsek mellett a várost szép zöld parkok, virágos teraszok és hangulatos sétálóutak teszik még vonzóbbá. A város gazdag kulturális élettel büszkélkedhet. A helyi kiállítások és rendezvények közvetítik a régió történetét és művészeti kifejezéseit. A hagyományőrző események, mint például a helyi fesztiválok és vásárok, lehetőséget teremtenek a közös ünneplésre és szórakozásra. Zalaszentgrót büszkélkedhet gazdag gasztronómiai hagyományokkal. A helyi piacokon és éttermekben kóstolhatjuk meg a friss, helyi termékeket, beleértve a híres zalai borokat is. A város számára fontos az összetartás és a közös cél, amely az egész közösséget az egység és fejlődés felé vezeti. A város kampánya, az „egy város - egy család - egy cél» szellemében, azt üzeni, hogy mindenki egy nagy család része. Zalaszentgrót büszkén hirdeti, hogy városa a NaturAqua, a természeti kincsek városa. A Zala folyó és környező táj csodálatos környezetet teremt, mely vonzza a látogatókat. A városban található termálfelvezetők és gazdag természeti környezet. A méltán híres NaturAqua ásványvíz városunkban található kútból palackozzák. Zalaszentgrót a fenntartható fejlődés és a városi életminőség további javítása felé halad. A város vezetése elkötelezett az infrastruktúra fejlesztése mellett, miközben a zöld kezdeményezéseket és a közösségi projekteket is támogatja. Zalaszentgrót egy olyan hely, ahol a múlt és a jelen találkozik, hogy közösen formálják a holnapot.

Baracska József polgármester

Zsámbék Város Önkormányzata

Története

Zsámbék fénykora a honfoglalás utáni századokra esett, mivel a település az Esztergom és Székesfehérvár közötti kereskedelmi útvonal mentén feküdt. Már a patintottkő-korszakban is lakott volt, jelentős kelta eredetű eraviszkusz, római és avar leletek is előkerültek a környékről, így az itt feltárt kelta postakocsi maradványai (a Nemzeti Múzeumba kerültek) is azt bizonyítják, hogy a hely már akkor is utak menti település volt, vagy a II. századból származó bronz harsona, amely legkorábbi hazai zenei emlékeink közé tartozik.

Zsámbék fénykora a honfoglalás utáni századokra esett, mivel a település az Esztergom és Székesfehérvár közötti kereskedelmi útvonal mentén feküdt. Az 1050-es években kőtemplom állt itt. III. Béla király feleségének, a francia király húgának, Capet Margitnak a kíséretében 1186-ban az országba érkező Aynard lovagnak adományozta Zsámbékot és környékét. E család építtette 1220 körül a korábbi templom helyén a késő román kori gótikus háromhajós bazilikát, amely rom mivoltában is a magyar építészettörténet egyik kiemelkedő emléke. Mellette található – szintén romos állapotban – a premontrei rend monostora. A lovag először udvarházat építtetett, majd a tatárjárás után engedélyt kapott vár építésére. Ekkor épült fel a mai kastély helyén a kővár. A település első lakói az udvarház és a kolostor személyzetéhez tartozhattak, hamarosan azonban a fontos kereskedelmi útvonal mellett letelepedtek iparosok, kereskedők is. A tatárok a templomot a községgel együtt elpusztították, de IV. Béla újjáépíttette. A község birtoklását a 14. század végén a Maróthyak szereztek meg az Aynard családtól. 1467-ben Mátyás mezővárosi rangra emelte. A várat közvetlenül halála előtt fiának Corvin Jánosnak adományozta, aki annak földesura 1504-ig.

1541-ben a törökök elfoglalták Zsámbékot, és 145 évig bitorolták, a fontos útvonal védelmére erősséget építettek itt. Uralmuk alatt a harcokban rongálódott meg a templom és a kolostor, az utóbbiban – a feljegyzések szerint – még a 17. században is laktak. E korból származik a Török-kút is. Ebben az időszakban a falu sokat szenvedett, elvesztette korábbi jelentős szerepét, és elnéptelenedett. 1686-ban Bottyán

János a Fehérvárról Budára igyekvő törökök egy nagyobb lovascsapatát verte szét itt.

1689-ben a Zichy család vásárolta meg a települést, és az 1710-es években lerombolt vár helyén felépíttette a kora barokk várkastélyt. A török idők alatt elmenekült illetve kihalt lakosok helyére a törökök kiűzése után sváb telepesek érkeztek (elsősorban a Kífflegg vidékéről), nekik köszönhető hogy a település gyors fejlődésnek indult, hamarosan ismét a mezővárosok közt szerepelt. A sváb lakosság fejlett borkultúrát hozott magával és megművelte a környék domboldalait, valamint ez időben kezdődött el a környék erdőinek kitermelése is, melyek faanyagát a budai várba adták el tűzifának. A falu lakói a reformáció hatására áttértek az új hitre, ennek a Zichyek vetettek véget, visszakényszerítve a lakosságot a katolikus egyházba (ekkor sokan elvándoroltak Kölesdre, ahol ma is található egy Zsámbéki utca).

Templomát ismét helyreállították, de 1763-ban a nagy komáromi földrendegéskor újra megrongálódott, azután nem építették újra, a telepesek elhordták építőköveit, ezek ma kerítésekben, pincékben, házak falaiban beépítve vannak. Ettől kezdve elhanyagolták, csupán a XIX. század végétől kezdték ismét gondozni, az időközben lebontott kolostor földalatti maradványaival együtt. Az 1737–1739-es pestis- és kolerajárvány emlékét a kastéllyal szemben felállított fogadalmi szobor őrzi. A második világháborúban ismét hadszíntér volt Zsámbék, 1944-ben a fővárost bekerítő hadmozdulatok egy része itt zajlott. 1946-ban a sváb lakosság 95%-át kitelepítették Németországba. Helyükre az Alföldről érkeztek telepesek. Zsámbék 2009. július 1-je óta város.

A város egyedülálló látványossága a XIII. századi premontrei templom maradványa. A késő román, korai gótikus stílusban épült három hajós bazilika 1763-ban rongálódott meg egy földrendegés következtében. A romjaiban is gyönyörű épület messze földről vonzza ide a látogatókat, akik ide érkezve a templom melletti, egykori kolostor romjaiban kialakított kőtárat is megtekinthetik. A fenséges bazilika az 1220-as években épült, kezdetben a premontreiek, Mátyás király idejétől a pálosok kezelésében működött. Az 1050-es években már kőtemplom állt itt, amelyet a következő században bővítettek. III. Béla király a felesége kíséretével érkező Aynard lovagnak adományozza Zsámbékot. E család leszármazottai építették 1220 körül a bazilikát, amely rom mivoltában is a magyar építészettörténet kiemelkedő emléke. Mellette állt a kolostor, amely a premontrei rend otthona volt. IV. Béla király 1258. június 6-án erősítette meg az akkor már felépült templomra vonatkozó adománylevelét. Az épület sorsát 1763. június 28-án földrendegés pecsételte meg, leomlott az északi mellékhajó boltozata és oldalfala. A rom gazdátlanra vált, a köveket széthordták a környékbeliek. Nem is maradt volna belőle semmi, ha Rómer Flóris bencés tanár, művészettörténész és Henszlmann Imre műtörténész az 1870-es években fel nem hívják a figyelmet az értékes emlék megmentésének szükségességére. Trefort Ágoston vallás- és közoktatási miniszter 1889-ben Möller István építészmérnököt bízta meg az állagmegóvási munkák elvégzésével. Munkája világszerte elismerést aratott.

A jelenlegi képviselő-testület nagy erővel dolgozik azon, hogy az egyre romló állapotú romot megmentse az utókornak, lehetőleg újjáépítéssel és funkciókkal való megtöltéssel.

Borus Ferenc kitartó gyűjtőmunkájának eredményképp létrejött Lámpamúzeum 1979-ben nyitotta meg kapuit. Ma már több, mint 1100 világító tárgy található a múzeumban, a mesteri finomsággal kidolgozott kínai és meissenai porcelánlámpáktól kezdve az egyszerű vasúti fényforrásokig, mécsesekig. A nemzetközi mércével mérve is páratlan kollekciónak számít, 1995-ben bekerült a Guinness Rekordok Könyvébe, tagjai közé választotta az amerikai Nemzetközi Lámpaklub és az Ausztrál Múzeumok Társasága.

A Szent Vendel Domborműves Népi Lakóházban lévő kiállítás 1992-ben nyitotta meg kapuit civil kezdeményezésre. A bemutatott festett sváb bútorok, ruhák, használati tárgyak, a sváb népművészetet és a régi zsámbéki életet, jelképvilágot ismertetik meg a látogatókkal. A ház homlokzatát a pásztorok védőszentjét Szent Vendelt ábrázoló dombormű díszíti. További látnivalók a városban a Pestis szobor, a Török-kút, a Zárdakert, a Barokk templom, a Józsefvárosi pincesor és Pestis kápolna.

A városban megvalósuló programok is országos hírnévre tettek szert. Minden évben megrendezésre kerül a FÉKOMADTA középkori fesztivál, az OPERAFESZT, Bodza Fesztivál. A Zsámbéki Nyári Színház előadásai és a nemrégiben megnyitott Zsöllyekert előadásai is az idelátogatók szórakozását hivatottak szolgálni. Zsámbék mottója, amely a város hangulatát is meghatározza: „Jó itt lenni! Jó itt élni!”

Horváth László polgármester

ÁBRÁK

Települési versenyképesség faktora

Fizikai tér	Gazdasági tér	Társadalmi tér
„Hardware”	„Software”	„Orgware”
Munkaerő (elérhetősége, minősége, produktivitása, költsége és mobilitása)	Természetbeni szolgáltatások (lakóhely, közösségi szolgáltatások és megfelelő környezet)	Civil társadalom (társadalmi tőke, kulturális tényezők és társadalmi viselkedések)
Tőke (tradicionális finanszírozási eszközök és szolgáltatások, közösségi pénzügyi támogatások)	Társadalmi kondíciók (oktatás, egészségügy, szórakozás, kultúra és biztonság)	Közösségi támogatás (adminisztratív terhek csökkentése, gazdaságfejlesztő intézmények és háttér)
Földterület (produktivitásra alkalmasság, elérhetőség, ár és a kiszolgáló létesítmények minősége)	Üzleti környezet (vállalkozói kapacitás, munkaerő piac, és a helyi vállalatok megléte)	Adminisztratív koordináció (vertikális és horizontális partnerség, térségi együttműködés)
Infrastruktúra (közlekedési, IT, energia, kommunális alap infrastruktúra és kiszolgáló létesítmények)	Tudásbázis (K+F+I beruházások és intézmények, információs hálózatok)	Települési marketing (hírvetés a befektetők és a látogatók számára, attraktivitás és szlogenek)

Forrás: Rojas et al. 2007. nyomán saját szerkesztés

1. ábra: Települési versenyképesség faktora

1. A települések lakosságának és társas vállalkozásainak pénzügyi–gazdasági jellemzői;
2. A települések természeti és épített környezetének jellemzői;
3. A települési szolgáltatások jellemzői;
4. A települések humán erőforrásának és közművelődésének jellemzői;
5. A települési társadalom állapotjellemezői;
6. A települések attraktivitásának jellemzői.

2. ábra: A területi tőkét meghatározó faktorok

Forrás: Tóth, 2013: 6.

3. ábra: A kisvárosok komplex típusainak megoszlása (%) a népesedési dinamika alapján képzett kategóriák szerint

Forrás: Horeczki et al., 2023: 198.

Input indikátorok (INPUT)

1. Civil szervezetek száma tízezer lakosra, darab
2. Működő vállalkozások száma ezer lakosra, darab
3. Nonprofit vállalkozások száma ezer lakosra, darab
4. A gyermeknépesség aránya a lakónépességből, %
5. Száz gyermekkorúra jutó időskorú, fő
6. Eltartottsági ráta (a gyermek és idős népesség aránya), %
7. Aktivitási ráta (adófizetők / teljes népesség aránya), %
8. Átlagos elvégzett osztályszám

Output indikátorok (OUTPUT)

1. Egy főre jutó kifizetett összeg, Ft
2. Közfoglalkoztatottak aránya (15-65 éves korosztályhoz), %
3. Kulturális rendezvényeken résztvevők száma ezer főre, fő
4. Hátrányos helyzetű tanulók aránya, %
5. Szociális étkeztetésben részesülők száma ezer lakosra, fő
6. Házi segítségnyújtásban részesülők száma ezer lakosra, fő
7. Munkanélküliségi arány, %
8. Egy háziorvosra és házi gyermekorvosra jutó betegforgalom, fő

Hatás indikátorok (HATAS)

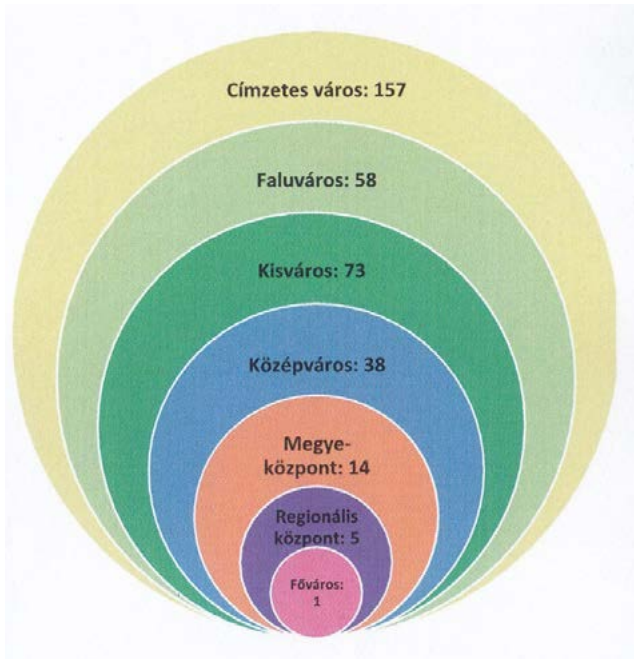
1. Egy lakosra jutó jövedelem, ezer Ft
2. A 7 éves és idősebb népességből az általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya (az iskolát el nem végzettekkel együtt), %
3. Egyszemélyes háztartások aránya, %
4. Három és annál több gyermekkel rendelkező családok aránya, %
5. Regisztrált bűncselekmények száma ezer lakosra, ezrelek
6. Tartós bentlakásos elhelyezést nyújtó intézmények működő férőhelyeinek száma ezer lakosra, darab
7. A 0-1 millió forint jövedelemsávban kereső adózók aránya, %
8. Rendszeresen tisztított közterületek aránya, %

Komplex várostípus	1	2	3	4	5	6	Összesen
Agglomerációs vagy lakóvárosok	56	11	13	3	18	0	100
Gyógyfürdő és üdülővárosok	56	6	13	13	13	0	100
Közép- és kistájközpontok	2	8	6	6	56	22	100
Alig- és címzetes városok	4	6	15	5	47	23	100
Összesen	18	8	12	5	41	16	100

Forrás: a 2001., 2011. és 2022. évi népszámlálás adatai alapján a szerzők saját szerkesztése.
Megjegyzés: 1. Stabilan növekvő kisvárosok. 2. Stabilan csoportátlag feletti kisvárosok. 3. Dinamizálódó kisvárosok. 4. Dinamikájukat veszítő kisvárosok. 5. Stabilan csoportátlag alatti kisvárosok. 6. Stabilan és erősen zsugorodó kisvárosok.

4. ábra: Társadalmi innovációs potenciál összetevőinek indikátorrendszere

Forrás: Veresné Somosi et al., 2023: 451-452.

5. ábra: Magyarország városhierarchiája

Forrás: Rácz, 2023

Támogatási jogcímek	Támogatott település (db)	Egy településre jutó átlagos támogatási összeg (Ft)	Támogatott kisváros (db)	Egy kisvárosra jutó átlagos támogatási összeg (Ft)
Óvodai játszóudvar és közterületi játszótér fejlesztése	611	4 327 466	16	4 978 527
Temetői infrastruktúra fejlesztése	424	6 627 556	13	6 183 127
Közösségi tér ki/átalakítás és foglalkoztatás (önkormányzat)	392	14 557 999	9	23 444 444
Tanya- és falugondnoki buszok beszerzése	241	14 270 423	6	14 941 322
Orvosi rendelők fejlesztése	222	21 504 137	5	24 617 969
Óvodaépület felújítása	200	25 689 819	13	29 468 014
Szolgálati lakás felújítása, kialakítása	121	18 072 210	4	11 874 631
Óvodai sportterem, tornaszoba fejlesztése	116	17 026 623	4	21 479 831
Építési telek kialakítása, közművesítés	62	11 165 259	6	9 337 274
Orvosi szolgálati lakás	5	380 849 361	-	-

Adatok forrása: Magyar Falu Program (2020)

6. ábra: Magyar Falu Programból támogatott kisvárosok

**Társadalmi innovációs potenciál és összetevőinek súlyozott átlaga
vármegyei szinten, 2020**

Social innovation potential and the weighted average of
its components at county level, 2020

Vármegyék	INPUT	OUTPUT	HATAS	TINNOVPOT
Budapest	110	136	123	119
Bács-Kiskun	95	72	88	89
Baranya	98	63	95	93
Békés	95	49	87	87
Borsod-Abaúj-Zemplén	96	47	91	89
Csongrád-Csanád	99	85	91	94
Fejér	100	136	102	104
Győr-Moson-Sopron	100	143	103	105
Hajdú-Bihar	98	58	89	90
Heves	96	57	94	92
Komárom-Esztergom	100	99	115	107
Nógrád	93	51	87	86
Pest	102	178	102	108
Somogy	94	73	86	88
Szabolcs-Szatmár-Bereg	94	40	85	85
Jász-Nagykun-Szolnok	95	60	89	89
Tolna	94	75	90	90
Vas	99	101	103	101
Veszprém	100	89	104	101
Zala	97	73	96	95
Átlag	100	100	100	100

**7. ábra: Társadalmi innovációs potenciál
vármegyénként 2020**

Forrás: Veresné Somosi et al., 2023: 451.

Vármegye	A népesség aránya (%)				Kisvárosok száma
	Nagyvárosok (100 e fő felett)	Középvárosok (30-100 e fő)	Kisvárosok (30 e fő alatt)	Községek, nagyközségek	
Békés	0,0	17,5	59,7	22,8	21
Tolna	0,0	0,0	56,1	43,9	11
Jász-Nagykun-Szolnok	0,0	18,6	54,1	27,3	21
Pest	0,0	19,4	50,2	30,3	49
Komárom-Esztergom	0,0	21,9	44,5	33,6	11
Veszprém	0,0	16,8	43,4	39,8	14
Hajdú-Bihar	38,4	0,0	41,8	19,8	20
Bács-Kiskun	21,9	6,6	39,3	32,2	20
Magyarország	11,2	15,4	35,2	38,2	317
Szabolcs-Szatmár-Bereg	22,0	0,0	33,6	44,4	28
Somogy	0,0	20,2	31,2	48,7	15
Borsod-Abaúj-Zemplén	23,5	5,0	29,7	41,8	27
Vas	0,0	31,3	29,6	39,2	12
Heves	0,0	17,2	29,2	53,6	10
Fejér	0,0	32,6	26,7	40,7	15
Baranya	39,6	0,0	25,8	34,7	13
Csongrád-Csanád	40,5	10,6	23,8	25,2	8
Nógrád	0,0	17,1	22,9	59,9	5
Zala	0,0	37,4	17,5	45,0	8
Győr-Moson-Sopron	27,4	20,1	9,9	42,6	9

**8. ábra: A népesség aránya a kisvárosokban
vármegyénként 2022**

Forrás: Horeczki et al., 2023: 453.

Az 5000 főnél népesebb 27 nagyközségben és községben megvalósult európai uniós projektek összesített adatai, 2004–2022
Aggregated data of European Union projects implemented in 27 large villages and villages with a population of more than 5,000, 2004–2022

Sorrend	Helység megnevezése	Projektek száma		Önkormányzati projektek aránya az összeshez képest, %	Projektek támogatása, millió forint		Önkormányzati projektek támogatása az összeshez képest, %
		összesen	ebből önkormányzati		összesen	ebből önkormányzati	
1.	Solymár	58	14	24,14	4 341,80	1 272,17	29,30
2.	Tárnok	23	8	34,78	2 333,37	1 237,98	53,06
3.	Csömör	44	9	20,45	3 488,45	1 573,77	45,11
4.	Erdőkertes	31	13	41,94	1 866,71	1 441,71	77,23
5.	Nagykovácsi	33	19	57,58	4 051,15	3 561,36	87,91
6.	Győrújbarát	125	10	8,00	3 051,31	983,42	32,23
7.	Üröm	36	11	30,56	2 000,33	1 169,47	58,46
8.	Páty	32	5	15,63	1 609,26	245,12	15,23
9.	Mogyoród	30	4	13,33	8 714,37	481,37	5,52
10.	Taksony	39	16	41,03	9 908,67	2 326,26	23,48
11.	Szada	52	13	25,00	3 103,60	1 668,15	53,75
12.	Nagytarcsa	135	8	5,93	10 104,33	1 335,12	13,21
13.	Tápiószecső	30	8	26,67	1 772,87	925,83	52,22
14.	Délegyháza	13	5	38,46	2 172,03	1 298,65	59,79
15.	Tahitótfalu	3	1	33,33	537,93	45,82	8,52
16.	Dömsöd	31	12	38,71	2 026,02	1 517,62	74,91
17.	Kartal	35	8	22,86	1 984,07	1 246,27	62,81
18.	Alsónémedi	60	14	23,33	6 748,38	956,51	14,17
19.	Tápiószentmárton	19	6	31,58	2 028,33	464,15	22,88
20.	Rajka	18	8	44,44	1 145,21	816,39	71,29
21.	Hosszúpályi	57	16	28,07	5 337,45	1 316,58	24,67
22.	Algyő	140	25	17,86	12 170,76	2 624,00	21,56
23.	Mikepércs	69	18	26,09	5 606,16	2 984,68	53,24
24.	Jászládány	70	22	31,43	7 555,21	5 697,69	75,41
25.	Bugyi	47	21	44,68	9 348,57	2 267,09	24,25
26.	Domaszék	77	16	20,78	3 221,75	904,27	28,07
27.	Tiszaalpár	11	1	9,09	417,14	14,95	3,58
Összesen		1 318	311	23,60 ^{a)}	116 645,22	40 376,40	34,61 ^{a)}

9. ábra: Az 5000 főnél népesebb 27 nagyközségben és községben megvalósult európai uniós projektek összesített adatai 2004-2022

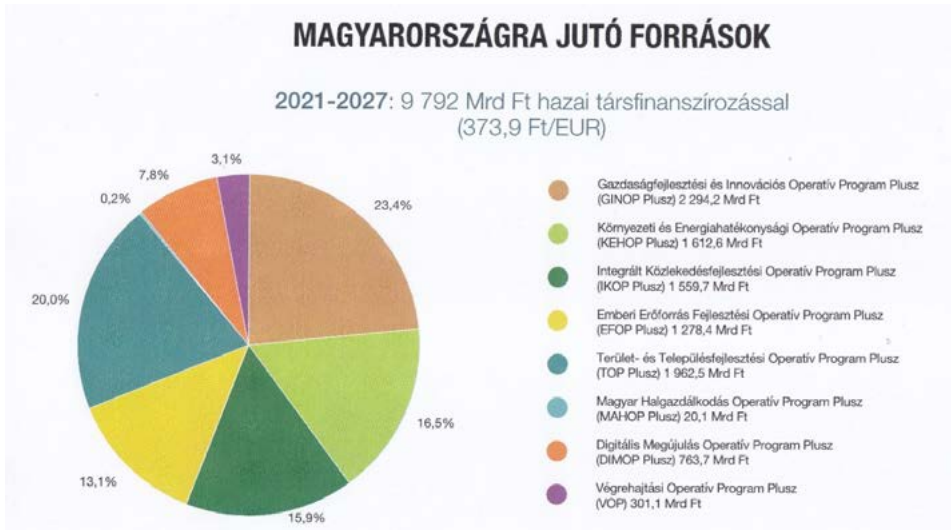
Forrás: Csomós, 2023:642

**Az 5000 főnél kisebb népességű 27 városban megvalósult
európai uniós projektek összesített adatai, 2004–2022**
Aggregated data of European Union projects implemented
in 27 towns with a population of less than 5,000, 2004–2022

Sorrrend	Helység megnevezése	Projektek száma		Önkor- mányzati projektek aránya az összes- hez képest, %	Projektek támogatása, millió forint		Önkor- mányzati projektek támogatása az összes- hez képest, %
		összesen	ebből önkor- mányzati		összesen	ebből önkor- mányzati	
1.	Örkény	43	10	23,26	2 396,56	1 866,74	77,89
2.	Nyékládháza	40	18	45,00	2 344,05	1 688,54	72,04
3.	Fonyód	131	17	12,98	109 048,13	2 951,23	2,71
4.	Komádi	63	28	44,44	4 864,38	3 278,67	67,40
5.	Onga	41	25	60,98	4 577,62	3 750,57	81,93
6.	Rácalmás	58	21	36,21	4 526,09	3 050,88	67,41
7.	Lábatlan	72	16	22,22	2 613,31	1 155,11	44,20
8.	Újkígyós	98	19	19,39	4 528,34	1 633,47	36,07
9.	Jászkisér	79	16	20,25	5 542,50	3 149,55	56,83
10.	Kemecse	63	16	25,40	6 912,59	4 362,23	63,11
11.	Nyírmada	98	36	36,73	5 473,89	2 687,48	49,10
12.	Csenger	128	36	28,13	13 630,51	8 912,63	65,39
13.	Emőd	39	11	28,21	2 455,45	1 130,20	46,03
14.	Mélykút	81	27	33,33	7 834,07	6 472,40	82,62
15.	Balatonfűzfő	98	6	6,12	3 868,89	1 138,17	29,42
16.	Mezőhegyes	88	30	34,09	7 223,51	2 966,87	41,07
17.	Kondoros	97	35	36,08	11 344,01	7 819,67	68,93
18.	Hévíz	165	22	13,33	21 759,44	4 544,16	20,88
19.	Tiszacsege	51	11	21,57	4 753,56	1 568,16	32,99
20.	Csorvás	53	20	37,74	4 642,40	1 055,41	22,73
21.	Csurgó	132	23	17,42	10 859,04	4 841,31	44,58
22.	Aba	54	22	40,74	3 755,24	2 005,38	53,40
23.	Biharkeresztes	94	25	26,60	56 067,49	2 717,43	4,85
24.	Elek	43	16	37,21	4 009,90	2 878,59	71,79
25.	Tét	66	18	27,27	7 196,97	3 151,38	43,79
26.	Tompá	87	15	17,24	4 663,12	2 847,21	61,06
27.	Devecser	79	16	20,25	16 145,45	2 727,33	16,89
Összesen		2 141	555	25,92 ^{a)}	333 036,52	86 350,76	25,93 ^{a)}

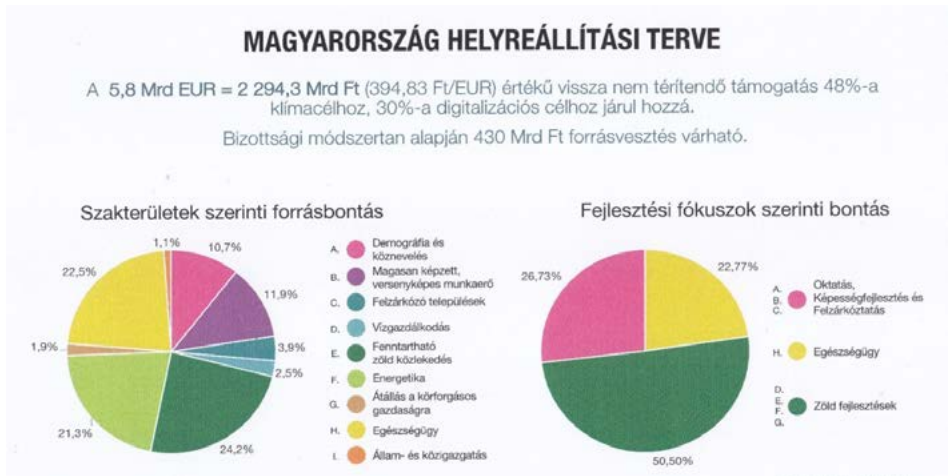
**10. ábra: Az 5000 főnél kisebb népességű 27 városban
megvalósult európai uniós projektek összesített adatai
2004–2022**

Forrás: Csomós, 2023: 644.

11. ábra: Magyarország EU forrásai 2021-2027

Forrás: Miniszterelnökség TFM

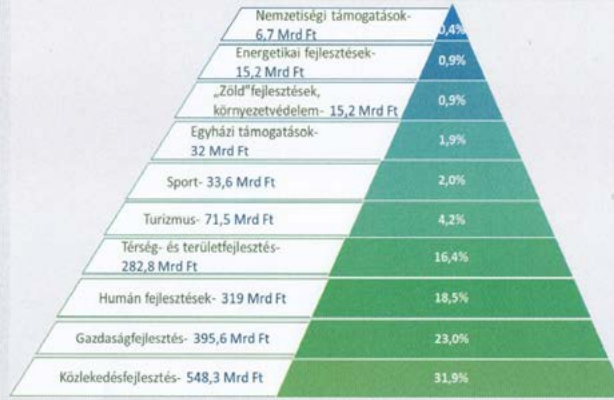

12. ábra: Magyarország EU helyreállítási forrásai

Forrás: Miniszterelnökség TFM

HAZAI FEJLESZTÉSI FORRÁSOK LEHETŐSÉGE 2023. ÉVI KÖLTSÉGVETÉS ALAPJÁN

13. ábra: Hazai fejlesztési források lehetősége a 2023. évi költségvetés alapján

Forrás: Miniszterelnökség TFM

HAZAI KÖLTSÉGVETÉSI FORRÁSBÓL MEGVALÓSULÓ FEJLESZTÉSEK CÉLRENDSZERE

1. Szektorális típusú fejlesztések

Gazdaságfejlesztést célzó fejlesztési programok
 Pl.: Nagyvállalati beruházási támogatási program (PM)

Turisztikai fejlesztéseket célzó programok
 Pl.: Kisfaludy Turisztikai Fejlesztési Program (MTÜ)

Közlekedési célzó fejlesztések
 Pl.: Országos Közútfejlesztési Program (ÉKM)

2. Területi alapú, célzott

Adott településtípus fejlesztésére fókuszáló támogatási programok
 Pl.: Felzárkózó Településeket támogató program, Modern Városok Program, Magyar Falu Program

Komplex térségfejlesztést szolgáló támogatási programok
 Pl.: Tokaj-Zemplén Fejlesztési Program, Balaton Fejlesztési Program, Budapest Agglomerációs Fejlesztési Program

Határ menti és nemzetiségi területek fejlesztését célzó támogatási programok
 Pl.: Szlovén Rába-vidék célzott támogatása, Mura-vidék Program

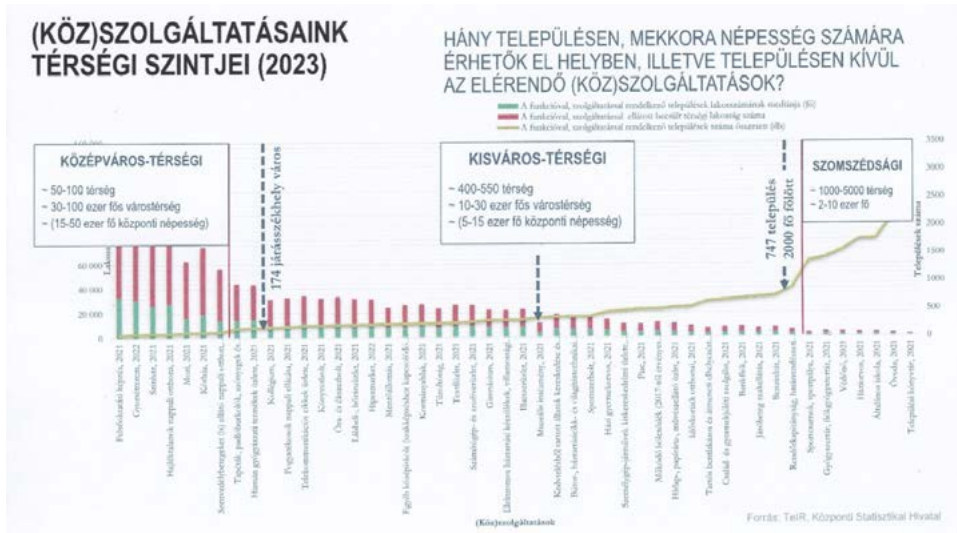
14. ábra: Tematikus fejlesztési pályázatok hazai forrásból

Forrás: Miniszterelnökség TFM

A városhierarchia-vizsgálat során felhasznált tényezők és mutatók				
Tényező	Mutató	Mértékegység	Vonatkozási idő	Adatforrás
Népesség	Lakónépesség száma	fő	2013	T-STAR
	Kiskereskedelmi üzletek és gyógyszertárak száma	darab	2013	T-STAR
Szolgáltatások	Postai szolgáltatóhelyek száma	darab	2013	T-STAR
	Vendéglátás	Vendéglátóhelyek száma	darab	2013
Egészségügy	Működő háziorvosok és házi gyermekorvosok száma	fő	2013	T-STAR
	Összes működő kórházi ágyak száma	darab	2013	T-STAR
Szociális ellátás	Működő bölcsődei férőhelyek száma	darab	2013	T-STAR
	Idősek nappali ellátásában engedélyezett férőhelyek száma	darab	2013	T-STAR
Oktatás	Általános iskolai tanulók száma a nappali oktatásban	fő	2013	T-STAR
	Középiskolai tanulók száma a nappali oktatásban	fő	2013	T-STAR
	Felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő hallgatók száma a nappali képzésben (képzési hely szerint)	fő	2013	T-STAR
Kultúra	A települési könyvtárak egységeinek száma	darab	2013	T-STAR
	Színházak előadásainak száma	darab	2013	T-STAR
Ügyintézés	Járasközpontozhoz tartozó illetékességi terület (=járás) népessége	fő	2013	jogszabály
	Járásbíróság székhelyhez tartozó illetékességi terület népessége	fő	2013	jogszabály
	Járási építésügyi hivatalok székhelyéhez tartozó illetékességi terület népessége	fő	2013	jogszabály
	Járási földhivatalok székhelyéhez tartozó illetékességi terület népessége	fő	2013	jogszabály
	Munkaügyi központok és kirendeltségek illetékességi területének népessége	fő	2013	jogszabály
Munkaerőmeg-tartás és -vonzás	A helyben lakó és helyben dolgozó foglalkoztatottak száma	fő	2011	T-STAR
	Naponta más településről a településre bejáró foglalkoztatottak és a településről más településre dolgozni járó foglalkoztatottak különbsége	fő	2011	T-STAR
Gazdasági potenciál	Bruttó hozzáadott érték	forint	2012	TEIR
	Saját tőke összege	forint	2012	TEIR
	A helyi önkormányzatok helyi adó bevételeiből az iparüzési adó	forint	2011	T-STAR

15. ábra: A városhierarchia-vizsgálat során felhasznált tényezők és mutatók

Forrás: KSH, 2015: 18.

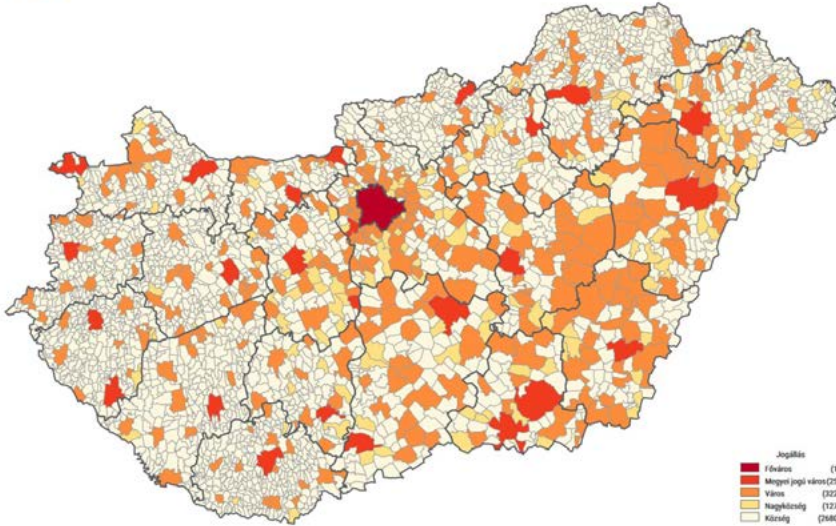
16. ábra: Közszolgáltatások térségi szintjei 2023

Forrás: TEIR, KSH/ Farkas, 2023

TÉRKÉPEK

MAGYARORSZÁG TELEPÜLÉSEI JOGÁLLÁS SZERINT, 2022. MÁJUS 1.

1. térkép: Magyarország települései jogállás szerint 2022

(Forrás: KSH)

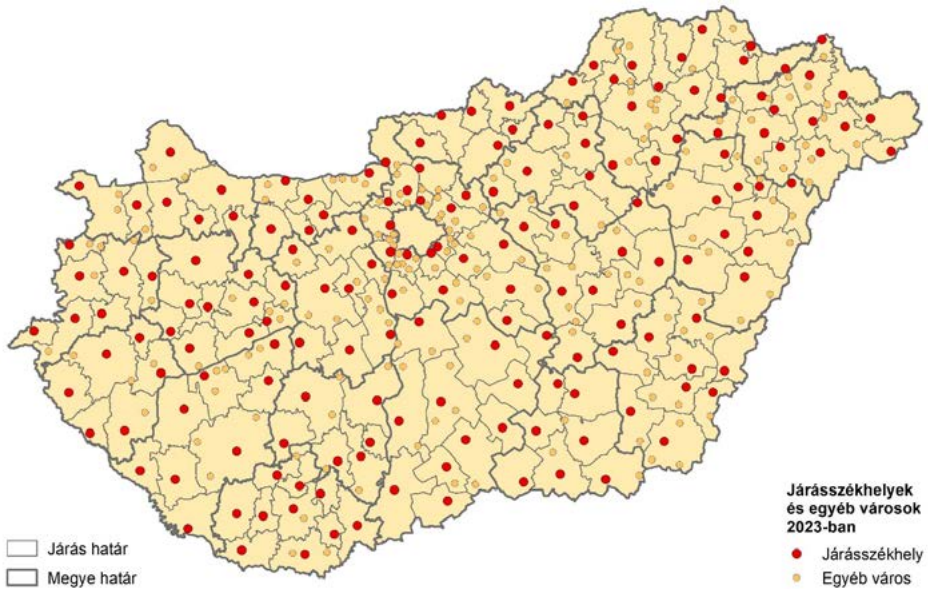

MAGYARORSZÁG JÁRÁSAI, 2019. OKTÓBER 13.

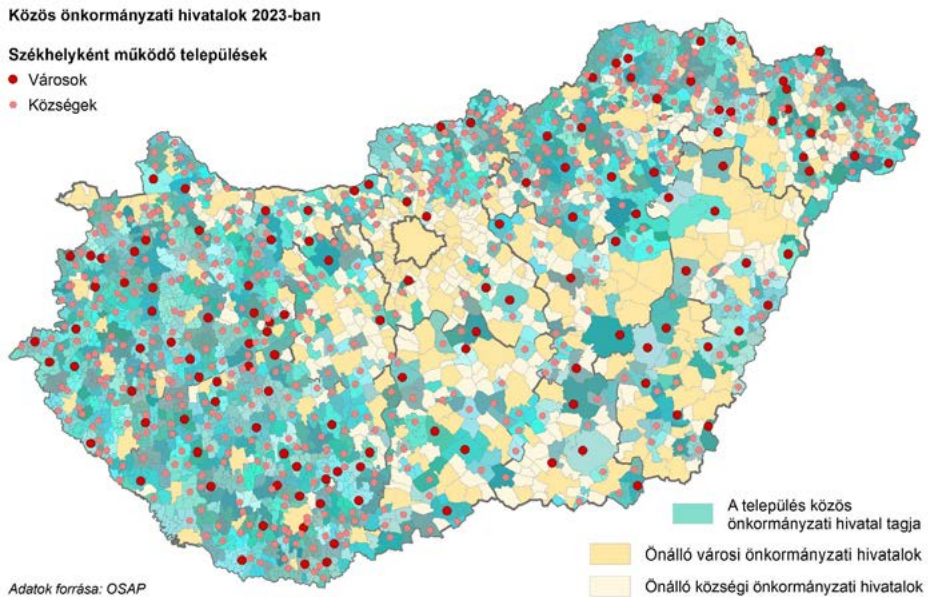
2. térkép: Magyarország járásai 2019

(Forrás: KSH)

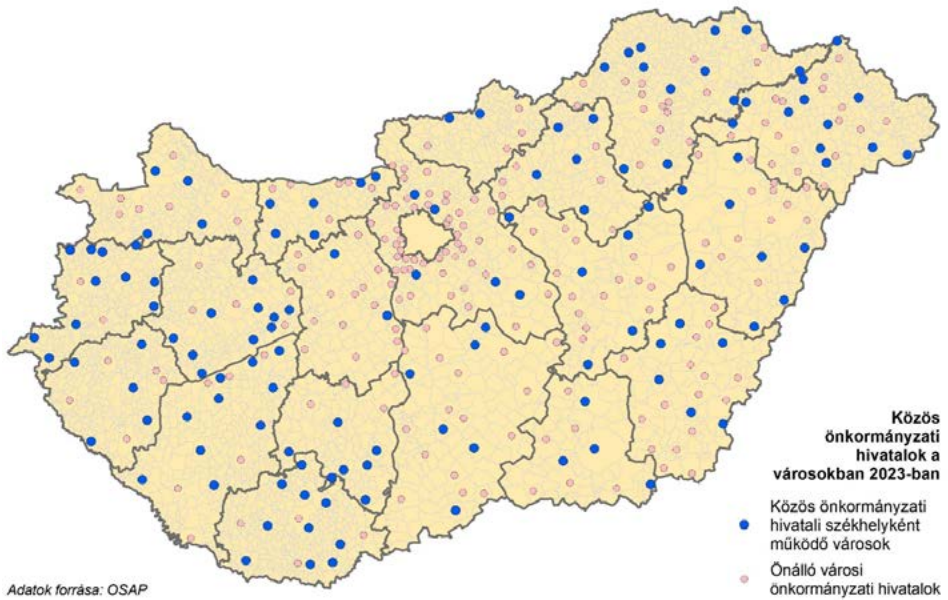
3. térkép: Járászhelyek és egyéb városok 2023

(Forrás: Jancsó Tamás)

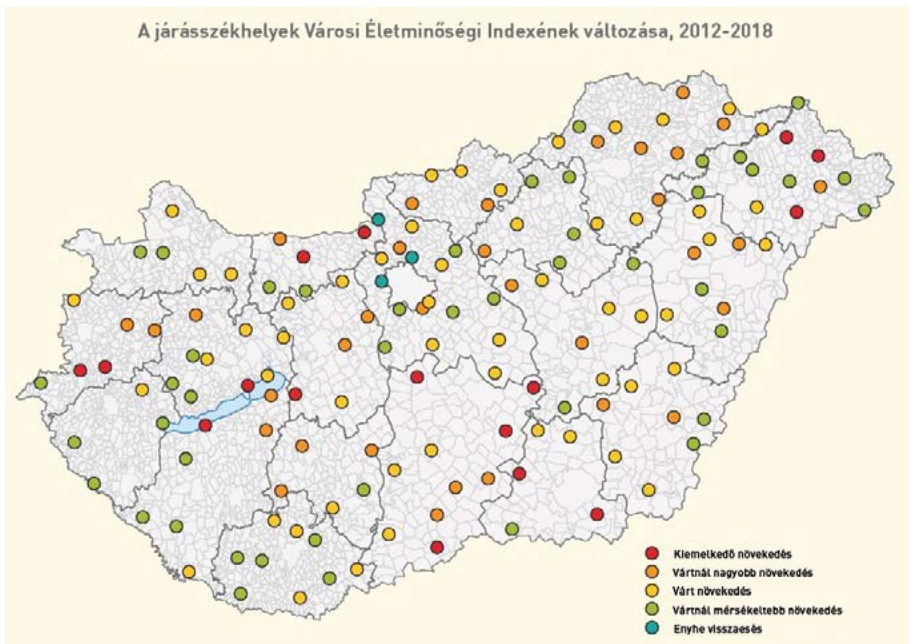
4. térkép: Közös önkormányzati hivatalok 2023

(Forrás: Jancsó Tamás)

5. térkép: Közös önkormányzati hivatalok a városokban 2023

(Forrás: Jancsó Tamás)

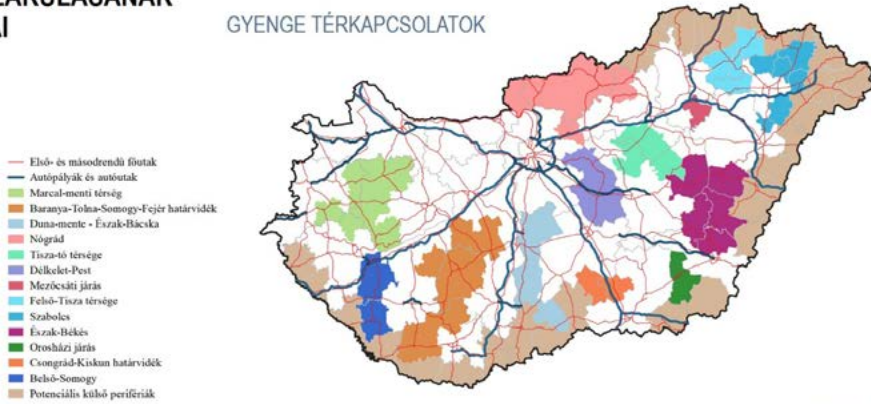

6. térkép: A járásszékhelyek Városi Életminőségi Indexének változása 2012-2018

(Forrás: HÉTFEA: Járásszékhely Monitor 2020)

A PERIFÉRIKUS TÉRSÉGEK KIALAKULÁSÁNAK OKAI

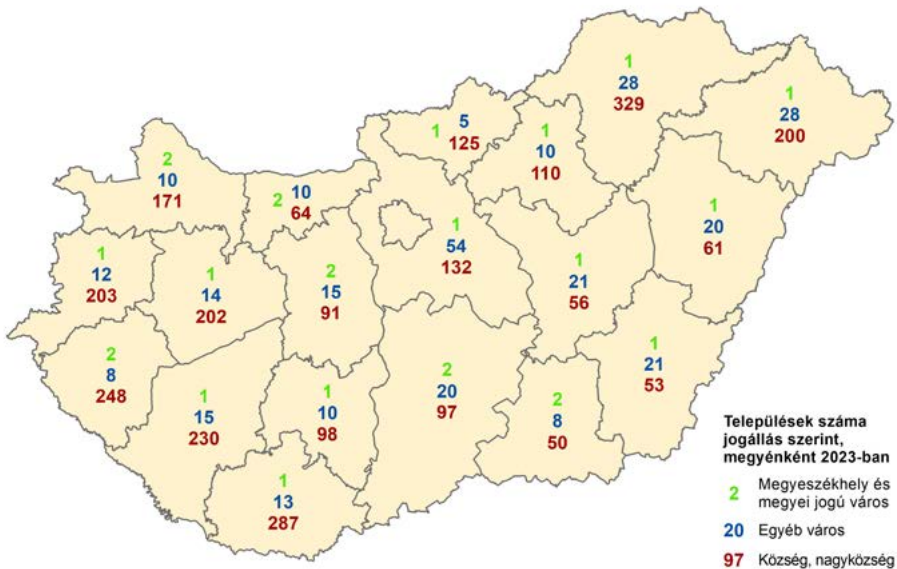
TÉRSÉGI KÖZPONT, ERŐS VÁROSMAG HIÁNYA
GYENGE TÉRKAPCSOLATOK

Forrás: TFM

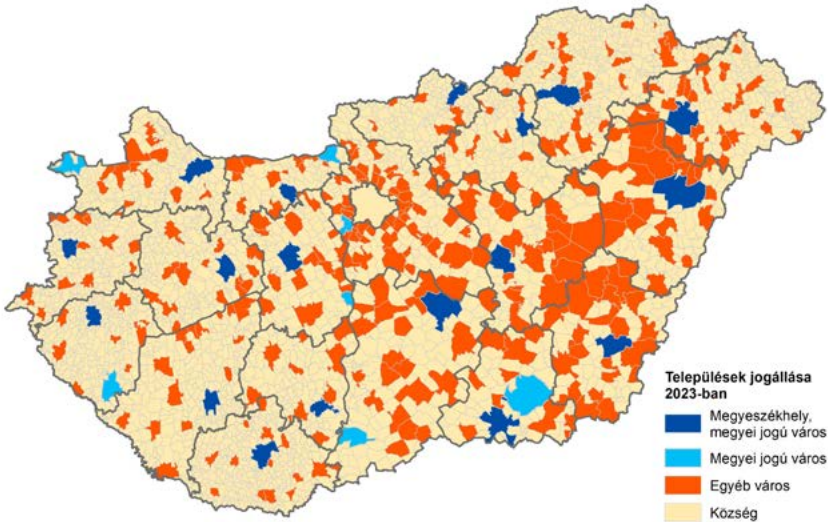
7. térkép: A periférikus térségek alakulásának okai

(Forrás: Miniszterelnökség TFM)

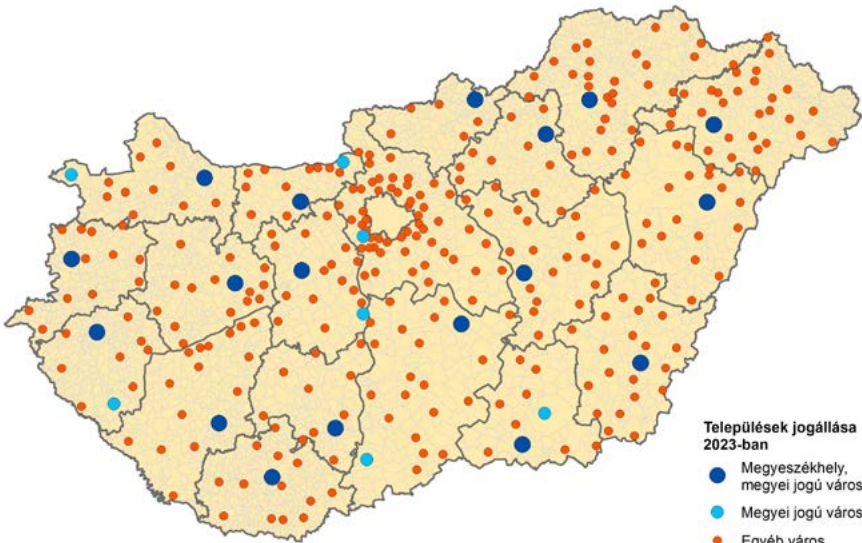
8. térkép: A települések száma jogállás szerint vármegyei bontásban 2023

(Forrás: Jancsó Tamás)

9. térkép: A települések jogállás és országos területi elhelyezkedés szerint

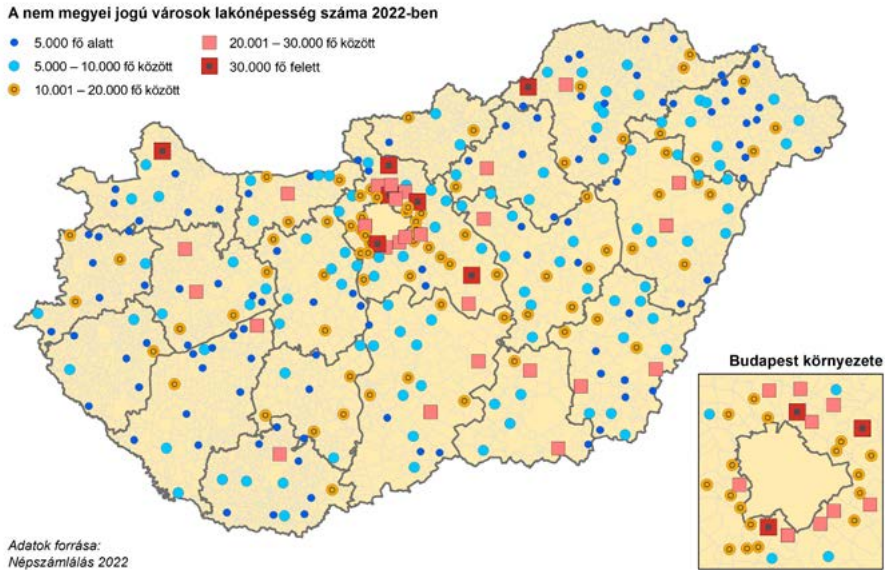
(Forrás: Jancsó Tamás)

10. térkép: Megyei jogú városok és városok országos területi elhelyezkedés szerint

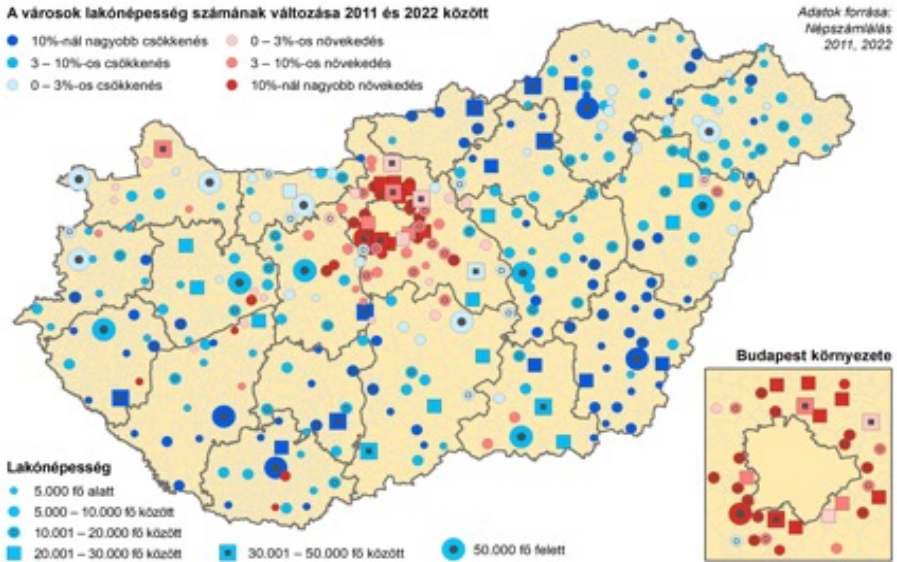
(Forrás: Jancsó Tamás)

11. térkép: A nem megyei jogú városok lakónépesség szerinti megoszlása 2022

(Forrás: Jancsó Tamás)

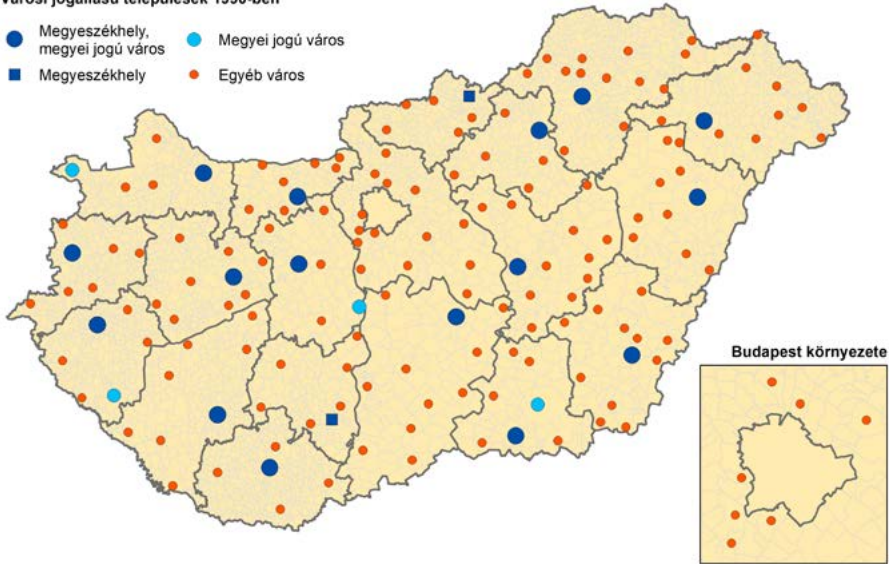

12. térkép: A megyei jogú városok és városok lakónépességének változása 2011-2022

(Forrás: Jancsó Tamás)

Városi jogállású települések 1990-ben

- Megyeszékhely, megyei jogú város
- Megyei jogú város
- Megyeszékhely
- Egyéb város

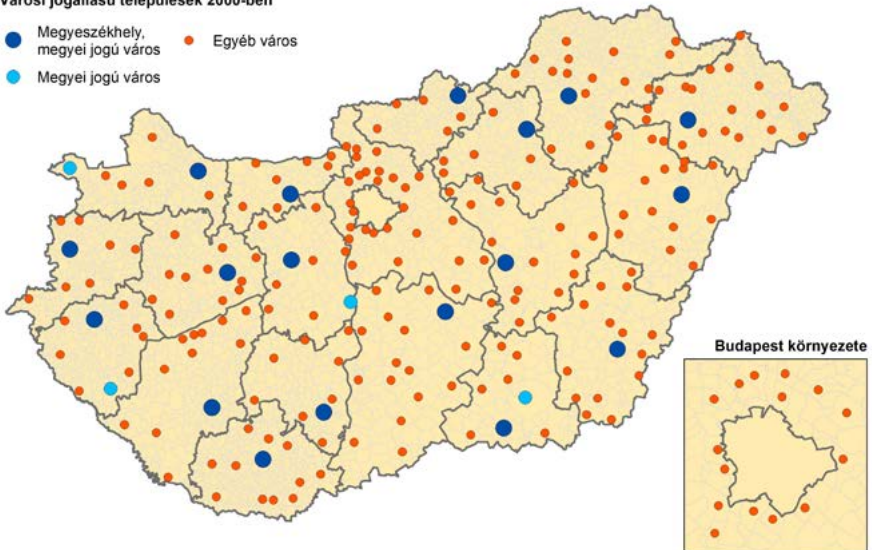

13. térkép: Megyei jogú városok és városok országos területi elhelyezkedése 1990

(Forrás: Jancsó Tamás)

Városi jogállású települések 2000-ben

- Megyeszékhely, megyei jogú város
- Megyei jogú város
- Egyéb város

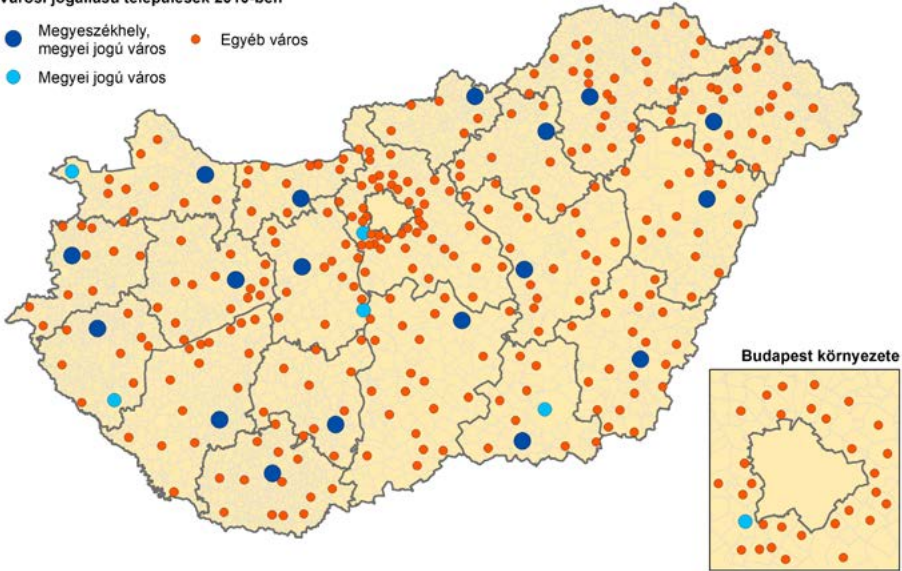

14. térkép: Megyei jogú városok és városok országos területi elhelyezkedése 2000

(Forrás: Jancsó Tamás)

Városi jogállású települések 2010-ben

- Megyeszékhely, megyei jogú város
- Egyéb város
- Megyei jogú város

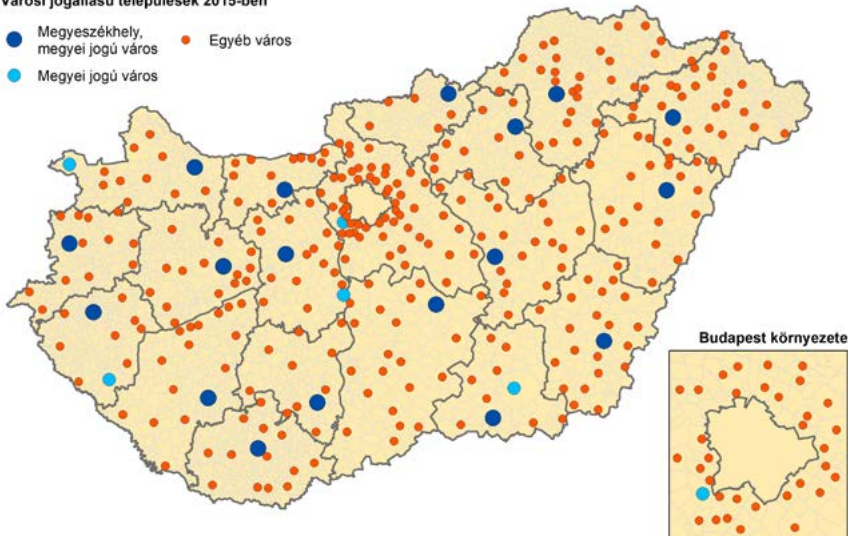

15. térkép: Megyei jogú városok és városok országos területi elhelyezkedése 2010

(Forrás: Jancsó Tamás)

Városi jogállású települések 2015-ben

- Megyeszékhely, megyei jogú város
- Egyéb város
- Megyei jogú város

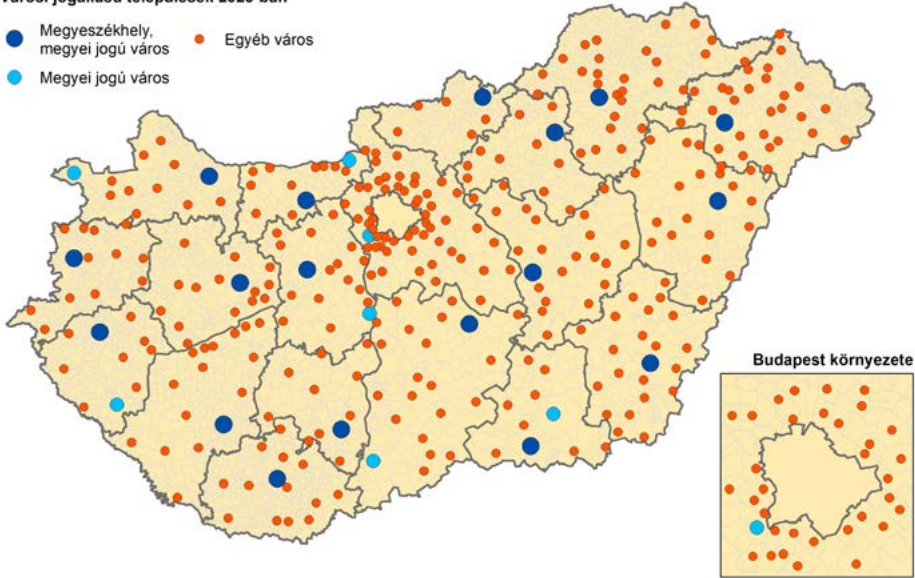

16. térkép: Megyei jogú városok és városok országos területi elhelyezkedése 2015

(Forrás: Jancsó Tamás)

Városi jogállású települések 2023-ban

- Megyeszékhely, megyei jogú város
- Egyéb város
- Megyei jogú város

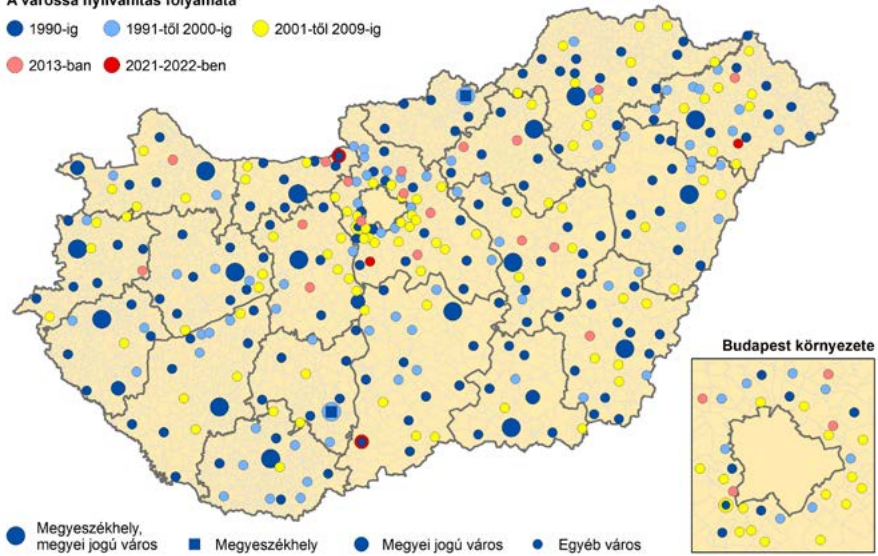

17. térkép: Megyei jogú városok és városok országos területi elhelyezkedése 2023

(Forrás: Jancsó Tamás)

A várossá nyilvánítás folyamata

- 1990-ig
- 1991-től 2000-ig
- 2001-től 2009-ig
- 2013-ban
- 2021-2022-ben

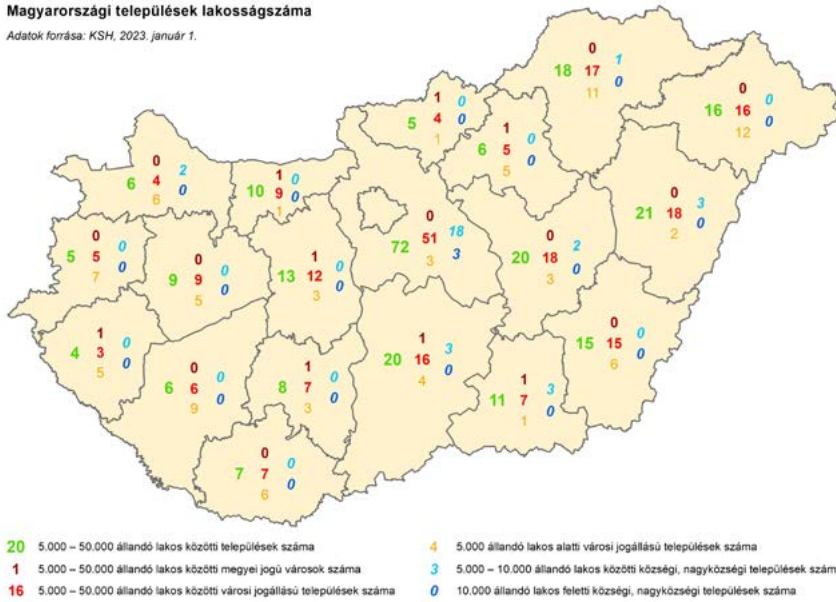

18. térkép: A várossá nyilvánítás folyamata

(Forrás: Jancsó Tamás)

Magyarországi települések lakosság száma

Adatok forrása: KSH, 2023. január 1.

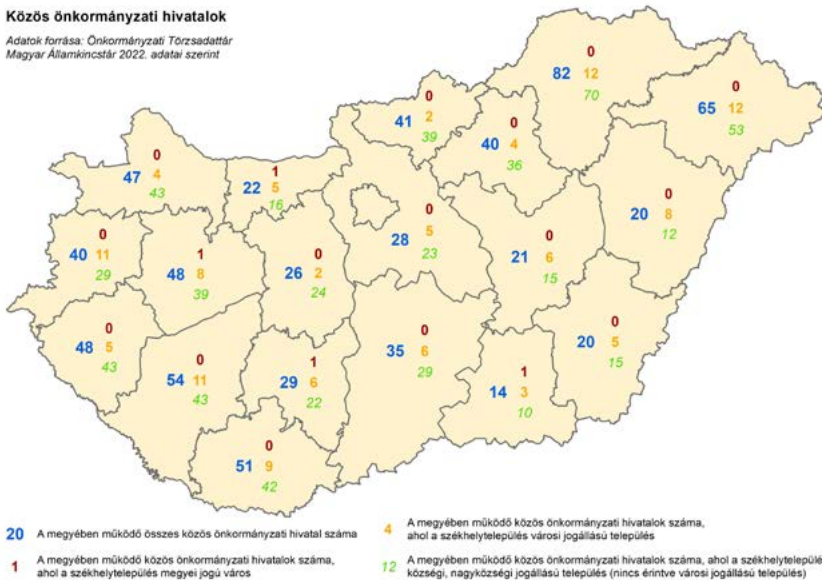

19. térkép: Települések lakosság szám alapján 2023

(Forrás: Jancsó Tamás)

Közös önkormányzati hivatalok

Adatok forrása: Önkormányzati Torzsadattár Magyar Államkincstár 2022. adatai szerint

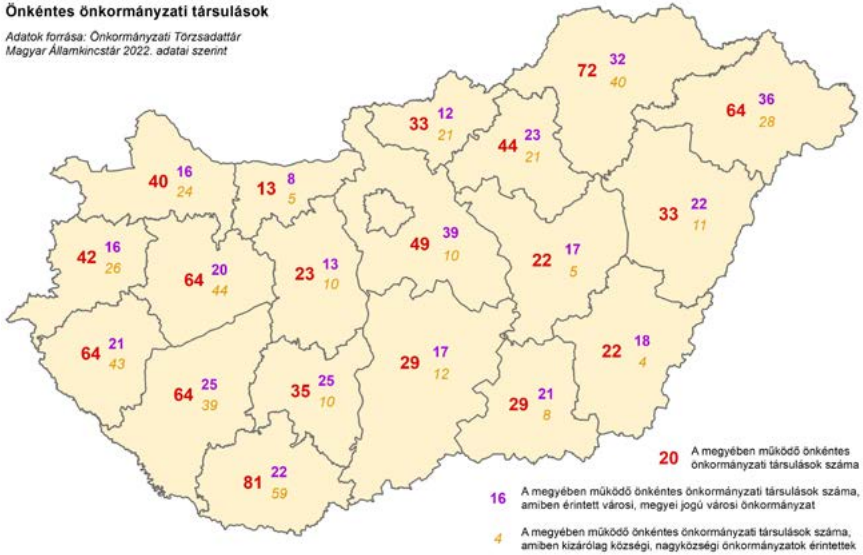

20. térkép: Közös önkormányzati hivatalok a székhelytelepülések jogállása szerint megyei bontásban

(Forrás: Jancsó Tamás)

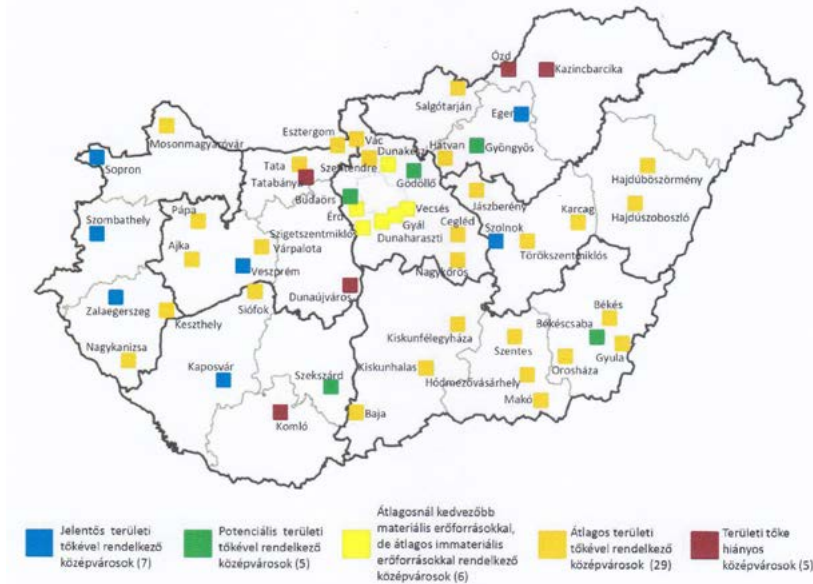
Önkéntes önkormányzati társulások

Adatok forrása: Önkormányzati Törzsadattár
Magyar Államkincstár 2022. adatai szerint

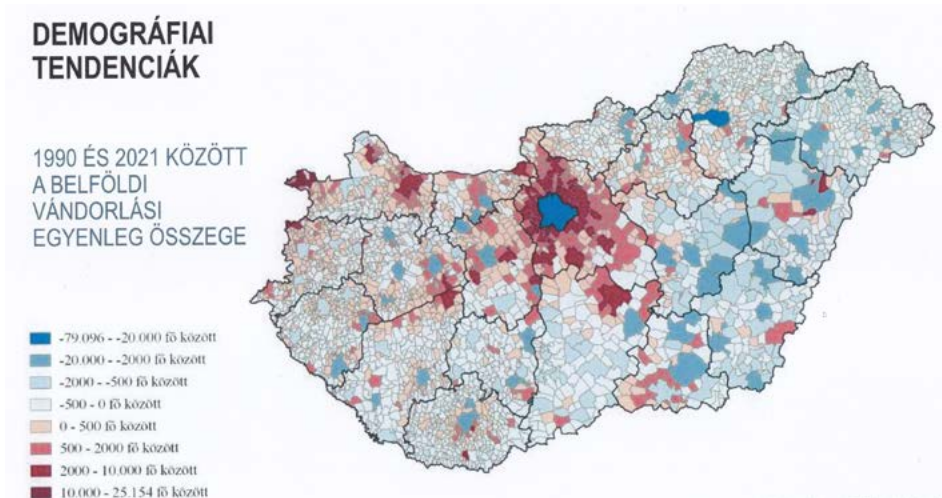
21. térkép: Önkéntes önkormányzati társulások a székhelytelepülések jogállása szerint megyei bontásban

(Forrás: Jancsó Tamás)

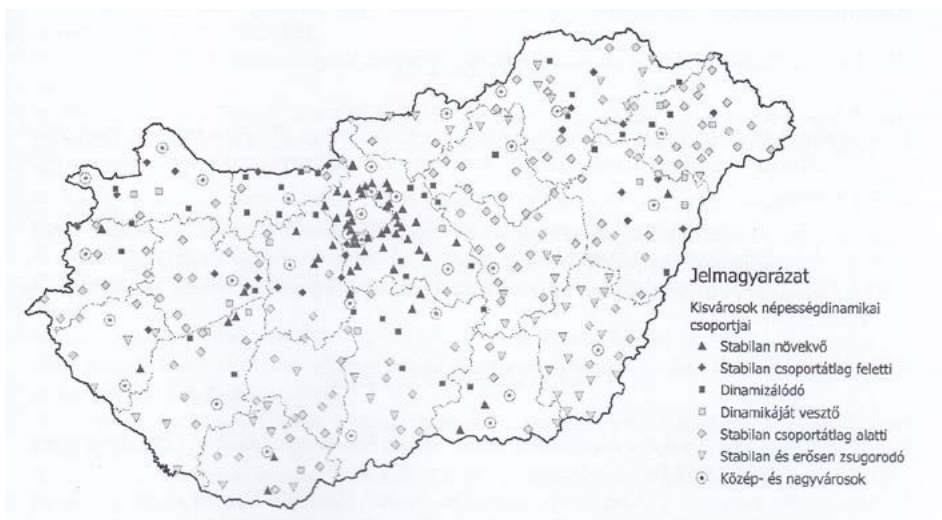
22. térkép: A magyar középvárosok osztályozása a területi tőke szempontjából

(Forrás: Tóth, 2013: 7.)

23. térkép: Demográfiai tendenciák 1990-2021

(Forrás: KSH)

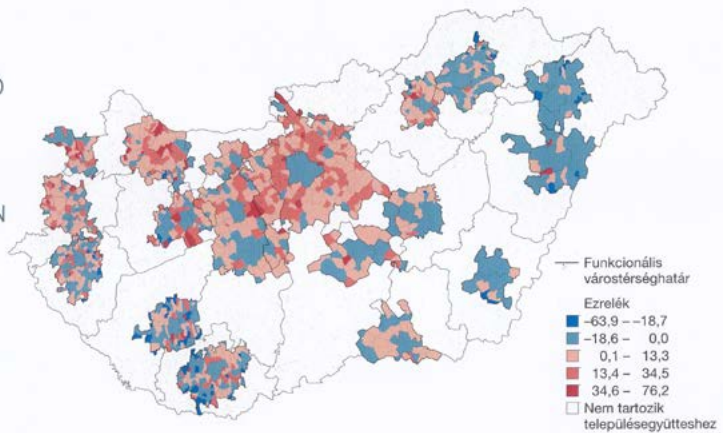
24. térkép: Kisvárosok népességváltozás
dinamikájának területi eloszlása

(Forrás: Horeczki et al., 2023: 199.)

DEMOGRÁFIAI TENDENCIÁK

EZER LAKOSRA JUTÓ
VÁNDORLÁSI
KÜLÖNBÖZET
MAGYARORSZÁG
FUNKCIONÁLIS
VÁROSTÉRSÉGEIBEN

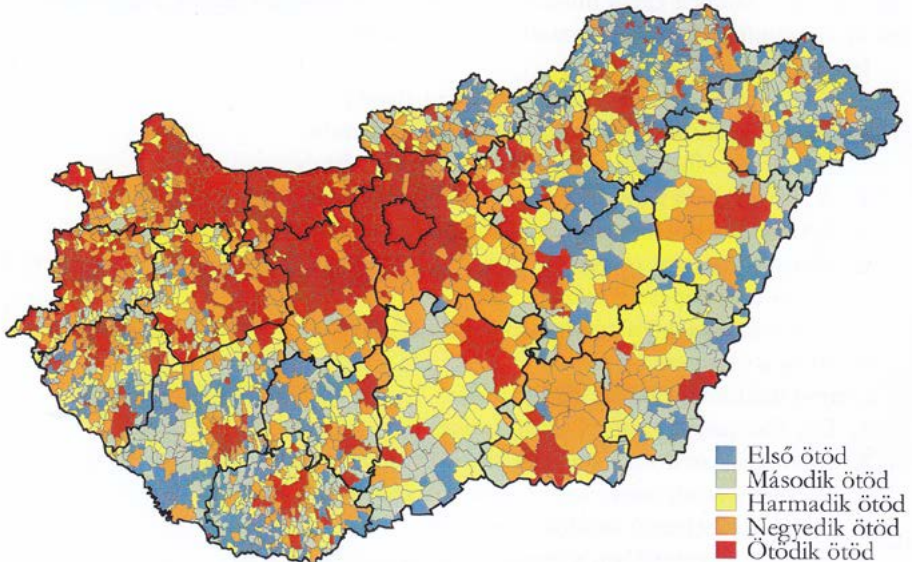
2017–2021

25. térkép: Demográfiai tendenciák a funkcionális
várostérségekben 2017-2021

(Forrás: KSH)

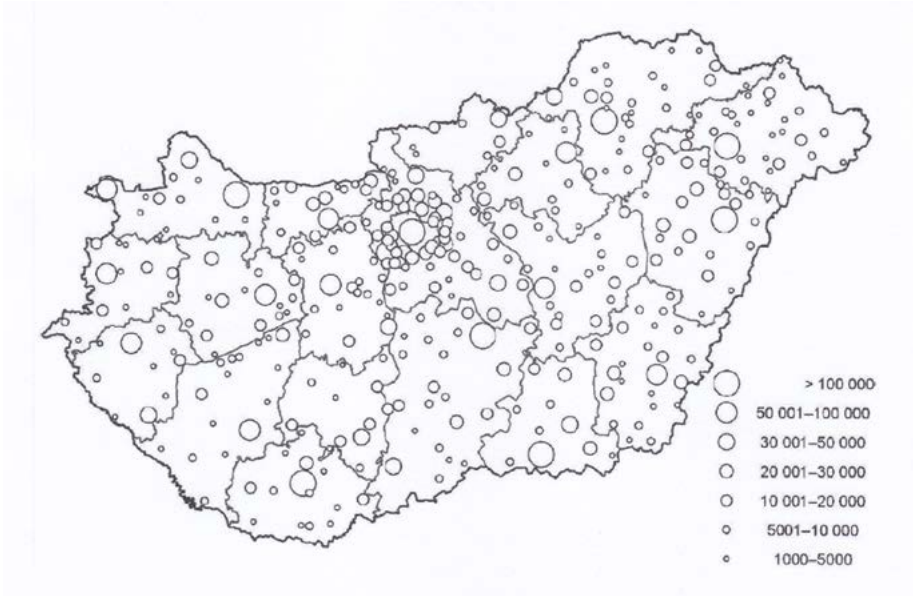
Magyarország településeinek társadalmi innovációs komplex mutatója, 2020
A complex indicator measuring the social innovation of Hungarian settlements,
2020

26. térkép: Magyarország településeinek társadalmi
innovációs komplex mutatója 2020

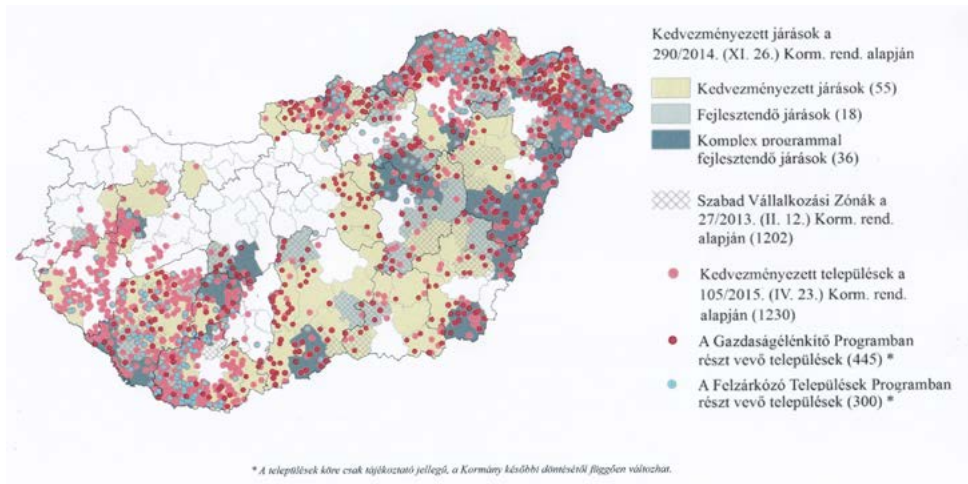
(Forrás: Veresné Somosi et al., 2023: 452.)

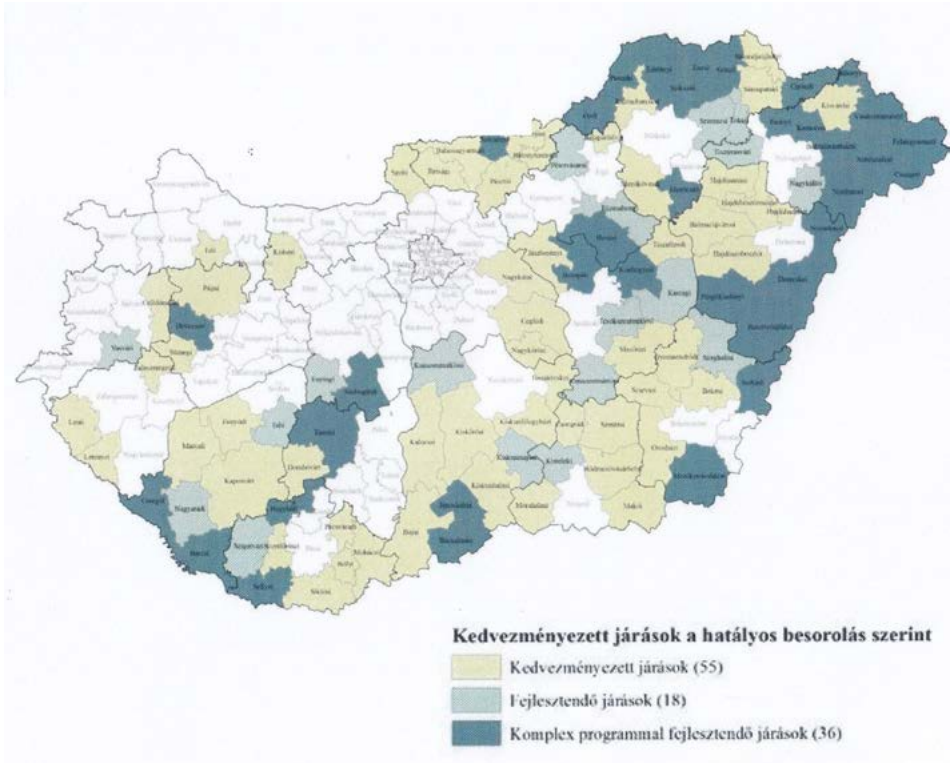
27. térkép: Magyarország városhálózata lakosság szám szerint 2023

(Forrás: Horeczki, 2023: 19.)

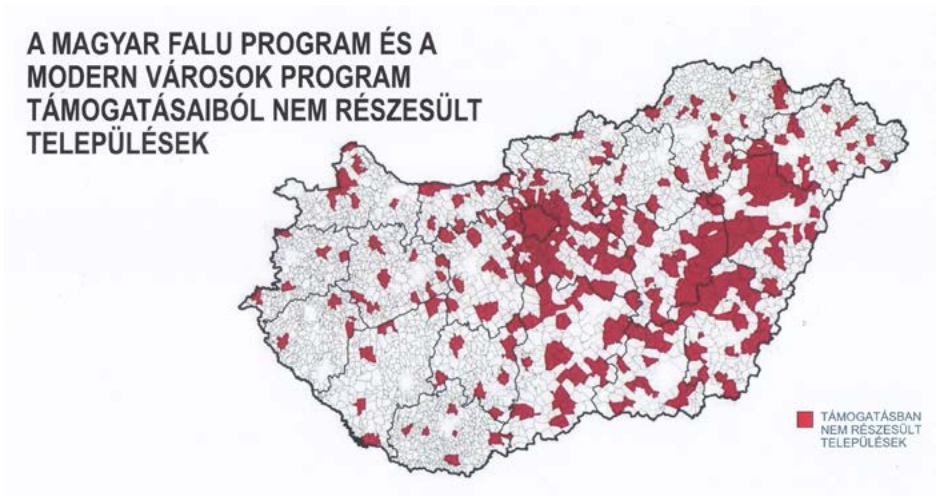
28. térkép: Hátrányos helyzetű, fejlesztendő térségek és települések

(Forrás: Miniszterelnökség TFM)

29. térkép: Kedvezményezett járáások a hatályos besorolás szerint

(Forrás: Miniszterelnökség, TFM)

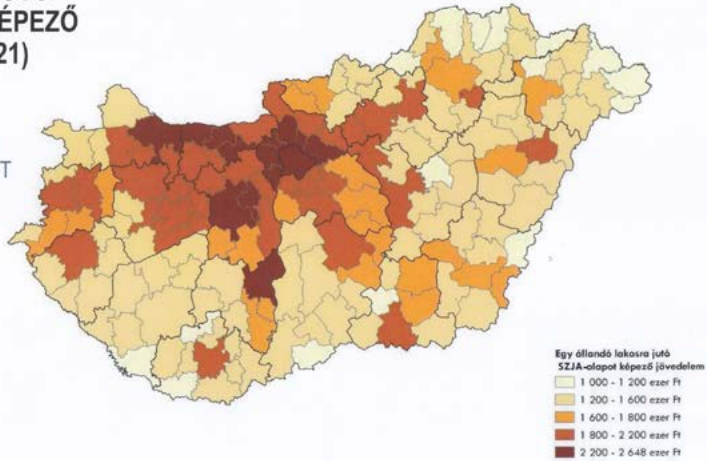

30. térkép: Hazai programokból nem támogatott települések

(Forrás: Magyar Falu Program, Modern Városok Program)

EGY LAKOSRA JUTÓ SZJA-ALAPOT KÉPEZŐ JÖVEDELEM (2021)

2021-RE TÖBB MINT KÉTSZERESÉRE NÖTT AZ ORSZÁGBAN AZ ÁTLAGJÖVEDELEM

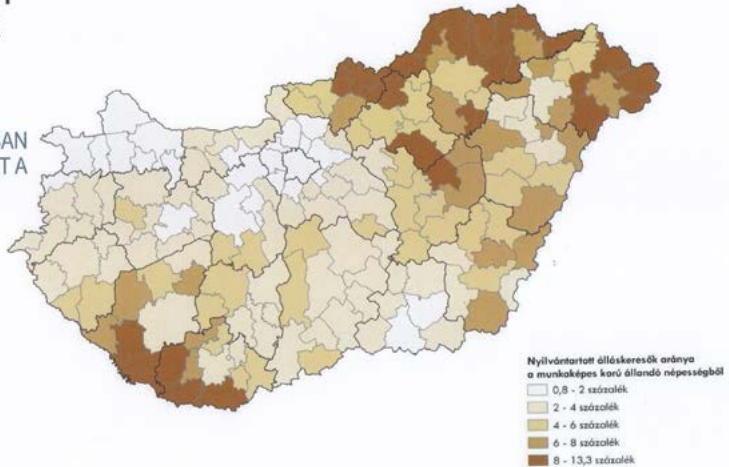

31. térkép: Az egy lakosra jutó SZJA alapot képező jövedelem 2013-2021

(Forrás: TEIR)

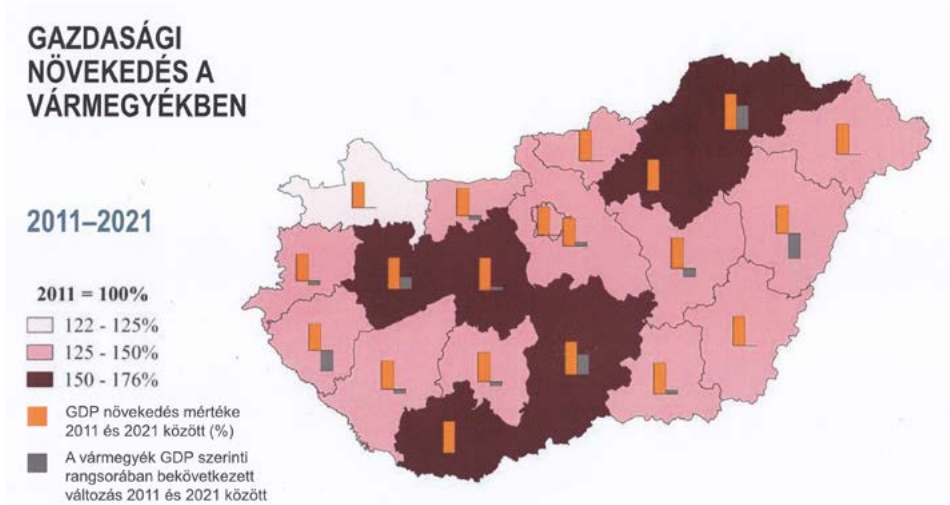
NYILVÁNTARTOTT ÁLLÁSKERESŐK ARÁNYA (2021)

2021-BEN ORSZÁGOSAN 3,4 SZÁZALÉKOS VOLT A MUNKANÉLKÜLISÉG

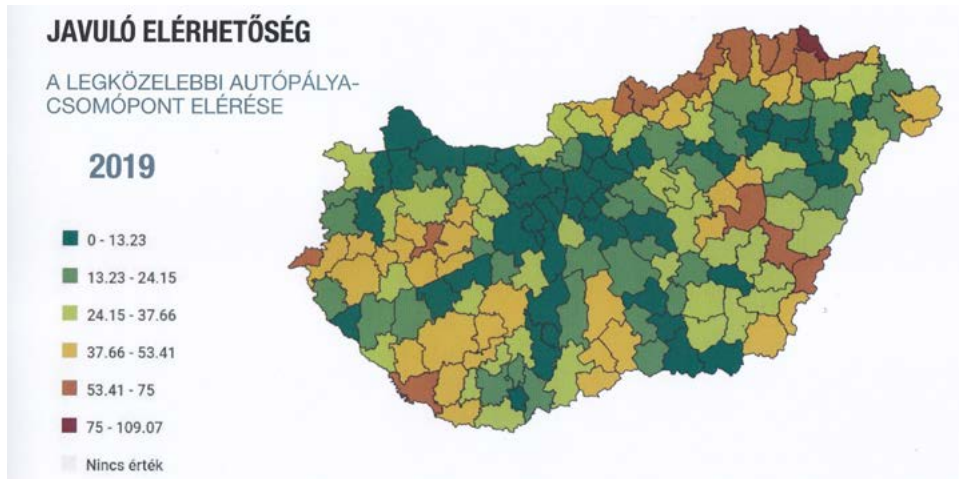
32. térkép: Nyilvántartott álláskeresők aránya 2013-2021

(Forrás: TEIR, KSH)

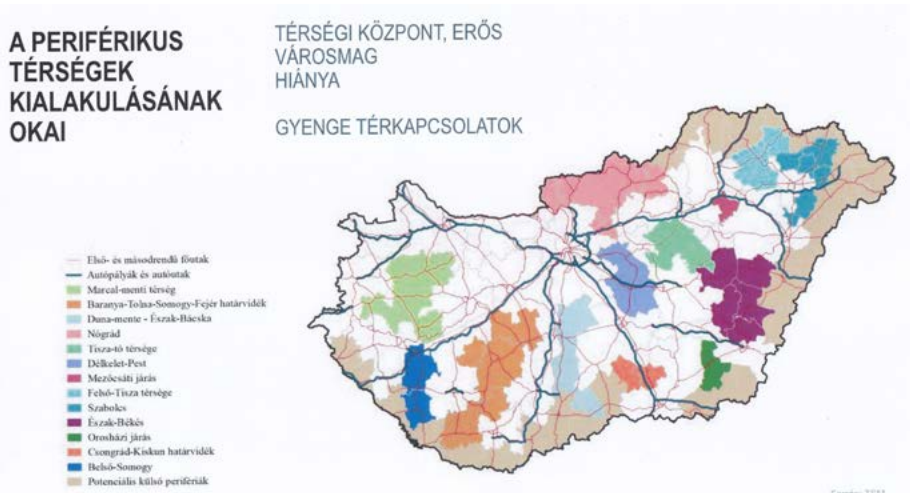
33. térkép: Gazdasági növekedés a vármegyékben
2011-2021

(Forrás: KSH)

34. térkép: Javuló területi elérhetőség 2019

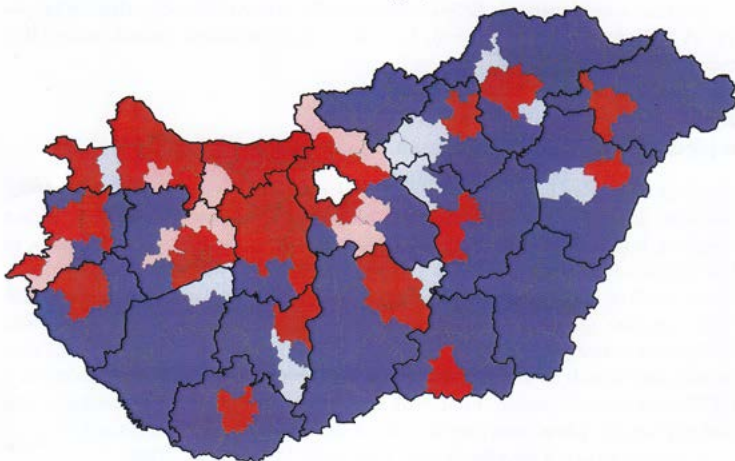
(Forrás: TEIR)

35. térkép: A periférikus térségek kialakulásának okai

(Forrás: Miniszterelnökség TFM)

A vidéki járások társadalmi innovációs potenciáljának és gazdasági erejének összehasonlítása, 2020
Comparison of rural districts of social innovation potential and economic strength, 2020

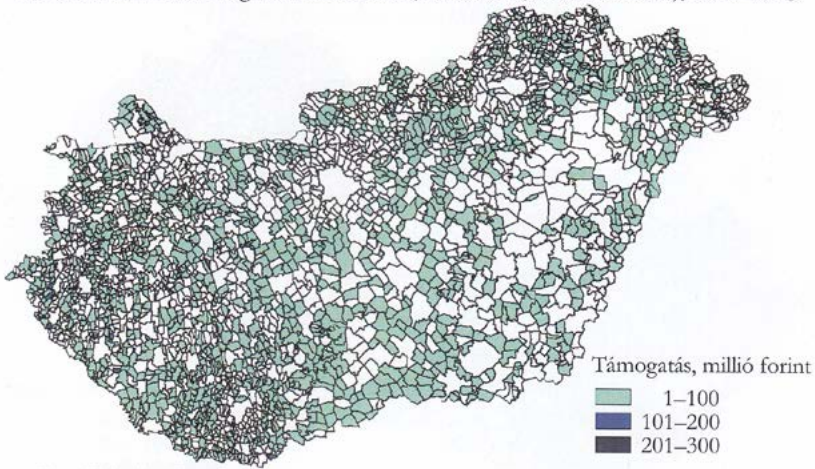

- Vidéki átlagnál magasabb társadalmi innovációs potenciál és egy lakosra jutó járási gazdasági erő
- Vidéki átlagnál magasabb társadalmi innovációs potenciál és alacsonyabb egy lakosra jutó járási gazdasági erő
- Vidéki átlagnál alacsonyabb társadalmi innovációs potenciál és magasabb egy lakosra jutó járási gazdasági erő
- Vidéki átlagnál alacsonyabb társadalmi innovációs potenciál és egy lakosra jutó járási gazdasági erő

36. térkép: A vidéki járások társadalmi innovációs potenciáljának és gazdasági erejének összehasonlítása, 2020

(Forrás: Forrás: Veresné Somosi et al., 2023: 454.)

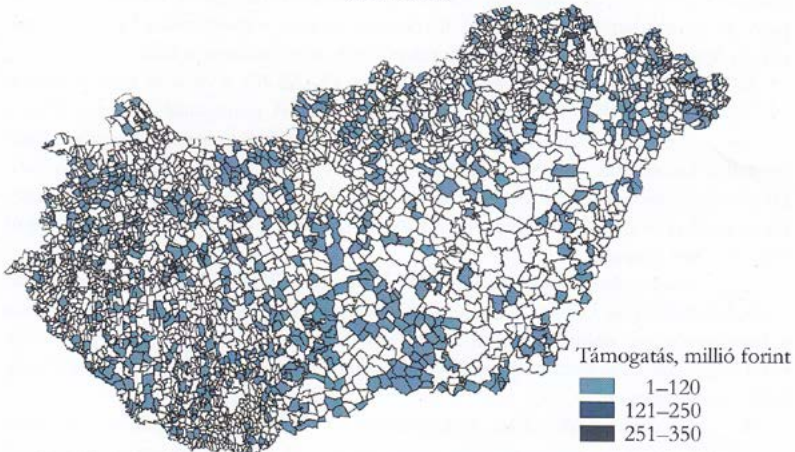
Az ÚMVP falumegújítás pályázati támogatásból részesült önkormányzatok (tízezer fő alatt), 2010–2013
Beneficiaries of the Village Renewal Grant (less than 10,000 inhabitants), 2010–2013

37. térkép: Az ÚMVP falumegújítási programból pályázati támogatásban részesült tízezer fő alatti lélekszámú önkormányzatok, 2010–2013

(Forrás: Gelencsér et al., 2023: 613.)

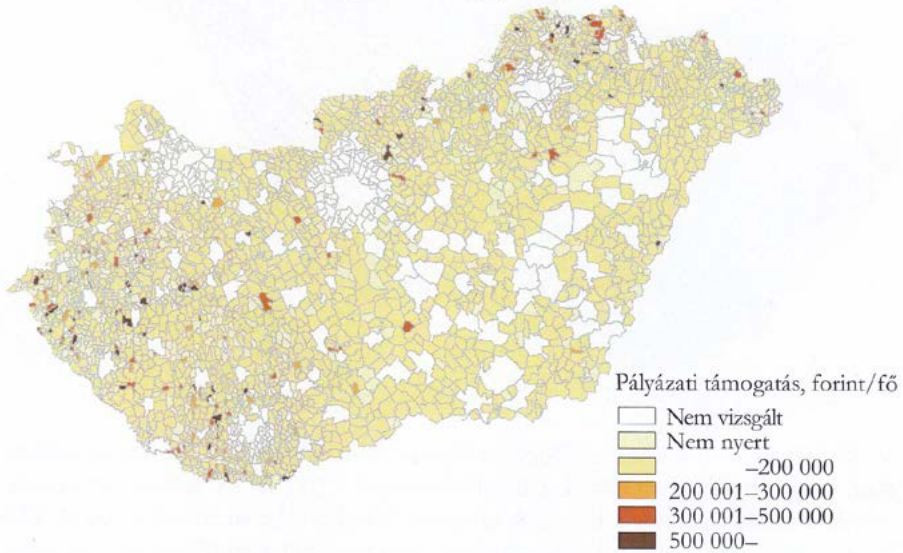
Az ÚMVP vidéki örökség megőrzése pályázati támogatásból részesült önkormányzatok (tízezer fő alatt), 2010–2013
Beneficiaries of the Rural Heritage Preservation Grant (less than 10,000 inhabitants), 2010–2013

38. térkép: ÚMVP vidéki örökség programból pályázati támogatásban részesült tízezer fő alatti lélekszámú önkormányzatok, 2010–2013

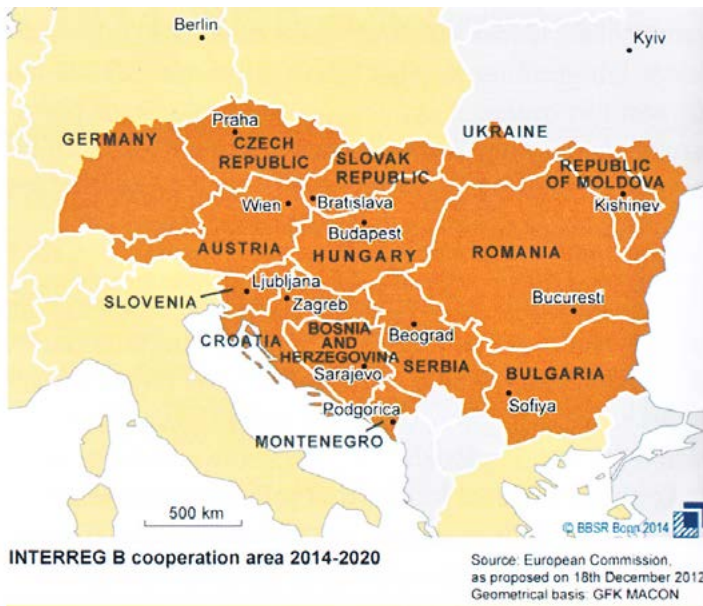
(Forrás: Gelencsér et al., 2023: 613.)

A pályázati források egy főre jutó összege, 2010–2013
Distribution of grant funding per capita, 2010–2013

39. térkép: Magyarországi kisvárosok pályázatból
elnyert forrásai 2010-2013

(Forrás: Gelencsér et al., 2023: 615.)

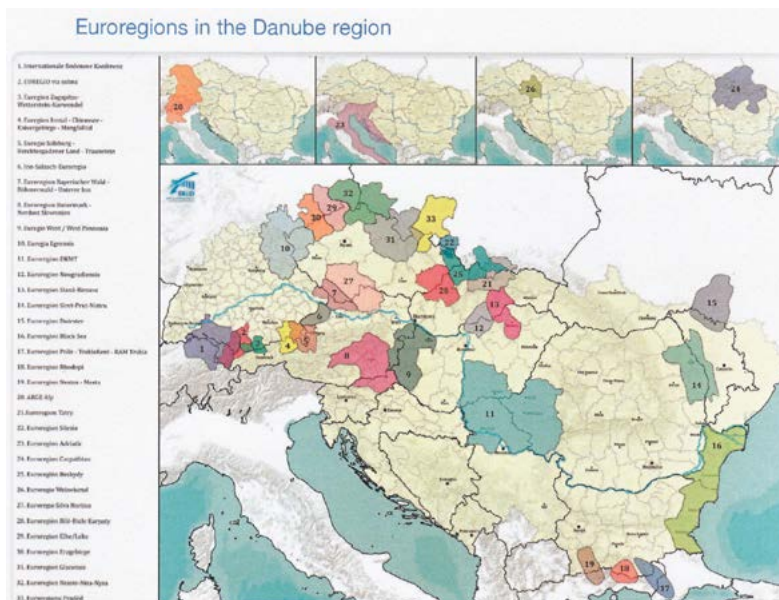
40. térkép: INTERREG B célterület

(Forrás: Európai Bizottság)

41. térkép: „Ikervárosok” a Duna Stratégia célterületén

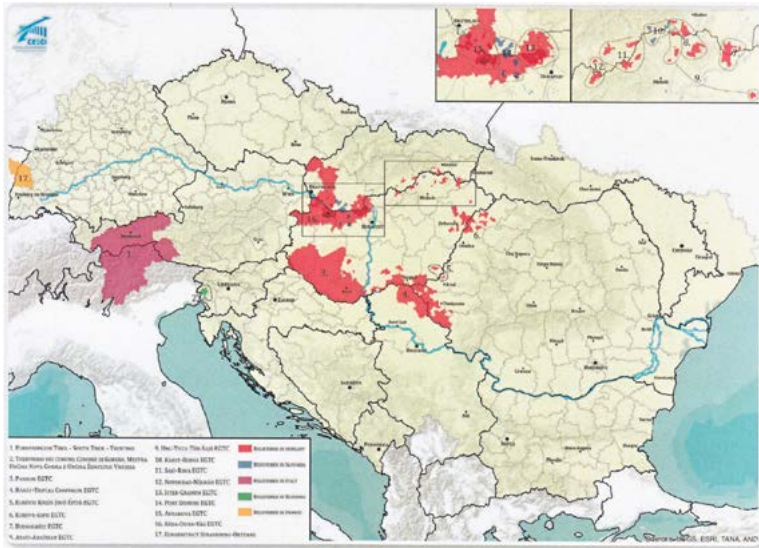
(Forrás: CESC)

42. térkép Eurorégiók a Duna Stratégia célterületén

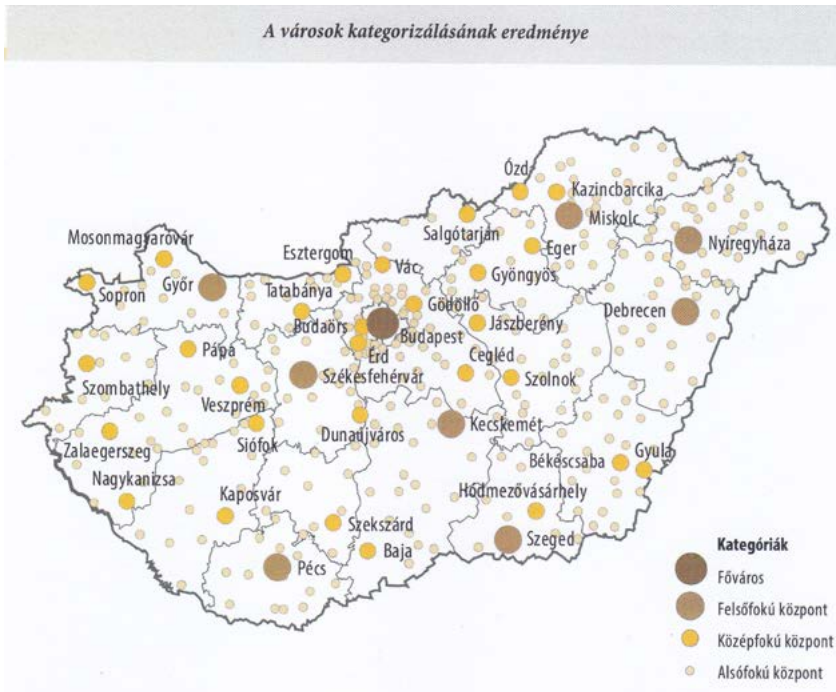
(Forrás: CESC)

43. térkép: EGTC intézmények a Duna Stratégia
 célterületén

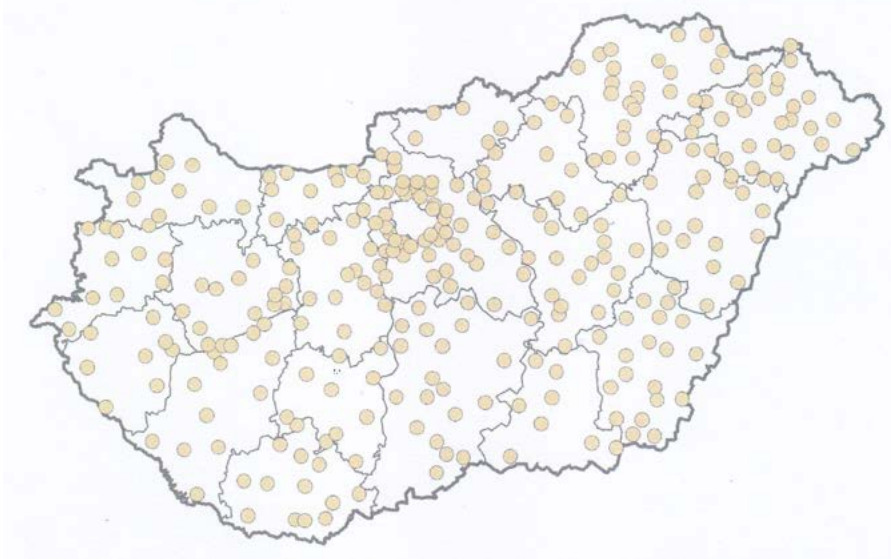
(Forrás: CESCO)

44. térkép: A városok városhierarchiában elfoglalt helye 2013

(Forrás: KSH, 2015)

Az alsófokú központok elhelyezkedése, 2013

45. térkép: Az alsófokú központok elhelyezkedése 2013

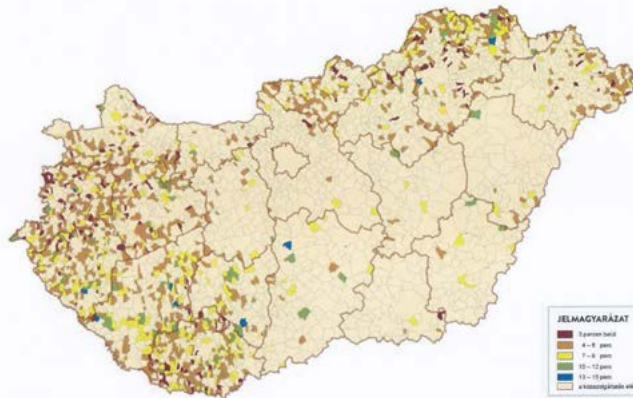
(Forrás: KSH, 2015)

**LEKÖZELEBBI ÓVODA ELÉRHETŐSÉGE,
2023**

ÖNKORMÁNYZATI
EGYÜTTMŰKÖDÉSEK

TELEPÜLÉSI
KÖZIGAZGATÁSI
HATÁROKON
FELÜLEMELKEDŐ
FUNKCIONÁLIS
TÉRSÉGSZERVEZÉS

HASONLÓ MINTÁZAT PL.
HÁZIORVOS, ÁLTALÁNOS
ISKOLA

JELMAGYARAZAT
0-1 km
1-2 km
2-3 km
3-4 km
4-5 km
5-6 km

**46. térkép: A legközelebbi alsófokú közszolgáltatások
társégi elérhetősége 2023**

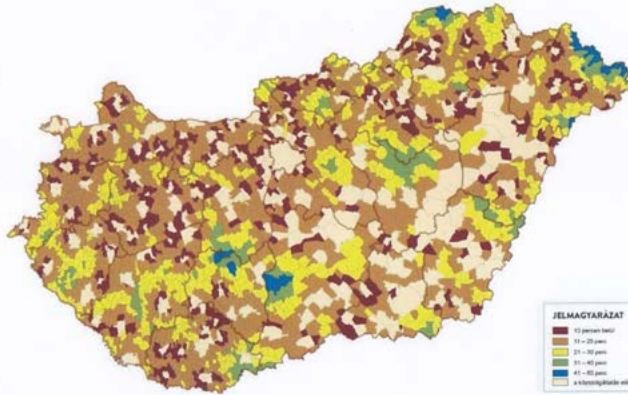
(Lechner Tudásközpont, 2023)

LEGKÖZELEBBI JÁRÓBETEG SZAKELLÁTÁS ELÉRHETŐSÉGE, 2023

KIS-/KÖZÉPVÁROS-TÉRSÉGI
SZINTŰ ÖNKORMÁNYZATI ÉS
ÁLLAMI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK A
SZAKOSODOTT ÁLTALÁNOS
ELLÁTÁSOK ESETÉBEN

JÁRÁSI (ÉS/VAGY VÁRMEGYEI)
KÖZIGAZGATÁSI HATÁROKON
FELÜLEMELKEDŐ
FUNKCIONÁLIS
TÉRSÉGSZERVEZÉS

HASONLÓ MINTÁZAT PL.
GIMNÁZIUMOK,
SZAKKÉPZŐKÖZPONTOK,
KÓRHÁZAK

47. térkép: A legközelebbi középfokú
közszolgáltatások térségi elérhetősége 2023

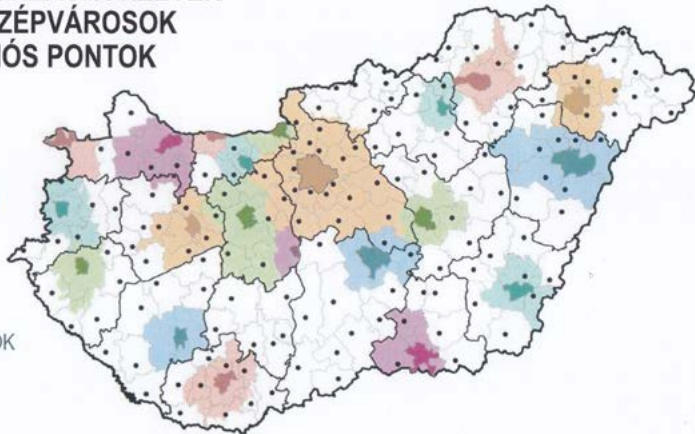
(Lechner Tudásközpont, 2023)

NAGYVÁROSI VONZÁSKÖRZETEK ÉS A KIS- ÉS KÖZÉPVÁROSEK MINT GRAVITÁCIÓS PONTOK

TÉRHASZNÁLAT ALAPÚ
MEGKÖZELÍTÉS

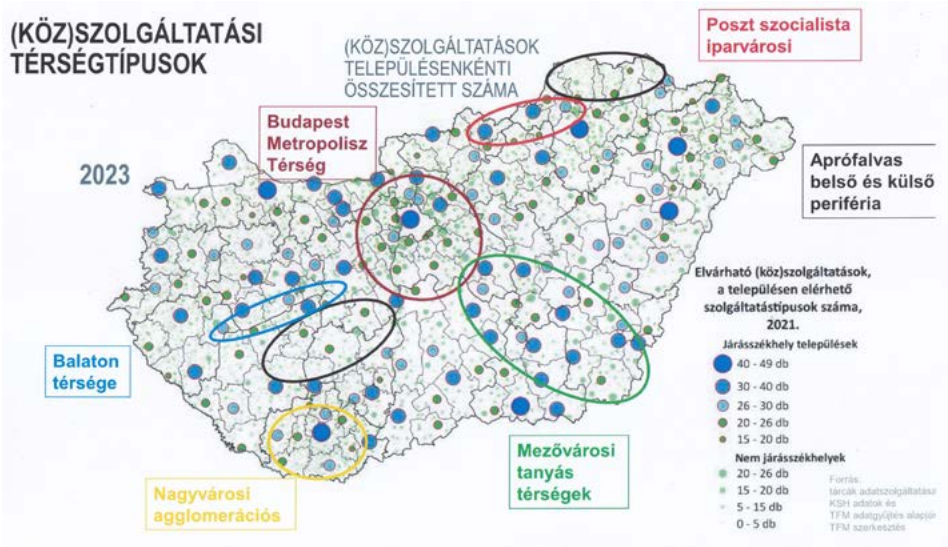
ÚJ FÓKUSZA
VÁROSTÉRSÉGEKEN

KIS- ÉS KÖZÉPVÁROSEK
ALKÖZPONTI
SZEREPÉNEK
MEGERŐSÍTÉSE

48. térkép: Nagyvárosi vonzaskörzetek és a kis- és
közvárosok mint gravitációs központok

(Farkas, 2023)

49. térkép: (Köz)szolgáltatási térségtípusok 2023

(Farkas, 2023)

50. térkép: Ajka-Veszprém-Várpalota-Székesfehérvár gazdasági és innovációs tengely

(Forrás: Miniszterelnökség TFM)

